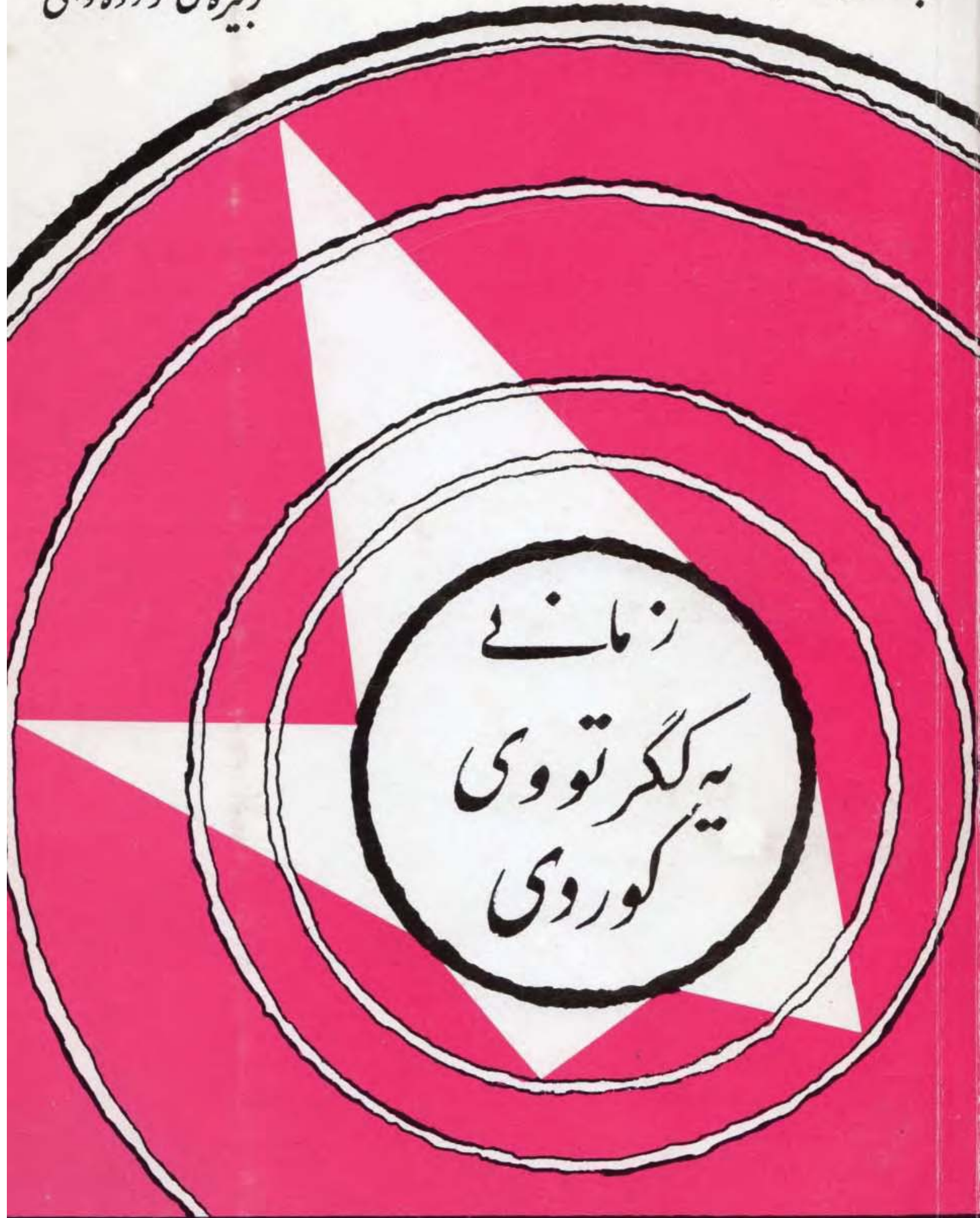

چه مال نه بهز

زنجیره کی کورده وانی

یه کهنسی نه ته وه پسی خویند کارانی کورد له ته وروها بلا وی کرد ووهتوه

Addenda et Corrigenda

لیستهای راست و چیهوت

تکایه به ر له خویندسهوهی نامیلکهکه ئەم هه لانهی خوارهوه راستبکهرهوه

<u>چیهوت</u>	<u>راست</u>	<u>لاپهره</u>	<u>دیپیر</u>
بو ه سنی	بو ه سنی	۵	۲۶
تید اووتونهتهوه	تید اووتونهتهوه	۵	۳۱
سنووریکسی	سنووریکسی	۶	۱۶
پیشکهوتوخوازانه	پیشکهوتوخوازانه	۱۰	۳۸
هاته کایهوه	هاتونهته کایه	۱۱	۱۲
پئ بنووسریتسهوه	پئ بنووسریتسهوه	۱۵	۲۶
و	و	۲۰	۱۲
شوینسی	شوین	۲۱	۷
به رامبه	به رامبه ر	۲۷	۶
به کارنا هینرین	به کارنا هینرین	۲۹	۱۲
به پاشککهیه وه	به پاشککهیه وه	۲۹	۱۹
له (ل ۳۵ و ۳۸ د	له (ل ۳۵ و ۳۸ د	۳۷	۳
له کوردی	له کوردی د	۳۷	۲۹
lexobayîbû	leletbû	۵۰	۲
چاش	د	۵۸	۱۲
زاوا زاا	چا و	۵۹	۳۶
لهبهرئهوهی	زاوا ، زاا	۷۳	۲۶
تورگی عوسمانلی	لهبهرئهوه	۷۵	۱۴
تورکسی ی ئهسرپوش	تورکی ی عوسمانلی	۷۶	۱۴
گری و گول	تورکسی ی ئهسرپوش	۷۶	۱۵
بهره کانی	گری و گول	۸۵	۳۸
ئهشکانی	بهره کانی	۹۴	۳
داخوازی	ساسانی	۹۴	۲۳
نو دپی	داخوازی	۹۶	۳
ل ۰۲۶	نو دپی	۱۰۱	۳
؟ ۱۹۵۲	ل ۳۶ بکه	۱۰۸	۲۳
ابعید	؟ ۱۹۵۶	۱۱۲	۱۹
stars	البعید	۱۱۵	۳۶
eine einheitlicher	star	۱۲۷/۱۲۷	۱۱/۱۱
kurdische	einer einheitlichen kurdischen	۱۲۳/۱۲۳	۱۱/۱۱

زمانی یه لگرتووی کوردی

په نامه ی کتیب

بلاو کراهی په کیتسی نه ته وه پسی خویند کارانی کورد له شه وروپا

- ۱۹۷۶ -

له ناری هامپه رگ له شه لمانیای رۆزاوا به ئۆفسیت له چاپ د راه

مافی له چایدانه وهی هی خاونیه تی .
وه رگپرانسی بۆ زمانیکی دی به بی پرسی
خاوه نی نایی .
نیگاری بهرگبه دهستی ه . کویشلەر (برلین)
کیشراوه .
ئم نیگاره نیشانهیه که بۆ زمانی کوردی
به هر چوار شیوه که یه وه : دوو شیوهی
بنچینه یی و دوو شیوهی لاتنه نیشته
که به ره ویه کگرتن و جوونه نیویکه ک
ده جن .

(تهنی ۶۰۰ دانهی لی جا پکراوه)

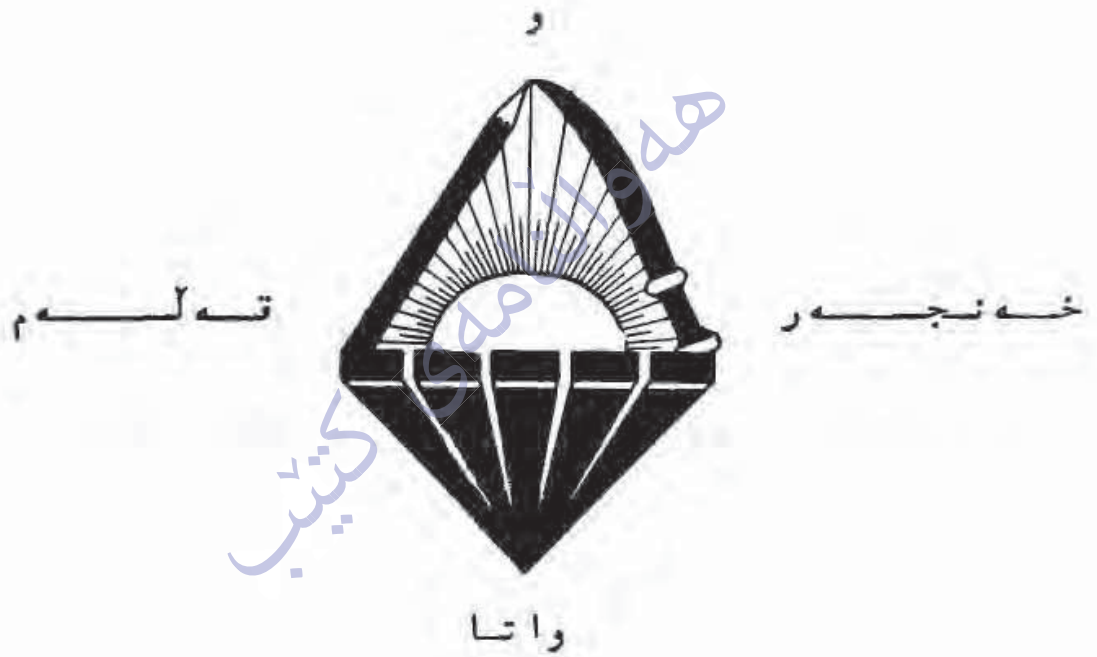
بیشکەش
بە بیستونۆیە مین
بیرەوهری ی
کۆچی دوایی
... ی
دایار
حوزنی موکریانی
بئ .
له ۱۹۷۶/۱/۲۰ دا

مهوالتامه ی کتێب

درۆشمی

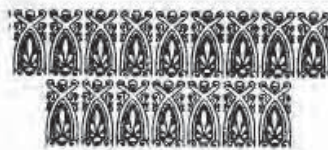
یه کیتی نه ته وه یی خویندکارانی کورد له ئه ورووپا

هێزی مێشک و هێزی چەك

** ئەگەر بیروباوەریکی رەسەن بیان بزۆینی، رۆژ له تارکستان هەلدینن **

سەرنجىلى پىئويست (*)

تىكۆشان بۆھىنەنە بەرھەمى زىمانىكى يەكگىرتىۋى ۋا، كە كوردى
 ھە مورو لايەكى كوردستان و جىھان، بىئى گۆيدانە جىاۋازى شىۋەى
 قىسە كوردنىيان، تىپى بگىن و پىپى بختىنەمە و پىپى بنووسن، ئاۋاتىكى كۆنى
 رۆشنىبىرانى كورد بوۋە، ئە ۋەتا نىشتىمانىپىرەمى كورد، حاجى قىسادى
 كۆپى (۱۸۱۷-۱۸۹۶/۷) لە سەدەى رابوردوۋدا، داخ و خەفەتى بۆ ئەم
 پاشاگەردانىى زىمانە خواردوۋە و گوتىۋىتەتى:

((لە قىزى كوردى بىلا ۋە نە بوۋە، گۆرد بوۋە x ۋا لە مابەينى ئىمەدا تىكچىۋو))

لەسساكەمە و ھەتا ئىستەش، كەموزۆر، لە گۆفار و رۆزنامە و نووسراۋى كوردىدا،
 باسى يەكگىرتنى ئەم شىۋانە ھاتوۋەتە پىشە ۋە؛ بەلام ئەۋەى راستى بىلا،
 تا ئىستە ھىچ جۆرە ھەۋلىكى رىكۆپىكى زانستانە بۆ گەيشتە ئەم ئامانجە لە
 ھىچ لايەكەمە نەدراۋە.

ئۆبالى بەشىكى ئەم ئازاۋەى زىمانە بە ئەستۆى ئەۋ حالە يە كە كورد
 تىپىدادە ۋى و گوناھى بەشىكى دىشى بە ئەستۆى رۆشنىبىرانى كورد خۇيانە،
 كە لەم روۋەۋە تا ئەمىرۆ بەردىكىيان نەناۋەتە سەربەردىك. جا ئەگەر تا ئىستە
 بەلگەى ئەۋانەى بىرۋىيانوۋە تىننەمە بۆ كارنە كوردن ئەۋە بوۋىتى كە رۆشنىبىرانى كورد
 ماۋە و سەرىستى بەرھەمىنەنەنەنەنە، ئەۋا لە ئىستە بە دوۋاۋە، ئەۋ بىانۋەش نەماۋە.
 كورد - نامە خوا - بە تايىتەى لە غىراقدا، گەللىك داۋودە زىمانەى بەرھەمى
 ھونە روۋى و سىياسى و كۆمە لايە تى و رۆشنىبىرى و خوتىندەۋارى ھەيە و ئەگەر
 كارەدەستانى ئەم رىكخراۋانە بىانەۋى لە سەربىنچىنە يەكى زانستانە و بۆ خەمەتى
 ئەم ئامانجە؛ لەگەل يەكدا دىسۆزانە ھاۋكارى بگىن؛ ئە ۋا دەكارن (دەتوانن) لەم
 مەيدانەدا ھەنگاۋلىكى فراۋان بىنەن و لەۋانەشە بەردى بناھەى زىمانەى
 يەكگىرتىۋى كوردى لەجىتى راستە قىنەى. خۆيدا دا بىنەن.

نووسەرى ئەم چەند لاپەرىيە، ۋەك زىمانەۋانىكى كورد، خۆى بە بەررىسار
 دەزانى بەرامبەر ئەۋئەركەى كەۋتوۋەتە سەرشانى. لەبەر ئەۋە ناتوانى بىچ لايەن
 بوەستى لە ئاستى ئەۋ كەينۋەبىنەنەدا كە لە دۆى زىمانى نەتەۋە كەمان دەكرى؛ لە ئىزىر
 بەردەى دىسۆزى رۋالەت و شارەزايى دىرۆزى و جرتوفرت و چار بەستەدا،
 بۆيە بە پىئويستى دەزانى؛ ھىندى لەۋ زانىيارى يانەى كە لە ماۋەى بىستود و
 سال خەرىكە بوۋىدا بە زىمانى كوردى يەۋە كۆى كوردوۋنەتەۋە؛ چ لە كاتىكدا كە لە
 كوردستان ۋىاۋە ۋچ لە كاتىكدا كە لە زانستگە كانى ئەۋرۋىادا خوتىندوۋى تى
 و دەزى تىداۋوتوۋنەتەۋە پىشكەش بە ھاۋلاسى يەكانى بگا، بۆ سەرنج لىدان
 و لىكۆلىنە ۋە و كوردنى بە بىنچىنە يەك بۆ دەستەتەقە لە سەركردن.

نووسەر خۆى زۆر بە بەختىار دەزانى كە ۋا نىزىكەى دە سال زىاتەرە لى
 ۋولانتىكدا دەزى كە بە ھەزاران كرىكار و خوتىندەكارى ھەمورو لايەكى
 كوردستان روۋى تىدەكەن. ھەر لە كرمانچ و ھەمراۋى و موكرىوزازاۋە
 بگەرە، تا دەگاتە لەك و قەيلى و سۆرانى و كىرمانشانى و گەرميانى و سەنەيى.
 بە تايىتەى؛ دەمىرۋوتتەۋە؛ بە ھىندىك لەم كرىكار و خوتىندەكارانە و تۆمار كوردن و
 سەرنجەدان و لىكۆلىنەۋەى شىۋەى جۆرجۆرى قىسە كوردنىيان و بەستى ئەم

زمانهوانسی یه زانستانه یه ی له زانستگه کاندای فیری بووه ، به تاقیکردنهوهی
رۆزانه یهوه ، ئاسۆیهکی وا فراوانی بو کردووه تهوه که دوورنی یه تا ئیسته بو
هیچ کوردیکی دی و هیچ بیگانه یه که نه کرابیتسهوه . له بهر تهوه به پتیویستی دهزانن
چهند نامیلکه یه که له باره ی (کورد ده وانسی) یه وه (۱) بلادبکاته وه به
نیازی خزمه تی زمان و کولتووری گه له که مان .

هه رچه نده ئه م نامیلکه یه نه ده بوو بپیتته پتیره وهی زنجیره یه کی وه که
(کورد ده وانسی) ، به لکوه ده بوو جارێ هیندی تیک زانیاری له باره ی شوینسی
زمانی کوردی یهوه له خیزانی زمانه ئێزانی به کان وهیندی و جهرمه نی یه کاندای
نیشان بدری و خۆماله کانی زمانی کوردی به گشتی و شیوه کانی به تایبه تی ،
له چوارچۆیه یه کی فراوانتر و باسیکی قوولتردا بخزیننه بهر جاوه به لام له بهر تهوه ی
زمانه که مان ئه مرۆ به دهووریکه زۆر نازکدا تیده بهری و مه سه له ی زمانه ی
یه کگرتووی کوردی ، مه سه له یه کی به کجار گرنگه که نابێ دوو باخه ری ، بویه
ئه م باسه پیش تهوانی دی خرا .

نوو سه ره هیوای وایه که رۆشنی زانی کورد ، سا سه ره به هه ر لاوه ده سه
و به ره و کۆمه له و بهر و یارێک ده بن با بین و هاوکاری له گه له دابکه ن و
به ره مه سی لیکۆلینه وه کانی له سنووریکه یان و چاوتێزانه دا بلۆکه نه وه و به وه
که ره سه تی ده سه ته قه به کی گه م له باره یه وه بپیننه کایه وه .
ئیتره ده سه ته له ده سه ته و هینزه گه ل و پشتگیره ییش له
ئێزدانی زانای مه زن .

جه مال نه به ز

به رلین ۱۲ / ۲ / ۱۹۷۴

مامۆستای ئیتنۆلۆژیای گهلانی ئێران ،
هه رۆه ها زمان و کولتووری کورد
له زانستگه ی نازاد له به رلین
و ئه ندامی کۆری لیکۆلینه وه ی زانستانه

له ئه لمانیای رۆژاوا

۱- سەرەتا

نېزىكى حەققىدە سالماق سەھىيە، لە نامىلكەي ((خوئىندەوارى بە زمانى كوردى)) دا، زۆر بە كورتى لەم باسە دووام و نە بوونى شىۋەيەكى ئەدەبىيەت بە كۆسپى ھەرە گەورە رىئى پىشكە وتن و بالۇ بوونمەۋى زمانى كوردى دانا، پاش بەرە كانىي راستەوخۆي زمانەكە لە لاين داگىر كرانى كوردستانەۋە ھۆي ئەم بەكەگرتنە و جۆرى جارە سەر كورد نىشىم؛ بە پىئى دەسەلات و سەرنجى ئەم كاتەم، زۆر بە كورتى خستە بەر چاۋ (۲) . لەم ماۋە دوورودن ئىزدەدا، چەند باسنىكى كەسى لەم بابەتە لە لاين ھىندى كەسى دىيەۋە خرانە بەر چاۋ . بە شىك لەم باسانە زۆر سادە و نە زانانە بوون و پىۋىست بە نىۋىردن ناكەن و ھىندىكى دىشيان تا ئەندازە بەك زانستانە بوون و باس كورد نىان بەرەۋا دەزانم . بە تايەتسى ئەم كىتەپى كە دوكتۇر غىزەد دىن مستەفا رەسول لە سالى ۱۹۷۱ دا بە نىۋى ((سەرنجى) لە زمانى ئەدەبىيەت بە گىر تىۋى كوردى)) يەۋە بىلاۋى كوردەۋە . ھەرەۋە ھەۋا ۋوتارەكەي مامۇستا تۆفلىق ۋە ھەبى بە نىۋى ((زمانە ئەدەبىيەت كەمان چۆن تۋانا ۋا سانتىر بەكە بن)) لە بەرگى يە كەسى ((گۆفارى كۆزى زانىارى كورد)) دا (۱۹۷۳ ل ۲۹-۳۴) .

جا بەرلە ۋە ي بچمە گەرمەي باسەكەۋە، بە پىۋىستى دەزانم ئەۋە بلىم كە ھىچ كەلىك نى يە لەم جىھانەدا، تىكرى كۆمەلانى خەلكەكەي بە بەك زمانى يەكگرتىۋە بدوون . لەبەر ئەۋە بوونى چەند شىۋەيەك لە زمانى كوردى دا، شىتىكى سەيرو سەمەرى نى يە . بۆۋىنە: لە ۋولاتىكى ۋەك ئەلمانىادا كە بە ھەزاران رۆژنامە و گۆفارى تىدا دەردەجى ۋە قوتابخانە ۋادى ۋە تەلەفونىن (۳) و سىنماكانىاندا، بە شەۋ ۋە رۆژ زمانىكى يەكگرتىۋە بەكار دەھىنرى، كەچى ئىستەش كە ئەلمانىكى بايەرى بە شىۋەكەي خۆي بدى، ئەلمانىكى پىرۇزى زۆر بە ئاستەم لىنى تىدەگا . جا ۋە نە پىئى خالى زمانەكانى دى جىھان، لە زمانى پىشكوتوۋى ئەلمانى باشتىرى . نە خىر! ئەۋانېش ھەروانە . لەبەر ئەۋە ھىچ پىۋىست بەۋە نى يە پىاۋ بەزەيى بە خۆي دا بىتەۋە . بەكورتى ھەموو زمانىكى ئەم دىنبايە چەند شىۋەيەكەي جىاۋازى ھەيە ۋەك كوردى يەكەي ئىمە . بە لام ئەۋەي كە خەلكى ھەيانە و كورد نى يانە؛ ئەۋە زمانىكى يەكگرتىۋە بۆ خوئىندەن و نووسىن و كاروبارى گىشتى .

جا ئەگەر ئىمە ھەملى ئەۋە بدەين ئەم شىۋانە بەكىنە بەك، وانا ھە موۋىيان بەكىنە بەك شىۋە؛ ئەۋا با ھەرلە ئىستەۋە دىنبايىن كە تا رۆژى قىامەت ئەۋە سەرنىگرى بۆمان . خۆ ئەگە رىئى و بۆ ھىنانە بەرھەمى زمانىكى كوردى يەكگرتىۋى ۋا تىبىكۆشىن كە قەسە پىكرى ۋا پىئى نووسرا؛ خەلكى ھەموو لا بەك ۋەك بەك تىپى بەگەن، ئەۋە ديارە كارنىكى گرانە، بەلام لەگەل ئەۋە شىدا؛ شىتىكى نەبوونە كراۋ (مستەھىل) نى يە ۋە ھەملا ۋ تەقەلاي زانستانە ي پى ۋوچان؛ دىتە كاپەۋە . تەنيا ئەۋەيە دەبى بزانىن لە كۆيۋە دەستى پى بەكىن و كى دەست پى بكا و چۆن دەست پى بىرى .

۲- ھۆيەكانى ۋ روست بوونى زمانىكى يەكگرتىۋى ئەۋەي

با جارى بزانىن ئەۋە ھۆيانە چىن كە دەبنە ھە ۋىنى پەيدا كوردى زمانىكى يەكگرتىۋى ئەدەبىيەت بۆ كەلىك ۋ ئەجلا لەبەر رۆشنايى ئەۋە ھۆيانە؛ مېژوۋى زمانى كوردى شى بەكىنەۋە:

أ- رىئى سەپاندنى شىۋەيەك بە سەرگەلىكدا .

ب - له خووه دروستبوونی شیوهیهکی ئهدهبی .
ج - همولدانیککی ریکخراوی زانستانهیی لهسرخۆبۆهینانه بهرهمی زمانیککی ئهدهبی .

أ - ری ئی سرپانوی شیوهیهکی بهسررگه لیکدا

ئهمه به تاییه تی بۆئه و گهلانهیه که هیشتا زمانیککی بهگرتوویمان نی یه ، بهلام قهوارهیهکی سه بهخۆی بهگرتوویمان ههیه . ئه و حهله بۆ چاره سه مرکزنی ئه مه ؛ یا به جۆریکی دیمۆکراتی یانه ، بهرورای گشتی خه لکه که و مرده گیرئ ، تا بزانی چ شیوهیهکی به دله ، یا ئهوته کاربه دهستان خۆیان شیوهیهکی له شیوهکانی زمانه که ده که نه زمانی رسمی و بهورهنگه دهیسه پینن به سررگه کهدا و بهر به ره دهبیته زمانی ئهدهبی یان .

ئهم ری بهیان بۆ کورد دهست نادا . چونکه ئه و دهنگ و مرگرتنه گشتی یه ، یا ئه و به زۆر سه پاندنهیی بۆ جئ به جئ نابئ ، به هۆی نهبوونی قهوارهیهکی سیاسی به گرتوووه . له بهر ئهوه ئه و رایانهیی له م با بهتوه تا ئیسته بوون و هه ن ؛ وهک ئهوهی له سالئ ۱۹۲۴ دا کۆنگره ی کورد ناسهکانی به کیتی سۆفیت به یاری دا که شیوهی کرمانجی زوورو بکاته شیوهیهکی رسمی بۆ هه سوو کورد (۴) یا ئهوهی له ئهیلوولی سالئ ۱۹۵۹ دا کۆنگره ی مامۆستایانی کوردی عیراق به یاری دا ، بۆ ئهوهی شیوهی کرمانجی ئیوراسی (سۆرانی) بکاته شیوهی رسمی (۵) له خه یال بهولاوه هه چئ دی نی یه . چونکه ناچیته سهر ، به هۆی نهبوونی دهسه لاتیککی سیاسی نیوهندی یهوه که له هه سوو پارچهکانی کوردستاندا کار بکئا .

ب - له خووه دروست بوونی شیوهیهکی ئهدهبی

۱ - هۆن شیوهیهکی ئهدهبی له خووه دروست دهبی ؟

هیندی جار شیوه یهکی ئهدهبی له خووهیه ؛ و اتا بئ سه پاندنهیی راستهوخۆ ، دروست دهبی . بۆ ئهوهش هیندی هۆهه ن که له کاره دا ده ور ده گیرن ، وهک :

۱ - ئه وهی کتیبیککی ئاینی پیرۆز بهو شیوهیه بنووسرتوه . بۆ وینه : شیوهی هۆزی قورهیش بووبه شیوهی ئهدهبی عه ره به کان ؛ ته نیا له بهر ئهوهی قورئان بهو شیوهیه هاته خوارهوه . مارتین لووتر (۱۴۸۳ - ۱۵۴۶) ی ئهلمانی به که دا هیندی ئاینزا (۶) ی پرۆتستانست و پیشه وای بزوتتوهی چاککردنی ئاینی دیانتی (واتا کاتۆلیکی) یه ؛ پاش ئهوهی ئینجیلی له لاتینی یه وه و مرگرتا به سهر شیوهی ئهلمانی ساکسی ، که تا ئهوه حه له ته نیا له دیوه خانهکانی ئه مبهکانی ساکسدا به کارده هینرا ، توانی سه رنجی خه لکیکی زۆر بۆئه و ئینجیله رابکیشئ وه ره به وه هۆیهوه شیوهی ساکسی بووبه زمانی ئهدهبی هه مووئه وانهی ئهسرۆ به ئه لمانی ده دوون ؛ هه ر له ئه لمانی خۆیه وه بگره ، تا دهگاته سویمرا و نه سا و گشت لایه کی دی .

به مه دا بۆمان دمه ده کهوئ که ئاین ده ورتکی مه زن ده گیرئ له دروستکردنی زمانیککی ئهدهبییدا . پێچه وانه ی ئهوهش هه راسته . و اتا ؛ ئاین دیسانهوه ده ورتکی مه زن ده گیرئ له دووله تکردنی زمانیککی

ئەدەبىدا . بۆ وئىنە : سريانەكان ھەتا سەدەى پىنجى زايىنى، زمانىكى ئەدەبىى يەگگرتوويان ھەبوو . ئا لەم سەدەيەدا، ئازاۋە كەوتە گلىسەى ديانەكانى رۆزھەلاتەو و بەو خەلكەكە بوون بە دوو بەشەو و ھەر لەو شەو ئاينزاي ياقوويى و ئاينزاي نەستوورى پەيدا بوون . ئەجا وورده وورده، ھەر لاىە شىۋەى تايپەتىى خۆى پاراست و پىيى نووسى ورق و كىنە و دوو بەرە كىش دەورىكى ئاگرخۇشكرانەى نواند بۆ دوورخستفەوئەى ھەردوو شىۋەكە لە يەكەر، بە جۆرى سريانەكان ئىستە دوو شىۋەى ئەدەبىى يان ھەيە . ئاريايى يە كۆنەكانىش (واتا ھىندۇ ئىرانى يەكۆنەكان) لەسەرەتاو بە يەك زمان دەدووان و يەك ئاينىشيان ھەبوو . بەلام پاش ئەوئەى ئەوانەى ھىندستان ئاينى خۇيان جياكر دەو و لە دەورەى ۳۰۰۰ى پ . زدا كىيى پىرۆزى (قىدا) يان بە شىۋەى سانسكرىت بۆ نووسرايەو ، ئەجا كە دوواى ئەوانىش ئاريايى يەكانى ئىران، ئاينى زەردەشتيان بەسندكر و كىيەكەيان بە زمانى (ئاقتىستا) بلاوكر دەو، ئەو دەمە زمانى ئاريايى بەرەبەرە بوو بە دوو زمان : ھىندى و ئىرانى ، كە ھەر يەكەشيان لە سەرخۆبوو بە چەند زمانىكى سەرخۆ .

۲- زياندىنەوئەى ئەدەبىيات بە تاقە شىۋەيەكى زمانىك و لە سنوورىكى يەكجار فراواندا؛ دەبىتە ھۆى دروستكردىنى زمانىكى ئەدەبىى . بۆ وئىنە : زمانى فارسى تازە لەو كاتەو دروستبوو كە روودەكى و فېردەوسى (۴۹۳۲ - ۱۰۲۰) دەستيان بە ھۆنراۋە ھۆننىمە كىردوۋە بە شىۋەى دەرى (واتا شىۋەى زووروى رۆزھەلاتى ئىران) . بە تايپەتى شانامەى فېردەوسى دەورىكى كارى (فعال) گىرا لەم روۋەو و توانى ھەموو شىۋە و زاراۋاكانى دى رامال بىكا و جىئى خۆى بىكاتەو .

۳- خىزمەتكردىنى زانست بە تەنىل شىۋەيەك ، بە تايپەتى لە وولاتىكدا كە زانستگە و كىيى زانستانە و رۆزنامەى زۆرۈزەبەندەى ھەر بە يەك شىۋە بىبى و بە شىۋەكانى دى نەبىئە ، دەبىتە ھۆى ئەوئەى ئەو شىۋەيە بىكاتە زمانىكى ئەدەبىى .

۴- ھىندى جار جۆرى زيانى كۆمەلايەتى و پىئوئەندى بازارگانى و ئابوورى دەنە ھۆى دروستبوونى شىۋەيەكى ئەدەبىى . شارىكى زۆر گەرە ، يا پىتەختى وولاتىك كە بىتە ناۋچەى ھاتوچۆ و بازارگانى ونان پەيداكردن و خەلك رووى تىبىكەن ، شىۋەى ئەو شارە دەسەلات پەيدا دەكا و بىرە دەستىنى و لە ئەنجامدا دەبىتە شىۋەيەكى ئەدەبىى .

سەرنجىك لەمانەى سەرەو بەدەين ، بە باشى بۆمان دەردەكەوئەى ئەو ھۆيانەى دەنە ماكى دروستكردىنى زمانىكى ئەدەبىى لە خۆمەو ، تا ئىستە بۆ كورد نە پە خساون .

۲- بۆچى شىۋەيەكى ئەدەبىى كوردى لە شىۋەو دەروست نە بوو ؟ (۱) - نە بوونى ئاينىكى كوردانى گىشتى

ھەتا ئىستە لە نىو كورددا ئاينىكى گىشتى و پەيدانەبوو كە كىيى پىرۆزەكەى بە زمانى كوردى نووسرايىتەو و بووئىتە سەرمەشق بۆ زمانىكى يەگگرتووى ئەدەبىى پاشەرۆز . ھەرچەندە گەلىك بەلگە ھەن بۆ ئەوئەى كە زەردەشت پەيامبەر و داھىنەرى ئاينى مەزدايەسنى (۷) لە ناۋچەى مادەكاندا (واتا كوردستانى ئەمرو) لە داىكبوويى و بە زمانى خەلكى ئەو شىۋەش قسەى كىردى ، بەلام ھىچ بەلگە يەك بۆ ئەوئەى نى يەكە كىيى

(ثاقبستا) به تهاوتی به زمانی ماده کانی نمو سردمه نووسراوتیهوه، یا چند سدهیهک پاش مردنی زردهشت خوئی نه نووسراوتیهوه، نهگرچی واش باوه که گوایه (اگاتاگان) (۸) له زمانی زردهشت خوئیوه بیسترون . جا هرچنده پیوهندی زمانی ثاقبستا و کوردی همرو، له باری زمانهوانی یهوه، شتیکه ئینکار ناکری، له گهل نموهشدا، پیاو ناتوانی بلی، نمو زمانه که کتیسی ثاقبستای پیوو سراوتیهوه، کوتومت پاشماوهی زمانی ماده کان بووه . یا به ووتیهکی دی (اکوردی نیوسراست) بووه . نمو له کاتیگدا نهگر بتوانین زمانی ماده کان به (اکوردی کون) و کوردی همروش به (اکوردی نوی) بدینه قهلم . دیاره نم باسه باستیکی یه کجار فراوان و قووله و جی ئیره نی یه . به لام نمو دیانی پیدا بنری نمو یه؛ فارسه کان پاش ماده کان به ماوهیهکی زوره، تاینی زردهشتیان و مرگرت . نهگرچی کوردیه کان خوشیان له سهرتاوه به برمه کانی تاینی زردهشتیان زور کرد (۹) به لام هیشتا به ر له فارسه کان بوووونه زردهشتی . فارسه کان له زمانی شاپوری دوومدا تاینی زردهشتی یان کرده تاینی ره سمی دهولت . بیجگه لهوش دهستکاری کردنی تاینی زردهشتی و گورینی و قه لبکردنی بیروباوره که له لایهن فارسه کانهوه، شتیکه میژوو نووسه کان و نهوانی خهریکی لیکولینهوهی نم تاینه بوون، نهوانت هیندی له زاناکانی فارس خوشیان، به ناشکرا دانی پیدا دنین (۱۰) . هرچی جوئی بی، تاینی زردهشتی به تهاوی له نیو کوردیه کاندا نه چهسپی بووه، که سرکردیه تی نمو تاینه کهوتنه دهست فارسه کان و به شیرهیه که به دلی کار به دهسته کانیاں بووه؛ خرایه روو . که تاینی ئیسلامیش له دههروبری ۶۳۹ د . زدا هاته کورد ستانهوه؛ به ماوهیهکی کهم تاینی زردهشتی له هموو کوردستان و هموو ئیراندا له نیو برد و کتیبه پیروزه کهی که قورئانه و به عهره بی نووسراوتیهوه، به تهاوی جی ثاقبستای گرتیه . کوردیه کان هرچنده له سهرتاوه به برمه کانی تیه نم تاینه شیان کرد (۱۱) به لام له نهجامدا و له بهر گه لیک هو، به زوری بوونه موسولمان و دهستیان کرد به خزمه تکردنی تاینی ئیسلام و زمانی عهره بی . نهوانی که له سهر تاینه کونه کانی کورد مانهوه؛ وه ک میزدی یه کان، هه لیک وایان بو نهرخسا که تاینه که بیان بکنه تاینیکی گشتی . لیره دا پیویسته بلیم که پاش لیکولینهوهیهکی چند ساله و وورد بوونهوهیهکی زور، بووم درکه و تووه که تاینی میزدی یه کان؛ نه پیوهندی به (یهزیدی کوری معاویه) وه ههیه و نه به تاینی ئیسلامهوه . واتا میزدی یه کان موسولمانی ساخته (۱۲) نین . ههروه ها میزدیتی پاشماوهی راسته خوئی تاینی زردهشتیش نی یه . به لکوپاشماوهی تاینی کونی کوردی پیش زردهشتیتی یه . به لام نمو ههیه؛ بیروباورهی زردهشتیتی و جووله که یه تی و دیانه تی و موسولمانه تی تیکه لبوووه . له گهل نموهشدا، نم تاینه لهو رووهوه که هه ر کهس له باوک و دایکیکی میزدی نه بی؛ به میزدی نادریته قهلم، نمجا نمو ش که شیوهی نمو پهری نهینیتی و مرگرتوه له کار کردندا، بیجگه لهوش له نیو بردنی کتیبه کانیاں و به برمه کانیکردن و تفروتوونا کردنیاں، ری ئی نمو نه داوه که دوو کتیبه پیروزه که بیان که به زاراوایهکی تیکه له زاراواي موکریانی - سه یمانی - نرده لان - بادینان نووسراوتیهوه، بینه کتیسی پیروز و بنکهی تاینیکی گشتی بو کورد و خه لکی کوردستان . هرچنده له کوردستاندا و له دهوری ئیسلامه تیدا که لیک بزوتنهوهی تاینانهی پیشکوه توو خوازانه له سهر بنچینهی تاینه کونه کانی کورد و به نیازی ئاسانکردن و ریکخستنی تاینی ئیسلام، روویان داوه؛ وه ک تاینی (ئه هلی هه ق) (۱۳) و تاینی (شه به ک) (۱۴) له گهل نموهشدا کتیبه پیروزه کانیاں به کوردی نموون و تاینه که شیان نهیتوانیوه به نیو هموو گهلی کورد دا بلاو ببیتیهوه . ههروه ها ئه و پیاوه تاینی یه

گهوارانسی تا ئیستە لە نیو کورددا هەلکەوتوون و بنجینەى تەریقەتیان دامەزراندوو،
 یا پیشەوایى یان کردوو، وەک شیخ عبدولقادرى گەیلانى (۱۰۷۷ - ۱۱۶۶) (۱۵) و
 مهولانا خالیدی نە قشەندى (۱۷۷۹ - ۱۸۲۶) (۱۶) و حاجى كاك ئەحمەد
 (۱۷۹۳ - ۱۸۸۷) (۱۷) و لەم دوایینە شدا سە عیدی نوورسى (۱۸۷۲ - ۱۹۶۰) (۱۸) و
 هیجیان نەیانتوانیوه هەموو گەلى كورد بکەنە لایەنگیری خوڤان و هەروەها هیجیان
 کتیبکی پیروزیان سەبارەت بە تەریقەت یا بیروباوەری خوڤان بە کوردی بەجی نە هیشتوو.
 بە مانەى سەرەدا بۆمان روون دەبێتەو، کە ئاین لە نیو کورددا هیچ جۆرە
 دەورنکی بنجینە یى نە گیراوه بۆ دروستکردنى زمانى ئەدەبى.

(۲) - تەبوونی ئەدەبیاتیکی فراوان بە تەنیا شیوەیەکی کوردی

ئەگەرچی کورد تا ئیستە دەوڵەتیکی نێوئەندى بە گەرتووی نەبوو، کە پشتمى
 شیوەیەك لە شیوەكان بگرێ و ئەدەبیات بەو شیوەیە زۆر بکات، بەلام لە رابوردوودا چەند
 ئەدەبیاتیکی سەرەخۆ هاتە کایەو، کە ئەدەبیاتی کوردی تێیاندا بەرەى سەندوو. جا
 لەبەر ئەوەى ئەمانە چەند ئەدەبیاتیکی جیا جیا بوون و تەنیا بەك ئەدەبى بە گەرتوولە کایەدا
 نەبوو، دیارە لە هەر ئەدەبیاتیکیدا ئەدەبیات بە شیوەیەکی دی گەشەى کردوو. بۆ وێنە: لە
 ئەدەبى بۆتانددا بە زاراوى جزیره و لە ئەدەبى باباندا بە زاراوى سلەیمانى و لە
 ئەدەبى ئەردەلاندا بە زاراوى هەوارانى (گۆرانى) . شیوەى گۆرانى بە پاش
 دروستکردنى شارى سلەیمانى و بە هێزبوونی ئەدەبى بابان و وورده وورده بەرەى ئەما
 و زاراوى سلەیمانى جێى پێ لێق کرد. بەلام نە زاراوى جزیره كاری کردە سەردانىشتوانى
 نێوئەستو خوارووی کوردستان و نە زاراوى سلەیمانى كاری کردە سەردانىشتوانى زووروى
 کوردستان. بە گشتى چونکە ئەدەبیاتی کوردی لە هەردوو ئەدەبى ئەمانەدا لە سنوورنکی فراواندا
 نەبوو و رێى بۆ بوونەوشى بە نیو خەلكەكەى ئەدەبى ئەمانەدا ناسان نەبوو. ئەجانبە تاییەتى
 ئەو دەسه چا و چاپ و چاپمەنى نەبوو، خوێندەواریش بە كجاركەم دەستدەكەوتن، بە بەرئەوه
 كورتى بپێرینەوه: نە خەلكى خوارووی کوردستان تاموچێزى بەرەمى هۆنراوهكانى
 مەلای جزیره و ئەحمەدى خانى و فەقى تەيران و عەلى حەزرى و مەلای باتەبى كرد،
 یا نووسینەكانى عەلى تەرمەخى و مەلای مەحمودى بايەزیدى بەرچاوكەوت، نە خەلكى
 زووروى کوردستانیش تامى هۆنراوهكانى نالى و كوردى و تالەبانى و كۆبى یان كرد.
 لە بەر ئەوە ئەدەبیاتیش هیچ دەورنکی نەگێتێا لە سەپاندن و جەسپاندنى شیوەیەك
 شیوەكاندا.

(۳) - تەبوونی خوێندنگە و زانستگە و روژنامەى کوردی

ئەوەى لە هەمووان ئاشکرایە ئەوەیە کە لە کوردستاندا هیچ کاتێك زانستگە و
 قوتابخانەى کوردی تا پاش جەنگى جیهانى یەكەم نەبوو. کتیبى زانستى و
 و روژنامەى زۆر و زەبەندەى وا کە خزمەتى شیوەیەك لە شیوەكان بکا و بىلا و بىکاتەوه،
 نە ئەو کاتە هەبوو و نە ئیستەش بەلى لە کوردستاندا قوتابخانە و خوێندنگەى ئاینى
 بوو و هەبە، بەلام ئەو خوێندنگەیانە بۆ خزمەتى زمان و ئەدەبیاتی کوردى نە بوون
 و نین. هەرچەدە ئەو دەرزانەى لە مزگەوتەكاندا خوێندراون، بە کوردى لێکدراونەتەوه،
 بەلام ئەمە تەنیا بۆ تیگەیانە بوو، نەك بۆ خزمەتى زمانى کوردى. لەبەر ئەوە هەر
 مامۆستایەكە و کوردی یەى بەکارهێناوه کە لە مالهوه قسەى پێکردوو. ئەوەتە
 عەلى تەرمەخى دەستورى زمانى عەرەبى بە کرمانجى زووروى نووسىوەتەوه، بۆ ئەوەى

شاگردەکانی با شترعه ره بی فیربین (۱۹) . شیخ مافسی ئیـئـۆـدی
 (۱۷۵۲ - ۱۸۳۸) ش وهك خۆی دانی پئیدا دەنی؛ قه رهه نگوکی عه ره بی
 - کوردی ((ئه حمه دی)) - که به زاراوی سله یانی یه - بۆیـه
 نووسیوه تهوه که ئه حمه دی کوردی به هاسانی فئیری زمانی عه ره بی ببی (۲۰) .
 له بهر ئه مانه هه موی؛ قه وتا به خانه و خویندنگه کانی کوردستان ده وریان نه بووه
 له دروستکردنی زمانی ئه ده بی کوردی دا .

(۴) - ناله باری شری کۆمه لایه تی

ژ پنی کۆمه لایه تی؛ به تایه تی پئوهندی بازارگانی و ئابووری، هه یـچ
 کاتیك له راده یه کدا نه بووه که له کوردستاندا شاری گه مری وا ببی ببنه ناوچه ی
 پشه سازی و بازارگانی، یا پشه ختی هه سوولا یه کی وولاته که . تا ئه ئه ش
 کورد شاری گه مری له جۆری نئو پراونی یه . هاتوچۆ له به ینی پارچه کانی
 کوردستاندا پشه جفنگی جیهانی یه که م زۆر که م بووه؛ به هۆی نه سوونی ئه و
 پئوهندی یه بازارگانی یه به هیزه و سه ختی و نئه مینی ری و ه . دیاره پاش
 جه نگی جیهانی یه که پیش، و اتا دابه شکردنوهی کوردستان به م جۆری ئه مژۆی؛
 ئه و هاتوچۆ کردنه به شپوه یه کی رسمه له لایه ن دهو له ته
 دابه شکه ره کانه وه ری بی لیکراوه .

به مانه ی سه مه ده دا بۆمان ده که وت؛ ئه وه هۆیانی که وا له شپوه یه ک
 ده که ن له خۆی هوه و له سه ره خۆ بیته زمانیکی ئه ده بی، به درێزایی ی
 میژوو بۆ کورد هه لئه که و ئه و .

ج - ده و له یانگی یگه زراوی زانستانه ی له سه ره خۆ بۆ به ده م هینانی زمانیکی ئه ده بی

ئه م ری یه ئه وه گه لانه ده یگرن که هه ره دوو ری بی باسکراوی پئوهویان
 بۆ ده ست نادا . به بیرواری من ئه مه یان با شتره ی و ته زیا ری یه که که کورد
 بتوانی پئیدا بپرا له م باره ی هوه . و اتا ئه یه ده بی شپوه یه کی ئه ده بی بۆ
 خۆمان دروست بکه ین . به لام ئایا دروستکردنی ئه م شپوه یه له کوی وه ده ست
 پی بکا و کئی ده ستی پی بکا و چۆن ده ست پی بکری؛ ئه وه پئوه یه کی
 به شیکردنوه و له سه ره رۆیشتن هه یه .

۳ - سه ره یانگی سه ره یانی له هیندی بیرواری چه وت

به ره وه ی باس له دروستکردنی زمانی ئه ده بی کوردی بکم، ده مه و ئ
 ئه وه بخه مه به رجاو که هیندی که س هه ن ده لئین گوایه با واز له
 شپوه کانی کوردی به ئین، هه ری هه که بۆ خۆی پی بنووسرته وه و
 پی بخوینرته وه و ئیتر پئوه یه کی ئه ده بی یه گه رتوو ناکا .
 ئه م بی ره له نئو کورددا بۆ یه که هجار عیسه ت شه ریف هانیه پئوه (۲۱) .
 ئه مه ش له ئه نجامی هه ستیکی ته سکوتروسکی ناوچه په رستانه ی وورده بۆر جوازیانه وه
 سه ریانگی شایه ده مه وه . جا له بهر ئه وه ی عیسه ت شه ریف خۆی هه یج جۆره شپوه یه کی
 کوردی نازانی، هه ره ها له هه یج زانستگه و ئامۆزگایه ک تیپیک زمانهوانی نه خویندوه؛
 دیاره قسه کانی جیی با یخ نین و له سه ره رۆیشتنی هه رکات به فیه و دانه . ته نیا

ئەو نەبىخ كە بلىم : پىيوستە ھەموو كوردىك كە بە تەنگ پاشەرۆزى زمان و نەتەو كە يەو دى ، بە ھەموو ھىزىكىمە بەرەھە كانى ئىم ئىم بىرە زركە پووجە كە بكا كە لە خزمە تى دوژمانى كورد و داگىر كرانى وولاتە كەى بەولاو ، خزمە تى ھىچ جۆرە ئامانچىكى دى ناكە .

ھەروەھا ئەو رايەى دوكتۆر كەمال فوئادىش بەراست نازانم كە دەلىلى ئە دوو شىوەى كرمانجىى ژورور و كرمانجىى نىوېراست (يا كرمانجىى رۆژھە لات و وكرمانجىى رۆزاوا) ، يەككىيان بگىنە شىوەى ئەدەبىى و واز لەوى دى يان بەئىنسىن ، ئەو شىوەى كە دەكرىتە شىوەى ئەدەبىى ، بە قسەى ئەو ، دەبىى ئەو يان بى (كە فئىرورونى ھاسان بى و زۆر شتى پى نووسراپتەو) (۲۲) .

جارى ئەگەر مەسەلە كە مەسەلەى گرانى و ھاسانى بى ، ئەو ھەردوو شىوە كە لای گرانيان تىدايە و لای ھاسانىشان تىدايە . ھىندى دەستوروى رىزمان ھە ن ، لەم لا گراني و لەم لا ھاسانن و پىچەوانەش بە پىچەوانە . خو ئەگەر مەسەلە ش ئەو بى ، بە كام لا زۆر تر نووسراو ، ئەو ھەلبىزىن ، ئەو بە ھەردوو لاشت وەك يەك نووسراو . ھەردوو لاش نووسەر و ھۆنەرى بەرز و نزميان تىدا ھەلگەوتوو . لە بەرئە و ھەلبىزاردنى شىوەى كە ئەدەبىى لەسەر ئەو بنچىنانەى ئەو باسى كوردوو ، بۆ زمانى كوردى دەست نادا . چونكە ئەمەش لە ئەنجامدا ھەر رى سەپاندنى شىوەى كە بە سەر خەلكى دا كە وەك باسەنكرد ئەو رى بە بۆ كورد سە رنا گرى .

ھەر لۆرە دا بە پىيوستى دەزانم قسەى كەش لە بارەى ئەوانەو بكم كە بەرامبەر زمانى ئەدەبىى كوردى بىرورايەكى نەختىك بەرچاوتەنگانە پىشان دەدەن . پوختەى ئەمەش ئەو يە : نابو ، ھىچ نووسىن و پرۆگرامىكى رادوى بە زاراواى بادىنان يا زاراوايە كى دى بى ، بىنگە لە زاراواى سەھىمانى كە ئەمىر بۆ نووسىن تا ئەندازە يەك لى ھە عىراقدا - ئەو پىش نەك لە لایەن ھەموو كوردىكەو - پىرەوى دەكرى . بۆ وىنە : كاك محەمەدى مە لا كەرىم لە شوئىتكدا نووسىووى ، گوايە ((پاش شۆرشى چواردەى تەموز و ھەر لە بەرەبەيانى شۆرشەو ھەندى لە روشن بىرە نىشتەمان بەرەھە كانى كورد كە دەستيان لە ئىسگەى كوردى بەغدادا ھەبوو . بە نيازىكى پاك كەوتنە ھە لە يەكەو . ئەركى ئەو ھەلە بە پاشان بە گران لەسەر نەتەو كورد تەواو بوو . ئەو ھەلە بە نووسىن و بىلاو كوردنەو بوو بە شىوەى كرمانجىى سەرور كە ناوى لى نراو (بادىنانى) . . . . لە چواردەى تەموزەو ئىسگەى كوردى بەغدادا راستىدا بوو بە دوو ئىسگەى سۆرانى و بادىنانى (. . . ھتد) (۲۳) .

ھەرچەندە پىم رايە ئەم ((ھەلە)) يە ھەلەى ((ھەندى لە روشن بىرە نىشتەمان بەرەھە كانى كورد)) نە بوو كە ((بە نيازىكى پاك)) تىپى كەوتىن ، بەلكو دانانى ((پرۆگرامى بادىنانى)) لە رادوى بەغدادا بە پى نەخشەى كى سياسى تايبەتى بوو ، دارودەستەى قاسم بە پشتىوانى ھىندى كوردى ھەلبەرسە ھىنايانە كايەو و لە گە ل ئەو شدا كە ئەم بىرورايەى كاك محەمەد شتىكى تازە كورە يە وراى ئەو رۆزى ئەوساى نەبوو كە خو يەككىك بوو لەوانەى لە رادوى ئەو قسەيان دەكر و لە وىستگەدا دەستيان دەروىشت . . . . ھىشتا بە ش بە حالسى خو ، ئەو بە ھەلە نازانم ، پياولە رادوى دا ، رۆزى بۆ ماوە يەك بە زاراواى ناوچەكان قسە بكا ، يە تايبە تى بۆ ئە وانەى نە خوئىندەوارن . لە وولاتە پىشكەوتوو كاندە ، نەك تەنيا لە رادوى دا ، بەلكو لەسەر شانوش بە زاراواى ناوچەى قسە دەكرى و كەسىن ترسى ئەو لى نە نىشتوو بەرە زمانە ئە دەبى يەكەى لە دەست بچى . مەژى و تووروا و تىگەشتوو و روشن بىرە بە تەنگە ھاتوو ش

ئەو ھەيە بزانى، چۆن كەلك لە نەخشەى مال و ئىران كەرانەى د و ژمنەكانى وەردەگرى بۆ خزمەتى ئامانجەكانى گەلەكەى خۆى . بۆ وئىنە : ئەگەر ھا تود و ژمن بە نىيازى د و و بەرەكى و سى بەرەكى نانەو ، يا لە توبە تگرد نى زمانە كەت ، پىرۆگرامى بە چەند زاراوايەكى ناوچەى سەپاند بە سەرتا ، تۆ دەبى ھەول بە دەست ، بوونى ئەو زاراوانە لە رادوى دا بۆ بلا و گردنەو و خزمە تگردنى زمانە ئە دەبى بە كەت بە كار بە ئىت ، بە تايبەتى لەسو ناوچانەدا كە بەو زاراوانە قسە دە كرىن . نەك ئەو ھى ئەو كاتە ھىچتە كەرد بىت و پاش (۱۵) سال ، ھە بە كار ھىنانى زاراوايەكى تايبەتى ترست لى بنىشى و ئوبالەكەى بنىتە مى " رۆشنىرى نىشتان بەرور " . رۆشنىرى راست ناپىتەم كوتەكى دەستى دىكتاتور و زۆردار .

۴- دەكوى وە دەست پى بەرین وكى پىكا ؟

لە وىرامى ئەو ھەدا كە لە كوى وە دەست پى بەكەين ، بى سىو د و دەلیم : دە بى لە كوردستانى عىراقەو دەست پى بەكەين . چونكە ئەمىرۆ لە كوردستانى توركيا و ئىران و سووریا دا خزمە تگردنى زمانى كوردى بە تاوانبارى دەژمىورى . دە مینىتەو سەر كوردەكانى بەكەينى سۆڤىت كە ھەرچەندە تا ئەندازە بەك خەرىكى زمانى كوردى بوون (ئە و پىش بەزۆرى تەنبا زاراوەيەكى شىو ھى كومانجى ژورور) ، بە لام ئەوانىش ھەتا ئىستە لەم بارە ھەو ھىچ ھەنگا و ئىكان نەناو . بىجگە لەو ھىش ئە دەسە لاتەى لە كوردستانى عىراقدا ھە بە ، لە وى چنگناكە وى . لە ھەش بەترا زى ئە مە ماو ھە بە كە زانا كوردەكانى سۆڤىت لەگەل زانا كوردەكانى عىراقدا بوونەتە ئاشنا و لە داوودەزگاكانى كوردى عىراقدا ھاو بە شن . كە دەلیم كوردستانى عىراق بىتە جى لى دەست پى كەردن ، چونكە تەنبا شوئىكى كوردستانە كە ژمارە بە كسى زۆر داوودەزگاى زمانەوانى و ھونەرورى لى بە : زانستگە بەكەى لى بە كە بە ھىواين بۆ پاشە پۆژ بىتە زانستگە بە كسى كوردى ، بەكەى (كۆزى زانىارى كورد) لە وى بە ، لە قوتابخانەكاندا بە كوردى دەخۆئىرى ، چە ند رۆژنامە و گۆنارىكى كوردى لى دەردەجى ، پىرۆگرام ھە كوردى بەكانى رادوى و تەلە فزۆئى عىراق ، ماو ھىان پترە لە ھى شوئىنەكانى دى . لە و ھىش بەترازى كوردى ھە موو جۆرە شىو بەكەى لى دەست دەكوى . . . كوردى عىراق سەربەستەر و دەست پىشتووترن لە ھەموو كوردەكانى دى جىھان . لەبەر ئەو كوردى عىراق دەتوانن ئەو ھى ئامادە دەكوى و بىرارى لەسەردەرى كەموزۆر بىخەنە مەيدانى كارەو ھەسەل سەر قاقەز نەپەئىنەو . بەلام ئايە كى ئەمە بكە ؟ (۲۴)

لە وىرامدا دەلیم : ئەوانى كار بە دەستن ، و اتا ئەوانى داوودەزگاى سياسى و زمانەوانى و ھونەرى و خۆئىندەوارى و رۆشنىرى يان بە دەستەو بە . بە كورتى حىزبە سياسى بەكان و كۆمەلە رۆشنىرى و ھونەرى بەكان و بەرپۆمبەرتى خۆئىندەوارى كوردى و سەرۆكايەتى زانستگەى سەيمانى و بەشى كوردى زانستگەى بەغدا و بەكەينى نووسەرانى كورد و لە پىش ھەمووشیانەو (كۆزى زانىارى كورد) . كە دەلیم لە پىش ھە مووشیانەو (كۆزى زانىارى كورد) ، لەبەر ئەو ھە بە كە ئەم جۆرە كۆرانە لە ھەس و لا تىكدا بن ، كەمەرتىن دەسەلا تىكى زانستانەن بۆ بلا و گردنەو و چە سى كوردنى ھە موو جۆرە دانان و كۆرىن و چارەسەردنەك لە بارەى زمانەو . بەلام ئەو پىسارى لىرەدا دىتە گۆزى ئەو ھە بە ، ئايە ئەم كۆمەلەى لە عىراق دامەزراو بە نىوى (كۆزى زانىارى كورد) . ھە و بەم شىو بەى ئىستەى ، ئەم فرمانە پىرۆزەى پى دە چى بە پى وە يان نا ؟ ئە وە ديارە دە بى كە مپىك لىى بەدو و پىن .

١- تیکۆشانیک له رابوردوودا

ئەز بەش بە حالی خۆم، هەر له کۆنەوە هەستم بەوه کردووه که خزمەتی راستە قینە ی زمان له ریی کۆرپیکسی زمانەوانی یهوه دەکری. جالێره دا زۆرم پێ ناخۆشه که وا ناچارم جیروکتیک بگێرمه وه که باسی خۆمی تیدا یه به لام چی بکەم! ئەو پاسه به شیکه له میژووی زمانه وانسی کورد. لهبر ئەوه لێره دا هەر ئەوهنده ده لێم: بۆ گه یشتن بسم ئامانجه، بیستو دوو سال له مهوه ره، وانا له سالێ ۱۹۵۲ - ۱۹۵۳ دا له گه ل چه ند هاویری یه که ئەوه دمه هه موومان خویند کار بووین له زانستگهی بغداد، قسه م کرد و له ئەجامدا کۆمه لیکمان بۆ ئەم ئیشه پیکه وه نا. ئامانجی من له م کاره به زۆری ئەوه بوو که زاراوه زانستی یه کانی فیزیك و کیمیا و ماتماتیک و گیانهورناسی و ریزمان و ... هتد بکۆننه کوردی؛ به نیازی نووسینه وهی ئەو زانستانه به زمانی کوردی.

له هاوینی سالێ ۱۹۵۳ دا جاو بار به ئیواران له گه ل هیندیک لهو هاویری یانه له باخی بهرته کۆی سه یمانی کۆده بووینمه وه ئه م باسانانمان پیکه وه ده کرد. سه رتان نه یه شینم! خه لکی هه ستیان به مه کرد. ژماره یه ک مرۆقی دوو رییان و چاو کراوه یشتگیری یان کردین. له وانه نیوی دوو که سم له بیره که زۆر به جهرگه وه له سه ر ئەم کاره یان ده کرده وه. یه کێک له وانه ئاسنگه ری به نیو بانگ وه ستا ئەوه ره حمانی خامه سنه یی بوو و ئەوهی دیشیان میرزا عارفی باوکی ماموستا فایه ق عارف بوو. ئەمانه ئیمه یان خۆش ده ویست و ده یانگوت ئیوه تیکه یشترون؛ ده تانهوی خزمه تی گه له که تان بکەن. به لام ئە وهی شایانی باسه ئەوه یه ئەم هه نکاوه وه ک هه مووه هه نکاوتیکی شۆرشگێرانه ی پێشه موانه؛ هه موو که سیك تی ی نه ده گه یشت. له بر ئەوه زۆر که س کۆتته ته قه لیمان. هیندیک له ساو لکه مه تی ی خۆیا نه وه ده یانگوت: ((ئەمانه شیت بوون و تیکه چوون)) و به زه یی یان ده هاته وه پێماندا. هیندیکسی دیش ده یانگوت: ((نه خێر ئیستیعمار رای سپاردوون ئەمه بکەن))، وه کۆ ئیستیعمار هیه چ ئیشو کاری نه بی له خزمه تکردنی کورد بهو لاره. هیندی وورده بۆر جوازی خۆ به رو شنبیر زانی له خۆپایی بوویش به پیکه نی پیکه وه ده یانگوت: ((نه بابه ئەمانه چه ند منالیکسی شو ئینی و بی ئەقلن و دووای کلاوی با بردو و که و توون. ئەگه نا کوردی که ی زمانیکه که کیمیا و فیزیك و جهبری پێ بنووسرته وه. وا گریمان نووسرا یشه وه، کۆ ده یکرێ و کۆ ده یخوینیتیه وه))، دیاره ئەم قسه یه ئەگه ره به ترازووی لیکدانه وهی ئەوانه بیکشیتکه به چاو یکسی بازرگانان هه ده رواننه مه سه له که، هیه چ درۆی تیدا نه بوو. چونکه زمانی کوردی ئەو رۆژه زمانی نان پهیدا کردن نه بوو. خۆ خه ریک کردنی ش به شتیکه وه که نانی تیدا نه بی، دیاره به پێی بۆ چوونی ئەو جۆره که سانه؛ ((که رتی)) یه. ئیمه ییش ئەوه دمه، چه ند لاویکی نه ناسرا و بووین که تازه له زانستگهی بغداد ده مان خویند. هیه چمان ته منی له بیست سال تی بیری نه ده کرد. له بر ئەوه بووینمه مالی بی دان و له هه موو لایه که وه درابووینه بهر کلکان و هێرش ده برایه سه رمان. به لام دیاره ئیمه به م قسانه په ست نه ده بووین و - هه موو جارێ که گالتمان پێ ده کرا، ئەو ئایه ته مان ده هاته وه بیه که ده لێ: ((فاین تسخروا منا فاینا تسخر منکم کما تسخرون)).

له کورتی بی بیره وه: کۆمه له که له بر گه لیک هۆ زۆر نه ژیا. به لام ئەز هه روانه نه هینا و ئەوه بوو که له ئۆکتۆبیری سالێ ۱۹۵۵ دا کرام به مامۆستای فیزیك و ماتماتیک له قوتابخانه نیوهندی یه کانی کهرکوک؛ دهستم کرد به

نووسینموی زنجیره‌یهك كئییی جهبر و فیزیک به کوردی و ژماره‌یهکی به کجار زۆر زاراوه‌ی زانستیم به کوردی دا هئینا و گه‌لیک لهو زاراوه‌یانه‌ی دروستم کرد بوون، له‌وانه‌دا به کارم هئینان . له سالکی (۱۹۵۶) دا دوو بهرگم به نیوی ((سهرتای جه‌بیر)) وه به رۆنیۆ له کهرکسوک له چاپ دا .

جا ههرچهنده ئهم کارانم به تنیا ده‌کرد، به لام ههمیشه له‌سهر ئهو باومره بووم که کاریکسی وا ههر به کوریکسی زمانه‌وانسی ئه‌وتۆ ده‌کری که زانا کورده‌کانسی ههموو لایه‌کی تیدا کۆ بوویتموه . له‌بهر ئه‌وه که له هاوینی سالکی ۱۹۵۶ دا بۆ هئیندی کاروباری سیاسی چووم بۆ شام و لوبنان؛ له وئ هه‌لم بۆ هه‌لکوتو چاوم به هئیندیك له کورده‌کانسی ئه‌وی، وهك عوسمان سه‌بری و ره‌وشه‌ن به‌درخان و قه‌دری جان کهوت و به‌رێکوت ئهو دمه‌ هاویری منالیم د وکتۆر عیزه‌د دین مسته‌فا ره‌سوول و ئه‌وره‌حمانی زه‌بیحیش له وئ بوون . ئهم باسم له‌گه‌ل ههموویان کرد وه . جا ئه‌گهرچی زۆری به‌ی باسه‌که ئاراسته‌ی ئه‌وه کسرا بوو که جاری با به‌ر له ههموو شتیك نووسینیکی لاتینی ی به‌گرتوو بۆ زمانسی کوردی دا بیری، ئه‌وجا خهریکی کیشه‌کانسی دی ببین، به‌لام مه‌سه‌له‌که به‌سترابوو به دامه‌زاندنی ئه‌کا دیمیه‌کی زمانه‌وانسی به‌وه .

که پشوو ی هاوینی ئه‌و ساله برایه‌وه، گهرامه وه کهرکیوک و ده‌ستم کرد وه به کار وه هاوینی سالکی ۱۹۵۷ دا نامیلکه‌یه‌کم له چاپ دا بۆ بلاو کرد نه‌وه‌ی نوو سینی کوردی به لاتینی . له وئ دا بیری عوسمان سه‌بری و خۆم له باری ((کۆری زانستی کورد)) وه به کورتی نووسی (۲۵) . ههر له سالکی ۱۹۵۷ دا نامیلکه‌ی ((خۆینده‌واری به زمانسی کوردی)) م له چاپ دا و پاسی ((کۆری زانستی زمانه‌وانسی کورد)) م به شیوه‌یه‌کی باشترو د و ووردی تر خسته به رچا و (۲۶) .

ئهم چالاکی و کارکردنه سه‌رومه‌ره، کاره‌ده‌ستانی کۆنه‌پهرستی ئه‌وه له ی که رکسوکسی و وریا کرد وه و کهوتنه به‌ره‌هه‌کانسی و بوونه دوژمن لیم . چه ند جاریک به ههره‌شه‌وه ئاگادار کرام که نابیی له زووری قوتابخانه‌دا به هیچ جۆری به کوردی قسه بکری و به گوردی دهرزبووتیتموه؛ چونکه زمانسی کوردی زمانسی رسمی نی به . جا له‌بهر ئه‌وه‌ی گوی پرایه‌لیم نه‌کرد؟ له ئۆکتۆبری ۱۹۵۷ دا به فرمانسی وه‌زاره‌تی زانیاری (ژماره ۴۳۳۴۰ / ۹۶ / ۱۰ / ۱۹۵۷) د وورخرامه‌وه بۆ قوتابخانه‌ی نێه‌ندی زویپور له به سه‌ره، بۆ ئه‌وه‌ی پێوه‌ندییم به کوردستانه‌وه ببهرن . راستی به‌که‌ی ههرچهنده پێوه‌ندییم براه به لام - من ئهم هه‌لی د وورکهوتنه‌وه‌یم له وولات بۆ ئه‌وه به کاره‌ینا که له ناوچه‌ی کشوماتی ئه‌و دمه‌ی زویپور و له نێو خه‌لکی رووخۆش و به‌رچاوتیرو مێوان په‌رستی به‌سه‌ره‌دا؛ ئه‌و باسانه‌ی گه‌لاله‌م کرد بوون، ریکویتیکیان بکه‌م و بۆ بلاو کرد نه‌وه ئاماده‌یان بکه‌م .

ته‌قینه‌وه کۆتوپه‌که‌ی شوێنسی چوارده‌ی گه‌لاویژ، هه‌لیکی به‌کجار باشی بۆ کوردی عێراق به تاییه‌تی و کوردی ههموو جیهان به تیکرایسی هئینا به‌پیشه‌وه . به‌لام نه‌بوونی داووده‌زگایه‌کی نه‌ته‌وه‌یی شوێنگیرانه‌ی پیشکه‌وتنه‌خواز له کوردستاندا، ری‌ی بۆ ئه‌وه کرد وه که دهره‌بگ و کۆنه‌پهرست و وورده‌ بۆرچوازی و فه‌ریکه‌ مارکسی و زرکه‌ سۆسیالیست و داگیرکهر په‌رست، بکه‌ونه فشه‌ کوردا به‌تی کردن و ری له کوردا به‌تی راسته‌قینه‌ بگرن و نه‌یه‌کن گه‌لی کورد سوودیکی وای ده‌ستکه‌وی؛ پێی بلی ئۆخه‌ی ئه‌وی راستی بی، ههر له به‌که‌مین رۆزی شوێنه‌وه هه‌ستم به به‌ریرمباری ی خۆم کرد و ده‌ستوبرد پێوه‌ندییم به هئیندی له‌هاویری مامۆستایانه‌ی جارانه‌وه به‌سته‌وه و پاش چه‌ند

رۆژیکی کەم، پیکمەو، بیرخەرمو، یە کمان دا بە وهزیری زانیاری ئەو دەسه کە دوکتۆر جابر عومەر سوو و داوای دامەزراندنی بەرپۆمبەریتی بە کمان کرد بە نیوی ((بە پۆمبەریتی زانیاری کوردستان)) ۰ هەر و هەر داوای ئەومەمان کرد کە خوێندن لە هەموو پلە یەکی قوتابخانەکاندا بکسری بە زمانی کوردی و لە زانستگەیی بەغدادیشدا بە شیک بۆ کوردەوانی دا بنری و کۆپیککی زمانەوانی ریکبخری و بەرپۆمبەریتی زانیاری کوردستان بەینریتە کەرکوک و ۰۰۰ هتد .

بیرخەرمو، کەم لە گەلا خۆم برد بۆ بەغدا و هەر ئەو رۆژی گەیشتمە ئەوی؛ بۆ ئیوارە لە بەشی کوردی و پستگەیی رادوی بەغدادا پە یارمەتی هەر دوکتۆر عیزەددین مستەفا رەسوول، کە لەوی کاری دەکرد؛ تۆمار کرد بۆ سەینێ خۆنرایە و هەر و هەر هەر ها توانیم لە رۆژنامەیی ((البلا)) یشدا بلای بکەمە . ئەم هەر و هەر لە کوردستاندا دەنگی دایەو و جەماوەرانی کوردستان بە زوو یەکی زوو دگیان بۆ ئەم بیرە تازە یە کردەو و لە هەموو لایە کمو بە بروسکە پشتگیری کرا و بوو بە داخواری بەکی گشتی . بە لām هیندیک لەوانەیی کە خۆیان بە سەرکردەیی کورد دەزانی؛ لە جۆی پشتگیری و یارمەتی دان کەوتتە جنێو و هێرش و بەر بەرەکانی . بە تاییەتی چونکە پیان ناخۆش بوو، ئەم کارە خۆیان نەیکەن و چەند کە سیکسی دی کە ئەو دەسه لە هیچ داوودەزگا و حیزبیکدا نەبوون، بە پی پرسیی ئەو ئاغا یانە یە ک بگرن و بیکەن و گەلیش یشتیوانی یان بکا . هێرشێ ئیمانە گەیشتمە ئەو یەری توند و تیزی؛ کاتیک کە عەبدولسەلام عارفی وه زیری نیوخۆی ئەو کاتە رۆژنامەیی ((البلا)) ی لە سەر بلا و کرد ئەو ی ئەو بیرخەرمو یە داخست . یە کیک لەوانەیی کە زۆر هێرشێ ناشیرینی دەبردە سەرمان، بە داخەو کاک برایم ئەحمە دی پارێزەر سوو . کاک برایم بە سەرزاری وای دەردەبری کە گوایە ((رۆژ رۆژی ئەو نەیی یە پیار ئەو داخواری یانە)) بە رۆژنامە بلا و بکاتەو . چونکە دوکتۆر جابر عومەر و عەبدولسەلام عارف پیی تۆرە دەبن و دە لێن ئەمە گیرە شیونیی یە و جارێ کاتی ئەو نەیی . جا ئەگەر پیار دلسی ئەوانە بیشتینی ئەوا ئیشە کە هەر سەر ناگرێ . راستی یە کە ی؛ کاک برایم هەر چەندە بە زۆری ئەو بەست بوو کە ئیشە کە خۆی دەستی تپیدا نەبوو، بە لām هەر لەو کاتە شدا مەسە لە کەیی بەستبوو بە هاتو چۆ و دل راکرتیی ئەم وهزیر و ئەو وهزیرمو، ئەک بەرمو کە بیرە کە بخریتە نیو گەلو و و کۆمە لانی خە لک ریکبخرین بۆ داواکردن و لە سەر هەلدان و شوین کەوتتی .

بە گورتیی : گەلیک هۆ کە لێردا جۆی باس کردنیان نا بێتەو، بالیان بە قاسمە وە نا کە داخواری یەکانی کورد، بە تاییەتی دامەزراندنی ((کۆپی زانستی)) و ((بە پۆمبەریتی گشتی ی زانیاری کوردستان)) بخاتە پشت گوی و لە جیاتیی ئیمانە بەرپۆمبەریتی یە ک بە تیوی ((دیراساتی کوردی)) یەو لە بەغداد دا بنی؛ کە ئەویش هیچ دەوریککی نەبوو لە پیشخستن و تەوژم پیدانی رۆشنبیری کورد دا .

جا هەر چەندە ئەو دەسه لە قوتابخانە نیومندی یەکاندا زمانی کوردی بۆ خوێندن بەکار نەدە هێنرا؛ بە لām هەر هیوام نەبری و لە سالی ۱۹۶۰ دا بەرگی ک فیزیکم بە نیوی ((سەرمانی میکانیک و خۆمالەکانی مادە)) وە لە چاپ دا، کە لە کاتی خۆی دا (واتا لە سالی ۱۹۵۶ دا) لە کەرکوک نووسیبوومەو . ئەو کتیپە یە کەمین کتیپیککی زانستە کە بە زمانی کوردی نووسرا بێتەو . ئەو فەر هەنگۆکە کوردی - عەرەبی - ئینگلیزی یە ی کە کراوتە پیشکۆی کتیپە کە؛ یە کەمین فەر هەنگۆکی زاراوی کوردی یە . ئەو ی شایانی باسە لێردا ئەومیە کە هەر لەو سالی دا نامیلکە یە کم بە نیوی ((هیندی زاراوی

زانستی)) یهوه له سلهمانی به چاپ گه یاند و که له سالسی ۱۹۶۰ - ۱۹۶۱ یشدا له قوتابخانهی نیوهندی جمعفری یه یغداوه گوئزراهوه بو قوتابخانهی نیوهندی هه و لیر، به یارمه تی هاوریم ماموستا مهلا حمید ئیسماعیل؛ لیژنه یه کم بو پیشخستنی زمان و ئه ده بیاتی کوردی دامه زانده و دهرزه کوردی یه کانی قوتابخانهی ماموستایانی سره تایی ههولتیریشم گرته ده ست و بیجگه لهو دهرزانهی که لهوی دمه ووتنهوه و به رۆنیو بو قوتابی یه کانس چاپ ده کرد، هه ره له سالسی ۱۹۶۱ دا ((فه رهه نگوکی زانستی)) م بو له چاپ دان. ئه و فرهه نگو که زماره یه کی زۆری ئه و زاراهه زانستی یانهی تیدا یه که ئیسته له کئییه کانی قوتابخانه کان و به رهه می نووسه کانساندا به کار ده هینرین (۲۷).

ئیسته ه که واپتر له بیستو دوو سال به سر یه کهمین ههولداندا به کرده وه بو دامه زاندهی کۆری زانستی زمانهوانی تییر ده بی، هه ره له سر ئه و باوه ره ماوم که کۆری زمانهوانی زانستانه، پیوسته له زمانهوانه کانی هه موو لایه کی کوردستان پیکهاتن. که ده لیم " زمانهوان " هه له به ته مه به ستم له وانه نی یه که به کوردی به کی بی گری و گۆل ده نووسن؛ به لکه مه به ستم لهو کوردی زانانه یه که زانستی زمانهوانی یان خویندوهه یا فیری بوون. زمانه وانی زانستیکه بو خۆی وه ره که سیک جوان رهوان به شیوه یه که له شیوه کانی زمانی کوردی نووسی، " زمانهوان " نی یه، به لکه " زمان زانه " .

۶- زمانهوان و کۆری زمانهوانی

زمانهوان ئه و که سه یه که زمانی کوردی له سر بنچینهی ((زانستی زمانه وانی به راورد کاری)) - علم اللغات المقارن - Comparative Philology و ((زانستی زمانه وانی هیندو جرمه می گشتی)) - علم اللغات الهیندو جرمه میه العلم - خویند بی. جا بو ئه وهی له جۆری پیکهاتن و گۆرانی زمانی کوردی؛ له باری مۆرفۆلۆژی و فۆنۆلۆژی و لیکسیکۆلۆژی و ئۆرتوگرافی یه وه (۲۸) بگه ین، پیوسته شارهزای زمانه ئیرانی یه کانی کۆن و نیومراست و تازه ببین: وهک زمانی ئاقیستا، فارسی کۆن، پارتی، به هله وی، فارسی تازه، به لووچی، به شتو. ههروهها بنه - مالهی زمانه هیندی یه کان: وهک هیندی کۆن (سانسکریت)، هیندی نوی، ئوردوو که بنهجه و رهجه له کیان له گهله زمانه ئیرانی یه کاندایه که. شارهزایی یه کی زمانی لاتینی و یونانی کۆنیش بو ئه م کاره پیوسته. له وهش به ترازای، زمانهوانی کوردی ده بی شارهزایی له میژوو و ئیتنۆلۆژی و میتۆلۆژی (ئهفسانه ناسی) گه له که ده بی، تا بتوانی بنجونا وانی ووشه کان به شیوه یه کی زانستانه، نه ک نیو خه لکانه (شعبی) لیک بداته وه. له پال ئه هه شدا شارهزایی یه کی که موزۆر له زمانهواندا که کاریان کرد و وه ته سه زمانی کوردی له راوردوو و ئه مۆدا، وهک عه ره بی و تورکی و سریانی و ئه رمه می، زۆر پیوسته. کاتی که ئه م به سپۆرانه مان پیکه یاند، ئه و جا ده توانین رکینی زمانی کوردی؛ وهک زمانهوانی لیکسی شۆره سوار بگرین و خزمه تیکسی راسته ئینهی بکه ین.

نووسه ری ئه م نامیلکه یه، وهک کوردیک که دووانزه سال زیاتره له زانستگه کانی ئه وروپادا خه ریکی خویندن و لیکۆلینهوه و دهرزووتنهوهی بابه تی زمانهوانی و گه لیک زانستی دی یه، له و باوه ره دایه که له ((کۆری زانیاری کورد)) دا له ماموستا توفیق وهه بی

به و لاوه ، كه سيكي دي تيدا نسي به كه به زمانهوان بدرتيته قه له م . به لسي ته ديب
و كوردي نووس و ميژوونووس و ناين ناسي تيدا به و هي واشي تيدا به كه به كوردي
نهواو نازانسي بنووسي (٢٩) .

جا كه ليره دا همه وا ره پوراست ده دركينم ، تنيا له بهر نهويه كه جگرم بو حالي
زمان و گه له كمان زان ده كا . نه گه نا هيچ رك و كينه به كم له كس نسي به و به تعماي هيچ
خه لات و بهرات و خيرو بتر يكي ، نه " كوزي زانباري " و نه هيچ لايه كي ديم . له بهر نه و
نامانجم له گه ل نامانجي نهوانه دا به كا گر تيموه كه سوري زمان و بنسي زمانيان قسه ي
سووك و توانج گرته " كوزي زانباري " بو ، كه جي پاش نهويه كار يكي پچوو كيان
پي سپيرا ، ئيتر قوروقه بيان ليكرده . به كورتي : نه به تعماي روتبه و نيشان " ي
كورم و نه مبه ستيشم خراپه كاري و رووخاندنسي " كوز " ، چونكه نهويه تاواتي بيستويه
سال له مموبري خو مه . به لام ، نهويه وهك كورد يك ، سوورم له سوري ، تنيا نهويه ، نهوانه ي
به راستي زمانهوانن ، پيوسته ده ستيكيان بيي له بهر پارده كانسي " كوز " دا ، به تايه تي
له و شتانه دا كه پيوهندي راستهوخويان به چاره نووس و پاشه روي زمانه كموه هيه . و اتا
" نان بدري به نهوا و گوشتيش بدري به قه ساب " و نهوش ده بي تنيا له سر بنجينه ي
ليوه شاهه ي بي ، نهك خنم خزمينه و حيزب حيزينه و دزه خونجينه و ديزه به در خو نه .
ته نيا جاوخشان دنكي سوري بي به و رينو سه دا كه " كوز " بو نووسيني كوردي
دايناوه و ژماره به كي زور له ووتارانه ي له ژماره ي به كمسي گوڤاره كه ياندا و به تايه تي
زاروه دا هينراوه كان ، دريد خنم كه كمو كوروي به كانسي " كوز " له نه دا زه به كدان پيوستنيان
به بهر از كرد نكي بنجينه يي هيه .

جا رهنگه ئيسته به كيك ليره دا رابي (ههستي) و لسي : (ده فهرمو تو به ك كهوا
ده لپيت ده ههسته بچو چاكي بگه) . به لام دياره تنيا پياوي نه قام نه م قسه به
كاري تپده كا . بيگومان نهوانه ي كاربان به دهسته و زوره ي زوري نه دا مانسي " كوز "
پيك دپين ، به قسه ي به كيك يا دوو كه سي له درموه ويستاو كه ده ستيان نه بي له كوريني
به رياره كاندا ، واز له كرد موه ي خويان ناهينن و نه و ده به پياو - وهك كورده كه ده لسي - هر ده بي
" سير بخوا و زورنا لسي بدا " . نه م قسانه م بايي هه و ايي نسي به ، به لكو له تا فيكرده نهويه
دي . چونكه نهويه ته نه دا مه كانسي " كوز " كه باسي شتيكيان له گه ل ده كه يت له ده مه ته نه
ده سلمه مينه و راده كن و يا كه به گيرت هينان ، يا كانه ت بو ده كه ن و ده لپين ؛ به خوا خو ئيسته
ئاگامان لپي نسي به " . نه مجا ئيسته منيك له م بنسي دنيا به وه ، له كوي ملي نهو " جنو كه
به ده فساله " ي نهوي بگرم كه نه م ئيسته قورانه ي بي پرسسي " كوز " ي به سزمان كرد ووه !
كه واته : نه گم به مانهوي زمان يكي به كگرتوي نه ده ميمان بيي ، ده بي جاري كور يكي
زانستانه ي زمانهوانيمان بيي . و اتا ده بي همول بدري نه م " كوزي زانباري كورد " ي
ئيسته هيه ، ري ي راستي خو ي بگري ، به و شتويه ي له سرموه با سمان كرد . " كوز " ده بي
به ر له هموو شتيك ، سالي چند خو ينگار يكي ليوه شاهه له در چووانسي به شي كوردي
زانستگه ي به دا يا سه يمانسي ، بنيري بو نهو ويا بو خو يندنسي (زانستي زمانهوانسي ي
گشتي) و خو يندنسي (فيلولوژياي ئيرانهوانسي) تا ده بنه پسيوري زمانه وانسي ي
كوردي (٣٠) .

ئيسته ش ليره دا ده مو ي چند سر بنجيني خو م له باره ي هيندي شتوه كه له
ژماره ي به كمسي " گوڤاري كوزي زانباري كورد " دا بلاو كرا بو موه به خمه بهر چاو . نه وهش
وهك دلسو پيك له زمرياهه ك :

بو وينه : نه گم ووتاريك له سر تپي (اي) ي خسته پال (اضافه) له
ري زمانسي كوردي دا نووسرا و كرؤك (جوهر اي) قه كان هموو به شي بهك دوو لاپه ره ي

کرد، نابى حفتا و پينج لاپىرهى له سر رهش بکرتسهوه؛ به جوړى که زورى زورى قسه کان پيوه ندى يان به بابه ته کهوه نه بى. زانست شهويه بابه تانه بى. لادان له بابه تانه پيکاني نامانجى کوره کى (مرکزی) بابه ته. خو نه گهر هاتوو له سر "پيشگري: شه" و "پاشگري: وه" ووتارىک نووسرا؛ شهوا نابى کارىکى وابگرى؛ نه گه ر شاره زايهک خو پندى يهوه؛ بلى شه هموى دوو باتکردن شهويه و به چند د پيک د هورترا. همروه ها نابى هلهى وا گهره بگرى له جهنى شهوى "حرفى صحيح" ي عمره بى به "تيى د هنگدار" ي کوردى (بروانه ل ٦٩ ل ٢٤٠ ل ٢٤٣) بدرتته قهلم. چونکه ((حرفى صحيح)) و ((حرفى صامت)) هرد دوکيان هم په کن و بى د هنگن، له کاتيکدا ((حرفى علة)) د هنگداره. واتا "تيه بزوين" و "تيى د هنگدار" هرد دوکيان يهک مانايان هيه و يه کن: شهوى ببزوى د هنگداره و شهوى نه بزوى بى ده نگه. يا هلهى له مه زور زلترا: وهک شهوى بووترى "ن" ي چاوى (نون المصدر) له کوردى دا، شه تپانه يان پيش ده کهوى: أ: (وهک: سوتان) ي: (وهک: بزوين) و: (وهک: چون) د: (وهک: کردن) ت: (وهک: رشتن) - بروانه ل ٢٥٣. ناشکرايه "ن" ي چاوى، هيج کاتيک تپيکى بى د هنگى (حرف صامت) consonant وهک "د" و "ت" ي ناکهوتته پيشه وه. شه تپه ي که پيش "ن" ي چاوى کهوتوه له وشه ي ((کردن)) و ((رشتن)) دا؛ شه تپه د هنگداريه که به عمره بى "الکسرة المختلصة" و به شه مانى Mormalvokal و به کورديش "بزرگه" يان بو داناره (له بر شهوى به شه لى شهوى نانوسرى و له نووسيندا بزرد بى) - به لام که شه دور وشه به شه لى شهوى بنوسرىن؛ به م جوړه kirdin و ristin شه سا به شهواى بومان د هرد کهوى که تپى پيش "ن" که "i" يه واتا تپيکى د هنگدار (بزوين) ه، نهک تپى بى د هنگى (صامت) ي "د" يا "ت".

شهجا نه گهر هاتوو په کيک ووتارىک يان نامه يکى نووسى، سا به همر بونه کهوه د بى با بى، نابى له پيکدا بچى و چه ند رسته يک به زاراوه يه کى ناوچه يى (محل) تپکه له به نووسينه کهى بکات. شهجا نه گهر کار د ابه شکر له نيو ها و کارانى کورد و يه کيکيان کتپى ((ثاقبستا)) ي هر کهوت بو "ليکولينه وه"، پيو يسته شه د يارى بگرى که شه لیکولينه وه له چ روويه کهوه يه و به چ نامانجى که. چونکه لیکولينه وه له ثاقبستا شهونده زور له ژماره نايه. خو نه گهر شه لیکولينه وه به بو شهويه پيوه ندى زمانى کوردى و ثاقبستايى پيشان بدرى؛ شهوا ليره دا په ناشکرا د هيليم شه ووتاره له "گوڅارى کوژ" دا بلاو کرابووه وه بو شهوى پيوه ندى ريزمانى کوردى و ثاقبستايى بخاته روو؛ نه لیکولينه وه له ثاقبستا و نه شه مه به شه شى پيکاو که بوى دانراوه. چونکه يه که م نووسينه که خوى کورته يه کى هي ندى باسن؛ که به زمانى شينگلى له سر ثاقبستا بلاو کرابونه شه، له بر شهوى شه کورته يه به کوردى نووسراوه "ورگيرانه" و لیکولينه وه نى يه و بيچکه له وش، هيج پيوه ندى يه کى تازه دوزراوه به ينى ريزمانى کوردى و ريزمانى ثاقبستايى پيشان نادا؛ تا نيو بى "ليکولينه وه".

د ووايى له هموى شتيک ناشيرينتر شهويه، پياو به راست و به درو له خوى بايى بى و بکه و پته مه تحى زمانى کوردى و به زمانىکى يه کجار د هلمه ندى بيداته قهلم و سواری هه سپى خيال بى و به لگه شى تهنيا شه بى که بو همر مانايهک چند ين وشه هه ن (بروانه ل ٤٢٢). راستى يه کهى د هلمه ندى زمان به وه نى يه بو تاقه مانايهک چند وشه يه کتپى (بو وينه: چيا، کيو، شاخ، کيف) که جى بو هزاران وشه يه فيزيک و فلسفه و زانستى کوته لايهتى و ته کيک و ... هتد تاقه وشه يه کت لى بچيته

قاتی . بوونی چەند ووشەیکە هاومانا، بەرامبەر یەک مانا، شتیکی خۆپسکی یە و پێویست بە خۆهەلکیشان ناکات . کە گەلیک ئاخیری شەربوو و بوو بە چەند هۆز و تیرەیکە پچرپچەرە و هەر بەشە بە شێوەیکە تاییەتی قسە کرد و زمانیکە ئەدەبی یەگرتووشی نەبوو، دیارە بۆ هێندە مانا، لە جیاتنی ووشەیک، چەند ووشەیک دروست دەبن . ئەمەش بەلگە پچرپچەری و یەکنەگرتوویی زمانە، نەک دەمەڵەندەیی زمان . بە کورتی : "گۆفاری کۆژی زانیاری کورد"؛ پێویستە لە هەموو شتیکی پتر پێرمویی دەستووری "نەخت و پوخت" بکا و شوێنی کلاوی بابردووی "زۆر و بۆر" و خۆبە زل گرتن نەکەوێ . بە لای منەوه، سەختگیری (تعصب) تاقە هەمووینیی پیشکەوتنە . هیچ کارێک بە خاوەنچگی و خاوەنلۆکی ناچیتە سەر . بەلام ئیمە دەبێ ((سەختگیری کۆترانە)) (التعصب الاعلی) لە ((سەختگیری بینایانە)) (التعصب الواعی) جیا بکەینەوه . یەکمیان فری بدەین و باوەش بۆ دوو میان بکەینەوه، ئەوجا پێش دەکەوین .

جالەبەر ئەوەی هێشتا هەر هیوام بەوه ماوه کە "کۆژی زانیاری کورد" رۆژی لە رۆژان هەست بەو بەررسیاری یەگەر یە دەکا کە پێی سپێراوه؛ و جارێ بەم چەند سەرنجە کورتە دابین دەبم . بە تەمەنی ئەوەی "کۆژی" کارێکی وا بکا کە هەموو لایەک متمانەیی پێ بکەن و ریزی بپارەکانی بگرن و هاوکاری لە گەلدا بکەن . چونکە ئەگەر "کۆژی" خۆشەویستی خۆی و زەهیری زانستانەیی خۆی لە سەربنچینەیی باوەر پێکردن بە سەر گەلدا نەسەپێنێ؛ ئەوسا کارەکانی هیچ نرخیکیان نابێ و ئەو ووشانەیی دروستیشیان دەکا، وەک ئەوانەیی جارانی ((مجمعی علمی عراق)) یا ن لێ دێ کە کاتی خۆی زانا عەزەبەکان بە گالته پێکردن پێکەوه دەیانگوت : "میکانییک" بە عەرەبی بوو، "علم حیل آبی موسی" و "سندویج" کراوه بە "شاطر" و مشطور بینهما کامخ" و "ئیلیس" (لە ماتاتیکیدا) بوو، بە "شلمسی" و "کولتور" یشیان لێ کردووین بە "قلطور" .

٧- بەره و زمانیکە یەگرتووی ئەدەبی

بەر لە هەموو شتیکی دەمەوی ئەوە بلییم کە لێره دا ووشەیی ((کوردی)) و ووشەیی ((کرمانجی)) هەردووکیان بۆ تاقە یەک مانا بەکار دەهێنم . چونکە بەراستی هەردوو ووشە کە؛ چ ((کوردی)) و چ ((کرمانجی)) هەریەکەن و ((کرمانجی)) ش وەک ((کوردی)) هەر زمانێ کوردی دەگرتە و، بە هەموو شێوه و زاراواکانی یەوه . ئەوەتا خاوەنی "شەرفنامە" و ئەحمەدی خانسی و مەلا مەحمودی بایەزیدی و گەلیک لە زانا و نووسەرەکانی کورد، هەر لە کۆنەوه ووشەیی ((کورد)) و ((کرمانج)) یان هەر بە یەک شتدانانە و لە جیاتنی یەک بە کاریان هێناون . جالەبەر ئەوەی خۆم لە سەر ئە و باوەرەم کە ووشەیی ((کرمانجی)) لە ووشەیی ((کوردی)) کۆنترە؛ بە زۆری لێره دا ووشەیی ((کرمانج)) بەکار دەهێنم و ((زمانی کرمانجیش)) بە سەر دوو شێوهی بنچینەیی و دوو شێوهی لاتەنیشتدا دا بەش دەکەم . مە بەستیشم لەم دا بە شکر دە بەم جۆرە، کەم کردنەوی نرخ و بایە خسی ئەو شێوانە نی یە کە بە لاتەنیشتیان دا دەنێم . بەلکو مەبەستم لە شێوه بنچینەیی بەکان ئەو شێوانە یە کە ئەمڕۆ یۆنەتە زمانی ئەدەبی و شێوه لاتەنیشتەکانیش ئەوانەن کە دەتێکە ئەو دەره نابینن . جالەبەر ئەوەی بە تەمام بەرگیکی تاییەتی بۆ لیکولینەوه لە خۆمانەکانی زمانی کوردی و شێوهکانی تەرخان بکەم، نامە وێ لێره دا بە دوو درێژی لە هەر یەکێ لەم شێوانە بدووم؛ ئەمەندە نە بێ کە پێوه ندی بە باسە کەرە هە یە .

أ - دوو شیوه بنچینری یه که ۱ - کرمانجی ژوروو

ئەم شیوه یه زاراواکانسی بۆتانی و جزیره یی و ههکاری و بادینانی و
ناشیتە یی و بایهزیدی دهگریتەوه که زاراوای جزیره به سر ههموویاندا زال بووه
و خۆی کردوو به شیوهی ئەدەبیی ئەم کۆمه له .

۲ - کرمانجی نیوه راست

ئەم شیوه یهش زاراواکانسی سهیمانی و سنهیی - ئهده لانی و که رکوکسی -
گرمیانی و هه ولتری - سۆرانی و موکری و شارباژێری و پژدەری دهگریتەوه که زاراوای
سه یمانی به سر ههموویاندا زال بووه و خۆی کردوو به شیوهی ئەدەبیی ئەم
کۆمه له .

ب - دوو شیوه لاته نیشتە که ۱ - کرمانجی ژێر وو

ئەمەش زاراواکانسی فەیلی و کرماشانی و لهکی و که لهپوری و خانەقینیی و
هیندی له و زاراوانه دهگریتەوه که به شیوهی ((سوپی)) (۳۱) دهدرینه قه له م .
بهرزترین شاعیری ئەم شیوه یه باباتاییری ههمه دانی و مهلا پەڕیشانی کورد بوون .
شایانی باسه که ئەم شیوه یه وهک شیوه یهکی ئەدەبیی ، ماوه یهکی زۆره دەوری خۆی
وون کردوو . کورده فەیلی یهکانسی عێراق ، له ههغدا بسن یا بهدره یا مهندهلی یا جهسان یا
زمرباتی یه یا کووت ، زمانی ئەده پسی یان هه ره ئه کوردی یه که له کوردستانی
عێراقدا بهکارده هینری . کوردهکانسی کرماشانیش هه ره کوردی یه یا تیزیک له وه به شیوه ی
ئەده بیی خۆیان ده زانن . به تایبه تی چونکه له کوردستانی ئێراندا شیوه ی موکری
که زاراوایهکی کرمانجی نیوه راسته وه زمانی نووسینی کوردی یه وه تیزیکه ، به
کوردی " راسته قینه " دهدرینه قه له م و وپستگه ی راد وپش هه ره به شیوه یه پرۆگرامهکانی
خۆی بلاوده کاتهوه .

۲ - کۆمه له شیوه ی گۆرانی - زازایی

زاراواکانسی گۆران ئهوزاراوانه که له ههورامان و ناوچه ی زهنگنه و ناوچه ی
کاکه یی بهکان له که رکوک قسه ی پێ دهکری و به زمانی " ماچۆ " - واتا " ده لپم " -
نیوی ژبووه . زاراوای گۆرانی ، رۆژی له رۆژان زمانی ره سمی میزنشینیی ئهده لان و تا
ماوه یه کیش هی بابان بووه . له شاعیره گهورهکانسی ئەم شیوه یه ، خانای قوبادی و مهولهوی .
ئەوه ی شایانی باسه ، ماوه یهکی زۆره ئەم شیوه یه دەوری خۆی وهک زمانیکی ئەدەبی
له دهست داوه . نووسه ره کوردهکانسی ناوچه ی ههورامان و زهنگنه و کاکه یی که به م زاراوایه
قه ده کهن ، بۆ نووسین زاراوای سهیمانی - سۆرانی بهکارده بهن .
زاراواکانسی زازاش له ناوچهکانسی بین گۆل و ناوچهکانسی ئهلهزیز (دتیرسیم ، خهرووت
مه عدن) و ناوچهکانسی دیاره کمر (قوالب ، هتینه ، پیران ، چێرموک) وه ئورقه
(سیویرهک) له لایهن ۲۵۰ ههزار که شیکه وه قسه یان پێ ده کری . زازایی له
گۆرانی یه وه زۆر تیزیکه و له به ره ئه وه یه که ههردووکیان به کۆمه له شیوه یه داد نه ترین .
به لام ئەوه ههیه زازایی هه یچ کاتیکی شیوه یهکی ئەدەبیی کوردی نه بووه و ئەوانه ی به

زايييش دەدوون، چونكە لە نېو كرمانجەكانى ژوروروى كوردستاندا دەژين؛ بە زۆرى بە شېوهى كرمانجى ژوروروى دەپەيغن (قسه دەكەن) وەر ئەر شېوه بەش بۆ نووسين بە كاردەبەن. كۆمەلە شېوهى گۆرانى - زاييى، ەر چەندە تا ئەندازە يەك كەوتوو تە ژىر تاوى فارسى نېومراستەوه، بەلام هېشتا شوپنەوارى زۆر كۆنى پېومارە وەر لە دەگرى خەركى ببين و زمانە ئەدەبى يەكمان بە ووشەو ووتە رەسەنەكانى دەولمە نەتر بلكە ين.

بە مانەى سەرەوه دا بۆمان دەردەكەوى كە ئىستە تەنيا دوو شېوهى ئەدەبىى كوردى هەيە. لەبەر ئەوه، بۆ يەكگرتنى زمانەكەمان پېويستە ئەر شېوه بەى كە ئەسەرۆ لە كوردستانى عێراقدا بۆ نووسين بە كاردە هېترى، لە سنوورى دەسەلاتدا لە شېوهى كرمانجى ژوروروه وە نيزىك بگرتەوه و لە هەمان كاتدا، بە پيى توانست؛ بە هەردوو شېوه لاتەنيشتەكەش مەتورە بگري. بۆ ئەمەش دە پى بەر لە هەروو شتێك؛ هەردوو شېوه بنچينەبى يەكە بکەينه بناغەى شيكر دەوه و ليكۆلینەوه و بە تايپە تى لەم رووانەى خوارەوه:

أ - لە رووى مۆرفۆلۆژى يەوه

مۆرفۆلۆژى Morphology بىرتى يە لە زانستى چۆنيتى پيکەاتەن و گۆرانى ووشەكانى زمان. ئەم زانستە بە تايپە تى باس لەو گۆرانانە دەكە بە سەر ووشە دا بۆ لەكاتى گەردا نكردن (تەصرىف) و بزواندن (اعراب) ياندا. سنوورى مۆرفۆلۆژى؛ بەر لە هەموو شتێك گەردانى نېوه كان declension (تەصرىف الاسماء) و گەردانى كارە كان conjugation (تەصرىف الافعال) ي زمان دەگریتەوه. جا ئەگەر تەماشاي زمانى كوردى بکەين؛ دەبينين هەردوو شېوه گەرەكەى (كرمانجى ژوروروى و كرمانجى نېومراست) لە بارى مۆرفۆلۆژى يەوه؛ هەيندى جياوازيان لە بەيندا هەيە، گەنگەكانيان ئەمانەى خوارەوه:

(۱) - جى نېوه كان (الفائىر) Pronouns

(أ) - جى نېوه كەسى يە كان (الفائىر الشەخصية) personal pronouns

كرمانجى ژوروروى، وەك بە ليكۆلینەوى خۆم بۆم دەركەوتوو - بە چۆنكى گشتى و لە گەليك رووهوه لە كرمانجى نېومراست (سۆرانى) كۆنترە. ئەم شېوه يە دوو چە شە جى نېوى كەسى بە كاردە هېنس. چەشنى يەكەم ئەر جى نېوانەن كە تەنيا لە دۆخى كارايى (حالة الفاعل nominative case) دا (۳۲) بەكار دەهينين و چەشنى دوو هەيش ئەوانەن كە تەنيا لە دۆخى خاوەنى (حالة التملك possessive case) دا (۳۳) بە كاردە هېنن. شېوهى كرمانجى ژوروروى لەم خۆمەلەى دا؛ لە زمانە ئىرانى يە كۆنەكان دەچن. ئەمە لە كاتێكدا كە كرمانجى نېوه راست (سۆرانى) وەك زمانى فارسى تازە، تەنيا يەك چە شە جى نېوه بە كاردەبا. جا و لە خوارەوه ئەم باسە نەختيک روونتر دەكەوه.

أ - كرمانجى ژوروروى

ئەم شېوه يە - وەك گوتەمان - دوو چۆرە جى نېوى كەسى بە كاردەبا:
۱ - جى نېوه كانى دۆخى كارا (حالة الفاعل). ئەم جى نېوانە ئەمانەن:

• ئەز، ez، تو tu، ئەو ew، ئەم em، ھۆن، hon، (ئەوانە) ew(ane) (۳۵)
 ۲- جىي نىۋەكانى دۆخى خاۋەنى (حالة التملك) ئەمانەن:
 من min تە te، وى wî (بۆنىر) wê (بۆمى) مە me، ۋە we
 (ئە) وان (e) wan.

بۆ روونکردنەمۇ جۆنىتى بەكارھىتتە ئەم جىي نىۋانە، چەند ۋىتەيك بە
 نەمۇنە پىشان دەدەين:

بۆ ۋىنە، دەلىپت: "ئەز كوردم" و نالپىت: "من كوردم"، چونكە "ئەز كوردم"
 (انا كردى) رستە يەكە لە دۆخى كارايسى دا يە جىي نىۋى "من"
 بۆ دۆخى كارايسى بەكارنا يەت. ھەر ۋەھا دەلىپت: "تو كوردىت"، ئەو
 كوردە، "ئەم كوردن"، "ھۆن كوردن"، ئەو (ئە) كوردن (۳۶). بىجگە
 لە ۋەش، جىي نىۋەكانى دۆخى كارايسى لە گەلا ھەسوو دىمكات (صیغۋ) ئەكانى
 mood تىنە بەر (الفعل اللازم intransitive) دا بە كاردە ھىنرەن.
 بۆ ۋىنە دەلىپت: "ئەز دە جىم"، "ئەز جووم"، "ئەزى بچم" (۳۷) و
 نالپىت: "من دە جىم"، "من جووم"، "منى بچم". چونكە كارى
 "جوون" كارىكى تىنە بەر. ھەر ۋەھا دەلىپت: "تۆ جووى"، ئەو
 جوو، "ئەم جوون"، "ھۆن جوون"، ئەو (ئە) جوون "نالپىت:
 "تە جووى"، "وى جوو" ("وى جوو") (۳۸)، "مە جوون"، "ۋە جوون"،
 "ۋان جوون".

بە لام ھە جىي نىۋە خاۋەنى يەكانن، بە تايە تى لەگەلا رابوردوى
 كارە تىبە رەكان (الافعال المتعدية transitive) دا بە كار دىرەن. بۆ
 ۋىنە دەلىپت: "من خار"، "تە خار"، "وى خار"، "وى خار"، "مە خار"،
 "ۋە خار"، (ئە) وان خار "نالپىت: "ئەز خار"، "تو خار" و... ھتد.

ھەر ۋەھا جىي نىۋە خاۋەنى يەكان لە جياتى بە ركار accusative
 (المفعول) بە كاردىن. بۆ ۋىنە دەلىپت: "تو من دىبىنى"
 tu min dibîni و نالپىت: "تو ئەز دىبىنى" tu ez dibîni.

بىجگە لە ۋەش، ئەم جىي نىۋانە دۆخى خاۋەنى، لە خالى خستتە پال
 genitive (مضاف اليه) دا بە كاردىن. بۆ ۋىنە دەلىپت: "كورى من"
 و نالپىت: "كورى ئەز"، چونكە "كورى من" (ۋلدى) رستە يەكە لە دۆخى
 خاۋەنى دا يە جىي نىۋى "ئەز" بۆ ئەم دۆخە بەكارنا يەت. ھەر ۋەھا
 دەلىپت: "كورى تە"، "كورى وى"، "كورى وى"، "كورى مە"، "كورى ۋە"
 "كورى وان" و نالپىت: "كورى تو"، "كورى ئەم"، "كورى ھۆن"،
 "كورى ئەو (ئە)".

شايانى باسە كە باش تىسى پىۋەندى preposition (حرف الجر)
 تە نىيا جىي نىۋى دۆخى كارايسى بە كاردى. بۆ ۋىنە دەلىپت: "ژ بۆ من"
 و نالپىت: "ژ بۆ ئەز". ھەر ۋەھا دەلىپت: "جەم تە" و نالپىت: "جەم تو"
 (واتا: لاى تۆ. سە رنج: - "جەم" لە "جنب" ى عەرمى يە ۋە ھاتوۋە).

ب - كرماتىجى نىۋە ۋاست

ئەم شىۋە يە لە ھەردو دۆخە كەدا (دۆخى كارايسى و دۆخى خاۋەنى)

ھەر يەك جۆرە جىي نىۋە بە كاردە ۋە ۋەش ئەمانەن:
 "من" (يا ئە من)، "تۆ" (يا ئە تۆ)، "ئە" و "ئىمە"، "ئىۋە (يا ئەنگلا)", "ئەوان".

لټره دا شټوهی کرمانجی ی نټوه راست لاسایی زمانسی فارسی تازه دهکاتوه .
که ئهویش تنیا به ک جوره جی نیو به کار دها و ئهوش ئمانه ن :
" من " ، " تو " ، " او " ، " ما " ، " شما " ، " انها (یا ایشان) " .

جا ئیسته ئهگرم بمانهوی کرمانجی ی نټومراست له کرمانجی ی ژوروو نیزیک
بکه بنهوه و هر لموکاته شدا کوردی به که شمان له کوردی کونسی راسته قینه نیزیک بخه بنهوه ،
پیویسته هیندیک له م ریزمانه ی شټوهی کرمانجی ی ژوروو بخه بنه نیو زمانه ئهدهی به که مانهوه .
وهک ئهوهی بهر له ههروو شتیکی جی نیوی " ئه ز " له به شی به که م (دڅخی کارایی)
وبه لایه نی کههوه جی نیوی " وی " و " وئ " له به شی دووه م (دڅخی خاوه نی)
وه ریگرین .

ئه گهر سمرنجیکی ووردی زمانسی کوردی بده ین ؛ تئیده گه ین که هیندی له م
جی نیوانه ی کرمانجی ی ژوروو ؛ ههتا ئهرووش له هیندی زاراوی کرمانجی ی

نټوه راستدا هر ماون . بڅوئینه : جی نیوی " ئه ز " هیشتا له پهندیکی پیشیناندا
که به زاراوی سه یانی ده کوتری ماوه . په ندیکی پیشینان ده لئ (ئه گهر زانی
ئه زم و ئه گهر نه یزانی دزم) . ههروه ها له هیندی زاراوی شټوهی موکری دا ؛
جی نیوی " وی wı " هیشتا ماوه . بڅوئینه موکریانی په کان ده لئین : " نی وی " په
ونالین " هی ئهوه " زور جار له لادیکی په کانی دوری ههولئیم بیستوه
گوتوو یانه : " ماری مه " واتا " مالی ئیمه " . ههروه ها له دوری موکریان ده لئین
" نی وانه " ونالین " هی ئهوانه " . له زاراوی رهواند زیندا " ئی " ئامرازی
خستنه پاله بڅو مئ یینه وهک : " ئهوه کچه ئی کانه بی په " واتا " ئه و کچه
هی کانه بی په " . له زاراوی پشدمریندا که سی سئ په م (الشخص الثالث) له
جی نیوی خاوه ن دا ؛ بڅوئینه " وی wı " په و بڅو مئ یینه " وی wê " په
جی نیوی نیشانه (ضمیر الاشارة demonstrative pronoun) بڅوئیرینه
" ئه وی " و بڅو مئ یینه " ئه وی " . بټیجگه لهوش هیندی تیسی پیوهندی
preposition (حروف الجر) هه ن له شټوهی کرمانجی ی نټومراستدا که له بنه رتدا

له تیپیکی پیوهندی دی و جی نیویکی خاوه نی بټیکهاتوون که ئهوه جی نیوانه
ئیسته به کارنایه ن . بڅوئینه : تیسی پیوندی " پی pē " له بنه رتدا له " به "
و " وی " یا " وئ " وه هاتوو و بووه به " به وی " و ئه مجا به " پی " . سه رنجی " ده ست
به کار کردن " و " ده ست پی کردن " بده ؛ ده بینیت ئهوه " پی " په جی نیویکه له
جیاتسی " به کار " دانراوه . له جیاتسی " کار " جی نیوی " وی " به کار هینراوه و بووه به
" ده ست به وی کردن " و ئه مجا " ده ست پی کردن " . ههروه ها ئهگرم سه رنجی
" ده ست له به فرخستن " و " ده ست لئ خستن " بده ین ؛ بڅو مان د مرده که وی
که ئه و " لئ " په له " له وی " وه هاتوو . واتا " ده ست له وی خستن " بووه به
(ده ست لئ خستن) . پیشگری (تی tē) له (تی کردن) دا له (di wê) وه هاتوو که له کرمانجی ی ژورودا
هه په - ئه مانه ههروو به لگن بڅو ئهوهی که ئهوه جی نیوانه ی شټوهی کرمانجی ی
ژوروو ، که له شټوهی ئهده بیماندا به کارنا هینرین ؛ به جورکی گشتی ، رڅوئ له
رڅوان له کرمانجی ی نټوه راستدا هه بوون ، به لام هیدی هیدی خراونه ته
پشت گوئ ؛ بڅو په وا ئیسته تنیا تاکه تاکه له نټو هیندی له زاراواکاندا
به رچاوده که ون .

ئىستە پىويستە شتىك له بارهى جىي نىپوه خاوهنى يه كانى كرمانجىي نىپومراستموه بلىين :

له كرمانجىي نىپومراستدا؛ جىي نىپوه خاوهنى يه كان دىبنه باشگرى ئه و نىپوانهى كه ده كهونه پالىيان . بۆ وئينه :

سەرى من	ده بىته	←	سەرم
سەرى تۆ	=	←	سەرت
سەرى ئه و	=	←	سەرى
سەرى ئىيه	=	←	سەرمان
سەرى ئىپوه	=	←	سەرتان
سەرى ئه وان	=	←	سەريان

به لام شىپوهى كرمانجىي ژورودا ئه م باشكۆيانه نانسى و له جياتى ئهوانه جىي نىپوه كه به تهواوه تى دوويات ده كاته وه . بۆ وئينه ده لى :

سەرى من ، سەرى ته ، سەرى وى (وئ) ، سەرى مه ، سەرى وه سەرى وان .

شتىكى ئاشكرايه كه كورت كردنهوى ووته ، له هر زمانىكدا بىي ، ئه زمانه هاسانتر ده كا . لىبەر ئهوه مانهوى ئه م باشكۆيانه له زمانى ئه دىبماندا ، له جياتى جىي نىپوه كان ، شتىكى باشه و بىچكه لهوش هىچ زىانىك ناگه بىنى به يه كىتىي زمانه كه له م رووه وه ، سبارت بهوى كه پياو ده تىوانى ئه م كرمانجىي به كارىان نه هئىنى . چونكه دوويات كردنهوى جىي نىپوه كه له جياتى ئه م باشكۆيه ، له لاي خه لگى هه ردوو شىپوه كه ، شتىكى ناباو (غوشائى) نى به .

(ب) - جىي نىپوى به كاره وه نووساو (الضمير المتصل بالفاعل)

له شىپوهى كرمانجىي نىپومراستدا؛ كاره تىبه ره كان جىي نىپوان پىپوه دهنوو سئىرى . بۆ وئينه ، ده لىبىت : من كردم ، تۆ كردت ، ئه و كردى ، ئىيه كردمان ، ئىپوه كردتان ، ئهوان كرديان . به لام له شىپوهى كرمانجىي ژورودا ، ئه م جىي نىپوه پىپوه نووساوانه به كارنا هئىنرىن . بۆ وئينه : من كرى ، ته كرى ، وى (وئ) كرى ، مه كرى ، وه كرى ، وان كرى . واتا كاره كه (لىبه دا " كرى ") هر وه ك خۆى ده مئىبته وه وه كاتى كه ردا ن كردندا ناگۆرى .

ئاشكرايه بوونى ئهوجىي نىپوانه له پاش كارى تىبه ره ؛ كارىكى وا ده كا كه پىپويست به نىپو بردنى جىي نىپوى كه سى (الضمير الشخصى) ي پىيش كاره كه نه كا . بۆ وئينه : كردم ، كردت ، كردى ، كردمان ، كردتان ، كرديان . نه ك : من كردم ، تۆ كردت ، ئه و كردى ، ئىيه كردمان ، ئىپوه كردتان ، ئه وان كرديان . ئه مه ش دياره هاسانى يه كه بۆ زمان . له كاتىكدا كه له شىپوهى كرمانجىي ژورودا گوته وه ي ئهوجىي نىپوه پىپويسته ؛ چونكه كارى تىبه رى ((كرى)) به ته نىيا ، پىشانى نادا كه كاره كه بۆج جىي نىپوىك ده كم بته وه . لىبەر ئهوه شىپوهى كاره كه به و چه شنهى له كرمانجىي نىپوه راستدا هه يه چىتره .

reflexive pronoun

(ج) - جىي نىپوى [خۆ]

جىي نىپوى ((خۆ)) له شىپوهى كرمانجىي نىپومراستدا گمردان ده كرى و ده بىته خۆم - خۆت - خۆى - خۆمان - خۆتان - خۆيان . بۆ وئينه

ده گوتري: من خۆم کوشت - تۆ خۆت کوشت - ئه و خۆی کوشت -
ئيمه خۆمان کوشت - ئيوه خۆتان کوشت - ئهوان خۆيان کوشت -
له کاتيکدا ئه م جيئ نيوه له شيوه کيرمانجی ژورودا گوردان ناکري و هر وه ک
خۆی دهئينيته وه . بۆ وينه: من خۆه کوشت - ته خۆه کوشت - وي
خۆه کوشت و . . . هتد .

بهرام بهرام به م جيئ نيوه هر وه ک بهرام به بهرام به جيئ نيوه به کار وه
نووساو (ته ماشای به ندى پيشووبکه) . واتا جيئ نيوه ((خۆ)) به وينه ي
گوردان کراوه بهئينيته وه به لامه وه باشته .

(2) - نيرومى gender

شيوه کيرمانجی ژورود به پيچهوانه ي شيوه کيرمانجی نيوه راسته وه ، وه ک
زمانه ئيرانى به کۆنهکان ، ره سه نى نيرومى له يه ک جيا ده کاتهوه . ئه م
جيا کردنه وه به ش له سى دۆخ دايه .

أ - له دۆخى خستنه پالدا (فى حالة الاضافة)

بۆ وينه ده لئيت: خوشکا ئازاد "xuşka Azad" نه ک "خوشكى ئازاد"
xuşkî Azad به لام ده لئيت باقى ئازاد bavê Azad نه ک "باقى
ئازاد" bavî Azad . واتا ئامرازى خستنه پال (اداة الاضافة) ده بيته (ا ا)
ئه گه ر (مضاف) مئ بئ و ده بيته (ئى ê) ئه گه ر (مضاف) نير بئ . ئه مه
له کاتيکدا ئه گه ر دوواتيى (مضاف) تيبكى بئ دهنگ (حرف صامت) بووه وه ک
((خوشک)) و ((باق)) . خۆ ئه گه ر دوواتيى (مضاف) تيبكى دهنگدار
(حرف علة) بووه وه ک ((دا)) و ((برا)) ، ئهوا ئامرازى خستنه پال ده بيته
(يا ya) ئه گه ر (مضاف) مئ بئ و ده بيته (يئ yê) ئه گه ر (مضاف) نير
بئ . بۆ وينه ده لئيت: "ديا ئازاد" diyaA له جياتى "دايكى ئازاد" و
ده لئيت: "برايئ ئازاد" birayê له جياتى برائى ئازاد .

ب - له دۆخى که سى سى يه درا (فى حالة الشئى الذاتى)

بۆ وينه ده لئيت: "ئه ز وي دبىم" ez wî dibînim واتا: "من ئه و
(پياوه) يا ئه و (کوره) دبىم" . به لام ده لئيت: "ئه ز وي دبىم"
ez wê dibînim واتا: "من ئه و (زنه) يا ئه و (کچه) دبىم" .

ج - له دۆخى بانگ کړوترا (فى حالة النداء) vocative

له م دۆخه دا (ؤ 0) به کار ده ئينري بۆ نير . وه ک : کوړو kuŕo باقو bavo
واتا کوره - با به . (ئى ê) به کار ده ئينري بۆ مئ . وه ک : که جي keçê
میکى - واتا : کچى - بوورئ . (٣٩) ، هر وه ک کيرمانجی نيوه راسته .
بوونى نيرينه ومئ بينه له زماندا ، هر چنده هيندى سوودى هه يه ، به لام
گه لئ جار ده بيته هۆ قورسکردنى ئه و زمانه . به تايبه تى کيرمانجى ي
ژورود بۆ جيا کردنه وه ي نيرومى ده ستورنگى ئاشکراى نى يه تا پيره وى بکري .
له به ره وه به بهرپاي من پيوسته نيرومى به خرينه پشت گوئ ، وه ک زمانه
ئه ده بى يه کهمان خستويه تيه پشت گوئ . له م دوو دۆخه ي خواره ودا نه بى که

به پیوستیان ده زانم .

۱- له کاتیگدا که رهسنی نیوه که ناشکرا نهبی له رسته دا . بۆ وینه که گوتت : "هه ئال" ، ده شی ئه و هه قاله پیاو بی یا ژن بی . له بهر ئهوه کاتیگ که ده خرپته پال جی نیویک یا نیویک ، یا ده چپته رسته وه و ده بپته بهر کار (مفعول) ، پیوسته وای لی بکری که رهسنی ئه هه قاله دیار بی . واتا نه گوتری : "هه قالسی من" بۆ ههردوو رهس ن ، به لکو وه ک کرمانجسی ژوروی لی بکری . واتا بگوتری : "هه قالسی من" نه گه هه قاله که پیاو بوو و بگوتری "هه قالا من" نه گه هه قاله که ژن بوو . هه ره ها بگوتری : "نازاد دوزمنی خوی به زاند" نه گه دوزمنه که نیر بوو و بگوتری : "نازاد دوزمنی خوی به زاند" نه گه دوزمنه که سی بوو .

۲- له کاتی "بانگ کردن دا" (فی حالة النداء) دهبین شپوهی کرمانجسی نیومراست (e) به کار دههینی بۆ بانگکردنی نترینه . وهک : کوره ، رۆکه ، مامه ، خاله ، بابه . ئه مه نه گه دوو تیی ووشه که تیپکی بی دهنگه بی . خۆ ئه گه هاتوو دوو تیی ووشه که تیپکی دهنگدار (علته) بوو ، ئه و هه وهک خۆی ده مینیتسه . وهک برا ! - مامۆستا !

لیره دا ئیمه ده توانین (ۆ) ی کرمانجسی ژوروی و (e) ی کرمانجسی نیومراست ؛ ههردووکیان شان به شانی یهک ، بۆ بانگکردنی نترینه له زمانه ئه ده بی به کماندا پیاو نین . دهبینیتسه وه ئامرازی بانگکردنی سی پینه . نه وهش هاسانه ؛ چونکه له ههردوو شپوه کدا وهک یه که وه ههردووکیاندا به (ئ) (e) ته و او ده بی . بۆ وینه : نه سی ، خوشکی ، دای ، پور ، کچی (کچی) ، سووکی و . . . هتد . به کورتی بۆ بانگکردنی نترینه بلتین : "بابه" یا "بابۆ" و بۆ بانگکردنی سی پینه بلتین : "خوشکی" .

(۳) - ئامرازی ناسینه وه (که) - اداة التعریف (که)

ئه گه ر بهانه وی له شپوهی کرمانجسی نیومراستدا نیویکی نه ناسراو (اسم نكرة) بکه یین به نیویکی ناسراو (اسم معرفة) ؛ ئه و تهماشای دوواتیسی ووشه که ده که یین ، نه گه هاتوو به تیپکی بی دهنگ کوتایی هاتبوو ، ئه و پاشگری (ه که eke) ده خهینه پال . وهک بهرد - بهرده که (= بهرد + ه که) . خۆ نه گه هاتوو دوواتیسی ووشه که دهنگدار بوو ، ئه و یا پاشگری (که ke) یا (یه که yeke) ی ده خهینه پال . وهک : مامۆستا - مامۆستا که (= مامۆستا + که) یا مامۆستایه که (= مامۆستا + یه که) . له کاتی کردنه گه لدا (فی حالة الجمع) ، تعنیا (ان an) ده خرپته پال نیوه ناسراوه که . وهک بهرده کان (= بهرده که + ان) ، مامۆستا کان (= مامۆستا که + ان) یا مامۆستایه کان (= مامۆستایه که + ان) . ئه وهی شایانی باسه لیره دا ئه وه یه (ه) ی (ه که) له کاتیگدا (ان) ی ئامرازی کردنه گه لی ده خرپته پال ؛ ده که وی . چونکه ئه و ده مه دووتیسی دهنگدار (ه ، ا) له یه که ده ده ن ، له بهر ئه وه یه که میان ده که وی .

شپوهی کرمانجسی ژوروی ئه م (که) ی ناسینه وه یه به م جوړه تیدا نی یه (ا) . به بهر وای من ؛ بوونی ئه م ئامرازه له زمانی کوردی ئه ده بی دا شتیکی زۆر پیوسته . چونکه ری یه کی یه کجار هاسانه بۆ داتاشینی نیوی ناسراو له نیوی نه ناسراو . بیجگه له وهش پیم وایه ئه م (که ke) یه هه به (که) به مینیتسه وه باشته له وهی بپته -ک -ik وهک کرمانجسی ژوروی . چونکه (-ک ik) له کوردی دا نهک تعنیا نیشانهی (تعریف) ه

به لکو هی گچکه کردنموه (التصغیر) یشه . لهبر نموه نامرزی (که ke-) له
(ك ik-) به جی تره . هه روهها به لاموهه ؛ پئویست ناکا نامرزی (کی kē-)
بو می بینه به کاربهین ؛ چونکه نموه هیچ خزمنه تیکسی ریزمانه کمان ناکا و شتیکی
نا ئاشکرا ئاشکرا ناکا . هه موو که سیک ده زانی زن به شی می بینه مرؤقه ،
ئیر نیشانهی جیا کردنموه یی ناوی .

(۴) - پشکوی (ش ve) و پاشکوی (وه we)

له شیوهی کرمانجی نیومراستدا پاشکوی ((وه we-)) نم دورانهی خوارهوه
ده بینئ :

۱- یا به شیکه له تن (جسم) ی جاوگهی کاره که (مصدر الفعل) خوی و جوی
نابیته وه لئی . وه نموهی ده لئیت "بووژانموه" یا "کولانه وه" . لئیردا "وه we-"
به شیکه له جاوگهی "بووژانموه" و "کولانموه" . چونکه "بووژان" و "کولان" به تعنیا
هیچ مانایه نادن به دسته وه به تعنیاش به کارنا هئیرین . واتا له کوردی دا "ده بووژئی"
و "ده کولئی" نی یه . به لکو "ده بووژیتموه" و "ده کولیتموه" هه یه .

۲- یا به شیک نی یه له جاوگهی کاره که ، به لام دوروستئیرئ به پاشکوی کاره که وه
وبهوه نم کارانهی خوارهوه ده بینئ :

۱- یا مانای کاره که به جاری ده گئیرئ . وه نموهی ده لئیت : "خویندنموه" . لئیردا
((وه)) به شیک نی یه له جاوگهی "خویندنموه" . چونکه "خویندن" به تعنیا مانایه کی
تاییه تی هه به و وشه "دراسة" یا "غناء" ی عره بی ده گرتموه . به لام که ((وه))
نووستئیرا به پاشکوی موه نمورسه ماناکهی ده گئیرئ ؟ و ده بئته "قراءة" یا "مطالعة"
یا "اهتمام" .

ب- یا دوویاتکردنموه کاره که ده گه یئئ . وه نموهی ده لئیت : "جوونموه" . لئیردا
((وه)) به شیک نی یه له جاوگهی "جوونموه" . چونکه "جوون" به تعنیا مانایه کی
تاییه تی هه به و وشه "ذهاب" ی عره بی ده گرتموه . به لام که ((وه)) نووستئیرا
به پاشکوی موه نمورسه ماناکهی ده گئیرئ و ده بئته "جاریکی دی جوون" ، واتا
دوویاتکردنموه "جوون" (واتا "عودة") .

ج- یا نموه ده گه یئئ که ریزی کاره که بو پاشموه یه . وه نموهی ده لئیت : "سلمینموه" ،
"پرنگانموه" ، "تره کینموه" . ((وه)) ی کوردی لئیردا دوری پشکوی ((باز)) ده بینئ
له فارسی تازه دا (بووژینه سه رنجی کاری "باز کشیدن" به مانای "کشانه دوواوه"
بدن) .

ئه وهی شایانی باسه نموه یه ؛ نم ((وه)) یی کوردی له هئیندی له شیوه
ئیرانی یه کاندایه کارد مبرئ . بووژینه له شیوهی گیله کی دا - که شیوه یه که هئینتا
به تهاوی ساخ نمورومتموه که سر به چ کومه له زمانیکسی ئیرانی یه - وشه "فه گن
ve kon" بو "بکه وه = بکه رهوه" به کارد مبرئ ، که به فارسی "بازگن" هه . به لام
دیاره نم باسه پئویستی به لیکولینه وهی فراوانتر هه که جی ئیره نی یه .

پاشکوی ((وه)) ی کرمانجی ئیره راست له کرمانجی ژوروشدا هه ههیه
وهه نموکارانهی سرهوه ده بینئ . به لام نموه ههیه له هئیندی له زاراواکانی هه رهوه
شیوهیه دا ، به تاییه تی ؛ له زاراوای بوژان و جزیره دا ، نم پاشکوی ده بئته
پشکوی وه جیاتی ((وه)) له وی دا ده بئته ((ش ve-)) . بووژینه له جیاتی :
"زیانموه" و "گرتموه" و "شاردن وه" ، "ده گئیرئ" ؛ "ش زین" و "ش گرتن" و

و "ڦه شارتن"

به لای منبهوه، ((وه)) وهك پاشكۆ بمینیتیه وه باشته له وهی بییتیه پیشکۆ.
 به تاییه تی چونکه له هیندی زاراوی کرمانجی ژوروشدا وهك زاراوی بادینان،
 ئەم پیشکۆیه - وهك کرمانجی تیوراست - دهکۆتیه باشهوه، به لام له جیاتسی
 ((وه)) دهیته ((ڦه)) . بۆ وینه به "هاتهوه" دهلین "هات ڦه" و به
 "گه رایهوه" دهلین "گه ڦه" له جیاتسی "ڦه هات" و "ڦه گه ڦه" له زمانی
 نووسینیشماندا، لام وایه، هر بهم جۆره یخ باشتهوه . واتا هر وهك نیسته به پاشکۆیی
 بمینیتیه وه، به لام وهك "ڦه" ده ربهری . به کورتی "هاته ڦه" و "گه رایه ڦه" له
 نووسیندا بنووسین و چون ده خوینینه وه و دهردهربهرین، نهوه با هر کهسه به
 ئاره زوی خوئی، یا به ((ڦه)) یا به ((وه)) بیگا .
 سه رنج - تکایه بامی دهنگی ((و W)) و ((ڦ V)) له بابته تی
 فونۆلۆژی دا (51-61) بخوینمهوه تا بزانیته کهی و چون و به پئیس چ جۆره
 ده ستوریک ده بیخ دهنگی ((وه)) بگۆرینه وه به ((ڦه)) .

(5) - ئامرازی کردنه گهل (اداة الجمع)

ئامرازی کردنه گهل، له همدوو شیوه کهدا، له بنه پمندا (ان -an) ه (٤٢) .
 بۆ وینه: "کور" تاکه و "کوران" گه له . تنیا نهوه ههیه، نهوه ئامرازه له شیوهی
 نیهوه راستدا ناگۆرئ . به لام له هسی ژوروشدا ده گۆرئ .
 له شیوهی ژوروشدا و به تاییه تی له دۆخی خستنه پالا (اضافة) دا ده بیته
 ((ین ên)) یا ((یت êt)) (له زاراوی بادینانی دا) یا ((ید êd))
 (له زاراوی کورد هکانی سوڤیت دا) . بۆ وینه، ده گوتری:

kuřên min	کورین من
kuřêt min	یا کوریت من
kuřêd min	یا کورید من

جا له بهر نهوهی ئەم ده ستوره له زاراواکانی شیوهی کرمانجی ژوروشدا، به ک
 نی به و به سی جۆره . ین ên -، یت êt -، ید êd - به کاردهبرئ،
 ههروه ها له زوی ریزمانهوه هیچ هاسانی بهک یا پئویستی بهک پیشکه ش ناکا، دیاره
 دهست لئ بهردانی، له زمانی نه دبیدا باشتهوه .

(6) - به کارهینانی پئوی پئوهندی (بۆ هه)

preposition: bo

له کرمانجی نیهوه راستدا، تیسی پئوهندی ((بۆ)) ده کۆتیه پاش هه سوو
 کاریکهوه که له دۆخی پئوهندی (حالة الجر) دا بیخ . بۆ وینه:
 ئازاد چوو بۆ بهرلین
 ئازاد هات بۆ بهرلین
 به لام له کرمانجی ژوروشدا، ئەم ((بۆ)) به ناخرتیه دووای کاره که وه .
 بۆ وینه:

ئازاد چوو بهرلین
 ئازاد هات بهرلین

پئویست به له سهر پۆشتن ناکا - که له باری ریزمانهوه و راستتوره که ئەم (بۆ) به
 له م باره دا بمینیتیهوه وه کوله به شی زۆری زمانه هیند و جهر من به کاندای (به تاییه تی ئینگلیزی

و ئەلمانی (دا ماوە تەو .

(7) - پاشگری نیوی کارا [(وو ئ) (ای ئ)] ی کاریکی تینە پە پویشی

کرمانجی نیو راست بۆ دروستکردنی نیوی کارای کاری تییمر و تینە پە پە لسا
رئی هە یە . یە کێک لە وانە ئەو یە ((ن)) ی چاوگە ی کارە کە لا دە با و لە
جیاتنی ئەو ؛ تییسی دەنگداری درێژی ((وو ئ)) دەکاتە پاشکۆی (پاشگری) .
بۆ وینە : مردن - مردوو ، خواردن - خواردوو ، هاتن - هاتوو ، تێگە یشتن - تێگە یشتوو .
خۆ ئەگەر کارە کە بە (-in) کۆتایی هاتوو ، وەک : فرین و دزین ؛ ئەوا پاشگری (-in) .
لا دەبرێ و لە جیاتنی وی پاشگری (-iw) ی پێو دەنووسێ . بۆ وینە : فرسو ، د زسو .

بە لām لە کرمانجی ژووودا و هیندی لە زاراواکانی کرمانجی نیو راستدا
(وەک زاراوا ی کۆیە و هە ولێر) ئەم تییە دە نگداری ((وو ئ)) دە بێتە
تییسی دەنگداری ((ی - ڤ)) واتا :

مردن - مردی mirdî
خواردن - خواردی xuwardî
تێگە یشتن - تێگە یشتی têgeyiştî

جا بۆ ئەو ی پاشگری (ی - ڤ) لە نیوی کارادا present participle
لە گەل پاشگری (ی - ڤ) لە نیوی رووتدا abstract noun (وەک
ژیاری و خویندە واری و ... هتد) لە گەل یە ک تێگە لانە بن ، واتا بۆ ئەو ی
ووشە ی ((تێگە یشتی)) (مقف) کە لە کرمانجی نیو راستدا ((تێگە یشتوو)) .
لە گە ل ووشە ی (ژیاری) (السوعی) ، لە باری ریزمانەو ؛ بە یە ک جۆرە دارشتن
نە زانێن ، د یارە و اباشترە کە پاشگری نیوی بەرکار و پاشگری نیوی رووت ، هەردووکیان
(ی - ڤ) نە بن و لە یە ک جیاواز بن . بۆ یە پاشگری نیوی بەرکار ، ئەگەر هە ر بە
(وو ئ) ابی باشترە .

(8) - پاشگری نیوی بەرکار [(راو - raw) (واری - ray)] ی کاریکی تینە پە

کرمانجی نیو راست بۆ دروستکردنی نیوی بەرکار لە کاریکی تییە پە ،
بە شێو یە کس گشتی ، رە گس چاوگە ی کارە کە دە گری و ((راو raw)) دەکاتە پاشکۆی .
بۆ وینە :

خواردن - خوراو xuraw
کردن - کراو kiraw
فرۆشتن - فرۆشراو firoşraw

ئەمە ئەگەر کارە تییە کە خۆی لە خۆی دا تییەر بوو ، خۆ ئەگەر کارە تییەرە کە لە کاریکی تینە پە پە
دروستکرا بوو کە بە -an یا بە -din کۆتایی هاتبێ ئەوا ئەو دەمە رە گس کارە کە وەردە گری
و پاشکۆی -ênraw ی دەخرێتە پاش . بۆ وینە :

سووتان - سووتینراو ، مردن - مرینراو

لە کرمانجی ژووودا و هیندی لە زاراواکانی کرمانجی نیو راستدا ،
ئەم (راو raw) ، دە بێتە (رای ray) ، کاتیک نیوی بەرکار دادە برێ .
واتا (کراو) دە بێتە (کرای) و ... هتد . بە م جۆرە هیندی جار نیوی بەرکار

(اسم المفعول) له گەل دەمکاتی که سی دوو م (سیغة المخاطب) دا تیکەل دەیی .
بۆ وینە که گوترا ((خورای))؛ پیاو نازانی (نانە که ((خوراوا)) یا (تۆ
(خورای)) ت) . ئا بەم جۆرە، هیندی سەختی دەکەونە ریزمانەو ئە گەر بیتو
(رای -ray) له جیاتی (راو raw-) بە کار بهینیری .

(۱) - پاشگری نیوی تاک (لامعة الاسم المفرد)

له کرمانجی نیو راستدا پاشگری (یک êk-) نیشانهی تاکه بۆ ئهو نیوانه ی
که به تیپیکی بۆ دەنگ کۆتایی یان دی و پاشگری (یهک yek-) ییش نیشانهی
تاکه بۆ ئهو نیوانه ی که به تیپیکی دەنگدار کۆتایی یان دی . بۆ وینە :

بەرد - بەرد + یک = بەرد یک
گا - گا + یەک = گایەک

بە لام له کرمانجی ژووو و هیندی زاراوی کرمانجی نیو راستدا نیشانه ی
تاک بۆ ئه و نیوانه ی که به تیپیکی بۆ دەنگ کۆتایی یان هاتوو (هک êk-) و
بۆ ئهو نیوانه ش که به تیپیکی دەنگدار کۆتایی یان هاتوو، ههروهک شیوهی نیو راسته ؛
واتا (یهک yek-) . بۆ وینە :
گەل - گەل + هک = گەلهک
رئ - رئ + یەک = رئیەک

و ههکو ئاشکرایه ئەگەر جیاوازی یەک بێی، تعنیا له بهینی (هک êk-) و
(یهک yek-) دایه . به لام به سمرنجیکی کورت؛ بۆمان دهردهکهوی کـ
پاشگری (یک êk-) ی شیوهی نیو راست له (یهک yek) (واحد) ه وه
نیزیکتره وهک له پاشگری (هک êk-) ی شیوهی کرمانجی ژووو .

(۱) - ئاوه لنیوی «تر» و «وی»

((تر)) له هیندی زاراوی کرمانجی نیو راستدا؛ ئاوه لئاوی ژمارهیه ؛ وهک :
((رۆژیکی تر)) . ئەم ((تر)) له زاراوی موکری دا که زاراوایه که گەلیک شوپنهواری
کۆن و رهسه نی پیوهیه، دەبیته ((دی)) واتا دهگوتری ((رۆژیکی دی)) له
جیاتی ((رۆژیکی تر)) . له زاراواکانی کرمانجی ژووووشدا دەبیته ((دی)) یا
((دن)) ؛ واتا دهگوتری ((رۆژهکی دی)) یا ((رۆژهکی دن)) .
((تر)) له کرمانجی نیو راستدا؛ تعنیا ئاوه لنیوی ژماره (صفة العدد)
نی یه، به لکو پاشگری (اسم التفضیل) یسه . بۆ وینە :

باش - باشتر
خۆش - خۆشتر

جالهبر ئهوهی ((تر)) له زاراوی سهلیعانی و لهو رئی یه شهوه له زمانی ئهدهمی
ئێستهماندا بۆ دووشتی جیاواز به کار دههینری، ههروهها زۆری زۆری کورد زمانان
(دی) بۆ ئاوه لنیوی ژماره به کار دههینن، به لای منهوه له زمانی ئهدهمیدا (دی)
بۆ ئاوه لنیوی ژماره و ((تر)) وهکو ئێسته بۆ پاشگری (اسم التفضیل) به کار بهینری
چیتره . بۆ وینە ((یوم اخر)) به ((رۆژیکی دی)) بکریته کوردی ،
نهک به ((رۆژیکی تر)) .

ده بۆ ئهوهش بلیین که له زاراوی سهلیعانی - ئهرده لآن - سۆراندای؛ ئاوه لنیوی

(که) شیه کارده بری. که نه مه کورتکراوهی ((دیکه = دی + که)) یه و له
زمانی فارسی تازه دا به وینهی ((دیگر)) ده رهاتوو.

(۱۱) - پاشکوی دۆخ (لامعة الحاله)

پاشکوی دۆخ شو پاشکرانه که له هیندی دۆخدا دنوو سینرین به پاشکوی
نیوه کانه وه. شم پاشکرانه به زۆری (ای ای و ی ع) ن. بۆ وینه: له
هیندی زاراوی کوردی دا؛ تیی (ای ای) ده بینه پاشگری نیوله دۆخی
کارایی دا (ملحق للاسم فی حالة الرفع) و به وه ده بینه نامرازی ناسینه وه
(اداة التعریف). بۆ وینه ناگوتری ((پیاویاو ده خوا))، به لکو ده گوتری
((پیاوی پیاوی ده خوا)). ههروه ها له هیندی زاراوا دا وله دۆخی خسته پالا
(حالة الاضافة) دا، "مضاف الیه" ده گوتری. بۆ وینه: له هیندی زاراوا دا ناگوتری
(ریشی پیاو) یا ((پرچی ژن)) به لکو ده گوتری ((ریشی پیاوی)) و
((پرچی ژنی)). وانا نهگه "مضاف الیه" نیبربووه، ئهوا (ای ای) دهخریته
پالا و نهگه مئ بووه، ئهوا (ای ع) دهخریته پالا. له هیندی زاراوی دی دا؛
له همدوو باره که دا، "مضاف الیه" تیی (ای ای) دهخریته پالا. وهک ((ناشی
هه باس)) ده بینه ((ناشی هه باسی)) و ((کوری پیروز)) ده بینه
((کوری پیروزی)). له هیندی زاراوی دی دا نهگه "مضاف" به تیپکی بی دهنگ
کوتایی هاتبوو، ئهوا (ای ای) دهخریته پالا "مضاف الیه". خو نهگه "مضاف" به
تیپکی دهنگدار کوتایی هاتبوو، ئهوا (ای ع) دهخریته پالا "مضاف الیه". بۆ وینه
ناگوتری ((شیری مه ری))، به لکو ده گوتری ((شیری مه ری)). ههروه ها ناگوتری
(بای پاییز) به لکو ده گوتری ((بای پاییزی)).

ئه وهی شایانی باسه؛ ئهوه به له کرمانجی زور ووشدا، هیندیك پاشکوی
له م بابه ته هه ن. بۆ وینه: ده کئیت: چلو چار زه به شی بدنه من (واتا: چلو چار
شووتی بدنه من)، به لام ده کئیت: چلو چار شیق بدنه من (واتا: چلو
چوار شیو بدنه من). چونکه زه بهش (شووتی) نیوه و سیف (شیو) مئ به.
زۆر له سهرقه نهرۆین! شم چۆره پاشکویانه له هه موو شیوه و زاراوا کانی زمانی کوردی دا
هه ن، به لام به زۆری له زمانی نه دبسی نه مۆماندا به کارنا هینرین؛ چونکه
زاراوی سه یانی - ئه رده لان که بنجینهی شیوه نه دبسی به کمانن، هه ره کۆمه وه ده ستیان
له م پاشکویانه به رداوه. نه مهش شتیکی زۆر باشه و خو شبه ختی به که بۆ زمانه
ئه ده بی به کمان. چونکه ئه وهی راستی بی، شم پاشکویانه؛ به شتیکی زۆریان له
سه رلی شیواندن و زه حه مه تکردنی زمانه کمان به لاهه، هه یچ چۆره ده مورتکی دی
نا نوینئ. له بهر ئه وه خسته پشت گوئ یان زۆر به پیویست ده زانم، نهگه چی لیکولینه وه
وتاوتوو کردنیان، له باره ی مئزویسی به وه، سوود به زانستی زمانهوانی کوردی
ده که به نن. بۆ به له نامیلکه به کی وی دا نه ختیك به دوورو دریزی لیان ده دووم.

(۱۲) - جی گویدی جی نیوی پیوه نووساو Agglutination

له شیوهی کرمانجی نیومراستدا؛ هیندی جار که رسته (جمله) یه که له نیویک
وکاریک و دوو جی نیوی پیوه نووساو (ضمیران متصلان) دا بر پیژری، جی نیوی
به نیوه نووساو که له گه ل ئه وجی نیوهی به کاره که وه. نووساو، جی یه که ده گرن و به مه
له باری ریزمانه وه؛ سه رلی شیوانیکی به کجار زۆر به یه ده که ن؛ به تایه تی بۆ ئه و کوردانه ی

به کرمانجی نیتوراست نادوون و هر وهها بۆ ئمو بیگاناهی که تازه فیبری کوردی ده بن . واله خواره وه چهنه ند نمونه یه ک پیشان ده ده م .

۱ - پاره ت بۆ نارد م

۲ - پاره م بۆ ناردیت

رسته ی ((پاره ت بۆ نارد م)) ئه گه ربیتو پیشانی بیگانه به کسی بده یست که تازه فتری زمانی کوردی ده بن ، یا پیشانی کوردیکی بده یست که شیوه ی کرمانجی نیوه راست نه زانی ، مانای رسته که به م جۆره لیک ده داته وه ؛
((من پاره م بۆ تۆ نارد)) . چونکه ((پاره ت)) به ته نیا ؛
مانای ((پاره ی تۆ)) به و ((نارد م)) به ته نیا ؛ مانای
((من نارد م)) .

هر وه ها رسته ی دووه میش ((پاره م بۆ ناردیت)) والیک
ده داته وه ؛

((تۆ پاره ت بۆ من نارد)) . چونکه ((پاره م)) به ته نیا ؛
مانای ((پاره ی من)) و ((ناردیت)) به ته نیا ؛ کاریکه نیزیکه
له کاری ((ناردت)) وه که بۆ که سی دووه می تاک (الشخص المخاطب المفرد)
به کار دی .

ئهم جی گۆرکی به له زماندا ؛ پیی ده گوتری Agglutination .
به بیرو پای هتیندی له وانیه که له زمانی کوردی کولیبونه ته وه ؛ زمانی
کوردی له ئیر تاوی زمانی تورکی دا تووشی ئهم جی گۆرکی به
بووه . بۆ ئهمه ش هیچ به لگه به کیان به ده سته وه نی به .
به بیرو پای من واباشه له جیاتی رسته ی به کم ((پاره ت بۆ
نارد م)) بگوتری ((پاره ت نارد بۆم)) یا ((پاره ت بۆم
نارد)) . هر وه ها له جیاتی رسته ی دووه م ((پاره م بۆ
ناردیت)) بگوتری ((پاره م نارد بۆت)) یا ((پاره م
بۆت نارد)) که هر دوو کیان له قسه کردندا به کارده برین . ئه ججا
وینیه ((پاره ت بۆ نارد م)) ؛ به جاری و به تاییه تی له نووسیندا ؛
بخریته پشت گوی .

واله خواره وه چهنه دینه یه کی دی له م با به ته به نمونه
پیشان ده ده م ؛

له جیاتی ((بۆم نووسیت)) بگوتری ((نووسیم بۆت))
یا ((بۆتم نووسی)) .

له جیاتی ((لیتم سهندیت)) بگوتری ((لیتم سهند))

وله جیاتی ((لیت سندم)) بگوتری ((لیت سهند))

وله جیاتی ((ئهم باسم له گه ل کردنه وه)) بگوتری

((ئهم باسم کرده وه له گه لیان))

وله جیاتی ((درخیت بۆ ناکم)) بگوتری ((درخی

ناکم بۆت))

وله جیاتی ((قسه یان بۆ بکه)) بگوتری ((قسه

بکه بۆیان)) .

The verbs (۱۲) - کاره کان

بۆ ئه وهی بزانیین کاره کانسی شیوهی کرمانجسی ژووورو، له گه ل کاره کانسی زمانسی نووسینمان، تا چ ئه ندازه یه ک له یه ک ده جن، یا جیاوازن له یه ک، بیویسته جارئ پیچیک له باره ی کاره کانسی زمانسی کوردی به وه بدووین و ئه و جا کاره کانسی ههردوو شیوه سه ره کس یه که له گه ل یه ک به راورد بکه یین .

کار، به شیوه یه کس گشتی، له زمانسی کوردی دا و به تاییه تی له ههردوو شیوه سه ره کس یه که دا، و به شیوه یه کس تاییه تی تر، له زمانسی نووسینماندا، پینچ جو ره :

- (۱) - یا به (ان -an) کوتایسی دئ، وه ک: دان - مان - لینان - دامان - رمان .
- (۲) - یا به (ین -in) کوتایسی دئ، وه ک: هانین - بهزین - فرین - دادرین - هارین .
- (۳) - یا به (وون -ün) کوتایسی دئ، وه ک: چوون - بوون - بهر بوون - لا چوون - دروون .
- (۴) - یا به (تن -tin) کوتایسی دئ، وه ک: رشتن - هاتن - بژارتن - پالآتتن - خستن .
- (۵) - یا به (دن -din) کوتایسی دئ، وه ک: کردن - مردن - بره ن - خواردن .

تا که جیاوازی یه ک له م روومه ئه وه یه، دهنگی (د د) ی ئه و کارانه ی له شیوه ی نیومه راست و ژووودا، به (دن -din) تهواو ده بن، له شیوه ی ژووورودا ده کهوی . بۆ وینه: (کردن) ده بئته (کرن) و (مردن) ده بئته (مرن) و . . . هتد (۳ ۴) .

ئه وه ی شایانی باسه، ئه وه یه باسکی کورتسی ئه م (د) یه و بیویستی مانه وه ی له زمانسی نووسینماندا له ل. (۵ ۸) دا و له باب ته تی فوئوئو لئوژی دا که راه .

کار له زمانسی کوردی دا به گشتی، یا ساده (بسیط) یه وه ک بهرین - سووتان - نالاندن . یا ناساده (مرکب) یه . ناساده ش یا له دوو پارچه (کاریکسی ساده و پارچه یه کس دی که کار نه بی) پیک دئ، وه ک: ده مرکدن - پئ دان - لئ خستن . یا له سه پارچه (کاریکسی ساده - دوو پارچه ی دی که کار نه بن) پیک دئ، وه ک: چیشتلئ نان - ده ریا زبوون - باوه ر پئ کردن - سه ر لئ دان . ئه مه ش له ههردوو شیوه سه ره کس یه که دا وه ک یه که .

هه ره ها کار له زمانسی کوردی دا و به تاییه تی له ههردوو شیوه سه ره کس یه که دا - یا تییه ر (متعدی) - یا تییه به ر (لازم) - هه ر کاریک بهر کار (مفعول) یکی به وو، ئه وا تییه ره، وه ک: "خواردن" - "خۆ ئه گه ر بهر کاری نه بوو، ئه وا تییه به ره، وه ک: "نووستن" . کاری تییه ره، یا ساده یه، وه ک: "هارین"، "رستن"، "ششتن"، یا ناساده یه وه ک: "نوئژ کردن"، "بازدان"، "ده ست لئ خستن" .

ئه و کارانه ی که به (-اندن andin) کوتایسی یان دئ، له ههردوو شیوه که دا تییه رن . وه ک (شاندن = ناردن) و (رزاندن) . هیندی کاری تییه ر هه ن که بیجگه له باشگری - اندن، هیندی جار له جیاتی وی، به باشگری (تن -tin) کوتایسی یان دی، وه ک: "رزاندن" و "رشتن" له شیوه ی نیومه راستدا و "بژواندن" و "بژارتن" له شیوه ی کرمانجسی ژووورودا .

بیجگه له مه ش ده بی بزانیین که له ههردوو شیوه سه ره کس یه که دا ئه و کارانه ی به " تن -tin " کوتایسی یان دئ، یا تییه به رن، وه ک: "کهوتن" یا تییه رن، وه ک: "گهستن" و ئه و کارانه ش که به " -ین in " کوتایسی یان دئ، یا تییه به رن، وه ک: "بهزین" یا تییه رن، وه ک: "د زین" .

ئه ومان نابسی له بهر بچیی که ئه م (-ین in) هیندی جار له ههردوو شیوه که دا ده بئته (یان yan)، وه ک: "گرین" و "گریان" . جا له کاتی که ئه م (یان) له شیوه ی کرمانجسی ژووورودا هه ر (یان) ه، هیندی جار له شیوه ی کرمانجسی نیومه راستدا ده بئته (ان an)، وه ک ئه وه ی "بهزین" ده بئته "بهزان" و "رهوین" ده بئته "رهوان" .

له کاتیگدا له شیوهی کرمانجی ژوررودا د بیتیته ((بزیان)) و ((رمویان)) . پیس وایه شیوهی ژوررودا له م باره یوه راستره له هسی نیومراست . وانا ((گرمیان)) و ((ترسیان)) له ((گرمیان)) و ((ترسیان)) ی زاراوای سلیمانی راسترن . که نه م وینه راسته ش هینتا له هیندی له زاراواکانسی شیوهی نیومراستیشدا د بیتیته . بۆ وینه: سمرنجی کاری ((مریاوه)) و ((سورتیاوم)) و ((مناگه که ترسیاگه) بده . تنیا جیاوازی یه که له نیوان هر دوو شیوه سمرکی یه که دا هه بی له م رووه وه نمویه ؛ پاشگری (-یان yan -) هیندی جار له شیوهی ژوررودا د بیتیته (-هان han -) که نمه له شیوهی نیومراستیشدا نی یه و له شیوهی ژوررودا خۆی دا زۆر که م و دهگه نه .

ئه و کارانهی به پاشگری (-ان an -) تعاود د بن ، وهک : ((زان)) ، هیندی جار له هر دوو شیوه که دا ئه و (-ان an -) د بیتیته (ین yin -) . بۆ وینه: ((زان)) د بیتیته (زایین) . جا ئه گرجی ئه م دهستور له شیوهی نیومراستدا ، وهک شیوهی ژوررودا گشتی نی یه ، بۆ وینه: ((مان)) و ((دان)) له شیوهی نیومراستدا نابنه ((ما یین)) و ((دایین)) وهک شیوهی ژوررودا ، به لام به کارهینانی ئه م وینهی دوایی یه له شیوهی ژوررودا هه ر که م .

شایانی باسه ئه و کارانهی که به (-ان an -) تعاود د بن ، یا تینه په پرن ، یا تیه پرن . ئه و کارانهی که تینه په پرن ، به ((اندن andin)) د بنه تیه پره . بۆ وینه: ((رژان)) کاریکی تینه پره ، به لام ((رژاندن)) کاریکی تیه پره . لیره دا ده بی نموش بکین ؛ هیندی کاره هه ن له شیوهی نیومراستدا به (-ان) ته و او د بن ، به لام له شیوهی ژوررودا هر ئه و کارانه به (-ین) تعاود د بن . بۆ وینه: ((ترسیان)) د بیتیته (ترسین) و ((سورتان)) د بیتیته (سورتین) ، که نه مه ش هچ جۆره جیاوازی یه که له گه ل شیوهی نیومراستدا له م رووه په یدا ناکات . چونکه ئه م دوو جۆری یه له شیوهی نیومراستیشدا هیه . بۆ وینه سمرنجی ((بزیان)) و ((بزمین)) یا (لورمان) و (میرین) بده . که نمانهش له هر دوو دۆخه که دا به پاشگری (اندن) د بیتیته کاری تیه پره . بۆ وینه: ((بزیاندن)) و ((میراندن)) . وانا له هر دوو شیوه که دا به هچ کولتچیک ((بزمیندن)) و ((میریندن)) نی یه . به لام ده بی ئه وه ش بزاین که کومه لیککی گچکه له کاری تینه پره هه ن ؛ که کاره تیه پره کانیا ن له ره گیکسی دی یه وه دین ، جیا له رهگی کاره تینه پره که . بۆ وینه: ((بوون)) و ((کردن)) یا ((کووتن)) و ((خستن)) یا ((هاتن)) و ((هینان / ئانین)) . نمه ش له هه ر دوو شیوه که دا وهک یه که .

ئه و کارانهی که به (-وون ūn -) تعاود د بن ، ئه وانیش یا تینه پهرن ، یا تیه پرن . به لام ئه م کارانه ژماره یان زۆر که م . وهک (چوون) و (بوون) و (جوون) و (دروون) و (دوون) و (سوون) . تنیا جیاوازی یه که له م باره یوه نمویه ؛ له شیوهی ژوررودا ئه و (-وون ūn -) ه هیندی جار د بیتیته (-ین yin -) یا (-تن tin -) وهک نموهی (دروون) د بیتیته (درووتن) یا (جوون) ده بیتیته (جووتن) یا ((چوون)) د بیتیته ((جووین)) یا ((بوون)) د بیتیته ((بووین)) . نمه ش جیاوازی یه که بنه رتهی دروست ناکا . چونکه هر ئه و کارانهی شیوهی نیومراست و هر به وینه یه ، له شیوهی ژوررودا شتیکی باون . وانا له کاتیگدا شیوهی ژوررودا (بووین) و (چووین) (جووتن) و (درووتن) به کار ده با ؛ (بوون) و (چوون) و (جوون) و (دروون) هه ر به مانایانه و بۆ ئه و ئامانجان به کار ده با . لهر نموه ئه گه ئه و کارانه به وینه یه ئیسته هیه ، له شیوه ئه دمی یه که ماندا بیتیته وه ، شتیکی نه اسراو نابن لای کوردی ژوررودا .

ئە و کارانەى که بە پاشگری (دین - din) کوتایى پان دى، وەك (کردن) و (مردن) و (بردن) یا تیسرن، یا تینە پیرن لە هەردوو شێوە کەدا . تە نیا جیاوازی یەك لە م رووه وە ئوموێ، دنگى (d d) لە شێوەى ژوو روودا دەکە وئ . ئە م بابەتەش لە (ل ۳۵ و ۵۸) د باسکراوه و لێژەدا پتویست بە لێدووانى پترناکا .

بە کورتى: جیاوازی لە بەینى وێنەى دەرشتى کار لە هەردوو شێوە سەرەکی بەکەدا ئوموندە کە مە که دەتوانین بلێین هەرنى یە .

چەند ووشەى یەك لەبارەى لێکۆلۆژى کارەکانووه

ژمارە یە کى بە کجار زۆرى کارەکانى شێوەى گرمانجى ژوو روو، لە رووى لێکسیکۆلۆژى یەوه، خۆی نین . بۆ وێنە:

- ((غە یەین)) - واتا (دل ئیشان) - (غەید) لە (غیظ) ی عمرەبى یەوه هاتوو .
- ((سل بوون)) - واتا (توورە بوون) - (سل) لە (زعل) ی عمرەبى یەوه هاتوو .
- ((بە رقیب)) - واتا (تیشکدان) - (بهرق) لە (برق) ی عمرەبى یەوه هاتوو .
- ((تەلفیبن)) - واتا (لە نێو چوون) - (تەلف) لە (تلف) ی عمرەبى یەوه هاتوو .
- ((هە رکین)) - واتا (جوو لآ ن) - (هەرك) لە (حرك) ی عمرەبى یەوه هاتوو .
- ((عەجیبین)) - واتا (سەرسوورمان) - (عەجب) لە (عجب) ی عمرەبى یەوه هاتوو .
- ((مە شین)) - واتا (رویشتن) - (مەشى) لە (مشى) عمرەبى یەوه هاتوو .
- ((خەزبین)) - واتا (رك هەستان) - (خەزب) لە (غضب) ی عمرەبى یەوه هاتوو .
- ((حەبیرین)) - واتا (واق وورمان) - (حەبیر) لە (حیرة) ی عمرەبى یەوه هاتوو .
- ((عە زبین)) - واتا (ئازار دان) - (عەزب) لە (عذاب) ی عمرەبى یەوه هاتوو .
- ((عە لمین)) - واتا (فێر بوون) - (عەلم) لە (علم) ی عمرەبى یەوه هاتوو .
- ((لە حقیبن)) - واتا (پێداکە یشتن) - (لە حق) لە (لحق) ی عمرەبى یەوه هاتوو .
- ((یازمیش کورن)) - واتا (نووسین) - (یازمیش) ووشە یە کى توركى یە .

ئەمانەى سەرەوه تەنیا چەند نمونە یە کى کەمن . بەلام ئوموێ سەرنج رادەگێشێ ئومو یە، ئە م ووشە بیگانانە که هێنراونەتە کوردی یەوه، سەریان بچ شۆر کراوتەوه بۆ دەستوورى فۆنۆلۆژى و مۆرفۆلۆژى، زمانى کوردی، بە جوړی که ئەگەر بیاو لە هێند یکیان باش وورد نەبێتە وه نازانێ که خۆی نین . لەگەڵ ئومو شدا، تا پێمان دە کرى، دە بچ تەنێ ووشەى کوردی بە تى راست لە زمانە ئەدەبى یە کەماندا بە کار بێرن .

گرهوان کردنى کارەکان conjugations

بەر لە هەموو شتێک دەبێ بزانیین که کار (الفعل verb) لە کوردی د ولە هە موو شێوە کانی شیدا، لە بارى بیناوه دوو جوړه :

- (۱) - کارى کارا زانراو (الفعل المبني للمعلوم active voice)
  - (۲) - کارى کارانە زانراو (الفعل المبني للمجهول passive voice)
- هەر وه ها هەموو کار تیکش چوار دەسکات (صیغۃ mood) ی هیه .
- (۱) - دەسکاتى ناگادارى (الصیغۃ الدلیلیة indicative mood)
  - (۲) - دەسکاتى ئیحتیمالى (الصیغۃ الاحتمالیة subjunctive mood)
  - (۳) - دەسکاتى فەرمانى (صیغۃ الامر imperative mood)

(٤) - دمکاتی مه رجي (صيغة الشرط conditional mood) ههروه ها هه موو کارتيکش، دوو دؤخی نيوي (حالات اسمية nominal forms) ي ههيه :

(١) - دؤخی کارايي و بمرکاري (حالة الفاعل والمفعول particip/le)

(٢) - دؤخی جاوگه يي (حالة المصدر infinitive)

ناشکرايه که کات به پتي دمکات دابه شد هکوي و بهم دابه شگردنه ش ده گوتري ((گردان کردن "التصريف" conjugation)

گه روان کروي کاري تيپير و تيپير پير

تيپير ليره دا همول ده ديهين کارتيکي تيپير و کارتيکي تيپير بهر له همدوو شيوه که و بمرگين و به پتي نمود دمکاتانه ي سهرمه گردانيان بکه يين و نموجا له گهل به گدي دا بهراورديان بکه يين، تا بزانيين له چ روويه کموه وهک به کن و له چ روويه کموه جياوازن . بؤنمه ش وا جاري کاري ((که وتن kewtin)) که کارتيکي تيپير به ره وله شيوه ي کرمانجسي ژورودا ((که تن ketin)) به نمونه دهه يينيموه .

گه ردا نکردي کاري ((که تن = که وتن))

١ - له ده مي رانمبووردودا (المضارع، الحاضر present tense)

(١) - له دمکاتي ناگاداري دا (في الحالة الدليية indicative mood)

ک ه وتن	ک ه وتن
ez dikevin	min (d)ekewim
tu dikevî	to (d)ekewî(t)
ew dikeve	ew (d)ekewê(t)
em dikevin	ême (d)ekewîn
hon dikevin	êwe (d)ekewin
ew dikevin	ewan (d)ekewin

نه گه سمرنجيکي نهمي سهرمه بده يين، ده بينين جياوازي نيواني همدوو شيوه که له باري گردانکردن يانيموه، له م دمکات ده ده، نهمويه که کسی سي يم له جياتسي "بکوي bikewê" بگه bikeve يه و ههروه ها که سي به که سي گهل ل first person plural له جياتسي "بکه وين bikewîn" بکه تن bikewin . به لام ده بي نهموش بزانيين، نهم جياوازي به له شيوه ي ژورودا گشتي ني به، به لکو له هيندي زاراواکاني دا، له جياتسي dikeve ده لکين dikevê وهک شيوه ي نيومراست . له هيندي زاراواکاني دي همرنمو شيوه به دا، له جياتسي dikeve ده لکين dikevî يا dikevî . ههروه ها له هيندي له زاراواکاني همرنمو شيوه به دا، له جياتسي "نهم دکه تن em dikevin" ده گوتري em dikevin يا em dikevî که به که ميان وهک شيوه ي نيومراسته و دورميان له موه هاتوه .

جا نهمه نهک بؤکاري (که تن = که وتن) وايه به ته نيا، به لکو بؤ

کاری (ببینن) وگه لئ کاری دیش وایه . بۆ وینه : له هیندی له زاراواکانی شیوهی کرمانجسی زور وودا، له جیاتی (ئەم دبینین em dibînin) ؛ ده گوتـری (ئەم دبینین em dibînî) و (ئەم دبیننی em dibînî) . ئەمانه ش خویان له خویاندا نیشانەن بۆ ئهوهی که شیوهی نووسینی ئەدەبیان له م رووه تەنگه بهر نی یه . واتا کاتیک (دهکوی) بۆ که سی سی یه م و (دهکویین) بۆ که سی یه که سی گه ل به کار دینن ؛ ئە مه به لای هه موو کوردیکسی زور ووه ، شتیکی نه ناسراو نی یه .

(ب) - له دسکاتی ئیحتیالی دا (فی الحالة الاحتمالية subjunctive mood)

کـــه تـــن	کـــه و تـــن
(bila) ez bikev <u>im</u> (٤٤)	(ba) min bikew <u>im</u>
(bila) tu bikev <u>î</u>	(ba) to bikew <u>î</u> (t)
(bila) ew bikev <u>e</u>	(ba) ew bikew <u>ê</u> (t)
(bila) em bikev <u>in</u>	(ba) ême bikew <u>in</u>
(bila) hon bikev <u>in</u>	(ba) êwe bikew <u>in</u>
(bila) ew bikev <u>in</u>	(ba) ewan bikew <u>in</u>

ئەگەر ئەمانه یه کی سهرمه بکهین ؛ دبینین جیاوازی ههردوولا، ته نی له و جویانه دایه که له دسکاتی ئاگاداری دا دهستمان بۆ راگهیشا . له بهر ئهوه دوو یا تکرده ئهوه بیان به پپووست نازانم .

سه رنج : له وکارانه دا که به تپیی دهنگدار دهست پسی دهکهن ، پیشگری -bi له گه ل ئهوتییه دهنگداره یه که دهگری . بۆ وینه :

ئاخافتن — ئە زباخهتیم ... هتد . axaftin — ez baxêvim...htd.

ئه مه ش ئەگه به ریزمانی شیوهی کرمانجسی نیوهرامتیش بیگری ، ههروای لی دهگری . واتا له م رووه جیاوازی یه که ، له نیوانی دوو شیوه که را نی یه .

(٢) - له دسکی رانهوردوی بهردهوامدا (ایضالتم) present continuous

(١) - له دسکاتی ئاگاداری دا indicative

کـــه تـــن	کـــه و تـــن
ez dikev <u>im</u>	نی یه
tu dikevi <u>ye</u>	
ew dikevi <u>ye</u>	
em dikev <u>in</u>	
hon dikev <u>in</u>	
ew dikev <u>in</u>	

(ب) - له دمکاتی ئیحتیالی دا

کـــه تـــن	کـــه و تـــن
نـــی یـــه	نـــی یـــه

ئەم دەسه (دەمی رانبردووی بەردەوام)؛ لە شێوەی ئەدەبیاندا
 نـی یـه . بە لکۆله جیاتـی ez digirîme و ez dibînim و ez dikevime
 (من وادەگرم) (من وادەبینم) (من وادەگیرم) و . . . هتد بە کاردێنـرێـن .
 جا ئێستە دەبێ لیکـی بدەینە وە بە ئەم دە مـکاتـه بـیویستـه لە شـێوەی ئەدەبیاندا بـیـئ
 یا ن نا . بە بیرورای من بـیـئ جـیـتـرە . چونکە لام وایه ئەم (e) ی دوای
 کاره که (بۆ وێنه : سەرنجی dikevime بدە) لەگەڵ (ئە e) ی تـیـپـی
 پـیـوـندـی (حـرفـ الجـر) لە رستە (دەکه وە خوار) (دا هەریه که . ئەوی
 شایانی باسە ؛ ئەم (ئە e) یە لە شێوەی کرمانجی زورروودا هتیندی جار بە
 کاردەبرێ . بۆ وێنه : دە گوتـرـی ((سـیـوا مـن کـە ت ئە ردی)) - واتا بـیـئ (ئە) -
 یا دە گوتـرـی ((سـیـوا مـن کـە تـه ئە ردی)) - واتا لە گەڵ (ئە) ئەم (ئە) یە بە لای منووه ،
 هە ر ئەو تـیـپـه پـیـوـندـی یـه سـەرـوـیـه ؛ بە لام لە شێوەی زورروودا وای لـیـئ هاتـوـه ؛ بـیـئ
 ووشە ی پاش تـیـپـه کـە ش بە کاربەتـرـی . واتا که دە لـیـن : ((بۆ کـوـئ دە جـیـت ؟)) - تـو
 دە لـیـت : ((دە چـمـه سـیـنـه ما)) . ئەمە ئەو ئەگە یە نـی . ئەگەر بـیـئ تـو بەرـیـ وە بـیـت ،
 کاره کەت کاریکـی رانبردووی بەردەوام دەگە یە نـی . جا لام وایه ئەمە ی وای لـیـئ هاتـوـه
 که لە شێوەی سەروودا بە بـیـئ ووشە ی پـیـوـندـدار - که لـیـه دا " سـیـنـه ما " یە - بە کاربەتـرـی و کـه
 گوتـرا " ئە ز دچـمـه " ، بـزانیـی کـه کاره کە بەردەوامە و تەواواو نەبووه .

(۲) - له دەمی رانبردووی سادە دا (العاضی البسیط preterite)
 (۱) - له دمکاتی ئاگاداری دا (indicative)

کـــه تـــن	کـــه و تـــن
ez ketim	min kewtim
tu ketî	to kewtî(t)
ew ket $\emptyset$	ew kewt $\emptyset$
em ketin	ême kewtîn
hon ketin	êwe kewtîn
ew ketin	ewan kewtîn

بە سەرنجدانێک دەبینین ، جیاوازی یەکانی هەردوولا هە ر لە یە ک شوێندا یە .
 ئەو ش کەس یە کە مـی گەـلە . واتا ((em ketin)) بەرامبەر ((ême kewtîn)) .
 ئەمە ش هە ر لە وێنە ی ئەو جیاوازی یە کە لە دە مـی رانبردوودا دیان . واتا ئەم وێنە ی لـه
 شێوەی زورروودا گشتی نـی یە ، بە لکۆله هتیندی زاراوی بادینانی دا دەگوتـرـی (em ketin)
 لە جیاتـی (em ketin) هەروەها لە زاراوی بۆتاندا دەگوتـرـی (em ketî) لە جیاتـی
 (em ketin) کە دیاره (em ketî) لە (em ketin) هەروەها . (۴۵)

(ب) - له دهکاتی ئیحتیمالی دا

کـــه تـــن	کـــه و تـــن
نسی یـــه	نسی یـــه
(imperfect tense	(أ) - له دهکاتی ئاگاداری دا
(الماضی الناقص	(ع) - له ده می رابوردووی ناتمهواو دا
کـــه تـــن	کـــه و تـــن
ez diketim	min (d)ekewtim
tu diketî	to (d)ekewtî(t)
ew diket φ	ew (d)ekewt φ
em diketin	ême (d)ekewtîn
hon diketin	êwe (d)ekewtin
ew diketin	ewan (d)ekewtin

به سهرنجیکسی که م ده بینین ، ته نیا جیاوازی بهک ، له رووی گردانه وه ، له
-tin و -tîn دایه که لهوه پیش باسمان کردوه .

(ب) - له دهکاتی ئیحتیمالی دا

کـــه تـــن	کـــه و تـــن
(bila) ez biketam_a	(ba) min bikewtimaye
(bila) tu biketayî	(ba) to bikewtîtaye
(bila) ew biketa	(ba) ew bikewtaye
(bila) em biketana	(ba) ême bikewtînaye
(bila) hon biketan_a	(ba) êwe bikewtinaye
(bila) ew biketan_a	(ba) ewan bikewtinaye

هه رجه نده بیاو به بهکمبین سهرنج ؛ واتس دهگا که گردانسی
کاره که له م دۆخه دا له ههردوو شتیه که دا زۆر دورین له بهکوه ، به له آم
ئه مه وانسی به . به زۆری ئهوهی که بیاو دهخاته سهر ئه م باوه به ئه وه به
که (که و تن) تییسی (و) ی پتیره له (که تن) و له کاتی گردانکردندا
پاشگری (-ye) دپته دووای ئهوه کارانه وه که به پپسی ده ستوووری
شتیهی کرمانجسی نپهراست گردان ده کرتین . ئه گه ر ئه و دوو شته
بخه بیه حه مابهوه ؛ ئه و جیاوازی به بینان به و پته گه ره به نایه ته بهر جا و .

(ه) - له ده سی رابوردووی ناتعواری بوردموامدا imperfect continuous

کـــه تـــن	کـــه و تـــن
ez <u>diketime</u>	نـــی یـــه
tu <u>diketiye</u>	
ew <u>diketiye</u>	
em <u>diketine</u>	
hon <u>diketine</u>	
ew <u>diketine</u>	

ئەم دەمکاتە لە شتیوی ئەدەبیماندا نی یە . ئەم (e) یە پاش کاری diketime وەك ئەوه وایه دەنگی (e) بکەیتە پاشگری دەمکاتسی dekewtim و پلئیت dekewtime و . . . هتد . لام وایه ئەم (e) یه هەر وەك ئەو (e) یه یه که له دەمکاتی ناگاداری ی دە سی رانەبوردووی بوردموامدا باسمان کرد (تەماشای ل ٣٩ بکە) .

٦ - له ده سی رابوردووی تەواودا (الماضی التام) perfect tense
(أ) - له دەمکاتی ناگاداری دا

کـــه تـــن	کـــه و تـــن
ez <u>ketime</u>	min <u>kewtûm</u>
tu <u>ketiye</u>	to <u>kewtûy(t)</u>
ew <u>ketiye</u>	ew <u>kewtûwe</u>
em <u>ketine</u>	ême <u>kewtûyn</u>
hon <u>ketine</u>	êwe <u>kewtûn</u>
ew <u>ketine</u>	ewan <u>kewtûn</u>

جیاوازی به ینی ئەم دووانه له جیاوازی پاشگرهکە (کە و تەو) و (کە تی) دایه، واتا کە ((و و û)) و ((ی î)) دایه، کە ئەمە شلە پاشگری نیوی بەرکار (اسم الفاعل) ی هەردوو شتیوهکە دە چۆ (تەماشای ل ٣١ بکە) .
(ب) - له دەمکاتی ئیحتیمالی دا

کـــه تـــن	کـــه و تـــن
(bila) ez <u>ketibim</u>	(ba) <u>kewtibim</u>
(bila) tu <u>ketibî</u>	(ba) <u>kewtibî(t)</u>
(bila) ew <u>ketibe</u>	(ba) <u>kewtibê(t)</u>

کـــه تـــن	کـــه و تـــن
(bila) em ketibin	(ba) kewtibin
(bila) hon ketibin	(ba) kewtibin
(bila) ew ketibin	(ba) kewtibin

جیاوازی یان ټنډی له پاشگری کسی سقیمی تاک وگډل دایه. واتا
له (e و ê) (in و in) دایه، که لسمویر باسماں کردون .
(٧) - له ده می رابوردوی پیشووتردا (صیغه الماضي السابق pluperfect tense)
(ا) - له دمکاتی ناگاداری دا

کـــه تـــن	کـــه و تـــن
ez ketibûm	(min) kewtibûm
tu ketibûyî	(to) kewtibûyit
ew ketibû	(ew) kewtibû
em ketibûn	(ême) kewtibûyin
hon ketibûn	(êwe) kewtibûn
ew ketibûn	(ewan) kewtibûn

ته نیا جیاوازی یه که لټردا ببینری؛ له کسی به کسی گه لدایه،
واتا له em ketibûn و ême kewtibûyin که شهوش جیاوازی یه کسی به کجار که مه
(ب) - له دهکاتی ئیحتیالی دا

کـــه تـــن	کـــه و تـــن
(bila) ez ketibiwama	(ba) min kewtibûmaye
(bila) tu ketibwayî	(ba) to kewtibûytaye
(bila) ew ketibiwa	(ba) ew kewtibûwaye
(bila) em ketibiwana	(ba) ême kewtibûynaye
(bila) hon ketibiwana	(ba) êwe kewtibûnaye
(bila) ew ketibiwana	(ba) ewan kewtibûnaye

ئه و جیاوازی یه لټردا دبینری، هر له بابه تی ټور جیاوازی یه که له
ده می رابوردوی ناته واو (دمکاتی ئیحتیالی دا) باسکراوه (ل ٤١) .
(ج) - له دمکاتی رابوردوی پیشووتری تقریبی دا
pluperfect/approximative

کـــه تـــن	کـــه و تـــن
ez diketibûm	نـــی یـــه
tu diketibûyî	

کـــه تــــن	کـــه و تــــن
ew <u>diketibû</u>	نــــی یــــه
em <u>diketibûn</u>	
hon <u>diketibûn</u>	
ew <u>diketibûn</u>	

ئەم دەمکاتە لە شتێوی ئەدەبیدا نسی یە . جا لەبەر ئەوە دەبێت بە خەیا ل کارێکی وەک ((دەکە و تێووم)) دروست بکە یان و لێی وورد ببینەوه؛ بزانیین چ دەورنکمان بۆ دەبینێت لە زمانە ئەدەبی یە کەماندا؛ ئەوجا بپرێار لەسەر وە رگرتن یا و مرنه گرتنی بده یین .

(٨) - دەمکاتی هاتوو (صيغة المستقبل future tense)

بە پێچەوانەی زمانی ئێرانسی کۆن و فارسی نێومراست (پەهلەوی) و فارسی تازمە، کە کاری هاتوو یان پاراستوو، کرمانجی نێومراست؛ کاری هاتوو بەرداوه . لەبەر ئەوە کاری رانەبوردوو، لە جیاتی کاری هاتوو بەکار دێنێت و ئەمەش بۆ خۆی سەرلێ شێواندنیکی گەورە یە . بۆ وێنە کە گووت: ((دە چم بۆ باژێر))، لەوانەیە ئێستە بجیت، یا لە دوواری ئێزیک یا دووردا بجیت . واتا دەمکاتی کارەکت دیار نسی یە . بە لām کرمانجی ی ژوووو ئەم خۆمālە کۆنە ی لەم دۆخانە ی خوارمە دا پاراستوو:

(٩) - لە دۆخی ناگاداری دا

کـــه تــــن	کـــه و تــــن
ez <u>dêkevin</u>	نــــی یــــه
tu <u>dêkevî</u>	
ew <u>dêkeve</u>	
em <u>dêkevin</u>	
hon <u>dêkevin</u>	
ew <u>dêkevin</u>	

لێرە دا پێشگری کاری رانەبوردوو (سابقة الفعل المضارع) کە (di-) یە؛ گۆرا بە (dē-) و بەوه کاری رانەبوردوو یوو بە کاری هاتوو .

(ب) - لە دۆخی ئیحتیمالی دا

کـــه تــــن	کـــه و تــــن
ez <u>dê</u> (ezê) bikevim	نــــی یــــه
tu <u>dê</u> (tuê) bikevî	
ew <u>dê</u> (ewê) bikeve	
em <u>dê</u> (emê) bikevin	

کـــه تــــن	کـــه و تــــن
hon <u>dê</u> (honê) bikevin ew <u>dê</u> (ewê) bikevin	نی یه

له کووتایی ی باسه که نهختیک له سهر دسکاتی هاتوو دهرۆین .
(ج) - له دۆخی مه رجسی یه کهندا (صیغه الشرط الاولى)

کـــه تــــن	کـــه و تــــن
ezê (ez <u>dê</u>) biketama tuê (tu <u>dê</u>) biketayî ewê (ew <u>dê</u>) biketa emê (em <u>dê</u>) biketana honê(hon <u>dê</u>) biketana ewê (ew <u>dê</u>) biketana	نی یه

(د) - له دۆخی مه رجسی دوو کهندا (صیغه الشرط الثانية)

کـــه تــــن	کـــه و تــــن
ezê (ez <u>dê</u>) ketibiwama tuê((tu <u>dê</u>) ketibwayî ewê (ew <u>dê</u>) ketibiwa emê (em <u>dê</u>) ketibiwana honê(hon <u>dê</u>) ketibiwana ewê (ew <u>dê</u>) ketibiwana	نی یه

سه رنج : ئەم دوو دۆخە ی سەر موه ئەوه نده نێزیکن له یه کهوه ، بیا و ده توانی بلسی
هه ردووکیان بۆ یه که مهبهست به کار دههینرین .

(ه) - له دۆخی دسکاتی هاتووی پیشوودا
future/ anterior

کـــه تــــن	کـــه و تــــن
ezê (ez <u>dê</u>) ketibim tuê (tu <u>dê</u>) ketibî ewê (ew <u>dê</u>) ketibe emê (em <u>dê</u>) ketibin honê(hon <u>dê</u>) ketibin ewê (ew <u>dê</u>) ketibin	نی یه

سه رنج :- هم دؤخه دوايی زؤر دهگه نه ، وانا کهم به کارد مبرئ .
چه ند ووشه يه که باره می ده مکاتی هاتوو وه :

هم دؤخی کاری هاتوو که به (دی dē) دورد مبرئ ، بنه ته که ی به تمواوی دیار نی یه . به لام به بیری من ، بؤسرجاوهی هم (دی) یه دوو جور لیکدانه وه هه یه :

(۱) - یا بریتی یه له گمردانکردنی جاوگهی کاری ((ویستن)) . چونکه گمردانکردنی هم جاوگه یه و به کارهینانی بؤپیشانانی کاری هاتوو ؛ هتیندی جار له کرمانجی نیومراستیشدا دبیرئ . بؤوینه جاری واهه یه که بتئوی لسه پاشمروژدا بجیت بؤبغدا دهلیت : ((ده مه وی بچم بؤبغدا)) . وانا به بهکارهینانی کاری ((دمهوی)) وای پیشان دهدهیت که له پاشمروژدا (نه که تیتسه) ده جیت بؤبغدا . ده کاری هاتوو له کرمانجی ژورودا ؛ رهنگه هر ئهم ((ده مه وی)) یه بی له بنجینه دا . ئهوجا ده بی بزانیین که ووشه ی ((دهوی)) به کرمانجی ژوروو ((دقی divê)) یه . کهواته ده بی ئه ((dê)) یه له ((divê)) یه هاتبی . وانا ((دقی)) بووه به ((دی)) و ((دی)) ش بووه به ((ئی ê)) . وانا بؤوینه ((ئه ز دقئ بچم)) بووه به ((ئه ز دی بچم)) و ئهوجا بووه به ((ئه زی بچم)) . (۴۶)

ئاله م رووه ده - ئه گه ر هم لیکدانه وه یه سمره وه راست بی - ده بینین فارسی تازه ش هر هم ری یه گرتوو بؤدانا شینی کاری هاتوو . وانا دؤخی هاتوو (حالة المستقبل) له جاوگهی کاری ((خواستن)) - وانا ((ویستن)) وه دروست کردوه . بؤوینه که بلتیت : ((من میروم)) وانا ((من دهرؤم)) ؛ به لام که بلتیت : ((من خواهم رفت)) وانا ((من دمهوی - له مهولا - هرؤم)) . به کورتی ((من به ته مام هرؤم)) .

(۲) - یا بریتی یه له کهسی سی یسی کاری ((هاتن)) که ((دی)) یه . وانا ئهوی به عمره بی ((یاتی)) ده گرتوه . به م جوژه که گوئت ((ئه ز ده که تم)) مانای ((انا اقع)) - وانا ((من ده که وم)) . به لام که گوئت ((ئه ز دی که تم)) ئه مه مانای ((انا یاتی "وقت او یوم" اقغ فیه)) . وانا ((من "کاتیک" دی که ده که وم)) . به کورتی : ((انا ساقع)) ی عمره بی ده گرتوه .

ئهوی شایانی باسه ئه وه یه ؛ بوونی دمهکاتی هاتوو (صیغه المستقبل) له زماندا ، شتیکی زؤر پیویسته . له یه ئه وه وای به باش ده زمانم که زمانی یه گرتوو ی ئه ده بی کوردی ، ئه دمهکاته له کرمانجی ژوروو وهریگری . جا ئه گه هیچ نه بی دو وینه ی : وانا له دؤخی ئا گاداری و دؤخی ئیحتیمالی دا . ئه وه ش به م جوژه ی خوارمه :

له جیاتی ((من ده که وم)) بنوو سرائ ((ئه ز ده که تم)) .
له جیاتی ((من بکه وم)) بنوو سرائ ((ئه ز بکه تم)) .
بهرامبه ر ((ساقع)) ی عمره بی ((ئه ز دی که تم)) به کار بهتینی .
بهرامبه ر ((اکون ساقع)) ی عمره بی ((ئه ز دی بکه تم)) یا ((ئه زی بکه تم)) به کار بهتینی .

(۱) - له دمی کاری فرماندا (صیغۃ الامر) imperative mood

بؤدروستکردنی کاری فرمانی کاریکسی تینه په ر له هر دوو شتوه که دا،
رهگی کاره که و مرده گیری و پیشگری ((bi-)) ی د خرتنه پیش و (e) ی د خرتنه
د وراهه . هم دستوره ش له هر دوو شتوه نیو پراوه که دا وک به که . بؤ وینه ده گوتی :
که و تن - بکه وه - بکه ون
که تن - بکه شه - بکه فن
ثیمته ش وا چه ند نمونه به که له کاری فرمانی کاره تینه په رکان د خهینه روو :
شتوه ی نیوره است شتوه ی ژوروو کاری فرمان

مردن	مړن	بمړه
چوون (۴۷)	چوون	بچه / و / وو
دوون	—	بدوو / و
فرین	فرین	بفره
رؤین	—	برؤ
—	کارین	بکاره
پرسین	پرسین	بپرسه
—	هرن (۴۸)	هه ره
بوون (۴۹)	بوون	ببه
پژان	—	بپژئ
—	پژین (کولان)	بپژه
به زین	به زین	ببه زه
گه ران	گه ریان	بگمړئ / ه
—	گه رین	بگه ره
وه رین	—	بوه ری
—	ومرین (هاتن) (۵۰)	وه ره
گه پین	گه پین	بگه
سووتان	شه وتان	بسووتئ / بشموته
رژان	رژان	بپژه / ئ
کولان	که لان	بکوله / ئ
گریان / گرین	گرین	بگری
ژیان / ژین	ژین	بژئ

سه رنج - وک د مینین دستوری سمره له هر دوو وک به که . هیندی جار کاری
نه رمان له جیاتی به (e) کوتایی بی یا به (e) یا به (i) یا به (o) یا
به (u) کوتایی دی . نه مه ش له هر دوو شتوه که دا هه به وئو کارانه ی که
به م جزون زور که من . بیجگه لهوش له هر دوو شتوه که دا چه ند کاریک هه ن
که له دستور به دمرن ، بؤ وینه :

گوتئ	گوتن	بگوتئ / بگوتن
هیشتن	هیشتن	بهیله / بهیله

(۱۰) - کاری نای کاره تینه پیره کان (صیغه النفی للافعال اللازمة)

ده مکاتی نای کاره تینه پیره کان؛ له ههردوو شیوه که دا وهک په کن (۱ ه) وهک
 له م لیسنه یه خوارمه ودا بۆمان د مرده که وئ که کاری تینه پیره ((که وتن =
 که تن)) له هه موود سکا ته کاندای نهی نا (النفسی) ی پیشان دراوه .

ده مکات کرمانجی نیومراست کرمانجی ژوور وو

ez dikevîm	min dekewîm	رانه بوردووی ئاگاداری
ez <u>nakevîm</u>	min <u>nakewîm</u>	رانه بوردووی ئهیحمالی
(bila) ez bikevîm	(ba) min bikewîm	رانه بوردووی ئهیحمالی
(bila) ez <u>nekevîm</u>	(ba) min <u>nekewîm</u>	رانه بوردووی بیره موامی ئاگاداری
ez dikevîme	niye niye	رانه بوردووی بیره موامی ئهیحمالی
ez <u>nakevîme</u>	niye niye	رانه بوردووی بیره موامی ئهیحمالی
niye	niye	
niye	niye	
ez ketîm	min kewtîm	رابوردووی سادهی ئاگاداری
ez <u>neketîm</u>	min <u>nekewtîm</u>	رابوردووی سادهی ئهیحمالی
niye	niye	
niye	niye	
ez diketîm	min (d)ekewtîm	رابوردووی ناتە واوی ئاگاداری
ez <u>nediketîm</u>	min <u>ne(d)ekewtîm</u>	رابوردووی ناتە واوی ئهیحمالی
(bila) ez biketam(a)	(ba)min bikewtimaye	رابوردووی ناتە واوی ئهیحمالی
(bila) ez <u>neketam(a)</u>	(ba)min <u>nekewtimaye</u>	رابوردووی ناتە واوی ئهیحمالی
ez ketîme	min kewtûm	رابوردووی تەواوی ئاگاداری
ez <u>neketîme</u>	min <u>nekewtûm</u>	رابوردووی تەواوی ئهیحمالی
(bila) ez ketîbîm	(ba)min kewtibîm	رابوردووی تەواوی ئهیحمالی
(bila) ez <u>neketîbîm</u>	(ba)min <u>nekewtibîm</u>	رابوردووی تەواوی ئهیحمالی
ez ketîbûm	min kewtibûm	رابوردووی ناتەواوی پیشووتری ئاگاداری
ez <u>neketîbûm</u>	min <u>nekewtibûm</u>	رابوردووی ناتەواوی پیشووتری ئهیحمالی
(bila) ez ketîbîwama	(ba)min kewtibûmaye	رابوردووی ناتەواوی پیشووتری ئهیحمالی
(bila) ez <u>neketîbîwama</u>	(ba)min <u>nekewtibûmaye</u>	رابوردووی ناتەواوی پیشووتری ئهیحمالی
ez diketîbûm	niye	رابوردووی پیشووتری تە قریبی
ez <u>nediketîbûm</u>	niye	تە قریبی

کرمانجی ی ژووړوو	کرمانجی ی نیومر است	د م ک ل ا ت
ez diketime	niye	رابوردووی ناتمواری
ez <u>ned</u> iketime	niye	بمردوامی ناگا داری
niye	niye	رابوردووی ناتمواری
niye	niye	بمردوامی ئیحتیالی
ez dêkevim	niye	دسکاتی هاتووی
ez <u>ne</u> kevim	niye	س ا د ه
ez dê(ezê)bikevim	niye	دسکاتی هاتووی
ez dê(ezê) <u>ne</u> kevim	niye	س ا د ه ی ئیحتیالی
ez dê(ezê)biketama	niye	دسکاتی هاتووی
ez dê(ezê) <u>ne</u> ketama	niye	م ه ر ج ی ب ه ک م
ez dê(ezê)ketibiwama	niye	دسکاتی هاتووی
ez dê(ezê) <u>ne</u> ketibiwama	niye	م ر ج ی د و ه م
ez dê(ezê) ketibim	niye	دسکاتی هاتووی
ez dê(ezê) <u>ne</u> ketibim	niye	دۆخی پیشوو

(۱۱) - دۆخی به رکاری participle (هاله المضمون)

بینای دۆخی به رکاری ب له هه ردوو شیوه بنجینه یی به که دا ، له په کدی جیاوازن . ته م جیاوازی په ش لهوه وه ها تووه که دۆخی به رکاری له شیوه ی نیومر استدا به باشگری (rawi) و له شیوه ی ژووړودا به باشگری (ئس i) کوتایی دی . له شوئینکی دیشدا باسی ئمه کراوه (ل ۳۱) . بۆ روون کردنه وهی ئمه ش وا له خواروه چه ند نمونه یه ک پیشان ده دین :

کرمانجی ی ژووړوو	کرمانجی ی نیومر است	ک ا ر
hatî	hatû	hatin
ketî	kewtû	kewtin/ketin
mirî	mirdû	mirdin/mirin
zayî	zaw	zan/zayîn
mayî	maw	man
bezî/bezyanî/bezhanî (۵۲)	bezîw	bezîn/bezyan/bezhan
girî	giryaw	giryan/girîn
revî/revyayî/revhanî (۵۳)	rewîw	rewîn/revîn/revyan/ revhan
gotî	gutraw	gutin
kuştî	kujraw	kuştin

کرمانجی ی نیومراست	کرمانجی ی ژوروو	کار
- bû (lexobayîbû)	bûyî	bûn/bûyin
- çû (ledestçû)	çûyî	çûn/çûyin

سرنج - کاره تینه پیره کانی دی، وهک ئهوانه ی به -din یا -an یا -ûn یا -în کوتایی یان دی، له گهردانکردندا، ههروهک کاری ((کوتن = کهن)) له ههردوو شیوه کهدا، گهردان دهکرین. لهبهر ئهوه دووباره کردنوه بانمان به پیویست نهنانی. بیجگه لهوش تنیا شتیك که لیره دا بلپین ئهوه یه ئهوانه ی که به تیهکی دیهنگدار دهست پئی دهکه ن له شیوه ی کرمانجی ی ژورودا، وهک ((ئاقتین = هاویشن)) ئهوه دهه (i) به که ی پیشگری کاری رانهوردوو که (-di) یه دهکهوی و ئهوه (d) یه دهه تینه ئهوه تیکه له به تیه یه کهمی کاره که دهه یه، به م جۆره ی خوارهوه:

ez davêjim...htd.

هتیدی کاریش ههمن، تاک ههلهکه وتوو، وهک ((ئانین = هانین = هتین))
 بۆوتنه دهه لیت: ez ditînim و نالیت: ez dadanêim. ههروهها
 هتیدی جار دهه لیت: ez tēm...htd له جیاتی ez dêim...htd و دهه لیت:
 ez têşiyam...htd له جیاتی ez dêşiyam...htd له کاری ((هاتن)) و (تیشان) =
 به شان) دا.

شایانی باسه که هتیدی کاری تینه پیره ههمن له شیوه ی ژورودا، وهک ((ئاخیشن)) و (نترین) ههردوو تینه پیره، به لām هه ربه پئی دهستوری تیهه پیره، گهردان دهکرین. ئههجا ئهسته پاش ئهوه ی کاری تینه پیره مان له ههردوو شیوه سهههکی به کهدا به جوانی شی دهکردهوه، دهه یه بجینه سههه گهردان کردنی کاری تیهه پیره. به لām بهر لهوه دهه یه دههست بۆ جهند راستی یهک درێژ بکه یه:

(1) - له ههردوو شیوه کهدا کاری تیهه پیره و تینه پیره له دهه می رانهوردوو، وهک یهک گهردان دهکرین.

(2) - له شیوه ی کرمانجی ی ژورودا کاری تیهه پیره و تینه پیره له دهه می رانهوردوو و هاتوو، وهک یهک گهردان دهکرین.

(3) - کاری رابوردوو که شیوه ی ژورودا، تنیا لهگهله جی نیهه کانی دۆخی خاوهنی دا - واتا: ---- ewan(wan), we, me, wê/wî, te, min

جا لهبهر ئهوه ی جیاوازی له نیهه گهردان کردنی کاری تیهه پیره و تینه پیره، ته نیا له کاری رابوردوو، و ئهه ئهه لیره دا کاری ((کرپین)) که له ههردوو شیوه که دا

هه ر ((کرپین)) دهه که یه به نمونه و له ههوه دههکی رابوردوو، گهردانی دهه که یه.
 (1) - دهه ی رابوردوی ساده / دۆخی ئاگاداری preterite/indicative

کرمانجی ی نیومراست	کرمانجی ی ژوروو
min kiîfm	min kiîfî
to kiîft	te kiîfî
ew kiîfî	wî/wê kiîfî

کرمانجی ی ژووړوو	کرمانجی ی نیوړاست
me kiŕî	ême kiŕîman
we kiŕî	êwe kiŕîtan
ewan(wan) kiŕî	ewan kiŕîyan

(۲) - دەمی رابوردووی ساده / دۆخی ئیحتیالی preterite/subjunctive

کرمانجی ی ژووړوو	کرمانجی ی نیوړاست
niye	niye

سەرئێچ : تەنیا جیاوازی یەک کە لە نێوانی هەردوو شتێوە کەدا لە دۆخی رابوردووی ساده دا هە بە ئێموجیی نێو پێوێ لکاوێن کە لە شتێوی نێوړاستدا هەن و لە شتێوی ژووړودا نیین .

(۳) - دەمی رابوردووی ناتەواو / دۆخی ئاگاداری imperfect/indicative

کرمانجی ی ژووړوو	کرمانجی ی نیوړاست
min dikiŕî	min demkiŕî
te dikiŕî	to detkiŕî
wî/wê dikiŕî	ew deykiŕî
em dikiŕî	eme deman kiŕî
we dikiŕî	ewe detankiŕî
ewan(wan) dikiŕî	ewan deyankiŕî

سەرئێچ : تەنیا جیاوازی یەک کە لە نێوانی هەردوو لا دا بێی ، هە ر لە بوونی جیی نێو پێوێ لکاوێ کاندایە لە شتێوی نێوړاستدا و نەبوونیان لە شتێوی ژووړودا .

(۴) - دەمی رابوردووی ناتەواو / دۆخی ئیحتیالی imperfect/subjunctive

کرمانجی ی ژووړوو	کرمانجی ی نیوړاست
(bila) min bikiŕya	(ba) min bimkiŕyaye
(bila) te bikiŕya	(ba) to bitkiŕyaye
(bila) wî/wê bikiŕya	(ba) ew bîkiŕyaye
(bila) me bikiŕya	(ba) ême bimankiŕyaye
(bila) we bikiŕya	(ba) êwe bitankiŕyaye
(bila) ewan(wan) bikiŕya	(ba) ewan biyankiŕyaye

سەرئێچ : وەک دەبینین جیاوازی نێوانی هەردوو شتێوە کە ، لە بەکارهێنانی جیی نێوی پێوێ لکاوێوە یە کە باسمان کردووێ لەو پێش و هەروە ها لە و پاشگره وە یە کە (-ye) یە و شتێوی ژووړوو بەکاری ناهێنێ . ئەمەش وە نە بێ جیاوازی یە کسی گە و رە و بنچینه یی بێ .

imperfect/ continuous

(۵) - ده می رابوردوی نیتوهری نیتوهری

کرمانجی ژووروو

کرمانجی نیتوهری راست

min dikiŕiye
... htd.

niye

سه رنج : ئەم ده مکتبه که له شپوهی نیتوهری راست و زمانه ئەدەبی یەکمەندا نی یە ؛
ده هس بە وردی لپی بکولینەوه، ئایا پتویستە وەری بگرین و ئەگەر وەرمان گرت، چۆن
وەری بگرین .

perfect/indicative

(۶) - ده می رابوردوی تەواو / دۆخی ئاگاداری

کرمانجی ژووروو

کرمانجی نیتوهری راست

(bila) min kiŕibe
(bila) te kiŕibe
(bila) wî/wê kiŕibe
(bila) me kiŕibe
(bila) we kiŕibe
(bila) ewan(wan) kiŕibe

(ba) min kiŕibêtim
(ba) to kiŕibêtit
(ba) ew kiŕibêti
(ba) ême kiŕibêtman
(ba) êwe kiŕibêttan
(ba) ewan kiŕibêtyan

سه رنج : دیسانهه جیاوازی هه ردوو لایان هه له جی نیتوهری پتوهری لکاوه کاندایه .

perfect/ subjunctive

(۷) - ده می رابوردوی تەواو / دۆخی ئیحتیالی

کرمانجی ژووروو

کرمانجی نیتوهری راست

min kiŕiye
te kiŕiye
wî/wê kiŕiye
me kiŕiye
we kiŕiye
ewan(wan) kiŕiye

min kiŕiwe
to kiŕiwe
ew kiŕiwe
ême kiŕiwane
êwe kiŕiwtane
ewan kiŕiwyane

سه رنج : جیاوازی ههردوولا، یه که م : له به کارهتینانی جی نیتوهری پتوهری لکاوه به
له کرمانجی نیتوهری راست و به کارهتینانیتی له کرمانجی ژووروو . دووه م : له
باشگری دۆخی کارایه تی (حالة الفاعل) دایه، که له کرمانجی ژووروو
به (-iy) و له کرمانجی نیتوهری راستدا به (-iw) دهردهیری .

(۸) - ده می رابوردوی پیشووتر (صیغه الماضي السابق)

له دۆخی ئاگاداری دا

pluperfect/indicative

کرمانجی ژوووو	کرمانجی نیوه راست
min kiŕîbû	min kiŕîbûm
te kiŕîbû	to kiŕîbût
wî/wê kiŕîbû	ew kiŕîbûy
me kiŕîbû	ême kiŕîbûman
we kiŕîbû	êwe kiŕîbûtan
ewan(wan) kiŕîbû	ewan kiŕîbûyan

سه رنج : وه كدمبئین، تنیا جیاوازی به كه هه بی، و ا له بهكارهتێان و بهكارنههتێانی جی نیوه پێوه لكاوهكاندان دا.

(۹) - دسی رابوردوی پێشووتر (صیغه الماضي السابق pluperfect/subjunctive له دۆخی ئیحتیالی دا

کرمانجی ژوووو	کرمانجی نیوه راست
(bila) min kiŕîbiwa	(ba) min kiŕîbûmaye
(bila) te kiŕîbiwa	(ba) to kiŕîbûtaye
(bila) wî/wê kiŕîbiwa	(ba) ew kiŕîbûyaye
(bila) em kiŕîbiwa	(ba) ême kiŕîbûmanaye
(bila) we kiŕîbiwa	(ba) êwe kiŕîbûtanaye
(bila) ewan(wan) kiŕîbiwa	(ba) ewan kiŕîbûyanaye

سه رنج : جیاوازی نێوانی ههردوو لا: به كه م له بهكارهتێان و بهكارنههتێانی جی نیوه پێوه لكاوهكانه وه دئ و دووه م له بهوونی یا شگری (-ye) له شتیهی نێوم است و نهوونی له شتیهی ژووو دا . له گهلا ئهوه شدا ئه م جیاوازی یانه زۆر گهوره و گران نین .

(۱۰) - ده سی رابوردوی پێشووتری تقریبی pluperfect/approximative

کرمانجی ژوووو	کرمانجی نیوه راست
min dikiŕîbû	niye
... htd.	

سه رنج : وه كدمبئین له شتیهی نیوه راست و شتیهی ئه دمیماندا ئه م دمهكاته دهست ناگهوی، له بهر ئهوه ده بی به ووردی بهری لئ بکهینه وه؛ ئایا پێویسته ئه م دمهكاته له شتیهی ئه دمیماندا بی و ئه گه به پێویستمان زانی؛ چۆنی وه رگهڕین .

future tense / transitive

minê (min dê) bikiîriya

minê (min dê) kiîrîbiwa

دەمی هاتووی کاری تێپه

(۱) - له دۆخی مەرجی یەكە مەدا

(۲) - له دۆخی مەرجی دوو مەدا

سە رنج : وەك لەمەویتیش با سمان كرد، شیوهی کرمانجی نیومراست و لەو رێیەشە وە، شیوه ئەدەبی یەكەمان؛ د مەكاتی هاتووی نی یە . ئەم د مەكاتە د مەكاتیکی زۆر پێویست و گرنگە . لەمەر ئەوە بە بیرورای من، دە بی ئە و دوو دۆخی سەرەوی ئەم د مەكاتە لە شیوه ئەدەبی یەكەماندا و مەگرن .

دە مەكاتی فەرمانی کاری تێپه

(۱) - بۆ دروست کردنی د مەكاتی فەرمان بۆ کاریکی تێپه که به (an) یا (in) یا (in) تەواو ببی، پاشکۆی کارە که لا دەبری و (bi-) دە کرتە پیشگرو (e) دە کرتە پاشگرو . ئەمەش هەر وەك کاری تێپه یە و لە هەردوو شیوه کەشدا وەك یەكە . وا ئیستە لێرەدا چەند نموونە یە کیش بۆ ئەمە پیشان دە دەمین :

کرمانجی نیوه راست	کرمانجی ژووو	کاری فەرمان
کرپین	کرپین	بکړه
د پرین	د پرین	بدړه
بوردن	بون	بهره / بیه
سپین	سپین	بهره
دان	دان	بده
_____	کارین	بکاره
روانین	_____	بروانه
_____	نێرین (روانین)	بنیره
_____	پژین (کولاندن)	بپژه
بینین / دیتن / دین	دیتن	بینه

(۲) - هیندی کارهەن که لەم دەستووڕه بەدەمرن و ئەم بەدەمری یەش لە هەردوو شیوه کەدا وەك یەكە . ئەو کارانە؛ د مەكاتە فەرمانی یەکانیان یا بە (û) یا بە (o) یا بە (ê) کوتایسی یان دئ . بۆ وێنە : سوون (سووتن) - بسوو . جوون (جووتن) - بجوو . خواردن (خوارن) - بخۆ .

(۳) - ئەو کارە تێپه رانە که به (andin -) کوتایسی یان دئ؛ د مەكاتی فەرمانیان لە شیوهی کرمانجی نیومراستدا بە (êne) و لە شیوهی کرمانجی ژووویدا بە (ine) تەواو دە بی . بۆ وێنە :

کرمانجی نیومراست	کرمانجی ژووو	کاری فەرمان
خویندن	خپندن	بخوینه / بخپنه
رهواندن	ره ئاندن	برهوانه / برهوانه
وهشاندن	وه شانندن	بهوشينه / بهوشينه
ستاندن / سەندن	ستاندن	بستينه / بستينه
رژاندن	رژاندن	برژينه / برژينه

سه رنج : هیندی کاره ن، هه رجه نده به (ین -in) تروا د مین به لام پتیرهوی
 نه م دستورهی سره ده که ن . بۆ وینه : (ثانین = هانین) بینه / بینه .
 (٤) - ئه کاره تیهرانهی که به (-din) کۆتایی یان دی ؛ د مکتای فرمانیان
 به زۆری به م جۆرهی خوارمویه :

bi + رهگی کاره که + ère

بۆ وینه :

ژاردن - بژمیره . ناردن - بنیره .

(٥) - کاری فرمانی ئه کاره تیهرانهی که به (تن -tin) کۆتایی یان دی، به وه
 دروست ده کړی که (-tin) لاپیرئ وه جیاتی وی (e) دابنری . جائه گر
 برگه (مقطع) ی دوومسی رهگی کاره که (a) بوو، یا (i) بوو، ئه وا ده کړی
 به (ê) بۆ وینه :

بژارتن - ببژیره . رشتن - بریزه . پاراستن - پیاریزه . ناخافتن - باخپه
 لیره شدا دیاره که له ههردوو شیوه که دا کاری وا هه ن، که له دستوره به د مین .
 سه رنج : له ههردوو شیوه که دا کاری وا هه ن، کاتیک که د مکتای فرمانیان لای دروست
 ده کړی، هیندی د ههنگه د ههنگه پین به د هنگی له خۆیان نینزیک، ئه هه ش له ههردوو شیوه که دا
 وه ک یه که . بۆ وینه :

ناخافتن - باخپه . کوشتن - بکوژه . رشتن - بریزه . هاویشن - بهاویره و . هتد .
 پیچگه لهوش هیندی کاره ن له شیوهی کرمانجی ژورود، هه رجه نده کاره فرمانی به -
 کانیا ن به راستی به کاره هینری و ماون ، به لام کاره کان خۆیان ، به پیچمانه ی شیوه ی
 کرمانجی نیوه راسته هه له سه زمان سوواون . بۆ وینه : فرۆتن - کۆتن - ئافیتن -
 ریتن - مهتن ؛ که کاره فرمانی به کانیا ن ئه مانه ن : بفرۆشه - بکوژه - باخپه - بریزه -
 بـمـژـه . کاره راسته کانیا ن ئه مانه ن : فرۆشتن - کوشتن - هاویشن -
 رشتن - مژین .

به کورتی : بینای کاری فرمان، له ههردوو شیوه که دا، وه ک یه که وه پا ری
 مۆرفۆ لۆژی یهوه، جیاوازی یان له نیاواندانی یه .

کاری نای کاره تیهرهکان (صِنَعَةُ الْمَعْنَى لِلدَّخْمَانِ الْمَعْرِیَّةِ)

بینای کاری نای کاره تیهرهکان، له ههردوو شیوه که دا وه ک یه کن . وه ک
 له م رستانه ی خوارمویه دا د مرده که ون :

- anîn - meêne- meylene
- avêtin- ez navêjim- min nahawêjim
- şîştin- ew naşo - ew naşwa
- şandin- bila neşîne- ba nenêrê
- ez nan naxûm - min nan naxom
- ew direw nekiribû- ew diroy nekirdibû
- ez venaxwim- min naxomewe
- min venedixwar- min nemdexuwardewe (٥٤)

passive voice

دەمکاتی کارانەزانراو (صیغە المجهول)

کرمانجی نیومراست دەمکاتی کارانەزانراو لە چاوگە کارەوه و مردەگەری . بۆ
وینە : چاوگە ی کاری ((نووسین)) بەم جوړە ی خوارمۆه دەکا بە دەمکاتی کارانەزانراو :

(١) - بۆرابوردووی ناتەواو : نووسرا

(٢) - بۆرابوردووی تەواو : نووسراوه

(٣) - بۆرانەبوردووی و هاتوو : دە (ئە) نووسری

(٤) - بۆرابوردووی سادە : دە (ئە) نووسرا

لە کرمانجی ژووڕودا ؛ ئەم دەمکاتە بە هۆی کاری یارمەتیدەر (الفعل المساعد) ی ((هاتن)) مۆه دروستدەکری ؛ کە دەخزیتە پیش چاوگە ی کارەگەرە
بۆ وینە :

هات نغیسین (واتا : هاتە نووسین) - بۆرابوردووی ناتەواو

هاتە نغیسین (واتا : هاتوو تە نووسین) - بۆرابوردووی تەواو .

دئ (تئ) نغیسین (واتا : دیتە نووسین) - بۆ دەمکاتی هاتوو .

هەرۆه ها دە گوتری :

هات گرتن - هات دیتن - هات کوشتن - هات ئاڤا کرن . هات خوارن .

هاتی بە گرتن - هاتی بە دیتن - هاتی بە کوشتن - هاتی بە ئاڤا کرن - هاتی بە خوارن .

دئ (تئ) گرتن - دئ (تئ) دیتن - دئ (تئ) کوشتن - دئ (تئ) ئاڤا کرن - دئ (تئ) خوارن .

پێویست بە لیدوووان ناکا کە دەرشتی دەمکاتی کارانەزانراو لە شیوه ی

کرمانجی نیومراستدا ؛ گەلێک هاسانتەرە لە هێ کرمانجی ژووڕوو . بێجگە لەوهش ئەم

جوړە دەرشتە ی کرمانجی نیومراست نیزیکە لە دەرشتی دەمکاتی کارانەزانراو لە

زمانی ئاڤیمتادا . ئەمەش خۆی لە خۆی دا بە لگە یە کە بۆ کۆنێ ئەم جوړە دەرشتە .

لەم ئەوه ئەگەر شیوه ی ئەم دەرشتە بەم جوړە ی خۆی بێنیتەرە لە زمانە ئەدەبی یە کە ما ئادا ؛
چیتەرە .

ئەنجام

ئێستە پاش ئەوهی کە سەرئێکی باشمان لە کارەکانی زمانی کوردی ؛
لە هەردوو شیوه کە دا وەرگرت ، دیارە ئەم ئەنجامانە ی
خوارمۆه مان دەست دەکەوی :

(١) - کارەکانی زمانی کوردی ، بە تاییەتی لە هەردوو شیوه
سەرکەسی یە کە دا ؛ لە بارە ی مۆرفۆلۆژی یهوه ؛ جیاوازی یان لە نێواندا تەنێ
لە و رووه وه یە کە لە شیوه ی کرمانجی ژووڕودا هیندی دەمکات هەن ؛
و ئە دەمکاتی هاتوو و ... هتد کە لە شیوه ی نیومراست
و زمانە ئەدەبی یە کە ما ئادا دەست ناکەون . ئێمە دەتوانین ئەم
دەمکاتانە لە شیوه ی ژووڕوو ، بۆ زمانە ئەدەبی یە کە مان
وەرگیرین و زمانی نووسیمان بە وه دە وکە مەند تر و فراوانتر
یکەین .

(٢) - ئەو جیاوازی یە کە جێگەرکە مە ی کە لە نێوان کارەکانی هەردوو
شیوه کە دا لە باری لیکسیکۆلۆژی و فۆنۆلۆژی یهوه هەیه ؛ بە وری یهوه
چارەسەردەکری کە لە بابەتی لیکسیکۆلۆژی و فۆنۆلۆژی دا باس کراون .

ب- له رووی فونولوژی په وه

فونولوژی Phonology زانستی ناسینی دهنګه کانسې زمان وجوړی ده ربرپړنیانه. جا نه ګر له م رووه وه ته ماشای همدوو شپوه که بکه یس، ده بینین هیندی جیاوازی له نیوانیاندا هه په. ګرنګه کانیا نمانه خواره وه ن:

۱- «ل» ی قه و

شپوه ی کرمانجی ژوروو ((لامی قه و)) ی تیدا نی په. له کاتیکدا له شپوه ی کرمانجی نیوه راستدا هم ((ل)) ه ده ورنکی دیاری ده ګیړی له ګوړینی مانای ووشه دا. بڼویننه: نه ګر سه رنجی ووشی (ګول) او (ګول) یا (که ل) و (که ل) بده یس؛ هم جیاوازی په مان به باشی بڼو د مرده کموی. (۵۵) بڼو چاره سه رکردنی نه مهش چارنی په ده بڼو ((ل)) ی قه له نووسینی زمانه نه د مبی په که مان دا بڼویننه وه. به لام هم په که وای بخویننه وه وه ک خوی پیسې خو شه. بیجګه له ووش باشترین شت نه وه په لیسته په که بکه یس بڼو نیوی نه وووشانه ی دهنګی (ل) یان تیدا په وه له همدوو شپوه که دا یا وه که یس یا نزیکن له په که وه، به لام له کوردی ژوروو دا به (ل) ی سووک وه له کوردی نیوه راستدا به (ل) ی قه له مرده بڼویننه. نه مجا لیسته په کی دیش بڼو نه و وووشانه بکه یس که (ل) یان تیدا په؛ به لام تنیا له په کی که له شپوه کانداهه ن؛ سا یا به لامی قه و یا به لامی سووک د مرده بڼویننه. همروها لیسته په کی سی په میس بکه یس بڼو نه وووشانه که له همدوو شپوه که دا هه ربه (ل) ی سووک ده خویننه وه بهم جوړی خواره وه:

لیسته ی په کم		لیسته ی دووهم		لیسته ی سی په م	
ګول	ګول	ګول	ګول	شل (ماتح)	شل (تعر)
دل	دل	لیکولینه وه	لیکولینه وه	له le	ل li
که لاندن	که لاندن	چیکلدانه	چیکلدانه	لاو	لاو
هلبژارتن	هلبژارتن	—	له زین	پهل	پیل
کال	کال	—	بیل	جلك (جل)	جلك
بلاک	بلاک	سکا لا	—	—	—
هل	هل	مهل	—	—	—
پلاک	پلاک	په له	—	—	—
که قل	که قل	—	بالیث	—	—
ګو پال	ګو پال	ته له	—	—	—

سه رنج :- ستونی راست له لیسته ی سه ربه دا کرمانجی ژوروو و ستوونی چه پیش کرمانجی نیو راسته .

نه وه ی شایانی باسه نه وه که هم لیستانه زور یارمه تیمان ده دن بڼو نه وه ده ستوریک بڼو به کاره تانی همدوو جوړه (ل) ه که بدویننه وه. هم کارهش دیاره لیکولینه وه په کی تایه سی پیوسته که د مبی باسیکی زانستانه ی جیاوازی له سر بنووسرپته وه. نه مه ی لیره دا باسم کردوه ته نیسا پیشیا زککه بڼو به دیسی کردن .

٢- تیبی بی دنگی «ر»

ئه و ووشانهی له شتیوهی نیومراستدا تیبی ((ر)) یان تیدا یه به ئه گهر هاتوو ئه و ((ر)) یه ((د)) ی له پاشموه هاتبوو، تیبی پیش ((ر)) کesh تیبیکی ده نگدار بوو به ئه و له شتیوهی ژورودا ((د)) کهی ده کهوی به سووتنه:

کرمانجی نیوه راست		کرمانجی ژورودا	
zêr	زه ر	zer	زه ر
sard	سار د	sar	سار
ard	ئار د	ar	ئار
kêrd	کیر د	kêr	کیر
pir	پیر	pir	پیر
kirdin	کردن	kirin	کرن

لێره دا ده بی ئه وه رجاو بگرین که مانهوی ئه و ((ر)) یه له زمانه ئه ده بی یه که ماندا شتیوهی کوونی زمانه کمان ده پارێزی. جا له بهر ئه وهی شتیوهی نیوه راست تا ئیسته پاراستوو یه تی به لا بردنی به شتیکی راست نازانم.

٣- «د» ی کلۆر

شتیوهی ژورودا و زۆری زاری زاراواکانی شتیوهی نیومراست دنگی ((de-)) یان ((di-)) که پیشگری کاری رانهبردوو (سابقه الفعل المضارع) به ده پارێزن. سووتنه ده نگی ((د)) له کاری ((ده چم)) یا ((دچم)) دا، ههروه ها ده نگی ((د)) که دووا تیبی نیویکی وه که ((ئه حمه د)) به ئاشکرا د مرد بیری. به لام ده نگی ئه م ((د)) یه له زاراوی سهیمانی - ئه ده لاند کلوور ده بی و به جور تکی تایبه تی د مرد بیری. جا له بهر ئه وهی به زۆری نووسه کانی کوردستانی عێراق تا ئیسته زاراوی خه لکی سهیمانی یان کردوو به بنا خه ی نوو سینیان ((ده)) ی پیشگری کاری رانهبردوو به چه شنی ((ئه)) ده نووسن، وه که ئه وهی له جیاتی ((ده چم)) ((ئه چم)) ده نووسن. ئه م کاره ش نه که ته نیا له رووی زمانهوانی یه وه ناته واوه، به لکو به هۆی ئه وه وه که ئه م ((د)) یه له کوردی دا تازه کووریه، دیاره سه رلی شتیوانتیکسی زۆره سو زۆریه یه کجار زۆری کورد زمانان که ((د)) ی کلۆر به کارنا هین. له بهر ئه وه فریدانی ئه م ((د)) ی کلۆر به هه موو جو ره کانی یه وه به ههنگا و یکی یه کجار باشه له مهیدانی دامه زاندنی زمانی یه کگرتوو ئه ده بی دا. لێره دا شایانی باسه، که نووسه کانی کوردستانی عێراق، له م دووایی یه دا ههولیان داوه له گو ئا رو رۆژنامه کان و ته نانه ت له کتیبه کانی قوتا بخانه کانیشدا به ئه م کاره ییکه هین به ئه که رچی له هه موو لایه که وه به ته واوی پیره و بی نه کراوه. جا هه رچه نه ده کوردی کوردستانی ژورودا نالین ((ده چم deçim)) به لکو ده لین ((دچم diçim)) و اتا ((de-)) ده بیته ((di-)) به لکه ل ئه وه شدا به کاره یانی ((ده)) له جیاتی ((ئه)) چوونه پیشه وه یه کی یه کجار مه ونه له م رووه وه.

۴ - «ق» و «و»

ئەم دوودەنگە كە ھەردووکیان دوولایوین bilabial (واتا بە ھەردوو لایویدەر دەبەرئین) بە زۆری لە جیاتسی یە کدی بە کار دەبەرئین. لە کرمانجی ژورودا ەك (ق) و لە کرمانجی نیویراستدا ەك (و) بەم جورە خوارە وە:

کرمانجی نیویراست	کرمانجی ژورودا	کرمانجی نیویراست	کرمانجی ژورودا
ئاو	ئاوین	ئاڤ	ھاوین
تاو	نیو	تاڤ	نیو
ساو	تەون	ساڤا	تەون
چاو	ھەپو (پ)	چاڤ	ھەپو (پ)
باوی (بادام)	باو (ک)	باڤی	باو (ک)
شوان	ھەوجاڤ	شاڤان	ھەوجاڤ
ئاو ژیو	کەول	ئاڤازی	کەول
گاو (گ)	تەوس	گاڤ	تەوس
باو	لاو	باڤ	لاو
ناو ک	لاو لاو	ناڤک	لاو لاو
پراو (پینە)	تەڤیل	پراڤە	تەڤیل
کەوان	تەور	کەڤان	تەور
کەوانزەن	ھەنگوین	کەڤانزەن	ھەنگوین
ھەناو	واپە	ھەڤاڤ	واپە
رێواس	رێوی	رێڤاس	رێوی
ھیوا	بزووان	ھیڤی	بزووان
کە ڤۆک (پ)	گەلاوێژ	کێڤۆتر	گەلاوێژ
وێڤا (بە موکری)	وێکرا (بە موکری)	ڤێڤرا	وێکرا (بە موکری)
وێگەوتن (بە موکری)	لێڤو	ڤێگەتن	لێڤو

بە لām دە بێ بزانین، کە ئەم دەستورە گشتی نی یە، بە لکو ھیندی جار (و) لە کرمانجی ژورودا بە ھەروەك خۆی دەمێنێتەو. بۆ وێنە: ((ئاوا)) و ((ومە)) لە ھەردوو شتووە کەدا ھەر بە ((و)) دەردەبەرئین. لەبەر ئەوە دەبێ بۆ ئەم دوودەنگەش (و) و (ق) لیستە یەك بکەین تا بزانین لە چەند شوێندا (و) و (ق) لە جیاتسی یەك بە کار دەبەرئین و لە کوێدا (و) و (ق) لە ھەردوو لادا، ەك خۆی دەمێنێتەو. ئەوجا لەو دەستورێك دەربەتینین و لەوجێ یانەدا کە (و) ی کرمانجی نیویراست دەبێتە (ق) ی کرمانجی ژورودا، ھەمووی بە (ق) بنووسین. چونکە دەنگی (ق) لە باری فۆنۆلۆژی یەو کۆنترە لە (و) ھەروە ھا لەسەر زمان شیرینتر و جوانترە و لەمەش بترازی زۆری نەتەوێ کورد بەو جورە دەبەرئێ. ئەوجا کە بە (ق) نووسرا، ھەر کە سە چۆنی دەردەبەرئێ، ئەو کەیفی خۆبەتسی. واتا: ئاو - چاڤ - رێوی و... ھتد بەم جورە: ئاڤ - چاڤ - رێڤی و... ھتد بنووسرئین. ئەوسا یە کێك بە (ق) دەمێنێتەو و یە کێکی دیش بە (و). ئەمەش بۆ ماو یە کە، چونکە ھیدی ھیدی و پاش ئەو ی لە قوتابخانەکاندا

به و جوړه فیری منالا کړا، ده نگی (ف) ده پټه دهنگی تیکرای له زمانی نووسینماندا .

هه رچه نده جاری ناموئ دستوریکسی گشتی ، به م کونویری به ، بوئم دهنگه دابنیم ، چونکه نو باسه لیکولینه وه په کی تایه تی پټوسته که هیشتا پیوهی خه ریکم ، له گهل نهو شددا ده توانم بلیم ، په کیک له بنچینه کانی هم دستوره نهویه با به زوری که تپسی ((و)) له کرمانجی نیومراستدا با پاش یا پیش تپیکسی دهنگداری درتزی وه (ا) یا (ای) یا (ئ) یا (ئی) یا (ئو) یا (ئیو) دهنگداری ژورورودا ده پټه (ف) . بوئینه : (ئار) ده پټه (ئاف) ، (چاو) ده پټه (چاف) ، (بلاو) ده پټه (بلاف) ، (هاوین) ده پټه (هافین) ، (هیاو) ده پټه (هیفی) ، (رتوی) ده پټه (رتوی) ، (هنگوین) ده پټه (هنگوین) . ژارمیه کی په کجار کم نه بی که لم دستوره د مرد چن ، توانی دی همو بهو جوړه سره مون .

نه وهی شایانی باسه نهویه ، هم (و) هی شپوهی کرمانجی نیومراست ، له دهنگی (واو)ی عمره بی ناچئ . (و) ی کوردی به دوولتو د مرد مبرری ، له کاتیکدا (و)ی عمره بی به لا شوو د مرد مبرری . بوئینه : سرنجی ووشه (قؤل)ی عمره بی (و)ی کوردی بدن . هر وه ها سرنجی (و)ی ووشه (کهو) له گهل (و)ی ووشه (ومر) بدن ، د مینن لهیه ک ناچن . دهنگی (و)ی (که و) له دهنگی (ف) وه په کجار نیکه و بگره به که و دوولتوی به . به لام (و)ی ووشه (ومر) تپیکه له جوړیکسی دی .

جا به له وهی کوتایی به م باسه بهینم ، دهوهی سرنجی خوینرموه بوچه ند راستی یک رابکیشم :

۱ - نابئ نومان له بیر بچی که (ف) له هیندئ له زاراواکانی شپوهی کرمانجی ژورورودا هر بهرامبر (و)ی کرمانجی نیومراست نی به . به لکو هیندئ جار بهرامبر به (ب) یشه . بوئینه :

فهراته ر له جیاتی	=	به رامبر
قاران	=	باران
زقار	=	زبر
قاردار	=	باردار
ته قایی	=	ته بایی
قهرقه	=	به فر
باق	=	باب

راستی په کی نهویه (ف) له کوردی دا له (ب) ره ستره ، لمباری فونولوزی بهوه . هیچ دور نهوین ! (بهرامبر) له بنره تدا (بهرامبر) . (به فر) به زمانی نایستایی (قه فره) به . (با) به نایستایی (قیه) به و (باران) (قار) . له به نهوه هم (ف) په که له کوردی نووسینماندا (ب) به ؛ له (ب) په که راستره . بیجکه له وهش به لکه په کی دی همیه ، نهوهش نهویه که شپوهی موکری له زور شوتندا (ب) وه (و) لئ ده کاپا که (و) پیش شپوهی کی قورسی (ف) به . بوئینه :

وه دست کهوتن	له جیاتی	به دست کهوتن
وه دووکه وتن	=	به دووکه وتن
وه دی هینان	=	به دی هینان
وه راست گنران	=	به راست گنران

بیجکه له وهش له گهلک له زاراواکانی شپوهی کرمانجی نیومراستدا ؛ (ب) ده پټه (و) .

بۆ ویتنه : (بمخ) و (بووك) و (باران بارین) و (سەریا ز)؛ د مبنه : (وهره) و (وهوی) و (واران وارین) و (سەرواز) بو هتد . له مەش بترازی ، سەروشتی زمانی کوردی وایه که ته نانهت هیندی لهو ووشه بیگانانەمی وەریان دەگرێ و (ب) یان تێدایه ، ده نگی (ب) یه که ده کاته (و) . بۆ ویتنه : "زەبەت (الضبط) "ی عەرەبی ده کاته (زهوت) - سەرنجی ووشەمی "زەوتکردن" بده ن . هەرۆه ها (صی) یش ده کاته (ساوا) .

۲ - ئە وه شمان نابێ له بێر بچێ که هیندی ووشەمی کرمانجی ژوووه هه ن ؛ دهنگی (ڤ) یان تێدایه ، به لام بەرامبەرەکانیان له کرمانجی نیومراستدا ده ست ناکهون . وهك :

"شکره" (درۆزن) ، "شکر" (درۆ) ، "په پشین" (قسه کردن) ، "که شر" (به رد) ، ته ق " (هه موو) ، "تهنگر (حیژ) " ، "بئفل" (لسوت) " ، "ئیفیرین" (دەرکوتن) ، "شرجاله" (ترسۆک) ، "خیفه" (نۆمه) ، "بالیف" (سەرین) .

۳ - دیمانوه ده بی ئهوش بێنینه بهر جاومان که زۆری ئهوش ووشانهی له کرمانجی ژوووه دا دهنگی (و w) یان تێدایه لهو ووشانهن که ده نگی (خ x) - که ده نگی گه رووی و مه لاشوویی به - له سەرمتایانهوه دی . وهك :

خوهستن ، خوهش ، خوه ، خوهردیان (۵۹) خورنوف (خرنووك) .
ئەم دهنگی (و w) به له کرمانجی نیومراستدا به زۆری بووه به ((و o))
وهك "خوش" "خو" ... هتد .

• - پاشکۆی "ون" و "تن" suffix "din" and suffix "tin"

هیندی چاوهکی کار هه ن که له شیوهی نیومراستدا به پاشکۆی ((د ن -din)) کۆتایی یان دای ، که چی له شیوهی کرمانجی ژوووه دا به ((تن -tin)) کۆتایی یان دی . بۆ ویتنه :

کرمانجی نیوه راست | کرمانجی ژوووه

ژمارتن	ژماردن
هلبژارتن	هه لبژاردن
هنارتن	هه (ناردن)
براشتتن	برژاندن

ئەم پاشکۆیه ((تن)) ، له شیوهی ژوووه دا ، دهستورێکی گشتی نی به . واتا تعنیا ژمارهیهکی زۆرکسی کارهکان لهم جۆره ن . لهبەر ئهوه ، تهنگر ئەم پاشکۆیه ((تن)) بۆ ئهوه چه ند کاره که مه ، له زمانی ئهده بيشماندا ؛ جاروبار به کاربهری ، زيانپێک ناگه به نی .

۶ - دهنگی "ژ" و "ز"

زمانی کوردی ، به پێچه وانەمی زمانی فارسی تازه وه ، دهنگی ((ژ)) ی کۆنی پاراستوووه . لهوانهیه ((ژ)) له ((چ)) یا ((ج)) ی ئافغانیایه یهوه هاتیه و له کوردی دا - وهك فارسی نیوه راست (به هله وی) بووبی به ((ژ)) و له فارسی تازه شدا بووبی به ((ز)) . ئەم ((چ)) ی ئافغانیایه به ئیستهش له هیندی ووشەمی کوردی دا به تهواوی وهك خۆی پارێزراوه . بۆ ویتنه : سەرنجی ووشەمی ((به پۆجکه beŋoçke)) ی کوردی بده ن و له گه ل ووشەمی ((راوچاه raoçah)) ی

کرمانجی ژورود؛ به ئافئستای (مازگا) یه . ههروهه (ژی -ژ) ی
کرمانجی ژورود، به مانای ((یش = دیسانهوه)) به ئافئستای ((زی -zî -)) یه .
له بهر ئهوه دهنگی ((ژ)) و ((ش)) ههردووکیان له بهاری فونۆلۆژی بهوه، یهك نرخیان
ههیه . بۆیه گۆرینی (ش) به (ژ) به کارئکی به جئ نابینم .

۸- پاشگری «گا» و «گه» suffix "ga" and suffix "ge"

له شێوهی کرمانجی نیوهراستدا (گا -ga) و (گه -ge)، ههردووکیان
وهك پاشگر، دهچنه دووایی (نیو) و (چاوگهی کار) هوه و دهبنه (نیوی
جئ - اسم المكان) ، وهك : زانستگا (زانستگه) ، له شکرگا (له شکرگه) ،
دووانگا (دووانگه) ، روتنگا (روانگه) . بهلام له شێوهی کرمانجی ژورودا، به
زۆری، ههرا (گه) به کار دههینری، نهك (گا) ، وهك : زانگه ، تاڤگه ، خوهندنگه .
به بیرورای من، له زمانی کوردی ئهدهبیدا، ههرا تهنیا پاشگری ((گه)) به
کار بهینری باشته . چونکه هیچ شتیکی تازهی نه ناسراو ناخریته زمانهکهوه له گهل
ئهوه شدا، ئهوه جیاوازی بهی له گهل شێوهی ژورودا ههیه له م رووه وه؛ نامینئ .

۹- دهنگی «ئوی» (ö)

ئه م دهنگه که له هیندی زاراوی کرمانجی نیوهراستدا ههیه، وهك
زاراواکانی سه یمانی، که رکوک، ئهرد ده لان، موکریان، دهنگیکه ههتا ئیسته
به تعاوی ساخ نهبووه تهوه که له چسی بهوه هاتوه . هیندیك له زاناکانی زمانهوانی که
له سه ئه م دهنگه یان نووسیوه، ده لاین گوایه دهنگی "ئوی" (ö) له وشه ی
"خوین و شوین و نوین و سوین و هتد" دا؛ بهلوانهیه له بنه ره تدا؛
له ژیرتاوی زمانی تورکی دا، خۆی هاویشتهیه نیو کوردی بهوه . واتا گۆرانه که
به م جۆرهی خوارهوه روی داوه :

خوون < خۆن < خوین
شوون < شۆن < شوین

ئه وه ش ده بی بزانین که هیندی وشه ی تورکی ههنا که (ئوی ö) یان
تیدا به وه کوردی دا به کار دین، دهنگی (ئوی ö) که یان ده بیتنه
(ؤ ö) ، بۆ وینه :

سوینز söz ده بته soz (له کرمانجی ژورودا - مانای به لاین) .
دوینوم dönüm ده بته دۆنم donim

بێجگه له وه ش ئه م (ئوی) یه له هیندی زاراوی کرمانجی نیوهراستدا
به کار نابری . بۆ وینه له زاراوی ههولێردا به ((خوین)) ده لاین ((خوون))
هه ره ها وشه ی (دوینئ) له هیندی زاراوا دا ده بته (دۆ do) .
هه رچی جۆنیک بی، هیشتا ئه م باسه به ئه نجام نه گه یشتوه .
له بهر ئهوه جارئ ناچارین ؛ هه موو شێوه کانی ئه وه وشانه به کار بهین .
به لام ئه وه ی ئاشکرایه؛ ئه گم بیتو ئه م وینه یه (واتا ئه م وینه دهنگی یه)
له زمانه ئه ده بی به کهماندا لا بجئ، له کاتیکیشدا که زۆری کورد زمانان
به کاری نا هینن، دیا ره هیچ زیانیك به زمانی نووسیمان ناگه به نی، به لکی
دهنگیک له ئه لقه ی که مان که م ده کاتهوه و زمانه کهمان سووکت دهکا، به وهی که دهنگیک
له سه زمان گران؛ نا هیلئ .

دهنگی ((ص)) له هیندی ووشه‌ی چه ند زاراوایه کی کرمانجسی نپوره‌راست و ژورورودا ده‌بیستری. بۆ وینه: له کرمانجسی نپوره‌راست - به تاییه‌تی له زاراوای سه‌یمانی و ئه‌رده‌لانددا - ووشه‌ی ((سه‌گ)) و ((سه‌د)) و ((شانس)) و ((شعست)) و ((صهوز)) و ... هتد له جیاتی ((سه‌گ)) و ((سه‌د)) و ((شانس)) و ((شعست)) و ((سه‌وز)) و ... هتد ده‌بیستری. هه‌روه‌ها له کرمانجسی ژوروروشدا، ووشه‌ی ((صال)) و ((صار)) و ... هتد له جیاتی ((سال)) و ((سار - واتا "سارد") به کار دین.

دهنگی "ص" له کوردی دا، ئه‌گه‌ر له ووشه‌یه‌کدا نه‌بێ، که له زمانیکی بیگانه‌وه - به‌تاییه‌تی له‌عهره‌بی یه‌وه - وهرگیرایی، به‌زۆری له‌وه‌وه‌دی باکه کاتیك دهنگی ((س)) پیش‌تیپیکی ده‌نگدار ده‌که‌وی، ئه‌گه‌ر بێتو هه‌روه‌ک ((س)) دهره‌بهری، ئه‌وه‌ له‌سه‌ر زمان ناخۆش دهره‌بهری. بۆ وینه: هه‌وه‌ک بده‌ بلتیت: ((سه‌گ)) و ((سه‌د)) و ((شانس)) و ((شعست)) و ((سه‌وز)) و ... ئه‌وه‌سا ده‌بینیت که له‌سه‌ر زمانت چه‌ند ناخۆشتر دین له‌وه‌ی بلتیت: ((سه‌گ)) و ((سه‌د)) و ((شانس)) و ((شعست)) و ((صهوز)) و ... ئه‌م ده‌نگ‌گه‌رینه‌ که لێره‌دا ده‌بینین، گه‌رانیکی ئاسایی یه‌ و به‌سه‌ر هه‌موو زمانیکدا خۆی ده‌سه‌پتی، و ده‌ستوریکسی تاییه‌تی هه‌یه‌ که له‌زانستی زمانه‌وانی‌دا پتی ده‌لێن ((ده‌ستوری ده‌نگ‌گه‌رین)) بوخته‌ی ئه‌م ده‌ستوریه‌ش ئه‌وه‌یه‌ به‌هره‌کاتیك ده‌نگیک له‌سه‌ر زمان ناخۆش و گران بوو، به‌هه‌وی چوونه‌ پالی ده‌نگیکسی دی یه‌وه‌ که له‌گه‌لی نه‌سازی، ئه‌وه‌ ده‌مه‌ ئه‌وه‌ ده‌نگه‌ ده‌نگه‌ری به‌ده‌نگیکسی نیزیك له‌خۆی، به‌لام خۆشتر له‌سه‌ر زمان.

ئیه‌سته‌ باواز له‌ کوردی به‌تین و جاری ئه‌وه‌یه‌ کی ئه‌م گه‌رانه‌ له‌ زمانه‌ی عه‌ره‌بیدا پیشان بده‌ین. ده‌بینین ووشه‌ی ((ثلاثة)) له‌عهره‌بی دا و به‌تاییه‌تی بۆ هیندی له‌عهره‌ب زمانان، دهره‌بهری گرانه‌. له‌به‌ر ئه‌وه‌ ده‌بینین ئه‌م ووشه‌یه‌ له‌ زاراوای میهری دا بووه‌ به‌ ((ثلاثة)) چونکه‌ ده‌نگی ((ت)) یه‌ کیکه‌ له‌ ده‌نگه‌ نیزیکه‌ کان به‌ ((ث)) و که‌چی وه‌کو ((ث)) دهره‌بهری له‌سه‌ر زمان گران و ناخۆش نی‌یه‌. هه‌روه‌ها ده‌بینین ئه‌گه‌ر کوردیک عه‌ره‌بی باش نه‌زانێ و ووشه‌ی ((ثلاثة)) بلی، ده‌ست به‌جی ده‌لی ((سه‌لاسه)) چونکه‌ ده‌نگی ((س)) یه‌ ده‌نگیکسی نیزیکه‌ له‌ ((ث)) وه‌به‌لام وه‌کو ((ث)) له‌سه‌ر زمان ناره‌حه‌تی یه‌. هه‌ر له‌به‌ر ئه‌وه‌ شه‌ ئه‌م ده‌نگی ((ث)) یه‌ که‌ له‌ زمانه‌ ئێرانی یه‌ کۆنه‌کاندا (وه‌تاییه‌تی له‌ زمانه‌ی ئاخیستا دا) هه‌بووه‌ و ئیه‌سته‌ش پاشماوه‌ی له‌ زاراوای هه‌ورامانی دا ماوه‌، له‌ کوردی ئه‌مه‌رۆدا بووه‌ به‌ ((ت)) و له‌ فارسی‌دا تازه‌شدا بووه‌ به‌ ((س)). بۆ وینه: ئیه‌سته‌ش به‌ زاراوای هه‌ورامانی به‌ ((تیر)) ده‌لین ((تیر)) یا ((سیر)) که‌ به‌ فارسی ((سیر)) و واتا زمانه‌ی فارسی‌دا تازه‌ ده‌نگی ((ث)) ی کردووه‌ به‌ ((س)) و زمانه‌ی کوردی‌دا تازه‌ ((ث)) که‌ی کردووه‌ به‌ ((ت)) ئه‌م ده‌ستوریه‌ بۆ ووشه‌ی بیگانه‌ش هه‌روایه‌. بۆ وینه: ووشه‌ی ((أثر)) ی عه‌ره‌بی له‌ فارسی‌دا وه‌ک ((آثر)) دهره‌بهری، به‌لام له‌ کوردی‌دا بووه‌ به‌ ((ئه‌ته‌ر)) و ئه‌وجا ((هه‌ته‌ر)) - ده‌لی: هه‌ته‌ریان نه‌هتیه‌ست - هه‌روه‌ها ووشه‌ی ((مئل)) ی عه‌ره‌بی له‌ فارسی‌دا وه‌ک ((مئل)) دهره‌بهری، به‌لام له‌ کوردی‌دا بووه‌ به‌ ((مه‌ته‌ل)) تعناست کورده‌کانی ژوروروه‌به‌ ((په‌ندی پیشیان)) که‌ به‌ عه‌ره‌بی ((حکم و امثال)) و به‌ فارسی ((ضرب المثل)) ی بێ ده‌لین، ده‌بینین ((مه‌ته‌لوك metelok)) که‌ له‌ ((مثل + لوك)) موه‌هاتووه‌. ((لوك -ok)) لێره‌دا نیشانه‌ی گجکه‌ کردنه‌وه‌ یه‌.

ج - له رووی لیکسیکولوژی په وه

مه به ست له لیکسیکولوژی Lexicology زانستی ناسینی ئه و
 ووشانه په که له زمانه که دا به کار ده برین . ئه م زانسته
 جوړی دارشتنی ووشه کان ولیکدانه وهی بنسره ت ومانا کانیا ن ده گریته وه .
 جا ئه گمر ئیسته ئیسه له م روومه تعماشای هر دوو شتیه که ، به تاییه تی ،
 و زمانسی کوردی ، به گشتی ، بکه یین ، ده بیینین له زمانسی کوردی دا ژماره په کی
 په کجار زور ووشه همن ، که له هه موو شتیه کاندا ، به تاییه تی له کرمانجسی ژورور
 و کرمانجسی نیومراستدا ، به تعاوی ، له یهک ده چن . ئه و ووشانه سی که پتووه دی یان
 به مهر و مالآت و کشتوکال و زیانی سره تایی یوه هه یه ، وهک به رخ - گیسک -
 په ز - کهر - کورتان - کار - نیو - به ران - ناش - کوپ - کچ -
 دار - داس - گوپال - ماش - نیسک - نوک - چه لتوک - زوو - دره ننگ -
 کونجی - پیو - لاو - زن - گه نم - ره ش - سپی - . . . هتد به نیزیکه
 (تقریبا) له هموو شتیه کاندا وهک په کن . ئه م ش خوئی له خوئی دا ، به لگه په که که
 شتیه کانسی زمانسی کوردی ، هموو له بنچینه دا ، ده چنه وه سه ریهک زمانسی په کگرتوو ؛ که
 ئه وه پیش زمانسی کوردی په . چونکه ئه و ووشانه سی که گه لیک له سره تایی په پدا -
 بوونی دا پتویستی پی یانه ؛ هموو له بابه تی ئه و ووشانه من که له سره وه نیومان
 بردن . همروه ها ده پی بزانیین که هر له م شتیه کاندا (به تاییه تی ژورور و
 نیومراست) ، ژماره په کی زور ووشه همن ، ئه گه رچی به تعاوی له یهک ناچن ، به لام
 پیاو به سر نجانسی سر پی سی ده زمانسی که ها وره کغزی په کن . ئه م ووشانه
 به زوری تییه دهنگداره کانیا ن گوراو ن به په کدی . بو وینه : بارگیو - بهرگیو . جهوال -
 جهوال - گاسن - گیسن . جووت - جووت . خرار - خرار - جو - جه .
 گوئی - گوه . هتندیکشیا ن تییه بیا دهنگه کانیا ن گوراوه یا کهوتوه . بو وینه :
 قولنگ - کولنگ . ئارد - ئار . و . . . هتد . همروه ها ژماره په کی زوری دی
 ووشه همن ، که هر چه نده ها ومانای په کن ، به لام له یاری فخرهنگی په وه ، له
 په کدی جیاوازن . بو وینه : شووتی - زبه ش . هه لامه ت - په سیف . لووت -
 بیقل . نووتن - رازان . ووشه - پرس . د مروره کوردن - پارس کون .
 شهرم - فهدی و . . . هتد .

جا بو ئه وهی له زمانه ئه دمی په کهماندا ؛ هه تا پیمان ده کسری ووشه سی کوردی
 راست به کار به پینین ، پیویسته ووشه کانسی زمانه که به تعرازوی زانستی
 زمانه وانی بکیشین . به تاییه تی ئه و ووشانه سی که جیاوازی په کانیا ن له جیاوازی
 تییه دهنگداره کانیا نه وه ها تووه ؛ به ده ستووری لیکسیکولوژی کوردی ، پیویستی
 و کامی راست بوو ؛ ئه و بیان به کار به پینین . والیوه دا چه ند نمونه پهک بو
 ئه م بابه ته پشان ده دم :

دینه ی په کم : (ê) و (a)

له کرمانجسی ژورورودا ؛ ووشه سی ((ریه ر)) هه په بهرامبر ووشه سی
 ((رابه ر)) و ((ره هبه ر)) ی کرمانجسی نیومراست و ژورور . ئیسته بو
 ئه وهی په کییک له م ووشانه بکه یینه کوردی په تی (ئه ده بی) ، پیویسته
 ئه م سی ووشه په به م جوړه ی خواره وه شی بکه یینه وه :

(اره هبهر) ووشه یه کسی فارسی تازه یه که له (راه) وانا (ری) او (بهر) وه وه رگیراوه . (راه) بووه به (رّه) وبهم جوّره (راه بهر) بووه به (ره هبهر) بکه به فارسی بهم جوّره: (ره هبهر) ده نووسری . له بهر ئه وه ووشه ی (ره هبهر) فارسی یه کسی تهراوه . به لام (ریبه ر) له (ری) و (بهر) موه هاتووه . (راهبر) یش له (را) و (بهر) موه هاتووه . (را) هر به مانای (ری) یه، به لام له (راه) ی فارسی یهوه وهرگیراوه . له بهر ئه وه ووشه ی (راهبر) کوردیه کسی راست نی یه . له کاتیکدا (ریبه ر) ووشه یه کسی کوردی راسته قینه یه . چونکه به پیی دستوری زمانهوانی ئیوانسی؛ به زوری که له ووشه یه کسی فارسی تازه دا بایسی دهنگداری دریتز (a) یاش نیپکی پیی دهنگ بیی، ئهوتیه دهنگداره دریتزه له هصان ووشه ی زمانی کوردی دا شیوه ی نیسی دهنگداری خوار (الامالة) deflection وانا (ئ) (ê) وورد مکرئ . بو وینه:

فارسی تازه		کوردی	
zab	زاب	zê	زئ
rah	راه	rê	ری
ca	جا	cê	جئ
pa	پا	pê	پئ
made	ماده	mê	مئ
şam	شام	şêw	شپو
sitare	ستاره	stêr, estêre	ستیر، ئهستیره
kard	کارد	kêrd	کیرد
hemsaye	هم سایه	hawsê	هاوسئ
deraz	دراز	dirêj	دریتز
çaşt	چاشت	çêşt, têşt	چیشته، تیشته
keraye	کرایه	kirê	کری

ئهم دستوره فلان لوزی یه ی زمانی کوردی، ته نیا راست دهرناچی؛ ئه گه ر بیتو کوردی له گهل فارسی به راوورد بکه یین، به لکو تعنا ته ت هیندی جار، ئه گه رووشه یه کسی عمر به بیش بیته زمانی کوردی یهوه وله وبابه ته بیی، ئهم گزانه دهنگی یه ی به سردا دی . بو وینه: ((جاریته)) له هیندی زاراوادا؛ ده بیته (جیری) و "زیاده" ده بیته (زیده) و (کتاب) و (الغباء) دینه (کتیب) و (ئهلوق بی) . که واته هر بهم پی یه: (ریبه ر) له (راهبر) راستره و (لغزو) (نی) له (له زوتا) راستره و (گرانه نی) له (گرانه تا) راستره و (نیو) له (ناو) و (ناث) راستره . هر وه ها ووشه ی (ته نی) ی کرمانجی زور و هیندی ناوچه ی سوران به له ووشه ی ((ته نیا و ته ینا و ته بها)) ی سه یمانی و گرمیان و ئه رده لان راستره . ووشه ی ((بازیر)) یش له ((بازار)) راستره و ووشه ی (بیتخت) ی موکریان له (پای تخت) ی سه یمانی و سوران راستره . هر وه ها ووشه ی (دیده) له (داده) راستره . چونکه (داده) له (دادا) ی فارسی یهوه وهرگیراوه که به مانای (دایه ن) . هر وه ها (حسب) له (حساب) راستره، هر چه دهر و وکیان بیگانان . هر بهم بوینه شهوه ده لیم، ئه گه هاتوو له زاراویه کدا؛ وینه ی راسته قینه ی ته و ووشه ی مان دهستنه کھوت که له م بابه یه؛ ئهوا به زوری له زاراویه کسی دی دا دهستان ده کوئ . بو وینه: ووشه ی ((خپو)) که خه لکی جافران و سرکوی قراخ له سه یمانی

به مانای ((خاوه ن)) به کاری دینن (٦٤) که ئهویش بهرامبر ووشه (خوداوهند) هه
له ووشه ((خاوه ن)) راستره . ووشه ((خودپوهند)) ی کوردی که به رامبه ره به
((خداوند)) ی فارسی به بام چه شنهی خواره وه بووه به ((خپو)) :

خودپوهند > خپوهند > خپوه ن > خپو
ههروه ها ووشه ((چپتر)) که کوردهکانی هیندی ناوچهی همولپرو بادینان
و جزیره و بۆتان به کاری دمه ن له ((چاکتر)) و ((چاتر)) ی زاراوی سه یمانی و
که رکوک و ناوچهی ئهردلان راستره و ((خودی)) ی کرمانجی ژوروو له ((خودا))
و ((خوا)) ی کرمانجی نیومراست راستره . و چپکردن " ی کرمانجی ژوروو له
" چاککردن " ی کرمانجی نیومراست راستره . ههروه ها " ئهلفوبی " له
" ئه لفا " راستره .

وینتی دووه م: (ع) و (ف)

خه لکی سه یمانی به و کهسهی که زپه دادم پێژی وه زپه خشل دروست
دهکا، دهلین ((زههنگه ر)) له موکریان پێی دهلین ((زپهنگه ر)) . جا
بۆ ئهوهی بزانیان کوردی بهکی راستره ، تماشای ووشه ((زه)) و ((زپه))
دهکه یه : ((زه)) فارسی به و ((زپه)) یه کوردی به . ههروه ها، به زپه
ئه گه ره له نیتویکی فارسی دا، تپیی دهنگداری (ه e) به ویته نیتوانی
دوو تپیی بیه دهنگه وه ، وهك ((زه)) و ((مه)) ؛ ئه ویتیه دهنگداره (واتا
ه e) له هه مان ووشه ی زمانی کوردی دا ویتیهی (ئه e) و مردهگری .
بۆ ویتیه :

فارسی تازه		کوردی	
ceşin	چیشن	cêjin / e	چیتین / جیتنه
zer	زر	zêr	زپه
merd	مرد	mêrd	مهپورد
ner	نر	nêr	نپه
penc	پنج	pênc	پهپنج
leb	لب	lêw/v	لهپو / ف
meşz	منز	mêşk	مهپشک
mewîz	مویز	mêwîj	مهپوژ
perîrûz	پریروز	pêrê	پهپه
endek	اندک	hêndêk	ههپهندیک
nergis	نرگس	nêrgîz	نپهگز
merc	مرج	mêrg	مهپرگ
nexçir	نخچیر	nêçîr	نپهچیر

که واته بهم بیه ؛ ((زپهنگه ر)) له ((زههنگه ر)) کوردی تهره و
((پینچ)) ی زاراوی سه یمانی له ((پهنج)) ی زاراوی ئهردلان راستره
و ((بپه)) ی کرمانجی ژوروو له (بهر) ی کرمانجی نیومراست راستره (٦٥)
و ((نیتزیک)) یا ((نیتزک)) له ((نیتیک)) ی سه یمانی راستره . و ((گریپو)) ی
موکریان له ((گره و)) ی سه یمانی راستره (که ئهوهی دوواییان ویتیهکی
فارسی رووته . ههروه ها ((هپهتر)) ی کرمانجی نیومراست له ((ههنجیر)) راستره .

ویندی سۆییم: (أ) و (ع)

هیندی ووشه کوردی ههن، به قالبی ریزمانی فارسی تازه داپیزاون .
 وهک ووشه (ئیمپرۆ) که له جیاتی (ئه مپرۆ) به زاراوی سه یمانی دا
 وله وریهوه له زمانی ئه دبیماندا زۆر به کار دهبهری . (ئه مپرۆ) خۆی، له
 (ئه م) و (رۆژ) هوه هاتوو و بپوه به (ئه مپرۆژ) و دووایی به (ئه مپرۆ) .
 ته نانه له زاراوی سه دا (ئیمپرۆژ) به لام ووشه (ئیمپرۆ) له
 (ئیم) و (رۆژ) هوه هاتوو . (ئیم) له (این) ی فارسی تازه داتا شراوه،
 که مانای (ئه م) . کورد نالی: (ئیم کوره) ، به لکودهلئ: (ئه م کوره) یا
 (ئه م کوره) . کبهر ئهوه (ئه مپرۆ) و (ئه مپرۆ) راستن و (ئیمپرۆ)
 و (ئیمپرۆ) . که ئهوه دووایی یان شیوهی کرمانجی ژوروه - ههله ن . ههروهها
 ووشه (ئه و جا) و (ئه مجا) که له (ئه و جار) و (ئه مجار) ه وه هاتون،
 له ووشه (ئینجا) راستن . چونکه (ئینجا) له (این) - واتا (ئه م) ی
 فارسی و (جار) ی کوردی بیکهاتوو و (ار) یه کهی کهوتوو . بیکه لهوهش، ووشه ی
 (ئیسگه) و (ئیزگه) و (ئیسگه) که له جیاتی (محطة) ی عمره بی
 به کار دهبهرن، راست نیسن . (ئیسگه) له (ایستگاه) ی فارسی تازه وه و مرگیراوه .
 (ایستگاه) مانای شوئنی وێستانه که کوردی به کهی (وێستگه) به (واتا جی ی
 وێستان) . کورد ده لئ: (وێستان) یا (وستان) و فارسیش ده لئ: (ایستادن)
 . (وستان) له شیوهی کرمانجی ژوروه دا بۆ (مانهوه) و بۆ
 (ماند و و بوون) یه به کار دهبهری . بۆ وینه (ئه ز ویمتیا مه) ، واتا (ئه ز
 ویمتاوم) ، واتا (من ماندووم) ، که (ماندووی) ش له (مانهوه) وه و مرگیراوه .
 هه ر لیره شدا دمه وئ بلیم که ووشه (ئه گه نا) له (ئه گینا) راستن . چونکه
 (ئه گه نا) خۆی له (ئه گه ر) و (نا) وه هاتوو، نه که له (ئه گیر) و
 (نا) وه .

ویندی چواره م: (أ) و (ع)

تیسی دهنگداری دریزی ((وو ū)) به که بکه وینه پیش یا باش تیپکی بی
 دهنگه وه، یا نیوانسی دوو تیسی بی دهنگه وه به له نیویک یا کارکی فارسی تازه دا،
 به زۆری ئهوتیه دهنگداری دریزه، وینه تیسی دهنگداری کراوهی (ۆ o) و مردهگری به
 له هه مان ووشه ی زمانی کوردی دا . بۆ وینه:

کوردی

فارسی تازه

goşt	گۆشت	gūşt	گوشت
dilsoz	دلسۆز	dilsûz	دلسوز
pîroz	پیرۆز	pîrûz	پیروز
go	گۆ (واتا: تۆپ)	gû	گو
noş	نۆش	nûş	نوش
poşîn	پۆشین	pûşîden	پوشیدن
goze	گۆزه	kûze	کوزه
coge(le)	جۆگه (له)	cû	جو
diro	درو	dorûx	دروغ

کوردی		فارسی تازه	
behoş	به هۆش	bahûş	با هوش
do	دۆ	dûx	دوغ
çon	چۆن	çûn	جون
e jno	ئه زنۆ	zanû	زانو

ته نانهت ووشهیه کی بیگانه که بکویتنه همدوو زمانهکوه؛ به زۆری ده چیتنه ژئورکیفی ئەم دەستوروی سەرۆه . بۆ وینه: ووشه‌ی ((رۆح ruh)) ی عه ره بی؛ له زمانه‌ی فارسی تازه دا وهك ((رۆح)) ماوتهوه، به لام له کوردی دا بووه به ((رۆح roh)) . ههروه ها ووشه‌ی ((رۆم rūm)) له فارسی دا وهك ((رۆم)) ماوتهوه، به لام له کوردی دا بووه به ((رۆم rom)) . بیجگه لهوش ده بینهن ووشه‌ی ((مجرۆح)) ی عه ره بی؛ له زمانه‌ی فارسی دا وهك خۆی ماوتهوه؛ که چی له زمانه‌ی کوردی دا بووه به ((مجرۆ micro)) .

له بهر ئهوه ئه و ووشانه‌ی له م بابهته ن وه کوردی دا به تییسی دهنگداری درێژ (و u) دهرده بپرێن، راست نیین . بۆ وینه: ووشه‌ی ((سوور)) ی سه‌یمانی که به فارسی تازه ((سۆرخ)) ی پیچ ده‌لێن؛ راست نییه و ((سۆر)) ی سۆرانی (ههولێر و کۆیه) و کرمانجی ژوروو، کوردی راسته . ههروه ها ((چۆتکردن)) ی شیوه‌ی کرمانجی ژوروو له ((جووتکردن)) ی شیوه‌ی سه‌یمانی و ئهرد له لان راسته . و ((خۆلا)) ی سه‌یمانی له ((خوول)) ی بادینانی راسته . ههروه ها ((کۆر)) له ((کور)) و ((کویر)) راسته . ((هۆشیار)) له ((هوشیار)) راسته . ((درۆ)) ی سۆرانی و سه‌یمانی له ((دره)) ی کرمانجی ژوروو راسته و ((گۆتن)) ی کرمانجی ژوروو له ((گۆتن)) ی کرمانجی نیوه راست کوردی تره .

وینه‌ی پینهم: (ئ) و (ئ)

به زۆری تییسی دهنگداری درێژی ((ی ī)) له فارسی تازه دا، وینه‌ی ((ئ ē)) وهردهگرێ له و ووشانه دا که بهرامه‌ریه کن . بۆ وینه:

کوردی		فارسی تازه	
umêd	ئومێد، هومێد	umfd	امید
êran	ئێران	îran	ایران
bêl	بیل	bîl	بیل
bêgane	بیگانه	bîgane	بیگانه
şêr	شیر	şîr	شیر
pêş	پیش	pîş	پیش
bêşe	بیشه	bîşe	بیشه
sêw/v	سیو / ق	sîb	سیب
dêz	دیز	dîze	دیزه
dêw	دیو	dîw	دیو
bêx	بیخ	bîx	بیخ
perwêz	پهرویز	perwîz	پرویز

فارسی تازه

کوردی

pêç	پـیـچ	pîç	پـیـچ
mêz	مـیـز	mîz	مـیـز
bê-	بـیـ (تیی پیوهندی)	bf-	بـیـ
têr	تـیـر	sîr	سـیـر

جا به م پی به، ووشه ی ((zêbar زیبار)) له ((zîbar)) و ((şêxan شیخان)) له ((şîxan شیخان)) و ((şêw شیو)) و له ((şîv شیف)) و ((mêwe میوه)) له ((mîwe)) و ((têj تیژ)) له ((tîj تیژ)) و ((mewan میوان)) له ((mîwan)) و ((rêz ریز)) له ((rîz ریز)) و ((rês ریس)) له ((rîs ریس)) و ((kê? کئ؟)) ی سه یمانی له ((kî? کئ)) کرمانجی ژوروو راسترن و ((بیچه)) ش له ((بچه)) راستره .

وینته ی شه ششم: (m) و (w/v)

تیی بی ده نگی (m m) که باش تیپکی ده نگدار بی (به تایه تی باش: i, î, e, a) له نیویک یا ئاوه نیویکی فارسی تازه دا، به زوری ئه و (m m) له له و ووشه کوردی یاندا که بهرامبر ئه و ووشه فارسی یانن، وینه ی (w) یا (v) و مردگری . بۆ وینه:

فارسی تازه

کوردی

dawên	دا وین	damen	دامن
pêwan	پـیـوان	peymûden	پیمودن
pêwane	پـیـوانه	peymane	پیماننه
lixaw/v	لغا و / و	ligam	لگام
xaw	خا و	xam	خام
naw/v, nêw	نا و / و ، نپو	nem	نام
zîw/v	زی و / و	sîm	سیم
dûv	دوو و (کلك)	dom	دم
duwayî, dawî	دو وایی، داوی	dom	دم
hev(henû)	هه و (هه وو)	heme	همه
nôj, nivêj	نویژ، نقیژ	nemaz	نماز
kôt	کویت (بۆ ئه سب)	komeyt	کمیت
hawîn, havîn	ها وین، هاتین	hemîn	همین
nuwandin	نوواندن	nemûden	نمودن
çav/w	چا و / و	çeşim	چشم
şêw	شپو	şam	شام
hengaw	هه نگا و (گ گ)	hengam	هنگام
haw, hev-	ها و، هه و	hem-	هم-
hawkar, hevkar	ها و کار، هه تکار	hemkar	همکار

کوردی

فارسی تازه

mirov	میرۆڤ	merdom	مردم
hawta	هاوتا	hemta	همتا
kewan, kevan	که وان، که ثان	keman	کمان
nîw/v	نیو/ڤ	nîm	نیم
zewî	زه وی	zemîn	زمین
bawî, behîv	با وی، به هیڤ	badam	بادام
hewîr, hevîr	هه ویر، هه قیر	xemîr	خمیر

ئەم دەستوورە سەرەو، تەنیا بۆ ئەو ووشانە نسی بە که خۆمالین و بنەرەتیا
 یە که، بە لکو هیندی جار ووشە بیگانەش دەگریتە وە، که دەکونە هەردوو زمانە کەو.
 بۆ وینە: ((تمام)) که ووشە کی عەرەبی یە و فارسە کانیش بە کاری دینن؛ لە
 کوردی دا بوو تە ((تە وا)) و ((سلام)) بوو تە ((سلاو/ڤ)) و ((جماعە))
 بوو تە ((جقات)) و ((خیمە)) بوو تە ((خیموت)) و ((یتیم)) بوو تە
 ((هە تیو)) و ((درهم)) بوو تە ((دراو/ڤ))؛ که چی ئەم ووشە بیگانانە لە
 فارسی دا نەگزارون و وەك خۆیان ماونەتەو. لەبەر ئەوە ئێمە دەبێ سەرنجی ئەو
 ووشانە بدەین که لەم جۆرەن و بە پێی توانست راستەکانیان بکەینە زمانی ئەدەبی.
 بۆ وینە لە جیاتى ((دام و دەزگا)) ((داوودەزگا)) بنووسین - چونکە (دام)
 فارسی یە و (داو) کوردی یە و لە جیاتى ((بادام)) ((باوی)) یا ((بە هیڤ))
 بنووسین و لە جیاتى ((که مانجە)) ((که وانجە)) بنووسین و لە جیاتى ((دەم))
 ((دە و/ڤ)) بنووسین و لە جیاتى ((هە مرز)) ((هاوڕاز)) بنووسین و لە جیاتى
 ((تۆم)) ((تۆو)) بنووسین چونکە ((تۆم)) کورتکراوی ((تۆم = توخم))
 ی فارسی یە که هەر بە مانای ((تۆو)) (٦٧) .

وینەى هەرتەم: (w) و (h)

هیندی ووشە هەن، لە کرمانجی نیومراستدا؛ بە تیبی نیو بە نگی دەنگی
 (w) و تیبی دەنگداری (و) (u) دەست پێ دەکەن، وەك (وورد wurd)،
 (ووشك wuşk)، (وورج wurç) و ... هتد. لە شیوەی کرمانجی ژووڕودا؛
 تیبە نیو بە نگی دەنگەکی ئەم ووشانە دەبێتە (ه) (h) وەك: هورد، هیشك،
 هەرچ و ... هتد.

لێرەدا دەبێ بزانیین که لە ووشە کی فارسی دا دەنگی (خ) پێش بزۆینیک
 بێ، بە زۆری ئەو دوو دەنگە لە ووشە کوردی یانەدا که بەرامبەر ووشە فارسی یە -
 کانن، بە وینەى دەنگی (ه) بەرچاودەکەون. بۆ وینە ((خورد)) ی فارسی
 و ((هورد)) ی کوردی، ((خشك)) ی فارسی و ((هیشك = ووشك)) ی کوردی،
 ((خرس)) ی فارسی و ((هەرچ = وورج)) یا ((هەرش)) ی کوردی، ((خمیر)) ی
 فارسی و ((هە ویر)) یا ((هە قیر)) ی کوردی لە گەڵ یەك بەراورد بکەن.
 ئەوەی شایانی باسە، دەنگی ((ه)) لە زمانى کوردی دا، لە دەنگی
 ((وو wu)) کۆتەرە. بۆ وینە: ((هەرچ)) بوو تە ((ئەرچ))؛ ئەو جگە ((ئورج))؛
 دووایی ((وورج)) - ((هورد)) بوو تە ((ئورد))؛ ئەو جگە ((وورد)) و ... هتد.
 ئەم دەنگی ((ه)) یە لە هیندی ووشە کرمانجی نیومراستدا هیشتا پارێزراو،

به تاییه تی له و ووشانه دا که به تییسی دهنگداری کورتسی (e) دست پی دهکن .
 بۆ وینه (ابر) ی فارسی و (هه ور) ی کوردی ، (انجیر) ی فارسی
 (هه نجیر یا هیژیر) ی کوردی ، (ارزان) ی فارسی و (هه رزان) ی
 کوردی و (انگبین) ی فارسی و (هه نگوین یا هه نگئین یا هنگف) ی
 کوردی و (آفتاب) ی فارسی و (هه تاو / ق) ی کوردی و (اندک) ی
 فارسی و (هیندیک یا هه ندیک یا هندک) ی کوردی و (اطاع) ی فارسی
 و (هلا ده) ی کوردی له گه لیک بهراورد بکه ن .

جا له بهر ئهوه ، ئه و ووشانهی له م بابهتن و به (هه) دست پی دهکن ؛ بۆ
 کوردی ، نووسین راسترن وهک لهوانه ی به (ئه) دست پی دهکن . بۆ وینه :
 ووشه ی (هه سپ) ی کرمانجی ژوروو له (ئه سپ) ی کرمانجی نیوه راست و
 ژێروو راستره و (هاسان) ی موکریانی له (ئاسان) ی سلهیانی و ئه رده لانی
 راستره . ههروه ها (ههنگوستیل) ی کرمانجی ژوروو له (ئهنگوستیل) ی سلهیانی
 راستره . (هه گه) ی کرمانجی ژوروو له (ئه گه ر) ی کرمانجی نیوه راست و
 ژێروو راستره و (هه قیشم) ی کرمانجی ژوروو له (ئاوریشم) ی سلهیانی
 و ئه رده لانی راستره و (هومید) و (هه مرزا) یش له (ئومید) و (ئه مرزا) راسترن .

وینه ی ده شتم : (د) و (ز)

یه کیک له خۆماله هه ره گرنگه کانی زمانی کوردی ئهوه یه دهنگی (ز) ی
 کۆنی پاراستوه ، که دهنگیکه تاییه تی به به باکووری رۆژاوی ئێران . بۆ وینه :
 (ئه ز) که ههتا ئێستهش له لایه ن زۆری زۆری کورد هه بهکار دههێنری ، وینه به کسی
 به کجار کۆنی زمانی کوردی دهخاته روو که له زمانی فارسی کۆندا (ئه ده م) ه (٦٨)
 ههروه ها ووشه ی (مه زن) - واتا گهوره - که له ئاڤیستادا (مه زه نت) . دیسانهوه
 ووشه ی (زاوا یا زاقا) و ووشه ی (زه ماوه ند) - که بۆ کۆی ده ماوند بهکار دهبرن ،
 هه مه وه به لگه ن بۆ ئه م قسه یه . له کاتیگدا ئه م (ز) یه له کوردی دا به م جووره
 هه یه و ماوه ، له فارسی کۆن و تازه دا هه ر (د) یه . بۆ وینه :

فارسی	کوردی
damad	زاوا زاقا
merdom	مه رزم (٦٩)
dana	زاننا
danisten	زانین
gonbed	گورمه ز
bolend	به رز
dûl	زۆلا
dewal	زو پیل (٧٣)
dinc	زنج
edem	ئه زم
	zawa, zava
	merzim
	zana
	zanîn
	gûmez
	berz
	zôl
	zivêl
	zinc
	ezim

وا دیاره زمانی کوردی هه ر له کۆنه وه ووشه بیگانه کانیشی هه ر له بیژنگی ئه م
 ده ستوره تاییه تی بهی خۆی داوه . بۆ وینه : ووشه ی (خدمه) ی عه ره بی کردوه

به ((خزمه ت)) و ((خد یجته)) به ((خه جی)) و ئهوجا به ((خا زئ)) و ((کبده = جگر)) به ((که زه ب)) - سمرنجی ووشه (که زه ب شهوات) و اتا "جگه رسووتاو" بده له زاراوای عامووده دا - هر وها ووشه ((شمعدین)) که له (شمس الدین) موه هاتووو بووه به (شمزین) . ووشه (زه ب ش) = (شووشی) و (زفراندن) = (خولاند موه) له کرمانجی ژووووودا له (دبس) و (دموراندن) موه هاتوون . (نزا) ی (دوچا و نزا) له (ئدبه) وه هاتووو . لهبر ئهوه ده بی باش سمرنجی ئه وووشانه بده بین که لم جوژهن ؛ تا وینه راسته - کانیا ن له نووسیندا به کار بهئینین . بو وینه: ووشه ((زه ریا)) کوردی به و ((دهریا)) و ((ده لیا)) فارسیین . (مراز) یش وینه کوردی راسته قینهی (مُراد) ی عمره بی به . ئهوه ی راستی بی ؛ ژماره یه کی زور ووشه فارسی تازه هاتوونته زمانی کوردی به و وجی ووشه کوردی به راسته قینه کانیا ن گرتووو . جا ئه گهرچی ژماره یه کی زوری ئه وووشه کوردی به راستانه ، به هوی به کار نه هینانیا نهوه ، له نیو چوون و نهماون ؛ به لام له کمل ئه وه شدا ، هیشتا هیندیکیا ن له نیو زاراوه جوژه جوژه کانی زمانه کدا پارێزراون . بو وینه: هیندی کورد به ((دل)) ده لێن ((zir)) که ئه وه وینه یه کی کوردی کۆسی راسته و به ئافستایی ((زه ره د)) ی پی ده لێن و کورده کانی هه مورا مانیش ((zêl)) ی پی ده لێن . هر وه ها هه تا ئیسته ش ((گۆلی زه ربار)) (٧٤) هر بهو نیووه ماوه تهوه ؛ و اتا بهووه به ((درێبار)) ، ئه گهرچی ووشه ((زه ریا)) به زوری له کوردی دا بهووه به ((دهریا)) و ((ده لیا)) که فارسی تازه ن .

وینه ی فویم: (غ) و (خ)

تیهپیسی (غ) که پیش یا پاش تیهپکی دهنگدار بی ؛ له نیویک یا ئاو له نیویکی زمانی فارسی دا ؛ به زوری ئه وتیه ، له کوردی دا ، وینه ی تیهپی بی دهنگی (خ) وهرده گری . بو وینه:

فارسی		کوردی	
باغ	baḡ	باخ	bax
داغ	daḡ	داخ	dax
زغال یا نغال	zoḡal	زووخال (خه لووز)	zûxal
غلطان	ḡeltan	خه لتان (بو خوین)	xeîtan

بێجگه لهوه ش ؛ ئه گهر ووشه یه کی بێگانه ی عمره بی یا تورکی ؛ هاتبێته کوردی بهوه و (غ) ی تیدا بهووی ، ئه وه (غ) بهووه به (خ) . بو وینه:

ووشه ی بێگانه	وینه که ی له کوردی دا
غافل (عمره بی)	خافل
غلط (=)	خه له ت
غم (=)	خهم
غلیظ (=)	خه لیس
غرامة (=)	خه راما ن
غزال (=)	خه زال

ووشه‌ی بیگانانه	وئینه‌کە‌ی له‌ کوردی‌ دا
غەش (عه‌ره‌ بی)	خه‌ وش
غفور (=)	خه‌ فسور
شغل (=)	شو خول (شتیوه‌ی کرمانجی‌ ی ژووووا)
غلة (=)	خه‌ له (وه‌ك خه‌له‌ و خه‌رمان)
غیره (=)	خیره‌ت
غنی (=)	خه‌ نی
غلام (=)	خولام
غرار (=)	خه‌ رار
ساغ (تورگی)	ساخ
چاغ (=)	چاخ (وقت)
ئوچاغ (=)	وه‌ جاخ
یاغی (=)	پاخ

له‌بەر ئه‌وه‌ی ئه‌و ووشانه‌ی له‌م بابه‌ته‌ن؛ پێویسته‌ به‌ شتیوه‌ی راستی خۆیان، واتا به‌ ده‌نگی (خ) بنووسترین، نه‌ك به‌ (غ). پۆ وئینه‌: نه‌نووسری (غونچه‌)؛ به‌ لگو (خونچه‌). نه‌ نووسری (بناغه‌)؛ به‌ لگو (بناخه‌). (بناخه‌ له‌ (بن) و (ناخ) مه‌ هاتوووه‌ - واتا: (بناخه‌ = بنی گل).)

metathesis

وئینه‌ی ده‌یه‌م: ئاوه‌ ژوو بوونی ده‌نگ

ژماره‌یه‌کی زۆر ووشه‌ هه‌ن؛ که‌ له‌ شتیوه‌ و زاراواکاندا ئاوه‌ ژوو کراونه‌مه‌وه‌ . واتا ده‌نگه‌کانیان پاش و پێش خراوه‌ . وه‌ك ((دمرویش)) و ((ده‌رویش))، ((ته‌ نیسا)) و ((ته‌ ییسا))، ((قشیل)) و ((پشقل))، ((تعرزه‌)) و ((تعرزه‌))، ((لا)) و ((ئال))، ((زیخ)) و ((خیز))، ((کن)) و ((نک))، ((تیپ)) و ((پیت)) و ... هتد . جا وه‌ نه‌بی هه‌ر ووشه‌ی کوردی‌ ی په‌تسی وایان به‌ سه‌ر هاتیبی، به‌ لگو هه‌یندی ووشه‌ی بیگانه‌ش که‌ هاتوووته‌ نێو زمانسی کوردی‌ یه‌وه‌؛ هه‌ر به‌م جوژه‌یان لێ هاتوووه‌ . وه‌ك ((جومعه‌)) و ((جومعه‌))، ((دموله‌ت)) و ((ده‌ لوه‌ت))، ((سه‌ لوه‌ت)) و ((سه‌وله‌ت))، ((مه‌ شخه‌ل)) و ((مه‌ خسه‌ل)) (که‌ هه‌ر دوکیان له‌ "مشعل" ی عه‌ره‌بی یه‌وه‌ هاتوون) و ... هتد . ئه‌م ده‌ستوره‌؛ واتا ده‌ستوری ئاوه‌ ژوو بوون یا جێ گۆڕکی ده‌نگه‌؛ له‌ هه‌موو زمانیکدا هه‌یه‌ و لێزه‌دا پێویسته‌ ئێمه‌ به‌ دوای ئه‌وه‌دا بگه‌ڕین که‌ کام وئینه‌یان راسته‌ر بۆ زمانسی کوردی‌ له‌ وی دی یان ئه‌وه‌یان بگه‌ینه‌ کوردی‌ ی ئه‌ده‌بی . پۆ وئینه‌: له‌ کوردی‌ دا ووشه‌ی ((به‌ فر)) هه‌یه‌، ((به‌ رف)) یه‌ هه‌یه‌ . ((به‌ رف)) فارسی‌ تازه‌یه‌ و ((به‌ فر)) ووشه‌یه‌ کی کوردی‌ ی کۆنه‌ که‌ به‌ هه‌یندی زاراوای کوردی‌ ((هه‌ رفه‌)) و به‌ ئاقیستایی ((هه‌ فرا)) یه‌ . له‌بەر ئه‌وه‌ (به‌فر) له‌ (به‌رف) راسته‌ر . هه‌روه‌ها ((جنیو)) له‌ ((جوین)) راسته‌ر . چونکه‌ (جنیو) له‌ بنه‌ره‌تا ((دژنیو)) هه‌؛ واتا ((پێچه‌وانه‌ی نیو (ناو))؛ که‌ به‌ فارسی‌ (دشنام) هه‌ و ((دژنیو)) بووه‌ به‌ ((جنیو)) و ئه‌وجا به‌ ((جوین)) هه‌ر به‌م پێ یه‌ ((فرین)) له‌ ((رفین)) راسته‌ر و ((مه‌رووله‌)) له‌ ((میلوره‌)) راسته‌ر . و ((ژاردن)) له‌ ((مژاردن)) راسته‌ر و ((یه‌ کجاری)) له‌ ((یه‌ جگاری)) راسته‌ر .

ویندی یا نرہیم : ووشھی بیگانہ له زمانی کوردی دا

وہ نہ بیٔ مہ سہلی ووشھی بیگانہ له زمانی کوردی دا بہ چہزد د پیریک بیہرہ تموہ
 وبہ س، بہ لکو پوئوستی بہ باسٹیکی تاییہ تی ہہیہ . لہبر ٹوہ ہیوام وایہ ٹہ و
 باسہ بہ نامیلکہیہ کی جیاواز بلاو بکموہ . بہ لام ٹوہی لیرہ دا دسموہ بہ پہلہ بیلیم
 ٹوہیہ ؟ بوونی ووشھی بیگانہ له زمانہ کماندا نیشانی کورہومری و دووگہ و سووی ی
 گہلہ کمان ، یا بیٔ ہیژو پیزی و ہمزاری ی زمانہ کمان نی بہ . ووشھی بیگانہ له ہہ مور
 زمانیکدا ہن (۷۵) . جا رنگہ ٹیستہ خوئنمرہوہ سری سوورہ بیٹنیٔ ؛ ٹہ گہ ر
 بلیم زمانی عہ رہ بیٔ ، کہ ٹہ مہ نیریکہی (۱۴۰۰) سالہ له ہموو لایہ کموہ خزمہ تی
 دہ کریٔ ، بؤ تہ یہ کہہ بؤ تواندہ ٹوہی ہزاران ووشھی عیبری و ئارامی ی کون و ئیرانی
 (فارسی و کوردی و ۰۰۰ ہتد) و سریانی و حبہ شہیسی و تورکی و مغولی و لاتینی
 و وینانی و ہندی و ۰۰۰ ہتد . زمانی فارسیش لہ م رووہوہ لہ عہ رمبی " خاوتنتر "
 نی یہ . کا برایہ کی ٹہ لہمانی کتیبیکی چہ ند ہزار لاپہرہیسی نووسیوہ تموہ ، بہ
 تاییہ تی لہ سر ٹوہ ووشہ تورکی و مغولی یانہی کہ لہ زمانی فارسی ی ٹمرودان (۷۶)
 خؤ ٹہ گہر بشلیپین ۸۰٪ - ۹۰٪ ی ووشھی تورکی عوسمانلیٔ ؛ عہ رمبی و فارسی و کوردی
 بوون و ۶۰٪ ی ووشہ کانی تورکی ٹمرودان ووشھی بیگانہی عہ رمبی و فارسی و
 ٹمرودان یانہی ؛ ہیچمان پتوہ نہ ناوہ . ٹہ مہش و نہ بیٔ جیٔ ی شہر و شوورہ یسی بیٔ بہ لکو
 شتیکسی ئاسایی ییہ . لہبر ٹوہ ٹوہ ووشہ بیگانہی ہاتوونہہ زمانی
 کوردی یوہ ، بہ لگہی کولولی خؤمان و زمانہ کمان نی یہ و روداویکی خؤسکی یہ .
 بہ لام لیرہ دا دہ بیٔ پتیرہ وی دہ ستوریکسی تاییہ تی بگہ یں ؛ ٹہ مہش ٹوہیہ کہ
 (۱) - ہہ ووشہیہ کی بیگانہ ہاتہ زمانی کوردی یوہ ، دہ بیٔ سر شؤریکاتہ و ہ
 بؤ دہ ستوری زمانہوانسی کوردی ؛ لہ روی مؤرفؤلژی و فونؤلژی و ئوٹوگرافی یہ وہ .
 لہبر ٹوہ ، ٹوہ ووشانی لہ م بابہ تن و بہ م جؤریان لیٔ ہاتوہ و بوونہہ خؤمالی ، وہ ک
 (باوہ جوو) - کہ لہ (با) ی فارسی بہ مانای (لہ گمل) و (وجود) ی عہ رمبی یہ وہ
 ہاتوہ ؛ وانا (لہ گمل بوونی) ہمرہ ہاتوواو) و (نعام) و (ناشی) و (مشار) و
 (وولات) کہ لہ عہ رمبی یوہ ہاتوون (۷۷) ووشھی (دست) و (گورگہ) و (سپلہ) کہ
 لہ فارسی ی تازہ وہ ہاتوون (۷۸) و ووشھی (تووش) و (قورقوشم) و (قاپ) و
 (تازووخہ) و (ٹہ مہ ک) و (دہ باشیر) و (پاقلاوہ) و (برغسو) و (جاوہ ش) و (تل)
 کہ لہ تورکی یوہ ہاتوون (۷۹) ووشھی (خہبات) و (خشل) و (لہواشہ) و (ناتر)
 (کرموز) کہ لہ سریانی یوہ ہاتوون (۸۰) ووشھی (مہگرت = مرواری) و (خیم = نزم) و (تیرمیخ
 = خاکناز) بہ کرمانجی ی ژورورہ لہ ٹمرہ نی یوہ ہاتوون (۸۱) ووشھی (زیو) و (کنگر)
 و (سنوور) و (تہ لیم) او (سہ متور) کہ لہ وینانی یوہ ہاتوون (۸۲) و ووشھی
 پاپؤر) و (لہ وانٹہ) و (و مردیان) کہ لہ فرہنسی یوہ ہاتوون (۸۳) ووشھی ی
 (پانتؤل) و (نمرہ) و (زہ لاتہ) کہ لہ ئیتالیایی یوہ ہاتوون (۸۴) ووشھی ی
 (فنش) و (بؤدی) و (کہرہ نیل) و (گول) کہ لہ ئینگلیزی یوہ ہاتوون (۸۵) و
 ووشھی (سفاومر) و (سپیچک) - وانا شخارتہ بہ شتوہی کرمانجی ی ژورورہ (بؤلشویک)
 کہ لہ روسی یوہ ہاتوون (۸۶) ۰۰۰۰ ٹھانہ تازہ بوونہہ مالی ٹیمہ و فریٔ دانیان کاریکی
 راست و بہ جیٔ نی یہ .

(۲) - ٹہ گہر ووشہیہ کی خؤمالی و بیگانہ ؛ شان بہ شانی یہ کہ لہ زمانی کوردی دا
 ہہ بوون ، دہ بیٔ کوردی یہ کہیان بکہینہ زمانی ٹہ دہ بیٔ . ما ئیدی لہ ہمر شہوہ
 یا زارا وایہ کموہ وہ رگیرابیٔ گرنگ نی یہ . بؤ وینہ ؛ (زیاتر) و (پتر) (۸۷)

((به گوتیره)) و ((به پیی)) ، ((شهره)) و ((رومه ت)) ، ((سه گه)) و ((كوچك)) (۸۸) ، ((شهربه ت)) و ((خو شاو)) ، ((حه مام)) و ((گهرماو)) ، ((په خسیر)) و ((دیل)) ، ((حه پسخانه)) و ((گرتووخانه)) ، ((مه سه له)) و ((دوز)) ، ((ماد مرزاد)) و ((زگصاك)) ، ((ناینده)) و ((هاتوو)) و ۰۰۰ هتد .
 ۳ - هیچ ووشه یه کی بیگانه نابیی به رینوووسی نمو زمانه بیگانیه بنوووسی که لیره و مرگیراوه . چونکه نه گمر بیتو ئیمه نمو ووشه بیگانانه هر وهك خویان بنوووسینه وه ، ده بیی مناله کانهان و نمو بیگانانهی زمانه کمان فترده بن ، فتری دوو جووره نووسین بکین . نهمهش خوئی له خوئی دا ، جووره شتییی یه که که هئیندی له خوئی به زانا - زانه کان گرتووینانه . زمانی عمره بیی که هزاران ووشه له عیبری و ئارامی و فارسی و هیندی و کوردی و ووتینانی و ۰۰۰ هتد مه و مرگرتووه ؛ نه جووه به رینوووسی نمو زمانانه بیان نووسی ، نهمجا ئیمه بوچی ده بیی زمانه کمان له رووی نووسینیشه وه بکه ینه دوو زمان ؟ له بر نهمه پئویسته به هموو هئیزیکمانه وه به بره کانسئی نمو ریزاره چه و ته مالکویرانگه رانه یه بکین . به لام نه گمر هاتوو ووشه یه کی عمره بییمان و مرگرت و ویستان وهك خوئی ؛ به رینوووسی عمره بیی بیه یلینه وه ؛ به نیازی کارکی تایه تسی ، نهك بیکه ینه مالی زمانه کمان ، نمو ده بیی له دوو گواندا بینوووسین . له به ندی هاتوو شدا به شیره یه کی قوولترو فراوانتر باسی رینوووس ((ئورتوگرافی)) ی زمان ده که ین .

وینیه ی دوو ازوه یم ؛ ووشه ی ده ستکرد

هئیندی ووشه ی ده ستکرد که وتوونه ته زمانه نه ده بیی یه کمانه وه که به قالبی زمانی بیگانه دارپئراون . بو وینیه ، ده گوتری ((به ئیشیکسی باش هستا)) ، یا ((کوبوو نهمه یه کیان کرد)) یا ((جاوی کھوتنیکسی له گهل کرد)) . نمو سئ وینیه یه ، هر سئیکان لاسایی یه کی کھوتنسی عمره بین . یه کمان ؛ ((قام بعمل حسن)) دوومیان ؛ ((قاموا باجتماع)) و سئ یعیان ؛ ((اجری مقابله معه)) ؛ که هر سئیکان به کوردی راسته قینه ، به م جویره خواره ون ؛ ((ئیشیکسی باشی کرد)) ، ((کوبوو نهمه)) ، ((جاوی پیی که وت)) . هئیندی ووشه ی دی هه ن ، به قالبی فارسی دارپئراون . بو وینیه ؛ ((په یوهندی)) ، ((په یوهستی)) ، ((پا به نند)) . که راستی یه کانیان به کوردی به م جویره یه ؛ ((پیوهندی)) ، ((پیوهستی)) ، ((پییه نند یا پیوه نند)) .

وینیه ی سیازوه یم ؛ دهنگی قورسی « ق »

دهنگی (ق) له کوردی دا ؛ زوور جار له تورت بوونه وهی (ك) یا (خ) وه به یدا ده پیی . له بر نهمه زوور جار نمو دهنگه گهروویی یه قورسه به کارده پری له ووشه یه کدا ؛ له کاتیکدا که هر نمو ووشه یه به دهنگی (ك) هه یه . بو وینیه ؛ له باتی ((زاک و زرووک)) و ((رکه برایه تی)) و ((کین)) و ((لك)) و ((فیکه)) و ((دالکاندن)) و ((کاکل)) و ((بریکه)) ، ده جن ووشه ی ((زاق و زرووق)) و ((رقه برایه تی)) و ((قین)) و ((لقی)) و ((فیکه)) و ((دالکاندن)) و ((قاقل)) و ((بریکه)) . ده نووسن . به لای منهمه و اباشه ؛ تا دهنگی سووکی (ك) مان لئح هه لکه وتبیی ، دهنگی قورسی (ق) به کارنه بین . ته نانه ت له ووشه بیگانانه شدا که (ق) یان ئیدایه و هاتوونه ته زمانه کمانه وه . بو وینیه ؛ تا ووشه ی

((خه لک)) مان هه بی، ووشه ((خه لق)) به کار نه بین .

وینه ی چوارو پییم ؛ دهنگی «ع»

زۆر جار له زمانه کوردی دا نیپیکسی دهنگدار تورت ده بیتهوه و له وه دهنگی ((ع)) دروست ده بی . بۆ وینه : ووشه ((ئاسمان)) ، ((ئاست)) ، ((ئاسته م)) ، ده بنه : ((عاسمان)) ، ((عاست)) ، ((عاسته م)) . هیندی جار به له شیوهی گرمانجی ژور وودا که تیسی دهنگداری (ئا a) بکوینه نیومراستی ووشه به کوه ، کورت ده بیته وه بۆ (ئه e) و (ئه) کهش تورت ده بیته وه و ده بیته ((ع)) . بۆ وینه : ((کانی kanî)) ده بیته ((که عنی ke'nî)) و ((تال taî)) ده بیته ((تعل te'l)) .

لێره دا پێویسته ههول به ده بین که به دوای بنچینه ی ئهو ووشانه دا بگه رتین که دهنگی ((ع)) یان تیدایه و به پێی ده سه لات وینه راسته که ی بدۆزینه وه و بیکه ی نه شیوه ی نووسیمان .

سه رنج - له کۆتایی ی ئهم به نده دا ده لێم ؛ ئا به م جوړه هه ر ووشه یه ک ویترا بکری به ووشه ی نووسین ، ده بی له پێشدا له گه ل هه مان ووشه له زاراواکانی دی زمانه که دا بهراورد بکری و به پێی ده ستوری زمانهوانی لێی بکۆلرینه وه و شیوه راسته که ی بخزینه زمانه ئه ده بی یه که مانه وه . بۆ ئه مه ش پێویستیمان به فهره نگیکی کوردی مه زن هه یه که ووشه ی هه موو شیوه زاراواکانی زمانه که ی تیدا کۆبوو بیته وه . فهره نگیکی دیشمان پێویسته که ئیتیمۆلۆژی (واتا بنه چه و ره چه له کی) ئهو ووشانه مان پێشان بدا ؛ تا بزانیین له کۆی وه هاتوون . هه تا پیمان ده کری پێویسته ووشه دانه تاشین ، به لکه له شیوه زاراوا کوردی یه کانه وه و صریان بگه رین . خۆ ئه گه ر هه ر ناچار بووین ووشه یه ک دا بتاشین ، به تایبه تی له کاتی دانانی زاراوا یه کی زانستی دا ؛ پێویسته ئه و ووشه یه به پێی ده ستوری زمانهوانی دا بتاشری و زمانه وان ئه وه بکا . ئه ویش ده بی پاش لیکۆلینه وه یه کی زۆر ، ئه و جا بریاری له سه ر بد ری .

5- له رووی ئۆرتوگرافی یه وه

مه به ست له ئۆرتوگرافی Orthography وینه ی نووسینی ده نگه کانی زمانه ؛ واتا ((رتوو س)) ی زمانه که . جا هه ر چه نده به داخه وه نازانری له که یه وه به کوردی ده نووسری (۸ ۹) ، به لام ئاشکرایه ؛ پاش ئه وه ی ئاینی ئیسلام له کوردستاندا بنجی خۆی دا کوتا ، کورده کانی ش وه ک فارسه کان ؛ ده ستیان کرد به به کاره ئینانی ئه لقه بوسی عه ربی بۆ نووسینی زمانه که یان . هه ر چه نده ئه و به لگانه ی تا ئیسته به ده سه تهن ، واتا ئه و تیکستانه ی بۆمان ماونه وه ؛ سه رده می

نووسینه‌ویان له چه‌ند سه‌د سالتیک تیره نابیی، به‌لام ته‌ز له و باویره‌دام که میژووی نووسینی کوردی گهلێک له و تیکستانه کۆنتره که پیمان گه‌یشتوون و ئه‌و به‌لام و کۆنتره‌وهری یانه‌ی به‌سهر کوردستان هاتوون، بوونه‌ته هۆی له نیو بردنی به‌شیکێ زۆری نووسینه‌کۆنه‌کان و بگه‌ره ههمووی. چونکه با زۆر دور نهرۆین، ئه‌گه‌ر ئه‌لیکسانده‌ر ژا‌با (۱۸۰۱ - ۱۸۹۴) ی رووس و چه‌ند ئه‌وروپایی یه‌کی دی نه‌بوونایه که که‌له‌بۆری نه‌ته‌وه‌یی کورد له سه‌ده‌کانی ۱۷ و ۱۸ و ۱۹ و ته‌نانه‌ت بیسته‌میشدا کۆ بکه‌نه‌وه، سا هه‌ریه‌که به‌نیازیکی جیاوازه‌ی دی، ئه‌وا ئه‌مرۆ ئیسه زۆری زۆری به‌ره‌می هۆنهر و نووسه‌ره‌کانی رابوردوومان پی نه‌ده‌گه‌یشت. ئه‌وسا وامان ده‌زانسی که هه‌ر نه‌بوون. بۆ شایه‌تی یه‌ قسم: ئه‌مرۆ له‌ج جی یه‌کی کوردستاندا ده‌ستنووسی کتییی ((عادات و رسوماتنامه‌ اکرادیه‌ و اصول نظامات کرمانجی)) ی مه‌لا مه‌حموودی بایه‌زیدی ده‌ست ده‌که‌وی؟ یا کسێ هه‌ر نیوی مه‌لا مه‌حموودی بایه‌زیدی بیسته‌بوو (که له‌ ده‌وره‌ی ۱۷۹۰ دا زیاره‌)، به‌ره‌وه‌ی کتیه‌که‌ی له‌لایه‌ن زانای تیکۆ شعری ئۆکراینی مارگریت رودینکو و به‌لاو بکرتیه‌ وه؟ له‌بهر ئه‌وه له‌و باویره‌دام که گهلێک تیکستی کۆن بوون و له‌گه‌لا لیشاوی رۆژگاردا له‌ نیو جوون و هه‌یندیکیشیان هه‌ر به‌ته‌نقه‌ست له‌ نیوبراون. به‌تایه‌تی چونکه چاپ و چاپمه‌نیش نه‌بووه، له‌ نیو بردنی یه‌ک دوو دانه‌ی ده‌ستخه‌ت له‌ کتیه‌یک، شتیکی یه‌ کجار هاسان بووه له‌ رابوردوودا.

به‌لام با ئیسته ئیسه هه‌ر له‌وانه‌ بدووین که به‌ ده‌سته‌وه‌ن. ده‌بینین زۆری زۆریان به‌خه‌تی عه‌ره‌بی و له‌ سه‌ر شیوه‌ی رینووسی ((شکسته)) ی فارسی نووسراونه‌ته‌وه. که‌مه‌یه‌کی که‌می ئه‌و نووسینه‌نه به‌خه‌تی سریانی و که‌متریشی له‌وه به‌خه‌تی عه‌ره‌بی نووسراونه‌ته‌وه.

جا هه‌ر چه‌نده ئه‌وانه‌ی ئه‌و ده‌مه به‌ کوردی نووسیویانه، که موزۆر، هه‌یندی له‌و تیه‌ بی ده‌نگانه‌ی له‌ عه‌ره‌بی دا نه‌بوون و له‌ خه‌تی عه‌ره‌بیدا نیگاریان چنگنه‌که‌وتوه، وه‌ک ژ، چ، ک، پ، ۰۰ هتد له‌ فارسی یه‌وه خواستوویانه، به‌لام هیچ هه‌مو‌لیکیان نه‌داوه که تیه‌ ده‌نگداره‌کانی کوردی، وێنه‌یان بۆ دا بنوی. هه‌ر وه‌ها (ر) ی ته‌له‌ و (ال) ی ته‌له‌ویان له‌ (ر) ی لاواز و (ل) ی لاواز جیا نه‌کردووه‌ته‌وه.

هه‌ر له‌ پاش چه‌نگی جیهانی یه‌که‌مه‌وه زانرا، که تیه‌ی عه‌ره‌بی به‌و شیوه‌ی که هه‌یه، بۆ نووسینی کوردی له‌بار نی یه‌. هه‌ر له‌بهر ئه‌وه بوو که له‌ کۆتایی یه‌ چه‌نگدا، میچه‌رسۆن هه‌ولگی دا ئه‌لفووی یه‌کی کوردی به‌ تیه‌ی لاتینی دروست بکا و دوو کتیه‌یشی به‌و ئه‌لفووی یه‌که‌م کرد (۱۰). به‌لام ئه‌لفووی یه‌که‌می نه‌که‌وته‌بره‌و. چه‌نده سالتیک پاش ئه‌وه، خوالسی خۆش بوو، جه‌لادته به‌درخان (۱۸۸۲ - ۱۹۵۱)، له‌شام، له‌ سالی ۱۹۳۲ دا، ئه‌لفووی یه‌کی کوردی لاتینی درکرد به‌ نیوی خواسته‌مه‌نی (اسم مستعار) ی میر هه‌یره کۆل نازیزانه‌وه که له‌ (۱۹۲۲) وه‌ پتیه‌ی خه‌ریک بوو بوو (۹۱). جه‌لادته له‌ ۱۵ ی مایسی ۱۹۳۲ وه‌ تا ۱۵ ی ئابیی ۱۹۴۳ به‌م ئه‌لفووی یه‌ په‌نجاو حه‌وت ژماره‌ گوژاری ((ها وارا)) ی درکرد. ئه‌م ئه‌لفووی یه‌، له‌ هه‌یندی لاوه، له‌ ئه‌لفووی یه‌ تورکی ده‌چی، (به‌تایه‌تی ج، ح، چ، ش، س) ئه‌مه‌ش به‌ نیازی ئه‌وه‌ی کورده‌کانی تورکیا که له‌ نووسین و خۆبندنی کوردی بی به‌شن، که‌گه‌ک له‌ و ئه‌لفووی یه‌ بینن. جا له‌ هه‌مان کاتدا، کامهران به‌درخانسی برای له‌ ۱۹۴۳ / ۱۲ / ۶ - ۱۹۴۳ / ۱۱ / ۲۲ سێ دانه‌ گوژاری ((ستیر)) و له‌ ۱۹۴۳ / ۵ / ۳ تا ۱۹۴۳ / ۵ / ۲۷ هه‌فتا و سێ دانه‌ گوژاری ((رۆژانو)) ی له‌ پتیه‌وت هه‌ر به‌و ئه‌لفووی یه‌ درکرد و له‌ ۱۹۳۸ دا نامیلکه‌ یه‌کی ئه‌لفووی یه‌ سیودوو لایه‌ره‌بیشه‌یی پی بۆ کرد وه‌ (۹۲). ئه‌م هه‌ول و ته‌مه‌لایانه‌ بوون به‌ هۆی بۆ گه‌ردنه‌وه‌ی

ئەم ئەلفوئىيە لە كوردستانى سووریا و تا ئەندازە پەكیش لە نێو هیندی لە كوردە
 رۆشنبیرهكانى توركیا و عێراقدا . ئەلفوئىيە بە درخانى پەكان ، بە شێوەیەكى گشتى
 پەربە پەرى دەنگەكانى شێوەى كرمانجى زووروو . بەلام كە بمانەوى كرمانجى
 نێو راست و ژێروى پە بنووسین ، دەبینین هیندى ناتەواوى هەبە ، وەك ئەوى
 (ر) ئ قە لە و (ال) ی قە لەوى تێدانى پە . هەروەها دەنگى (ö) - وەك
 (خوین) (شوین) (نوین) - و دەنگى (ia) - كە لە هیندى زاراوى
 باجە لانى و كرمانجى زووروو دا هەبە - وەك (قویل qül) (شویر şir))
 تێدانى پە . بێجگە لەوەش ، ئامرازى پە بەستن (اداة العطف) ، پاش تیبى
 دەنگدارىش و پە دەنگیش هەربە (î) دەنووسى ، كە ئەمەش راست نى پە . لەوەش
 بترازى ، ئامرازى خستە سەر (اداة الاضافة) ، پاش تیبى ، بە دەنگدار پە یا پە دەنگە ،
 هەربە (î) دەنووسى ، كە ئەمەش هەلە پە .

هەربە و كاتەدا كە بە درخانى پەكان لە سووریا ، خەرىكى بلأو كوردەوى تیبى
 لاتینى بوون ، تۆفیق و هەبیش لە عێراق جۆرە ئەلفوئىيەكى لاتینى بوو نووسینی
 كوردى هینایە كایەوه ، كە لەروى ئۆرتۆگرافى پەوه ، بە زۆرى لاسایی ئەلفوئىيە ئینگلیزى
 كراوەتە وە . ئەم ئەلفوئىيە لە سالى ١٩٤١ هەلە گۆفارى ((گە لا و پێژ)) داناو
 بە ناو بلأو دەكرایەوه . ئەوى راستى پە ، ئەمە كارىكى زۆر خراپ بوو . چونكە
 دەبوایە وەهەبى و بە درخانى پەكان پێكەوه هاوكارىیان بكرایە و ئەلفوئىيەكى
 پەكگرتویان بۆ زمانەكە دا بنایە . لەوانە بوو ئێستە هەبە نەبى ئەلفوئىيەكى
 لاتینى پەكگرتومان ببوایە . هەرچى چۆنێك پە ، ئەم بەختى كە ئەلفوئىيە
 بە درخانى پەكان لە سووریا دا هەبى بوو ، ئەمە وەهەبى لە عێراقدا نەبى بوو . چونكە
 كار بە دەستانى ئەم دەستى عێراق ، هەر زوو بەرەركانىیان كرد و رێى بلأو بوونەوهیان
 لێ گەرت .

رێ نەدان بە بلأو بوونەوهى ئەلفوئىيە كوردى لاتینى لە عێراقدا ، هیندى
 لە رۆشنبیرهكانى كوردى عێراقى ناچار كرد ، بێر لە چاك كردن و دەستكارى كردنى
 ئەلفوئىيە عەرەبى بگەنەوه ، بە جۆرى كە بۆ نووسینی زمانى كوردى بسازى . پەكێك
 لە وانەى كە هەر لە كۆنەوه خەرىكى بە كوردى نووسین و رێكخستنى ئەلفوئىيە
 كوردى بوون ، پە هەشتى - داما و - حوزنى موكریانى (١٨٩٣ - ١٩٤٧) پە .
 جا چونكە كۆمەلگەى كوردەوارى هێشتا لە دەورى دەربەگەبى دا پە و بزوتنەوهى
 نیشتمانى كورد ، لە لایەن دەربەگە و وورده بۆ جوازى پەوه سەر كرده پەتى دەكرى
 و بپروبا و پەرى سۆسیالیزمى نەتەوهپەسى شۆرشگێڕانە ، هێشتا بنجى خۆى دانە کوتا وە ،
 دیارە ئەوانەى هەزار و دەستگورت بوون و پایەى ((خاوەن بەرزىتى)) و ((بەگەبى))
 و ((ئاغایەتى)) و ((دوكتۆرى)) یان نەبوو و كەچى مازوورى كێشانه و تێكۆشەرانە
 خزمەتى گەورە گەورە ئەم گەلەیان كردوو . كە زۆرى جۆتكار و رەنجكێشە -
 نێویان لە كۆلەكەى تەرشدا نە هینراوه . بەلام ئەوى تەماشای گۆفارى ((زارى كرمانجى))
 بكە ، كە لە (١٩٢٦ - ١٩٣٢) لە رەواندز ، داماو دەمرى دە كرد ، بە تاییەتى ژمارە
 (٧) ، ئەمسا تێ دەگا كە داماویش لە مەیدانى دامەزراندنى ئەلفوئىيە كوردیدا
 خزمەتێكى زۆرى پێشكەش بە نەتەوه كەى كردوو . جا لە بەر ئەوهى ئەم دەستە وەزارەتى
 زانیارى (مەعارىف) خۆى دەبوو رێى خۆتەندن بە كوردى لە قوتابخانە سەرەتایى پە -
 كاندا بدا ، ناچار بوو بوو هە و لێكى دانانى ئەلفوئىيە پەكى كوردیش پەدا .
 بۆ ئەم مەبەستەش ماموستا تۆفیق وەهەبى كە ئەمكاتە كار بە دەستێكى گەورە و
 دەستێرۆشتووى میرى بوو ، فەرمانى پە درا ئەلفوئىيە پەك بۆ قوتابخانە

کوردی یه کانی عیراق دروست بکا . وه هبی له سالی ۱۹۳۳ دا کتیپکی ئه لغبوی بی به تیسی عه ره بی دهستکاری کراوه به نیوی ((خوینده واری با و)) ه وه له به غد ا له چاپ دا . به لام ئه م کتیپه ری ئی نه درا بچیتیه قوتا بخانه کانه وه ، چونکه هیندی ئ له تنگه تیلکه کان بهرگری یان کرد ، به نیوی ئه وه وه که گوايه ئه مه بی دینی به ، چوگله وموگله بخرینه سهرتیسی عه ره بی که زمانی فورئانه (۹۳) . له برئه وه ماوه به کی زۆری خایاند تا کار به دهستانی عیراق ، چاویان له وه پۆشی که تیسی عه ره بی ((کلاو)) ی کوردی یان بنریتیه سه ر . به لام له م ماوه به دا هیندی ئ گۆزان هاتنه کایه وه . بۆ وینه : سه ری عه ره بی (فتحة) به (ه ، ه) (ده نووسرا و ژور (کسرة) به (ی) و بۆر (ضمة) به (و) و بۆ دهنگه کانی (پ ، گ ، ج ، ژ) ، هه ره ک جارن ، شتیوهی رینوووسی ئه لغبوی بی فارسی به کار ده هینرا و بۆ دهنگی (v) که له فارسی تازه و عه ره بی دا نیگاری نی به ، تیسی (ف) به کار هینرا . (ر) ی قه له و به دوو (ر) و اتا (رر) نووسرا و گیره (شدة) ش به دوو یاتکرد نه وهی نووسینی تیپه که .

له (۱۹۵۰) به دوواوه ، توانرا ئه م ئه لغبوی بی "عه ره بی - فارسی" یه دهستکاری کراوه سه ره ستر به کار به نیوی . بۆ (ل) ی قه له و (ل) و بۆ (ر) ی قه له و (ز) (وهیندی جار "ر") و بۆ (و) ی کراوه (ۆ) و بۆ یی ی لار (ئ) به کار هینران . جا ئه گهرچی وه هبی هه ره له سالی (۱۹۳۳) وه هه ولی ئه وهی دا ، تیسی دهنگداری وون بوو (واتا ئه وهی به عه ره بی "الكسرة المختلصة" و به ئه لمانی Murrelvokal ی پی ده لکین و وه هبی نیوی ناوه (بزرۆکه)) و له ئه لغبوی بی به درخانی یه کاندای به م جۆره ((i)) (ده نووسری) که بریتی یه له ژوریکسی زۆر کورت و به گه گه تیکه وه دمه ده بری ، به م جۆره (ه) نیشانه بکا ، (بۆ وینه : کردن kirdin = به م جۆره ((کردن)) بنوووسی) ، له گه ل ئه وه شدا ، ئه م نیگاره له بر ره زا گرانی ، نه وو به باو . بیجگه له وه ش له جیاتی (ö) "وی" و له جیاتی (ü) "وی" به کار هینران . له جیاتی "یی" دریتز" و اتا (i) زۆر جار (ی) (ده نووسرا ، وه ک ((شیر)) و هیندی جاریش به دوو (ی) و اتا (شیر) . هه ره له م کاتهره هیندی ده ستور بۆ نووسینی ئه و تیپه دهنگدارانه دانران که له سه ره تای ووشه وه دین . ئه وه ش به هۆی یارمه تی "هه مزه" و تیپه دهنگداره کانه وه . وه ک ((ئاسمان)) له جیاتی ((آسمان)) یا ((اسمان)) و ((ئمه)) له جیاتی ((امه)) و ((ئیمه)) له جیاتی ((ایمه)) و ((ئومید)) له جیاتی ((امید)) و ((ئۆخه ی)) له جیاتی ((اۆخه ی)) و ((ئیش)) له جیاتی ((ایش)) (ده نووسرا . ئه م به شهی دووایی (واتا به شی هه مزه به کار هینان ، له م شوینانه دا ، به زۆری به هه ول و ته قه لای ماموستا عه لا ئه دین سه جادی په وه هاته به ره م) .

ئه م دهستکاری کردنه ، به و شیوهی باسکرا ، به ته وای پتیه وهی نه کرا ، به لکو زۆر کم ، کاره که له سه ره زه وقی نووسرا ، یا بوون و نه بوونی ئه و تیپانه له چاپخانه دا ویتا بوو .

له پاش دامه زراندن (کۆری زانیاری کورد) ((۹۴)) هیندی دهستکاری کوردنی دی هینرانه کایه وه . وه ک ئه وهی ((یی" دریتز)) ، و اتا (i) به (ی) له جیاتی (پی) ده نووسن و (اوای دریتز) ، و اتا (ü) به م جۆره : (ۆ) له جیاتی (وو) ده نووسن ، که ئه مه ش لا سایبی یه کی ناشی یانه ی تیسی لا تینی یه . چونکه جار (و) ته نیا ، تیسی "دهنگداری کورت" (واتا u)

نیسه، تا پیاو به ((سه ریک)) بیکاته تیپی دهنگداری دریز. (و) جاریک بو
 (u) بهرامبه ر " بوژ " (ضمة) ی عمره بی و جاریکیش بو (w) بهرامبه ر
 (و او) ی عمره بی به کارده هتیرئ، که به کسبان (u) تیپیکسی دهنگداری کورته و دووهمیان
 (w) تیپیکسی نیوه دهنگداری semivocal . بو وینه: (و) له ووشه ی
 ((و ره were)) دا له گهل (و) له ووشه ی ((کورد Kurd)) دا یه که ده نگه
 نین و جیاوازن . به که میان تیپیکسی نیوه دهنگداری (w) و دووهمیان تیپیکسی دهنگداری
 کورته (u) . ههروه ها تیپی (ی) وانا (î) تیپیکسی دهنگداری کورت نیسه؛
 تا پیاو به " سه ریک " بیکاته تیپی دهنگداری دریز. (ی) جاریک بو (î) که
 نه ختیک له زیر (کسرة) ی عمره بی دریزتره و جاریکیش بو (y) به کار
 ده هتیرئ که بهرامبه ر (ی) ی عمره بی یسه . به که میان (î) تیپیکسی دهنگداری
 و دووهمیشان (y) تیپیکسی نیوه دهنگداری . بو وینه: (ی) له ووشه ی " شیر "
 (şîr) دا له گهل (ی) له ووشه ی " یاری " (yarî) دا یه که نین و جیاوازن .
 به که میان تیپیکسی دهنگداری دریزه (î) و دووهمیان تیپیکسی نیوه دهنگداری (y) .
 " کورزی زانیاری کورد " بیجگه له ووشه ی و شوپنیکسی باس کردووه بو
 رینووسی کوردی که به داخه وه زور به په له دانراوه و گهلئ که موکورتی و ناتعوای
 تیدا هه به و هه ر له بهر نهووشه که ته نیا به پیشنیازیک ده درته قهلم ، نه که به
 ده ستوریک که ریزئ بگیری و پیره وی بگری (۹۵)

وادیاره له و کاته دا که جهند که سیک له عیراق و جهند که سیکسی دی له سووریا ،
 خه ریکی دا هتینانی ئه لفووسی به کی کوردی بوون ؛ کوردیکسی خه لکی سه پمانیش
 که نیوی مه لا ره شید به گی بابان بووه ، له ئه ستموول خه ریکی دا هتینانی ئه لفووسی به کی
 کوردی بووه ؛ بو ئه وه ی کتیبیک به نیوی " جمع البحرین فی اقتران النیرین " وه ی
 بو بنووسیته وه ، که بریتی یه له وهرگیرانی کوردی کتیبی " الصحیح " ی موسلیم و
 بوخاری ؛ که ئه وه ش کومه له حه دیسکی به یامبهری ئیسلامه . ئه م زانایه که له
 ۳۰ ی کانوونی دووه می ۱۹۴۲ دا کتیبه که ی تهاو کردووه ، ئاگای له هه لو تهاقه لای
 کوردی دی نه بووه . ئه ویش ئه لفووسی به کی کوردی له سه ر بنجینه ی ئه لفووسی ی
 عه ره بی و فارسی داننا وه (۹۶) به لام دهنگه تاییه تی به کانی زمانی
 کوردی ؛ تا ئه ندازه یه کی زور له یه که جیا کردووه تهاوه . بو وینه: له باتی " (د) ی کلور "
 و " (ر) ی سووک " نوخته یه کی خستووته زیر " د " و " ر " که وه . سه ر (فتحه) ی
 عه ره بی (وانا تیپی دهنگداری کورت) ی به (ه) نووسیوه . جا ئه گهر چی " بزروکه "
 (الکسرة المختلصة) ی ناسیوه ؛ که چی هیچ نیشانه یه کی بو داننا وه . ههروه ها تیپی
 دهنگداری (و) ی به " بوژ (ضمة) ی عمره بی نووسیوه و " زیر (کسرة) ی هه
 به (کسرة) ی عه ره بی نووسیوه . بو (ل) ی قهله و " نوخته یه کی خستووته سه ر (ل) که
 وله جیاتی (ی) (ê) نوخته یه کی خستووته زیر " (ی) که .

له کوردستانی ئیرانیشدا به هوی ئه مووه که ری به گه شه کردنی زمانی کوردی
 نه دراوه ، کورده خویند هواره کانی ئیران ، به زوری ، یا به شیوه ی نووسینی فارسی ؛ کوردی یا ن
 نووسیوه ، یا هه ر ئه لفووسی کورده کانی عیراقیان به کارهانیوه . ئه و گوئار و روژنامه نی که له
 ده ورانی حکومتی مه هاباد (۱۹۴۵ - ۱۹۴۶) دا درچوون ، هه موو به تیپی عه ره بی ی
 ده ستکاری کراوه ؛ وه که ئه وانیه ئه وسه رده مه ی عیراق نووسراون . وانا ته نیا بو " سه ر (فتحه) ی
 عه ره بی " (ه) و بو " بوژ (ضمة) ی عمره بی " (و) و بو " زیر (کسرة) ی عمره بی "
 (ی) به کارهتیراوه . ئیشاره ته کانی دی پیره وی نه کراون . چونکه ئه و ئیشاره تانه ئه و

دەمە لە عىراق باو نەبوون و لە چاپخانه كانيشندا دەست نەكە و تەوون .

شايانى باس ئەوە يە كە زاناي كورد ئايە توولسلاي مە ر د و خى كورد ستانى ، ئە ل ف و بى ئ يە كى كوردى سىو شەش تىيى ، لە ئە ل ف و بى ئ ي ع ر ه بى - فارسى دى دەستكارى كراو چى كوردووه و ئە م ئە ل ف و بى ئ يە لى لە سەرە تاي فەر هەنگە كەي دا باسى كورد ووه (٩٧) . بىجگە لەو ش زىنووسىكى تاييە تى دى بۆ نووسىنى كوردى داناو و تىيە دەنگدار و بى دەنگە كانى لە يەك جيا كوردووه تەو و بۆ هەريە كە نيشانە يە كى تاييە تى داناو . كە چى خۆي ئە و زىنووسە ي نە بۆ نووسىنە وە ي فەر هەنگە كەي و نە بۆ نووسىنى هىچ شتىكى دى بەكار نە هەيناو .

ئەوى راستى بى ، ئە ل ف و بى ئ ي ع ر ه بى - فارسى ، هە ر جى چۆ نىك دەستكارى بكرى ، هەيشتا گە لىك ناتەواوى تىدا دەمىنى ، ئەوەيش لەبەر ئە م هۆيانە ي خوارووه يە :
١ - ئە ل ف و بى ئ ي ع ر ه بى - فارسى ، هەرچە ن دە ئە ل ف و بى ئ يە كى يە كجار جوانە ، بە لآ م زۆر گرانه . چونكە هەموو دەنگىك جوار نىگارى جياوازي هەيە . نىگارى هەر دەنگىك بە پىي شۆينى ئە و دەنگە لە ووشەدا دە گۆري ، لە سەرەتاو بى ، يا لە نىو م راستدا ، يا لە بنەتادا . بۆ وىنە دەنگى (ج) بە جوار جۆر دەنووسى : ج ، ج ، ج ، ج ، ج ، ج . ئەمەش شتىكى خۆرسكى يە . چونكە مۆزوى ئە ل ف و بى ئ ي ع ر ه بى - فارسى لە هەزار و پىنج سەد سان دىزىترە و تا ئىستە هىچ جۆرە بىرازىكى وای نە كراو كە لەگەل گيانى ئە م چەرخەدا بگونجى .

٢ - شۆو يە كى يە كگرتوى نى يە بۆ نووسىن . بۆ وىنە : ووشە ي ((تىيە لچوون)) بە جوار جۆر دەنووسى : (تى هە لچوون) ، (تىيە لچوون) ، (تىيە لچوون) ، (تى هە لچوون) و كە سيش ناتوانى بلى يە كىك لە م جۆرانە هە لە يە . هەرچە ن دە دە توانى ئە م ناتەواوى يە بەو تە واو بكرى كە هەموو تىيە كان بەسەر يەكەو بىنووسىن ، وەك : ((تىيە لچوون)) ، بە لآ م ئەمە ناتوانى بكرىتە دەستور يكى گشتى بۆ هەموو ووشە يەك .

٣ - دەستور يكى راستى نى يە بۆ نووسىنى ئامرازي بەستەو (اداة العطف) لە دۆخى تىيى دەنگدار و بى دەنگدا . بۆ وىنە : ((ژن و پىيا و)) كە دوو نىوون ، بە تىيى (و) پىكەو دەبە سترىن ، لە كاتىكدا ووشە ي ((ژن)) بە تىيىكى بى دەنگ ، وانا ((ن)) كوتايى هاتوو . هەروە ها دوو نىوى وەك : (رى و جى) ش هە ر بە تىيى (و) پىكەو دەبە سترىن ، لە كاتىكدا ووشە ي (رى) بە تىيىكى دەنگدار ، وانا (و) كوتايى هاتوو . ئە مەش لە زمانەوانى دا هە لە يە . چونكە دەنگى ئە و دوو (و) وەك يەك نىن . يە كىيان (ũ) ئەوى دىيان (w) .

٤ - دەستور يكى راستى نى يە بۆ نووسىنى ئامرازي خستە پال (اداة الاضافة) پاش تىيى دەنگدار و تىيى بى دەنگ . بۆ وىنە : ((كورى من)) لەگەل (كورەكەي من) هەردوو كيان بە (ي) دەنووسىن . ئەوانە ي شارەزاي فۆنۆلۆژى زمانى كوردىن ، دەزانن ، دەنگى ئەو (ي) يە لە هەردوو بارەكەدا وەك يەك نى يە ؛ يە كىيان (ɣ) يە و ئەوى دىيان (y) يە .

٥ - بە هۆي تەنگى ، ماوە ي ئە ل ف و بى ئ يە كە بەو ، پىا و ناتوانى تىيى نىو دەنگدارى (w) لەگەل تىيى دەنگدارى (u) لە يەك جيا بىكەتە وە ونا چاردە بى بۆ هەردوو كيان هەر (و) بنووسى ، كە ئەمەش هە لە يە . بۆ وىنە : ((wurg)) بەم جۆرە دەنووسى : ((وورج)) . وانا دوو دەنگى جياوازلە يە هە ر بە يەك جۆرە نىگار دەنووسى . هەروە ها تىيى نىو دەنگدارى (y) و تىيى دەنگدارى (ɪ) هەردوو كيان بە (ي) دەنووسى . بۆ وىنە : ((sayf)) بەم

جۆره ده نووسی: ((شاپی)) . واتا دوو دهنگی جیاواز له یه ك ، هه ربه یه ك چه شنه نیگار ده نووسی .

٦ - تیسی دهنگداری وون بوو (واتا ژیری كورت یا بزرۆكه ((تۆفیق وه هبی ووتنه نی)) ، به م ئهلقوبی یه نانووسری . خو ئهگه ر ئاواش بنووسری: (م) ، بۆ وینه: ((برددن)) ئا و بنووسری: ((برددن)) ؛ ئهوه شتیکی زۆر ناشیرین ده رده چیی .

٧ - هیندی دهنگ هه ن كه بكه ونه ته نیشته یه كهوه ، نووسینیان یه كجار سه خت ده بی . بۆ وینه كه بلیت: ((ئه مه كرمانجی ژوروو وه)) یا ((تۆ ئه م كاره ت نه كردوو وه)) ؛ پتویسته ووشه ی ((ژوروو وه)) و ((كردوو وه)) ؛ به و جۆره بنووسیت . واتا سی ((و)) به كار بهینیت كه ئه مه ش شتیکی زۆر سه خت و ناشیرینه له نووسیندا . خو ئهگه ر ئاوا بینووسیت: ((ژوروو وه)) و ((كردوو وه)) ؛ وه ك ئیسته ده نووسری ، ئهوه هه له یه . چونكه (و) ی ((ژوروو)) تیپکی دهنگداری درێژه ؛ واتا (ئا) ه و (و) ی دووا پیسی تیپکی نیوه بی دهنگه ؛ واتا (w) . ((ژوروو)) و ((كردوو)) ده بی و بنووسرین : kirdûwe — jûrûwe (١٨) .

بیجگه له م دوو چه شنه ئهلقوبی یه له سه ره وه باسمان كردن ؛ واتا ئه لقوبی ((عه ره بی - فارسی)) ی ده ستكاری كرا و ئهلقوبی لا تینی ، د وو جۆره ئهلقوبی دیش هه ن : یه كیكیان ئهلقوبی ئیزدی یه و ئهوی دیش ئه لقوبی سریالی یه .

ئهلقوبی ئیزدی ئهوه ئهلقوبی یه كه ههردوو كتیبه پیرۆزه كه ی ئیزدی یه كان بهوه نووسراوه تهوه ، واتا ((مه سحه ف ره ش)) و ((كتیبی جه لوه)) (١٩) . هه رچهنده نازانری كه ی ئه م ئهلقوبی یه دانراوه ؛ به لام ئهوه ی ئاشكرایه ئهوه یه ئهوكه سه ی دایناره شاره زایی یه كه ی تهواوی له ئهلقوبی یه عه ره بیهش و فارسیشدا بووه . هه موو ئه و دهنگانه ی كه له كوردی دا هه ن و به ئهلقوبی یه عه ره بی و فارسی ده رنابرین ، به م ئه لقوبی یه ش ده رنابرین . ئه هجا ده مینیته وه سه ر ئه لقوبی سریالی یه كه ی كورد ه كانسی سۆ قییت .

كورد ه كانسی ئهوی له پاش شۆرشى ئۆكۆ به ره وه ، هه لیان بۆ هه لكه وت به زمانى خۆیان بخوینن و بنووسن . له ١٩٢١ دا ئهلقوبی یه كى لا تینی به تیسی ئه ره نه نی بلاو كرایه وه ، به لام پاش ئهوه ی تاكه كتیپکی پی دمرچوو ، زانرا كه ئه م ئهلقوبی یه به كاری نووسینی كوردی نایه ت . ئهوه ش بوو به هۆی ئهوه ی تا ١٩٢٩ هه موو جۆره نووسینی كوردی بویتتی . هه تا له و ساله دا د وو كه س : عه ره بی شامۆ و ماره گۆ لێف ، ئهلقوبی یه كى لا تینی یان داناوله ١ / ١ / ١٩٣٠ دا به شیوه یه كى ره سمی خرایه كار . به لام ئه م ئه لقوبی یه به داخه وه زۆر نه ژیا و گۆرا به ئه لقوبی یه سریالی ، كه له گه ل سروشتی زمانى كوردی دا به هیه چ جۆریك ریک ناكه وی . ئه لقوبی یه سریالی ، به زۆری له سالى (١٩٤٦) هه به كار ده بری ، له گه ل ئهوه شدا ، زانا كورد ه كانسی ئه وی هه ستیان به ناتهواوی ئه م ئه لقوبی یه كردوو . له بهر ئهوه یه جاروبار ، له سنووری توانستیاندا ، هه ره به ئهلقوبی لا تینی دهنووسن . ئه هجا بۆ چی ئهلقوبی لا تینی لا برا و ئهلقوبی سریالی خرایه جی ، ئهوه باستیکی دوو درێژه ولیدوانی له م بهرگه دا و ئه له م شوینه دا به راست نازانم .

بە كورتى :- سەرنجدانىكى ھوردى ئەم باسە سەرەو، بۆمان دەردەخا، كە
 زمانى كوردى ھىشتا ئەلفوبىيە كى نى يە دلى پىيى خۇش بىيى . چونكە
 جگە لە ئەلفوبىيە لا تىنى (۱ . ۰ . ۰) ، ھە موو جۆرە ئەلفوبىيە كانى دى ، ھەرچە ندی
 دەسكارى بکرىن ورتکبخرىن ، لە گەل سروشتى زمانى كوردى و پىويستى يە كانى
 ئەم سەدە يە دا ناگونجىن . لەبەر ئەو ئەيمە ناچارىن ھەول بەدەين خۆمان
 لە پاشاگەردانىي رىنووس دوور بخەينەو ، بە بەكارھىنانى ئەلفوبىيە كى نوئ .
 بىجگە لەوش بە راستى دەبىي لەو نوختە يەو دەست پىي بگەين ، كە ئەيمە تەنيا بىو
 دانىشتوانى ناوچەي سلەيمانى ، يا بىو خەلگى كوردستانى عىراق نا نووسىن ،
 بە لكو دەمانەوئ زمانىكى ئەدەبىي وا بەتەينە بەرھەم ، كە يەگرتووبى لە رووى
 رىنووس ورتىزمان و دەنگ و فەرھەنگە وە و بۆتەواوى گەلى كورد .

يەكە مەن ھەنگاويش بەرھەم و ئەم ئامانجە پىروژە ئەو يە كە كوردى ھەموو
 لا يەك بتوانن بە يەك جۆرە ئەلفوبىيە بنووسن و بخوئىنەو ، تا بتوانن
 لە يەك بگەن . ئەوسا ھەر بەم ھۆيە شەرە بەچە سپاندنى ئەو زمانە ئەدەبىيە كە
 دروست دەبىي ، بە لای ھەمووانەو ھاسانتر دەبىي . چونكە ھىچ كاتىك
 ۶ - ۷ ملوئىن كوردى توركيا ئامادە نىن بچن فەئى ئەلفوبىيە عەرەبى
 و فارسى دەسكارى كراوبىن و زمانىكى ئەدەبىيى لە پالدا فەئى بىن . خىو
 ئەگەر ئارەزووشى بگەن ، ئەوا ھەرفەئى نابىن . چونكە نە قوتابخانەي كوردى يا ن
 ھە يە و نە سەرپەستى فەئى بوون . لىزەدا ئەم قسانە لە گىرقانە وە دەرناھىنم ،
 بە لكو لە سەرھاتى خۆمەو قسە دەكەم . بە تايىبە تى چونكە ژمارە يە كى زۆر لە
 كرىكاران و خوئىندكارانى كوردى توركيا و سوورپا و ئىيران لای مەن دە رزىان
 خوئىندووە و بە تاقىكردنەو بۆم دەركوتووە كە قورسى ئەلفوبىيە عەرەبى -
 فارسى دەسكارى كراو ، تەنانت بۆ كوردەكانى ئىرانىش كە ئەلفوبىيە فارسىش
 دە زانن ، پىشتى گەلئىكىانى لە فەئى بوونى زمانى كوردى سارد كردووە ئەو . خىو
 ئە وە بىگانە ھەرباسى مەكە . بە پىچەوانەي ئەو وە جۆرە سەرنجىكى دىم
 پەيدا كردووە لە تاقىكردنەو ئەلفوبىيە لا تىنى دا . بەم جۆرەي خوارەو :

ئە و خوئىندكار و كرىكارانەي خەلگى كوردستانى توركيا بوون و لە پىشتى ئەلفوبىيە
 توركى لا تىنى يا ن دەزانى ، بە ماوەي چەند سەعاتىك فەئى نووسىنى كوردى بە
 لا تىنى بوون . لە كاتىكدا ئەو خوئىندكار و كرىكارانەي كە خەلگى كوردستانى ئىيران
 يا سوورپا يا عىراق بوون ، سەرەراي ئەوش كە ئەلفوبىيە عەرەبى يا ن بە باشى دەزانى ،
 كە جى بە شەش مانگ تا سالتىكىش ، نەيان دەتوانى بە باشى فەئى نووسىنى
 كوردى بىن ، بەم ئەلفوبىيە عەرەبى يە فارسى يە دەسكارى كراوەي ئىستە . بە لام
 ھە ر ئەوانە (بە شارە زايى يە كى زۆر كە مى ئەلفوبىيە ئىنگلىزى) ، دە يانتوانى
 لە ماوەي ۲ - ۳ ھەفتە دا ، نووسىنىكى بى ھەلە ، بە ئەلفوبىيە كوردى لا تىنى
 فەئى بىن . ئەجائەو كوردانەي كە ھىچ جۆرە ئەلفوبىيە يەكيا ن نە دەزانى ، نە ھى
 عەرەبى - فارسى و نە ھى ئىنگلىزى يا توركى ، ئەوانە بە ماوەي ۶ - ۱۰ ھەفتە
 فەئى ئەلفوبىيە كوردى لا تىنى دە بوون ، بە لام بە ماوەي سالتىك ئەوجا فەئى
 ئەلفوبىيە عەرەبى يە فارسى يە دەسكارى كراوە كەي ئىستە دە بوون ، ئە وە يىش
 نەك پىي گرى و گول و بە تەواوى .

ئەجائەگەر ئىستە ئەو بەتەينە بەر جاوى خۆمان ، كە ۸۵ % ي گەلەكەمان
 نە خوئىندەوارە ، ئەوسا تى دەگەين كە بە كارھىنانى ئەلفوبىيە لا تىنى بىو

به خوتند هوار كردنى كومه لاسى خه لكى وولاته كه مان، چهنده شتيكى به سوود، له سه ده په كدا كه هم سوو كاروبارى ژيان به ختيرايى ده جى به پتووه .
 كه له قوتايخانه نيومندى په كانى كركوك و ههولتيردا ماموستا بووم، زورم هه ولا دا نووسينى كوردى به لاتينى بلاو بگه وه و گه ليك له قوتايى به -
 كانم و ماموستا كانى هاوړپم، فترى ته و ئه لوفوبى به كرد و كه له سالى ۱۹۵۷ دا ناميلكهى ((نووسينى كوردى به لاتينى)) له موو بر باسكرام، بلاو كرد موه، بسو ته وه بسو كه ببته بنكه به ك بسو گشتى كردنى (تعميم) ته م ئه لوفوبى به .
 به لام به داخه وه ته م هه ولا و تهغه لايى من به له گه ليك لا وه كوئر كوئيرانه درايه به رليسى هتيرشى بى جى و تانورتنى نارموه، به تاييه تى له دوولا وه :
 له لايه كه وه هتندريك له موسولمانه تهنگه تيلكه كان دهيان گوت : ((ته م لاتينى به لا دينى به)) . له لايه كى ديشه وه رژنامه ي " اتحاد الشعب " كه ته و ده مه زمانى حالى ((پارتى كۆمونيستى عىراقى)) بووه، له سالى ۱۹۵۹ دا وله به شى " صوت الشعب الكردى " دا، ووتارتيكى بسو به ها ته دين شيخ نوورى، به نيوتيكى خواسته منى به وه بلاو كرد موه، كه له ويدا به خوتوخو پرايى و شيوه به كى كو نه بهرستانه به هتيرش برابووه سر نهوانى خزمه تى ئه لوفوبى كوردى لا تينى ده كه ن و ته م كرد موه به ش به كارتك درابووه قه له م كه دزى به كيتى نيشتمانى عىراق " بى !!

جاري نهوانى كه به نيوى ثاينموه هتيرش ده به نه سر ئه لوفوبى لاتينى ، ده بسى بزنان، كه ته م ئه لوفوبى به - پتووه ده لپن ئه لوفوبى به عمر بهى ؛ له بنه مه وه له ئه لوفوبى نارامى به وه و مرگيراه به كه ئه لوفوبى به گه ليكى ديوان (مسيحي) بووه و ئه لوفوبى ناراميش ده سته خوشكى ئه لوفوبى به عيبرى به ؛ كه ئه لوفوبى جووله كه كانه (۱۰۱) . ته مه ته وه و ههروه ها له زمانى به يامبرى ئيسلاميشدا و هه تا ماوه به كى زوريش، نووسينى عمر بهى سر و بوور و ژيرو زونه و گيره و هه لكشاوى و داكشاوى نه بووه و دووايى بسو دروستكراوه . پاشان ته گم پيا و به به كار هينانى ئه لوفوبى لاتينى ؛ بسى دين بسى ؛ ده بسى هم سوو كه لسى تورك بسى دين بن ، چونكه ته مه په نجا سالا پتره ئه لوفوبى لاتينى به كار دين . ته مه ش خالانى ته وه به جارتيكى قوتايى به كه له مزگوت له ماموستا كهى ده پرسى ؛
 عمرى ماموستا ته وه بسو چى هيچ كتيپيكى ثاينى به كوردى نى به ؟ ته ويش به لووتيكى به ته نه مست منگ كراوه ده له لى : ((با به لى چه رامه هيچ مه رچه عيكي ئيسلامى ، به هيچ ليسانتيك غه برى لوغه تى عمر بهى به ، بسى)) . قوتايى به - كه يش پتووه ده لى : ((ته م ماموستا ته وه تورثان خو تى به فارسى و توركى و مرگيراه و گه ليك كتيپى ثاينيش هه به فارسى نووسراونه ته وه . ته وه بسو چى نه مانه چه رام نه بوون ؟)) . ماموستا ده شكه زى و ده لى : ((ئاخر ته ولا دم ، به كوردى ناپى)) . كه قوتايى به كه زور له سر قه كه ده روا، ماموستا كه پتووه ده لى : ((با به لى : كوردى پانه ، پان)) .

ته مجا با پتووه سر نهوانى ته م ((پانتيتى به)) زمانى كوردى له قالبتيكى دى دا، به لام به هه مان ناوه رو ك دم دم برن . نهوانى كه وا بى وورد بوونه وه و زه حمت دانه بهر خو و هه مست به بهر پسيارى كردن بهرامبر گل و پاشه پوژى زمانه كهى، " پاراستنى به كيتى نيشتمانى عىراق " له بهر بهر كانى ئه لوفوبى به كى تازه دا بسو زمانى كوردى دم بينن و ته وه ش ده كه نه به لگه بسو به لامردان و

وری گرتن له گه شه پیدان و پیشخستنی زمانی کوردی، له سمر بنچینه به کسی زانستانه،
 شه ز بهش به حالی خۆم، سهرم رای هه موو نهجامتکی خراپی شه م کاره، ههیشتا
 وای داده نییم که ئهوانی واده که ن، له نه زانینه وه ده یکه ن و نهک له خراپی به وه.
 به لام ئهوانه ده بی بزاسن، که زمانهوانی زانسته و تهزیا ئهوانی پسپۆرن
 ده توانن له م مه یدانه دا بیرورای خۆیان دهر بپرن، نهک ئهوانی دورن لسه
 بابه ته که وه. نه مجا ده بی ئهوهش بزاسن، کاتی چه ند گه لپیک له وولا تیکدا بوون و
 و یسترا به پینرینه سهر ئهوهی پیکه وه بژین و یه ک بگرن، ئهوا دیاره ئهوه پیکه وه ژیان
 و یه گرتنه، تهزیا له سمر بناخه ی وهک یه کسی ئابووری و سیاسی و کومه لایه تی و
 خۆپنده واری و رۆشنیری پیک دی، نهک له سمر بنچینه ی به کیتی درۆزنه و
 چاولیکه ری ده سکورد و خۆ به سمر به کدا سه پاندن. دووایی بوچی ده بی
 چاره سهر کردنی گیر و گرتنه کانی زمانی نه ته وه یه ک به شیوه یه کسی زانستانه و ئهوه پیری
 ئاشتیخوازانه، شتیکی خراپ بی و دۆژمنایه تی بی به امهر گه لپیک دی، له
 کاتیکدا به زهر سه پاندنی ئه لفو بی یه کسی تاییه تی، که به کاری زمانی کوردی نه یه ت،
 کارتیکی "دیمۆکراتیانه" و "پیشکه و تنخوازانه" بی و خزمه تی "یه گرتن"
 و "برایه تی" بکات؟. جا له بهر ئهوه ی له سالی ۱۹۶۰ دا وه رۆژنامه ی
 ((صوت الاکراد)) ی ئهوه ده مه دا، به تیزیکه ی په نجا ووتاریک به زمانی
 عه ره بی، شه م با سه م شتی کرد و وه ته وه به باشی، شه وا پتیویست نی یه
 یتر له سهری برۆم. هیوام وایه ئهوانی چوارده سال له مو بهر له سهر شه و به سهر
 ناراسته بوون، ئیسته له سهر شه و به سهر نه ما بن، بادانه وه ش شووره یی نی یه،
 به لگو جوامیری یه.

ئیسته ش که کورد له عیرا قدا، سهر به ستی به کوردی نووسینی هه یه؛ پتیویسته
 هه مو دا وود زگه کانی، له سهر ده ستی زمانهوانه کاندای همولی ئهوه بدهن ئه لفو بی یه کسی
 لاتینی یه یه گرتوو ئاماده بکه ن و شان به شانی ئه لفو بی عه ره بی یه فارسی یه
 ده ستکاری کراوه کی ئیسته، له سهر خۆ فیری قوتایی به کان و خۆپند کاره کان وه هه موو
 کومه له کانی گه لی بکه ن. ههروه ها نهوونه یه کسی ئهوه ئه لفو بی یه به ههزاران دانه
 چاپ بکه ن و به سهر کورده کانی دهر وه ی عیرا قدا بلاوی بکه وه. شه شه ئهوه ناگه یه نی
 که ئیدی (ئیشر) ده بی پشت بکه یه فیری وونی ئه لفو بی یه عه ره بی و زمانی
 عه ره بی. نه خیر. به پیچهوانه ی ئهوه وه، ئه لفو بی یه لاتینی یه کوردی، واما ن لسی
 ده کا که ئه لفو بی یه عه ره بی به نیازی فیری وونی زمانی عه ره بی، با شتر فیری
 بیین. چونکه ئهوه راستی بی، نووسینی دوو زمان به یه ک ئه لفو بی یه سهر له پیا و
 ده شیوینی. بو وینه: منالپکی کورد ئه گهر فیری نووسینی ووشه ی ((مه مه د))
 بی، ده بی جار ی وای فیر بگری: ((محمد)) و جار تکی دیشوا: ((مه مه د))
 شه شه کارتیکی یه کجار گرانه. خۆ ئه گهر له دهرزی کوردی دا ((مه مه د)) ی هه ر
 به رینووسی عه ره بی فیر بکه یین، (واتا، ئاوا: محمد)؛ نه وه مانای وایه زمانتیکی
 فیر ده که یین. یه دوو رینووسی جیا واز.

جا له بهر ئهوه ی ئه لفو بی یه لاتینی، ئه لفو بی یه باشه رۆژمانه، پتیویسته
 هه ره له ئیسته وه خۆمانی بو ئاماده بکه یین، به لام پله پله و له سهر خۆ و دلتیاش
 بیین لهوه ی که رۆژی له رۆژان دی ئهوه ئه لفو بی یه جی یه ئهوانی دی هه موویان
 ده گرتنه وه و شه شه فرمانی زانسته و ئهوه دژی تهووزمی رامالکهری زانستی
 پیشکه و تنخوازانه بوستی به هه لده خلیمکی و له نهجامدا په شیمان ده پیته وه.

ویندیہ کی لہنوی لائینی دیوہ ستاری کراو

والہ خوارموہ ویندیہ کی لہنوی لائینی دیوہ ستاری کراو پیشان دیوہ م کہ ٹیستہ لہ نیو خونندہ وارانی کورد دا باوہ ولہ ہنمہ تہوہ لہ لایمن بہدرخانی یہکانہ وہ جی کراوہ . ٹہم لائینی یہ وہ نہ بیو کہ موکورتی و ناتواوی نہ بیو، بہ لام ٹہ وہ ہہ یہ لہ ہہ موو جورہ کانی دی باشتہ . لہبر تہوہ لہ سالسی (۱۹۵۶) وہ تا ٹیستہ خہ رکی بلاو کردنہ وہ و چاککردن و تہواو کردنیم . ویندی تہو چاککردنہ نہ شوہ ہہ رلیوہ دا دیوہ خہ مہ روو .

تیسی لائینی	جوری دہر برینی	بہرا مبرہ کی	ویندی بہکارہ تینانی
a A	ا	(ا ا ا)	ا - ا
b B	ب	(ب ب ب)	با
c C	ج	(ج ج ج)	bac
ç Ç	چ	(چ چ چ)	ça
d D	د	(د د د)	dada
e E	ئ	(ئ ئ ئ)	cadde
ê Ê	ئی	(ئی ئی پی سی)	deçê
f F	ف	(ف ف ف)	def
g G	گ	(گ گ گ)	cêge
h H	ھ	(ھ ھ ھ)	heçe
ħ Ĥ	ح	(ح ح ح)	hec
i I	ئ	- نانووسری -	çi
î Î	ئی	(ئی ئی پی سی)	hiç
j J	ژ	(ژ ژ ژ)	dejfi
k K	ک	(ک ک ک)	deka
l L	ل	(ل ل ل)	lak
l̃ L̃	ل	(ل ل ل)	deļê
m M	م	(م م م)	maç
n N	ن	(ن ن ن)	nan
o O	و	(و و و)	koke
ö Ö	و	(و و و)	nön
p P	پ	(پ پ پ)	pak
q Q	ق	(ق ق ق)	qel
r R	ر	(ر ر ر)	derd
ř Ř	ر	(ر ر ر)	keř

تیسی لا تینی	جوڑی د ص برینی	بهرامبره کھی	وینھی به کارهینانی
s S	س	(س س س)	سەر
ş Ş	ش	(ش ش ش)	شل
t T	ت	(ت ت ت)	ترش
u U	ئ	(ئو ئو و)	کورک
û Û	ئو	(ئو ئو و)	جووم
v V	ق	(ق ق ق)	مروف
w W	و	(و و و)	وهره
x X	خ	(خ خ خ)	بناخه
ẋ X̄	غ	(غ غ غ)	بغدا
y Y	ی	(ی ی ی)	یهک
z Z	ز	(ز ز ز)	تزره

سه رنج :- عوتیانھی له ژئو ستوونی ((بهرامبره کھی)) دا نووسراون ، وینھی تییه عهره بی به فارسی به دستکاری کراوه کان پیشان ده دا له جوار باردا :

- ۱- له باریکدا که سه سه خو و تنیا د ص برینی .
  - ۲- له باریکدا بینه د هنگیک له سه مه تای و وشه به کدا .
  - ۳- له باریکدا بینه د هنگیک له نیومراستی و وشه به کدا .
  - ۴- له باریکدا بینه د هنگیک له کوتاییی و وشه به کدا .
- بۆ وینه :** د هنگی "قی" ته گهر به تنیا بی ، واد نهووسری : (ق) ، ته گهر له سه مه تای و وشه دا بی ، واد نهووسری : (ق) ، ته گهر له نیومراستی و وشه دا بی ، واد نهووسری : (ق) ، خو ته گهر له کوتاییی و وشه شدا بی ، واد نهووسری : (ق) .
- تعاو کردنی ناتعاوی به کانی ته م ئه لغبی به :

(۱) - له سالی (۱۹۵۷) دا وله نامیلکه ی ((نووسینی کوردی به لا تینی)) دا ته م شتانه ی خواره وم خسته سه ئه لغبی که ی به درخان :

۱- د هنگی (ر) ی قه له و و (ل) ی قه له و م به (r R) و (l L) جیا کرد مه . هوی ئه مه ش نه وه بیور که نهو د و د هنگه به و دوو تییه ، له لایه ن چاپخانه ی کوردستانه وه له هه ولتیر بلاو کرایوره وه و نهو چاپخانه به ش تنیا چاپخانه به ک بیور که تیسی لا تینی ی هه بیور . به لام وایه ؛ ته گهر نهو د و دوو تییه و (r R) و (l L) یا و (r R) و (l L) بنووسریین ، چی تره .

۲- تیسی بیوه ندی (حرف الجر) م پاش و وشه به ک که به تیسی د هنگدار کوتاییی هاتبی ، له گهل تیسی بیوه ندی ی پاش و وشه به ک که به تیسی بی د هنگ کوتاییی هاتبی ، له یهک جیا کرد مه . بۆ به که میان : (y) و بیو دووسیان : (i) م دانا . بۆ وینه : ((مامۆ ستای من mamostay min)) به لام ((کوری من hufi min)) .

۳- تیسی به ستنه وه ی (حرف العطف) م پاش و وشه به ک که به تیسی د هنگدار کوتاییی هاتبی ، له گهل تیسی به ستنه وه ی پاش و وشه به ک که به تیسی بی د هنگ کوتاییی هاتبی ، له یهک جیا کرد مه . بۆ به که میان : (w) و بیو دووسیان : (û) م دانا . بۆ وینه : ((مامۆ ستا و قوتاییی mamosta w qutab)) به لام ((کور و کج kuû kiç)) .

جە ند پيشنيازيكى دى :

- ۱ - بە لای منە وە واباشە ئەم ئەلفوبىيى لائىنى بەى كە ئىستە باوە، بکە يەنە بنجىنە يەك بۆدانانى ئەلفوبىيى يەكى لائىنى سووکىروهاسانتر .
- ۲ - ەتادە توانىن دە بىي کارىكى وابکە يەن نوختە وچوکلە لە زمانە کە ماندا کە متر بکە يەنە وە . بۆ وئىنە : (ئە e) وابنووسىن : (ئى i) و (ئى e) وا : (e) ئەودە مە چوکلەى سەر (e) دە توانىن فرى بدە يەن . ەروە ها بۆ "بزرۆکە" ؛ لە جياتى (i) وا بنووسىن : (i) - وەك تورکە کان دەينووسن - وئەوجا (ئى i) ش ئاوا بنووسىن (i) . ئەودە مە لە چوکلەى سەر (i) ە کە رزگارمان دە بىي . لەوانە ئە ەى واهەبن کە لەم روووە پيشنيازي باشترو بە جى تريان ە ە بىي .
- ۳ - ئەلفوبىيى ؛ کە وا وکراس نى يە ، باش کۆن کردنى فرى بدرى . لەبەر ئەوە نابىي لە دانانى ئەلفوبىيى زمانە کە ماندا بە ەيچ جۆرىک بە لە بکە يەن . دە بىي بزانيەن کە چىنى يەکان ئەمە (۱۵) سال پترە خەرىكى ئەوەن زمانە کە يان بە ئەلفوبىيى لائىنى بنووسن و ەيشتا ەرخە رىكى براوە ن . ئىمە لە گەلى چىنى تىکۆ شەر زانا تر و پيشکە و سووتر نىن .

ئەووترىيەك لە نووسىنى كوردى يەيدەنگەر ئو

لە كۆتايىي ئەم بەردە شدا دە مەوى ئىستە پارچە يەك نووسىنى كوردى ، بە وشىو يەى كە لەم نامىلكە يەدا باسەم كوردووە ، پيشكەش بە خوئندەوارانى كورد بکەم . مە بە ستم لە مە ئەوە نى يە بىروپراي خۆم بە سەر كەسدا بە پىنەم . زمان ملكى گەلە و كارى نىش تەنيا ئەوە يە جى بە باش دەزانم ، وەك پيشنياز بيخە مە بە ر دەمى گەل . لە گەل ئەوە شدا دلنپام ؛ ئەوى بە چاوتىكى د وور بىنانەى زانايانە وە تە ماشاي ئەم تىكستە بکا ، دە بىنى زمانى نووسىنى كوردى لەم رى يەو زۆر ەاسان دە بىي و زمانە كە لە رووى مۆنۆلۆژى و فۆنۆلۆژى و لىكسىكۆ لۆژى و ئۆرئوگرافى يە وە يەك دە گرى و زۆر بەى زۆرى رىزمان دووشە كانى ، پىو ە مورو كورد پىك ، سووك دە بىي و ئىدى كە سىش گەلى يى ئەوەى نامىنى كە ئەم كوردى يە (زاراواى سە يمانى يە) .

واللە دا تىكستە كە بە تىيى ەره بى - فارسى دە ستكارى كراو و بە تىيى لائىنى دە نووسم .

ەگە (ئە گەر) زمانى كوردى بە تىيى لائىنى بنووسى (بىتە نووسىن) چىترە (چاترە) . جا ە رچە ندە ئەم كارە كارىكى نە ەاسانە و دژوارە ، بە لام ئىمە دە بىي بۆ گەيشتن بەم ئامانجە پىر (زۆر) بخە بىن (خەباتىكە يەن) . ئىمە دە زانىن كە لە ە مورو كوردستانى مە زندا ؛ تە نى (تەنيا) لە كوردستانى عىراق و سوئىتدا ، زمانى كوردى ئازادە و تە نى لە و دوو جى يە خوئندنگەى كوردى ەن و رۆژ نا مە و كىيب و گۆتار بە كوردى چى دە بن (دروستدە بن) و لە چاپ دە درىن . لى پارچە كانى دى كوردستاندا ، وەك توركىا و ئىران و سوورىا ؛ ئە گەر چى كورد بە ژمارە

له و دوو جیی یه نئیویان ببرا (ناقسی وان ئانی) پتیرن، به لام خویندن به زمانی کوردی رئی یسی نادرئ، بۆ به ده بیی بهر له هر تشتیک، تیج بکوشین که تییسه کانی نووسینی کوردی بکه یینه یه ک و ئهلفوبیج یه کسی یه گرتوو بۆ زمانی خۆمان جیی بکه یین، تا کوردی هه موو پارچه کانی کوردستان بکارن (بتوانن) نووسینی یه ک دی (یه کسر) بخویننه وه .

ئه ز ناخوازم (نامه وی) له خۆمه وه پیشبینی بکه م، چونکه نازانم پاشه پۆزی زمانی کوردی و سنووری بلاقبوونموه وی (ئه و) جۆن ده بیی، به لام ده کارم له ئه مرۆوه بیژم، هه که رۆشنبیرانی کورد ته ئسی یه ک (له گه لا یه ک) نالی کاری (هه ره وه زی) بکه ن وه به هه ستی خاویین و زیلا (دلا) ی پاکهوه کاربکه ن، رۆژیک دی (بگه له کورد، مینا (وه ک) گه لانی دی جیهان، ده بئیه خاوه نی زمانی یه گرتوووی خۆی . کورد ده بیژن ((مرۆف نه گایه، هه تا مردن له نئیو به ک پیستدا بژی)) . ئه مه به ندیکی پر به جیی یه . بیاوی هوشیار و زیره ک و تیگه یشتوو و دلسۆز، ده بیج باوه ری به گۆرینی باری ژین بیی و هیچ کاتییک هه ل (فرسه ت) له ده ست نه دا و بییری بخاته کار و شه ق و رۆژ بۆ پیشخستنی کۆمه لگه ی خۆی و رووناک کردنه ئه ی بییری کۆمه لانی گه له که ی تیج بکوشی . جۆتکار و کریکار بهردی بناخه ی کۆمه لگه و هه قیتی (هه مۆینی) بزروتنموه ی نهتموه ن . ئه وانه ده بیی له لایه ن رۆشنبیرانموه قسه بکری بۆیان و بهر له هه مر تشتیک فئیری خویندن و نووسین بکریین و بهخزینه سه ر رئی راست تا کو بکارن دهوری خۆیان له کۆمه لگه دا بیینن .

سه رنج : ئه ووشانه ی ناوکۆسی (مشاع نمبوون بۆ ههردوو شئیره که، له کهواندا مانایم لیکدا ایوه .

Hege(eger) zimanî kurdî be tîpî latînf binûsrê(bête nûsîn) çêtire(çatire). Ca herçende em kare karêkî ne hasane w dijware, belam ême debê bo geyîştin bem amance piî(zor) bixebtîn(xebat bikeyin). Ême dezanîn ke le hemû kurdistanî mezinda,tenê(tenya) le kurdistanî 'Êraq û Sovêtda,zimanî kurdî azade w tenê lew dû cêye xöndingey kurdî hen û rojname w govar û kitêb be kurdî çê-debin(durust debin) û leçapedirên. Le parçekanî dî kurdistanda; wek Turkiya w Êran û Sûriya;egerçî kurd be jimare lew dû cêyey nêw-yan bira(navê wan anî) pitirin,belam xöndin be zimanî kurdî rêypênadirê,boye debê ber le her tîştêk,têbikoşîn ke tîpekanî nûsînî kurdî bikeyneyek û elfûbêyekî yekgirtû bo zimanî xoman çêbikeyin,ta kurdî hemû parçekanî kurdistan bikarin(bituwanin) nûsînî yekdî (yektir) bixönnewe. Ez naxuwazim (namewê) lexomewe pêşbînî bikem,çunke nazanim paşerojî zimanî kurdî w sinûrfî bilavbûnewey wî (ew) çon debê, belam dekarim le emfowe bêjim;hege roşinbîranî kurd tevî yek (legel yek) alîkarî (herewezi) biken û be hestî xawên û zêlî (dîl) pakewe karbiken;rojêk dê;gelfî kurd,mîna (wek) gelanî dî cîhan,debête xawenî zimanî yekgirtûy xoy. Kurd debêjin ((Mirov ne gaye;heta mirdin le nêw yek pêst da bijê)). Emê pendêkî piî becêye. Piyawî hoşyar û jîrek û têge-yîştû w dilsoj;debê bawerî be goînfî barî jîn bibê w hiç katêk hel (firset) ledestneda w bîrî bixatekar û şev û roj bo pêş-xistinî komelgey xoy û rûnakkirdinewey bîrî komelanî gelekey têbikoşê. Cotkar û kirêkar berdî binaxey komelge w hevên(hewên) î bizûtinewey netewen. Ewane debê le layen roşinbîranewe qise bikrê boyan û ber le her tîştêk fêrî xöndin û nûsîn bikrên û bixrêne ser rêy rast,taku bikarin dewrî xoyan le komelgeda bibînin.

دروا ووشه

خوینره وه ی به ریز

وا ئیسته تۆله خویندنه وهی ئەم نامیلکه یه بووینته وه و بیگومان ئەگەر باش سه زنجی ناوه رۆکه که بت دایه و جوان تیسی که یشتبیت، ده بیسه هه ستت بهوه کردی که ئەم چه ند لاپههیه به نهک ته نیا هه و لدانیکسی پیشهروانه به له پیناوی ری خۆشکردندا بۆ هینانه دی زمانیکسی په گگرتووی ئەدهبی بیسه که له کهت و بهس، به لکو ههر لهو کانه شدا و بۆ یه که مین جار، عوراستی به ده خاته رووه که زمانی کوردی به ئەگەر بیتی به ترازووی زمانه وانی بکیشری، زمانیکسی سه به خۆی زیندوووه و شیوه و زاراوی هیچ زمانیکسی دی نیسه . به کورتی: زمانیکه، وه ک هه موو زمانیکسی سه به خۆی دی، ده ستووری موو فۆلسۆزی و فۆلسۆزی و لیکسیکۆلسۆزی، تاییه تی خۆی هه یه .

به لام وه نه بیسه - وه که لعه و بهر گوتم - نیازی ئەم نووسراوه به پرینسی کالای پر به بالای زمانی کوردی پاشه رۆژمان بیسه . چونکه زمانی په گگرتووی ئە ده بیسه، نه به رۆژ و دوو رۆژ و نه به کاری به ک و دوو دیته بهر هه م . به لکو به ماوه به کسی په کجار زۆر و تیکۆشانیکسی گشت لایسی درێژ خایه ن دیته کایه وه . هه له بهر شهوش بوو که له نووسینه وهی ئەم نامیلکه یه دا، ته نیا تا ئەندازه یه کسی تاییه تی پیره و بیسی ی پیشنیازه کانی خۆم کرد و په سه ند کردنی زۆری لیکۆلینه وه کانم هیشته وه بۆ بهر یاری رۆشنییرانی پیشکه مو تنخوازی خهباتکاری گه له که مان .

ئه وهی لیره دا زۆر به پتیویستی بزاسم به شهویه بلیم که فرمانی سه رشانی هه موو رۆشنییریکسی کورد له م مهیدانه دا شهویه، بهر و ئەم نامانجه تی بکۆشی . به تاییه تی ئەوانه ی کتیب بۆ قوتابخانه کان ده نووسنه وه و ئەوانه ی له را دووی و تله فزیۆن دا قسه ده که ن و ئەوانه ی رۆژنامه و گوڤار دمرده که ن و ئەوانه ی کتیب و نامیلکه ده نووسنه وه به ئه کیکسی زۆر گهوره یان له شهستۆدایه . ئەوانه ده بیسه ئاگا یان له وه بیسه که شهوشیه ی بۆ زمانی کوردی، به درێژایی میژووی زمانه که خۆی، دروست بووه و پیکهاتوووه، له لایه ن نهزان و ناشی بهوه خراپ نه کړی و تیک نه درێ و بهر به ره شهوشیه یان شهوشیه له شهوشیه کرمانجسی ژوووو و شهوشیه لاتهنیسته کاند ا هه ن به بخرینه نیوی، بۆ شهوشیه به یارمه تی هه موو زاراواکانی زمانه که، شهوشیه کسی ئە ده بیسی په گگرتوو پهیدا بیسه . بۆ وینه: نابیسه که یه کیک هه ستی و له گوڤاریک یا جیسه یه کسی دی دا، به ((ئە دی کوو باهم)) و ((شهوشیه لۆچی شهنگۆ گمه ی ده که ن)) و ((گۆشت خاس له وازار فره هه س)) و ((بیه و قوروان ریش چه ره موو گت))

شت بنووسی . هه موو ده ستکاری به کسی زمانه ئە ده بیسه یه که مان، ده بیسه پاش وورد بوونه وه و لیکۆلینه وه بکړی و شهوشیه هه موو لایه که وه ک په پیره و بیسه بکه ن . ههروه ها کتیبی قوتابخانه کان پتیویسته وه کو ئیسته نه بن که هه ره که یان له ئاوازیکی دی ده خوینتی . وانا نابیسه یه کیک بچی و بنووسی ((ده چن)) و شهوشیه دی بنووسی ((شه چن)) و په کیکسی دی بنووسی ((چن)) . ده بیسه هه موویان په ک جۆر بنووسن . دووایی ده مه وی شهوشیه بلیم به نووسینه د تیریک به زاراوی سه یمانی و د تیریک به هه لو تیریانی و د تیریک به بادینانی و دوو ووشه به موکریانسی و ووشه یه که به سه یی یانی، زمانی کوردی ناکاته یه که . ههروه ها قسه پیکه رانی زاراوا یه کسی تاییه تی فیری زاراواکانی دی ناکا، به لکو سه ر

له هه موویان تیک ده دا و زمانی کوردیش بمرموله نیوچوون و نهمان ده با (۱۰۲) نه مجا ئهوزاراه یانه (مصلحات) ی به کارده برین، ده بی هه موووهک یهک بین وله دانانی زاراه دا، ده بی همدوو شتوه گوره که وهه موو زاراواکانی زمانی کوردی بخرینه بهر جاو . واتا نابی یه کیک به ((ضمیر)) بلسج "جی نا و" ویه کیک "رانا و" ویه کیک دی "پرۆنیو" و ئهوی دی "به رنا ف" و نه مانه هه مووی به سمر قوتابی یهکی منالی به سزماندا به سپینری . زاراه کان ده بی زمانه وانان دروستیان بکه ن وله ههموو کتیبه کاندای به یهک جۆر بنووسرین و به کار به پینرین .

هه رچه نده رینووسی عهره بی - فارسی ده ستکاری کراو، وهک له موو پیش باسان کرد، تاسره به کاری زمانی کوردی نایه تابه لام چارمان ناچاره، جاری ده بی به پیلی ده سه لات، ده ستووریکسی ریکو پیکسی بۆ دابنپین و ههموو شتیک ههر به مووی به بنووسینه وه . جا له بهر ئهوی تا ئیسته له م بارهوه هیج بهر یاریکی بنج بهر نه دراوه، له نووسینهوهی ئه م نامیلکه به دا بانه متوانی خۆم به رینووسیکسی تاییه تی یهوه بیه ستم . به لام ئهگه ر هاتوو ده ستووریکسی باش دانرا، چ بۆ نووسین وچ بۆ زاراه دا ههتینان و چ بۆ ریزمان فراوان کردن وچ بۆ ووشه و مرگرتن و فری دان، له لایه ن شاره زیان و زمانه وانانوه، ئهوا ئهوجا کهس مانی ئهوهی نامینج پیره ویسی نهکا . خۆ ئهگه نهی کرد، نه وا دیاره نه و کهسه خۆ ویست و خۆ پيشاند مره و مه بهستی تغیا خرابه کاری به . پاشان کتیبه کانی قوتابخانه کان و نووسینه کانمان، پهیوسته زانستانه بن . ئهوانه ی ده نووسن ده بی زانا ولی هاتوو بن . ئهوجا هه موو کتیبه کانی قوتابخانه - کان ده بی له لایه ن یهک لیژنه ی تاییه تی یهوه که پسه پۆری هه موو به شتیکسی زانستی تیدا بهر، ووشه به ووشه و سهر له نوی بخوینرینهوه و بژار بکرتین، تا وایان لی ده کری و هکو تغیا که سیک هه مووی نووسینهوه واده بن . واتا ده بی هه موو یهک جۆر بن، چ له باری زاراه وچ له باری ریزمان وچ له باری رینووسهوه . نه گه رچی ئیره جی ئهوه نی به هه موو ئهوشانه ی بلا و ده کرتنهوه .

بیان خه مه ژیر وورده بینی لیکۆ لینه وهوه، چونکه نه ئهوکاته زۆره م هه به و نه هه موو ئهوشانه ی دمرده چن ده گنه ده ستم، له گه ل ئهوه شدا پهیوسته ئهوه بلیم که ههیند چ قسه ی به کجار قۆر و نه زانانه ده نووسرین، به تاییه تی له کتیبه ی قوتابخانه کاندای وهک ئهوهی گوايه ((ئاڤیستا)) به که مین کتیبه یکه که به زمانی کوردی نووسرا بیتنهوه و ئهوه شتیری پایه کان به که گوايه " پاشایه کی کورد " بووه، فرمانی داوه به کۆکردنهوی ((ئاڤیستا))، پاش له نیوچوونی . هه رچه نده ئه م نامیلکه به بۆ ئهوه ئهرخان نه کراوه که بامسی ئاینی زمرده شتیی و ئاڤیستای تیدا بکری، به لام لیره دا ناچارم نه وه بلیم - وهک له جی یهکی دیشدا ههر گوتومه - کتیبه ی ((ئاڤیستا)) چه ند سه ده یهک پاش مردنی زمرده شت خۆی نووسراوه وه و دووایی له لایه ن کهسانیکهوه کۆکراوه تهوه که هه موویان خه لگی ناوچه ی ماده کان نه بوون . ههر چه نده گوايه ((گاتاکان)) به شتیکیان سرودی زمرده شت خۆین به لام بۆ ئهوش هیج به لگه یه کی بنج بهر (اطاع) به ده ستهوه نی به . جا ههر چه نده ئه و زمانه ی که ((ئاڤیستا)) ی پی نووسراوه ته بۆ فارسی نی به و زمانیکسی تاییه تی به وه زمانی ئاڤیستا نیوی رویره، ئهوجا له گه ل ئهوه شدا که به شتیک له زمانی ئاڤیستا له ههیند چ رووهوه، به تاییه تی له باری لیکسی کۆلۆژی یهوه، له کوردی ی ئههرو ده جی، به لام دیسانهوه ئهوه به لگه نی به بۆ ئهوهی که ئاڤیستا هه مووی کوردی ی کۆنه . به بهر ورای من، زمرده شت جۆتکاریکسی خه لگی ناوچه ی

ماد بسووه (۰ ۳) و هه ره نپو خه لکسی وولاته کی خۆی دا بیرو باوره کی خۆی
 بلاو کرد ووه تهوه . به لام پاش ئهوهی له لایهن ماده کوچمه کانهوه (به شتیکی زۆری کوردی
 ته وده مه) بهر بهر هکانی کراوه وله وولات بهر بهر پئراوه ، جووه بۆ ناوچه کانی دی ئهیران
 و ئاینه کهی لهوی دا بلاو کرد ووه تهوه و پاشه جار ئه شکانی بهکان (۱۵۰ - ۲۲۴ ز)
 تسه کانیان کۆ کرد ووه تهوه . دوای ئهوانیش ساسانی بهکان (۲۲۴ - ۶۵۲) جازیکسی
 دی کۆیان کرد ووه تهوه . دیاره ئه شکانی بهکانیش و ساسانی بهکانیش ، هه ره کهیان تا راده به کی
 زۆر شیوهی زمانی ئهوه کاتهی خۆیان ، به سه زمانی بنه ره تهی ئا قیستا دا بریوه و تیکه لیان
 کرد ووه ، به لام واد یاره له بهر ئهوهی که ئاینی زمرده شهت به زمانی ماده کان بووه ، نه یان -
 توانیوه زمانی ماده کان به جاری له ئا قیستا لاهرن و زمانه کانی خۆیان له جوی ئهوه دا بنهین .
 بۆیه ناچار بوون ، هیندی لهو زمانی که زمرده شهت ئاینه کهی پیل بلاو کرد ووه تهوه ، تیکه ل
 به زمانه کانی خۆیان بکه ن . به کورتی لهوه زمانیکسی مادی - ئه شکانی - ساسانی
 تیکه ل بهیدا بووه و وورده وورده زمانه کانی دی ئهیرانی تیکه ل بووه و بسووه ته ئه و
 زمانه ی که پیتی ده لپین (ئا قیستا) .

ئه ججا ئه رده شهیری پابه کانییش (۲۲۴ - ۲۴۱) " پاشایه کی کورد " نه بسووه .
 به پیتی کتیکی (کارنامه کی ئه رده شهیری پابه کان) - وانا " کارنامه ی
 ئه رده شهیری پابه کان " که کتیکیکه به زمانی په هلهوی - وانا فارسی نیوهر است -
 نووسراوه تهوه ؛ ئه رده شهیر له ترسی گوشتن رای کرد ووه ته لای شوانه کورد هکان وله نپو
 ئهواندا زیاره . ئهوانیش دالده یان داوه وله نیویاندا ما ووه تهوه ، تا هه لی بۆ هه لکه و تووه و
 پاشای کورده کانی مادی گوشتووه . ئه م کتیبه پاشای کورده ماده کان به " کورتان
 شاه مادیک " نیوده با (۱۰۴) . ههروه ها به پیتی " شانامه ی
 فیردهوسی " (۱۰۵) ئه رده شهیری پابه کان به فیل له شکری کوردی خله تاند ووه
 و که خهویان له گه و تووه ، ئهوجا په لاماری داون و سه ر یازه کانی له خهردا سه ر بریوه
 و بهوه سوپای کورده کانی شکاند ووه و دهوله تی ئه شکانی دامه زاند ووه . ئه ججا
 ئیسته ئه م سنگ شهیری ما که ره شه ، کووی کورد بسووه و ئه م هه واله درۆ
 ده ست کرده له کووی وله چ سه ر جاوه په کهوه و مرگه راوه ؟

راستی په کهی به شتیکی گهوه ی ئۆ بالی ئه م درۆ ده له سانه وله پال
 ئهوه شدا تیکدانی میژووی کورد به دلی دوزمان ، ئهوه په به زۆری ئهوانه ی قه له میان
 به ده سه تهوه بسووه تا ئیسته له کورد ستاندا ، یا سه ر به رژیمی ده ره به گیتی و هه ژزایه تی
 بسوون ، یا سه ر به بیرو باوره و جۆری بهر کرد نهوه ی وورده بۆر جوازی بسوون . ئه م دوو جینه
 - که ده لیم چین ، مه به ستم له و پپه ونه دی په کومه لایه تی په په که خاوه نی ده سکوت و
 بهرزه ونه دی و بهرورایه کی تاییه تی په ، جیا له هه جینه کانی دی گه ل و مه به ستم
 له تا که تا که هیج جینیک نی په - ده لیم ئه م دوو جینه ، به تاییه تی
 جینی وورده بۆر جوازی کورد ، که ده سکله ی ده سستی بۆر جوازی ته ی گهوه ی ئه و
 وولاتانه په که کورد ستانیان به ش کرد ووه ، چونکه کورد خۆی بۆر جوازی ته ی گهوه ی - وه ک چین -
 نی په ؛ ئه مانه با وهر یان به گه ل نی په . له بهر ئهوه میژوو به میژووی . ئه م " خان " و
 ئه و " شیخ " و ئه و " شا " ده زانن و بۆ ئه مه ش پپه ویستیان بهوه په ؛ خۆیان به
 هیندی سه ر کرده و با بده ن و هیندی تیکیش بۆ خۆیان به خه یال دا بتاشن و جاری واش
 هه مه ، ناچار ده بن ، هه ی وه ک ئه رده شهیری پابه کانییش به " شای خۆیان " بده نه قه له م . با
 ئه رده شهیری ش کورد نه بووی ، یا دوزمنی هه ره خۆینی کورد بسووی ، ئهوه قه ی نا کا .
 به کورتی : ئه م کرد هوانه با هیندی تیکیشیان به نیازی پپه نه کرابن ، به لام ئه ججه کهی

له زیان بهولاوه هیچی دی نی یه . ئەوانەى ئەم شتانەش دەنووسن و پلۆدەکنەوه ،
 دە بێ بزانی ، کارەکه یان لە فەشە کوردایەتییەکی کۆنەبەرستانەى تەنگەبەرانە
 بترازى ، هیچی دی نی یه . مێژووی کورد تا ئێستە نەنووسراوەتەوه . جا
 دلایەت نیام ئێستە زۆر کەس لەمە دادە چلە کێن و دەڵێن : ((چۆن مێژووی کورد
 نەنووسراوەتەوه ؟ ئەى "سەرنامە" چى یه ؟ ئەى کتێبه کەى ئەمىن زەکى
 چى یه ؟ ئەى "مێژووی مەردوخ" یا کتێبه کەى "ئیحسان نووری چى یه" ؟)) .
 لە وەرامدا دەڵێم ، ئەمانە هەمووی دەنگوایسن و هەوالا و بەسەرھاتى زىانی
 هێندى لە سەرداران و نۆبەدارانى کوردن کە بەشیکیشیان ، هیچ دەورێکیان لێ
 کۆمەلگەى (مەجموع) کورددا نەگێراوه . مێژوو بە لای منەوه ، مێژووی گەلە و مێژووی
 هەموو گەلێکیش پێوستە لە چاویلکەى ئەو بیروباوەر و بزورتنەوانەوه تەماشای بکە
 کە لە نێوجەرگەى گەلەکە خۆیەوه هەلقولبون و ویستوویانە بەرژمەندى مادى و
 گیانەى ئەو گەلە پیاوێرن و بنەستى بکەن و گەلەکە وەک گەل بەپێیانە و .
 مێژووی نەتەوهى کورد مێژووی کۆمەلگەى شوون و چۆتکار و روشنبیری کوردە .
 مێژووی هەموو داوودەزگە نەپێنى و ئاشکراکانپێنى ، کە هەر یەكەیان لە پال زێگە و
 بیروباوەرێکدا - خۆیى یا ناخۆیى - خۆى نواندووه و ویستوویەتى کاربکاتە
 سەر کۆمەلگە و کۆمەلگەش کارى تێ کردووه . مێژووی کورد ، سەرەنجامى لە یەكدا ن
 (تضارب) و یەكگرتى (اتحاد) ی ئەم هێزانە یە ، لەبارى سەرنجى ئێمە و
 بەرژمەندى یەوه کە باسکرا . ئەم مێژوو ، تا ئێستە نەنووسراوەتەوه . مێژووی
 زىان و بەسەرھاتى خوالێ خۆشبووان ، سەلاحەدینى ئەبووبەسى و کەرىم
 خانى زەند ، مێژووی نەتەوهى کورد نین . ئەمانە هەزار رحمت لە گۆرپان
 - هەرچە نەدە لە خێزانێکى کورد بوون - هیچ دەورێکیان لە کارکردنە سەر
 پێشخستن و گۆرپى کۆمەلگەى کورددا ، نەبووه . خەبات و بەسەرھاتیان بەشیک
 نی یه لە مێژووی کۆمەلگەى کورد .

بە لێ . مێژوو مێژووی گەلە - وەک لە سەرەوه باسمان کرد . هەر
 گەلێشە کە مێژوو دروست دەکا و هۆى ئەودروست کردنەشى بۆ ئامادە دەکا .
 هەوێنى دروست کردنەکش بیروباوەر و قالیبەکەشى کۆمەلگە یە و شێوهى دەورپێنیشى
 بزورتنەوه یە . سنووری هەموو بزورتنەوه یە کیش بە قەلەمى هەلگراوە
 بیروباوەرێ خاوەن بزورتنەوه دەکیشرێ و بە زۆرى دەستى هاویرانى لە خۆبوردووانى
 بیروباوەرێ کە دەپارتیزێ . هەر کاتێکیش مێشک و دەست کەوتنە یەك - واتا -
 دەستى خاوەن باوەر ، بە قەسەى مێشکى خاوەن باوەرێ کرد ، ئەوا مێژوو دروست دەبێ .
 لێرەدا بە هەموو دۆخیایى یەكە و دەڵێم ، یاسێکى بابەتانە و شى کردنەوه یە کى
 زانستانەى بینایانە (واعى) کۆمەلگەى کورد ، هەر لە کۆنەوه تا ئێستە ، لە چەند
لایەنێکى تاکە کتێبێکدا نەبێ ، لە هیچ جێ یەکى دی دا ، تەنانەت
 بە سەرپێى بیش ، نەکراوه .

ئەوجا ئێستە ناھەقە ئەگەر جارێکى دیش پلێم : "مێژووی کورد
 تا ئێستە نەنووسراوەتەوه" . . . بە لێ ؛ "دەبێ مێژووی کورد بنووسینە و" و

مێژوو ش . بۆ کورد دروست بکە یین .

کوۆتایى هات

په راويزه كان

(*) - هم سرمه تايه م له مانگي شوياتي سالسي (۱۹۷۴) دا نووسيووه ۶ وانا کاتيک که له نووسينووه ناميلکه که بوممه توه . نموه راستي بيخ ۶ هر چه ند روژنيک دوواي تمواوکردني ، لهر داخوازي کونه ناشنايه کم که دوکتوري زماني کوردي په نموه دمه سرچکي دزگايه کي گموره ي روژنبيري پانه ش بوو له بهغدا ، ناردمه نموي تا له چاپي بدا و بلاوي بکاتوه . هوي ناردمه کشي ، لهر نموه نموه نموه بوو که چاپکردني هم ناميلکه په م له نوروويا به راست نهماني . چونکه جاري ناميلکه که به کوردي نووسراوه و بوژکورد نووسراوه ، لهر نموه دبوو هر له عتراق چاپ بکري و هر لمو پيش بلاو بکري توه . دووايي چاپکردني هم جزوه شتانه ليره ، به نه رکيکي فره زور و پاره به کي په کجار مولا تمواو د موي که له ووزي من و (په کيتي ي نه ته وه يسي خويئند کاراني کورد له نه وروپا) به دهره . هر چي چونتيک بو و نه و ناشنايه - بيخ جاويني بيخ - نه کتيبه کهي چاپ کرد بوم و نه دستنوسه که ي نارده وه بوم و نه ورامسي چوار پينچ نامه ي توامرکراو (مسجل) ي په که له دوواي په کي دامه وه . که خترومه نديکيش روژنيکيان چوو بووه لاي و داواي دستنوسه که ي لوج کرد بوو تا سرمه شتي ي چاپه کهي بکات ، نه ي دابوويه . جا پاش نموه هم ماوه دورورد رتزه ي به سردا تيره ربوو ، ناميلکه که ش خه ريک بوو هر به جاري گوري وون به بيخ ، بريام دا به هر زحمه ت و به ختکاري په ک ده بيخ ، سرمه پاي هر موو پر کاري و دست نه برزاوي په کيش ، ناميلکه که ليره چاپ بکم . لهر نموه ناچار بووم جاري کي دي سه رله نوي پارچه کاغه زه شره کان به په کموه بنيموه و ناميلکه که به دستي خوم بوو چاپخانه ي نوؤستيت بنووسمه وه . جا لهر نموه تايبراپته ري کوردي و کوردي ي لاتيني دست ناکمون ، هاتم به تايبراپته ري فارسي و تهلماني تاييم کرد و تمواوي چوکه و نيشانه کانم به دستي خوم بوو تمواو کرد . ريکخستنه و نووسينه وه و ناماده کردني ناميلکه که بوچاپ (۶ ۴ ۸) سعادت کاتي سي جوو ، که بيگومان هم کاته له و چه ند سعاده که مه ي شعوم دزيوه که ده شيا تييدا بجه و ليمه وه ، پاش زحمه ت و کار و شه که سي روژ ، يا به کار به پينايه بو خزمه تيکي باستر له نووسينه وه و تايپ کردن که نمونده هونم نوواندن و وه ستاي پان تيويستي په . نه وه ي شاياني باسه نمويه ؛ نصجاره هيندي شتي نويم خسته سر دستنوسه کونه که ؛ به تاييه تي چونکه هيندي لايه ري نموتا بوو و ده بوو سر له نوي بيان نووسمه وه ، به لام لهر گراني بيخ شه دازه ي نرکي چاپخانه ، نه مانتواني له (۶ . ۰ . ۰) دانه ي بترلي چاپ بکه بين .

ئيسته ش خوم زور به به ختبار دهمانم که توانيم هم به ره مه - که به داخه وه دوو سال پاش تمواوکردني ده چيته ژيتر چاپ - سرمه پاي هر موو به ره لست و دروله گل کردن و تغره دان و دستي دستي بيخ کردنيک ، به م شتوه جوانه رازاويه پيشکه ش به روژنبيري تيکوشه ري که له کمم بکه م و دلنياشم له وه ؛ نه گه ر پيا و بيخ ووجان و پشوو دان ، به ره و نامانجي خوي هر نگا و بني و دانيش به خوي دا بگري و پشتي سارد نميپته وه ، نموا کاتيک دي ؛ تمسي شعوه زمنگ دهره پتوه و ديمانوه روژ همل دپتوه و نموجا با (امام که له شير) يش منهي (قورقاندني) تييدا نه بوو بيخ ۰ ۱۲ / ۲ / ۱۹۷۶

(۱) - ووشەى ((كوردە وانى Kurdewanî)) بە لای منە وه ، جوانترین و راستترین ووشەیه بکە پسر به بیستی ووشەى ((کوردە لگە جى Kurdology)) ی ئینگلیزی، یا ((کوردولوگى Kurdologie)) ئەلمانى، یا ((کوردە ئفید یینی Курдоведение)) ی روسى . ئەم ووشەیه م لەسەر کیشى ((ئاشموانى)) و ((مە لە وانى)) و ((فرۆگەوانى)) و ((نە خۆشموانى)) و ۰۰۰ هتد دارشتوووه . ((وان - wan)) یا ((-van)) باشگرتیکە لە کوردی دا ، نیوی گارا (اسم الفاعل Nomen agentis)) لە نیوی ئاسایى دروست دەکا و ووشە کە والى دەکا مانای ((خاوە نی شتیک)) یا ((ئیشیک)) یا ((شارەزای کاریک)) بگە یە نی .

براد مریک کە کانى خۆى لە زانستگەى سلەیمانى کار بە دەست بوو، وای بۆ گهرامهوه کە هەر چەندە ئەم ووشەیه ووشەیه کى زۆر جوانه و پسر به بیستی ماناکه به تی، به لای م لهر ئهوهى هیندی کە س لە سلەیمانى، سلیمان لهوه کرد ووه ئهوه کە ئەم ووشەیه له ((سەگە وانى)) و ((وورچه وانى)) دە جى، ئەمەيش زاتى ئهوهى نه کرد ووه کە به شى کوردی به کەى زانستگەى سلەیمانى نیوی بنى ((به شى کورد موانى))، به لکو نیوی نا وه ((به شى دیواساتى کوردى)) .

لێره دا - بهش به حالى خۆم - نازانم بلیم جى! ئایا هیندی لهوانه ی ئەم بە لپانه دەرگن ، ئەگەر بیتو خوتوو کەى فیزیان بدەیت و پسر یان بلیت ((به خوا تۆ بالهوانیکیت بۆ خۆت))، ئایه هیچ بیسی بهست دە بن ، ئەگەر جى ووشەى ((پالمان)) ی ش وهك ((سەگەوان)) و ((وورچهوان)) به ((وان)) کوتایى هاتوو ه ؟ ئەمەیان بۆ ئەوانه ی قسەى گوومرگە لە سەر نه بوو د مرد مغرتینن ، ئەمجا با قسەیه کیش لهگە ل ئەوانه بکە ین کە خۆیان به زانا و پیشموی گەل داد مپین و له بهر خاتری ساویلکە و نهزانان ، روو له راستى و مرد مگین . ئایا زانا و پیشموی د بى رى پيشاند مر بن ، یا ریشى خۆیان بدەنه دەست ئەوانه ی (سەر و او) یان له وورگدا نی یه ؟؟

(۲) - جه مال نه به ز : ((خوینده وارى به زمانى کوردى)) - بغداد ۱۹۵۷ ل ۵ - ۱۳ .

(۳) - ووشەى رادیۆ و تەلفزیۆ نەم به وینەى ((رادوی)) و ((تەله فزیۆ ن)) نووسی ؛ چونکە به شیکى زۆر له کوردە کانسى نیومرا ستى کوردستان ، بپرگه (مقطع) ی ((یوو یو یو یو)) به تایبه تى لهو ووشه بیگاناندا کە هاتوو نه ته زمانى کوردی یهوه ، دهگه نه ((وى wê)) . بۆ وینە : به ((یوسف)) دە لێن ((ویسف)) یا ((ویسپ)) و به ((مەکار یوس)) دە لێن ((مەکار ویس)) و به ((ملیۆن)) دە لێن ((ملویین)) و ۰۰۰ هتد .

(۴) - تەماشای باسى ئەم کۆنگرەیه و ئامانجه کانسى لەم دوو سەر جاوه روسى یه ی خوارم وه دا بکە : به داخه وه تاپیرا یترى روسیم دهست نه کرد .

Олег Вильчевский + А.Ш. Шахматов: "О всесоюзной Курдоведческой Конференции"; проблемы историй докапиталистических обществ, Ленинград 1934, т. 9-10 стр. 193-194.

О. Вильчевский: "Первая всесоюзная Курдоведческая Конференция и проблемы литературного языка курдов СССР"; Язык и мифология, Кюмика 6-7 стр. 333-337.

(۵) - تماشای برپاره‌کانی "کونگره‌ی ماموستایانی کورد له شغلاوه له ۱۱-۱۳ ی ئیلوولی ۱۹۵۹" بکه؛ له گوڤاری ((هیوا)) دا - بغداد، سالی سێ یه م، ژماره ۲ ی کانوونی یه‌که می ۱۹۵۹ و ژماره ۳ ی کانوونی دووه می ۱۹۶۰ هه‌روه‌ها ته ماشای برپاره‌کانی کونگره‌ی دووه می ماموستایانی کورد له ۱۵ ی ئابیی ۱۹۶۱ دا بکه .

(۶) - چه‌ند سالیك ده‌ بێ ووشه‌ی ((ئاینزا)) له جیاتیی ((مذهب)) ی عهره‌بیی به‌کارده‌ هئینم . چونکه‌ ((مذهب)) لکیکه‌ له‌ ئاین جیادبیته‌وه‌، واتا زاده‌ی ئاینه‌ . وه‌ك چۆن ((کویه‌زا)) زاده‌ی کویه‌ و ((میرزا)) زاده‌ی میره‌ .

(۷) - به‌ ئاینیی زمرده‌شتی ده‌گوتری ((ئاینیی مه‌زداپه‌سنی))، که‌ ئه‌مه‌ش له‌ ووشه‌ی ((مه‌زد)) و ((یه‌سنا)) وه‌ وهرگیراوه‌، (سهرنجیی په‌راوتیری ژماره‌ (۸) بده‌) .

(۸) - ((گاتاگان)) چهند سرودێکن که‌ له‌ به‌شی یه‌که‌یی ئاڤیستا دا نووسراونه‌وه‌ . ئاڤیستا خۆی پینج به‌شه‌ : ۱ - یه‌سنا . ۲ - په‌شته‌گان . ۳ - ئه‌یبه‌رد . ۴ - ئه‌یبه‌داد . ۵ - وورده‌ ئاڤیستا . ئه‌م به‌شانه‌ هه‌موو به‌جاری نه‌ نووسراونه‌وه‌، به‌ لکو له‌ چهند سه‌ده‌یه‌کدا ته‌واو کراون . ده‌لێن به‌شیک له‌ گاتاگان زمرده‌شت خۆی گوتوونی . ئه‌وه‌ی شایانی باسه‌؛ به‌شیکیی زۆری ئاڤیستا یا هه‌مووی؛ له‌ هه‌رش ئه‌سکه‌نده‌ری مه‌کدونی و ئینانی دا بۆ سه‌ر ئێران له‌ نێوجووه‌ و دووایی له‌ ده‌وری فه‌رمانه‌روایی ی ئه‌رده‌شتی پایه‌کاندا (۲۲۴ - ۲۴۱) له‌م لا وه‌ لا، جارێکی دی کوکراونه‌وه‌ . به‌مه‌دا بۆمان ده‌رده‌که‌ویچ؛ ئه‌و زمانه‌ی ئاڤیستای پێ نووسراونه‌وه‌، به‌ ته‌واوی ئه‌و زمانه‌ نی به‌ که‌ زمرده‌شت خۆی قسه‌ی پێ کردووه‌ و ئاڤیستاش هه‌مووی به‌ قسه‌ی زمرده‌شت نادرته‌ته‌ له‌م . ((گاتاها)) . ((ها)) نیشانه‌ی گه‌ له‌ (علامه‌ الجمع) له‌ فارسی تازه‌دا و تاکسی ((گاتاها)) ده‌بیته‌ ((گاتا)) و ووشه‌ی ((گاتاها)) وێنه‌یه‌کی ئاڤیستایی نی به‌، به‌ لکو فارسی تازه‌یه‌ که‌ کوردی یه‌که‌ی ((گاتاگان)) ه‌ .

(۹) - له‌مه‌ر ئه‌وه‌ی کورده‌کان زۆریه‌ی زۆریان کۆچه‌ر بوون و ئاینیی زمرده‌شتیش داوای له‌ خه‌لک ده‌کرد؛ ئینیی کۆچه‌رایه‌تی به‌رده‌ن و نیشه‌جێ بێن؛ کورده‌کان ئه‌م ئاینه‌یان به‌ دل نه‌بوو و له‌ سه‌ر ئاینه‌ کۆنه‌کانی خۆیان که‌ زۆر سه‌ستی و دار سه‌ستی و په‌رسته‌یی بته‌ی له‌ مه‌س دروستکراو بوو، ماوه‌یه‌کی زۆر مانه‌وه‌ . بێجگه‌ له‌ وه‌ش زمرده‌شت داوای له‌ خه‌لک ده‌کرد به‌ کشتوکاره‌وه‌ خه‌ریک بێن و گاو گوێزه‌که‌ په‌رورده‌ بکه‌ن . ئه‌مه‌ش بۆ کوردی کۆچه‌ر ده‌ستی نه‌ده‌ دا، له‌مه‌ر ئه‌وه‌ کورده‌کان له‌ سه‌ره‌تاوه‌ زۆر په‌رهره‌کانی زمرده‌شتییان پان کرد و زمرده‌شتیان له‌ وولات ده‌ریه‌ پراند .

(۱۰) - ته‌ماشای:

(۱) - هاشم رضی : ((زرتشت و تعالیم او)) - تهران ۱۳۴۴ ل ۱۵۳ (به‌ فارسی) .
(به‌ ئه‌لمانی) Walther Hinz: "Zarathustra", Stuttgart 1961 - (۲)

(۱۱) - جمال نه‌بز : ((حول المشکلة الكردية)) - من منشورات ((الاتحاد القومی للطلبة الاکرام فی اوروسا)) - مونیخ ۱۹۶۱ ص ۶ - ۷ . دیسانه‌وه‌:

Jemal Nebez: "Kurdistan und seine Revolution", Publication der NUKSE, München 1972, S. 58-59. (به‌ ئه‌لمانی) .

(۱۲) - په زیدي په کان به خوږيان ده لپښ ((ئیزدی Êzdî))، له بمر نموه منیش هر وام نووسی . دورنسی په ووشمی ((ئیزد Êzd)) هه رله ووشمی ئاقیستیایی ((ئیزه د Îzed)) موه هاتبسی . چونکه له ئاینی زمرده شتی دا به و فریشتانسی که پایه یان له پایه ی حوت فریشته به له ئهورامزدا نئیزیکه که؛ واتا ((نه مشاسپندان Emšaspandan/A-meša-spandan)) ننم تر بسووه ده گوترا ((ئیزه د))؛ که له فارسی نئوهراست و فارسی تازه و کوردی ئه پوژدا بووه به ((په زدان)) و به مانای ((خوا / خودی)) به کاردی . بئیکومان، ئەم بۆ چوونه زۆری تی ده جسی؛ چونکه ئیزدی په کان ((فریشته ناووس)) واتا "تاووسی مه له ک" ده پهرستن . بسووه زانیاری پتر له باره ی ئیزدی په کان موه تماشا ی ووتاری نووسر بکه به ئەلمانی له لیکسیکونی جیهانی ئیسلامدا :

Jemal Nebez: "Jeziden", im "Lexikon der Islamischen Welt", Stuttgart, Kohlhammer Verlag 1974, S. 67-68.

(۱۳) - ((نه هلی هه ق)) که له کوردستانی عترادا هئیندی جار ((کاکه یسی)) یان پسی ده لپښ و له کوردستانی ئیراندا به ((نه هلی هه ق)) و له نئو فارسه کان و هئیندی جار لای عرب و تورکیش به هه له به ((علی اللاهی)) نئو د مبرین؛ ئاینه که یان له گه لئ رووموه له ئاینی ئیزدی ده جسی . به پتی ئه و جیرا کانه ی که کاکه ی په کان ده بئیکر نه وه؛ سر لاکسی ئەم ئاینه نئوی ((ئیسمحاق)) بووه و ئه و پش کوری شیخ عیسی ی بمرزجه یسی بووه . به قسه ی ((نه هلی هه ق)) ی ناوچه ی گهران (له کوردستانی ئیران)؛ دامه زینه ری ئاین نئوی ((سوهاک)) و خه لکی ناوچه ی زاگروسه و له دایکیک هاتوو ته جیهان موه که فریشته بووه و نئوی ((رمزار)) - واتا نه ئینی هه لگر - بووه و گوايه گیانی ئەم فریشته یه جووه به بمر کچه جافیکدا که به پتی جیرا کاکه ی په کان ئه و کچه جافه به سرزاری دایکی ((سوهاک)) و زنی ((شیخ عیسی)) بووه . همرجه ده شیخ زۆر به پیری هانیوتی؛ له گه لئ نه وندا ئه و مناله هاتوو ته جیهان موه . به کورتی ((سوهاک)) یا ((سولتان سوهاک)) خوی ((نه هلی هه ق)) و له دایک بوونیشی له له دایک بوونی عیسا ده جسی له مریه م . تمنانه ت ده شلپښ ((رمزار)) گیانی ((مریه م)) ی کراوه بمر دا . کاکه یی په کان له ((سوهاک)) جهند مؤزاتیکی ((معجزه)) سه ر ده گئیر موه . له مانه گوايه رۆژنیکیان که دارم رای مزگموته که میان کردوو له بمرزجه ؛ د بیوانه داره کان کورت ترن له ماوه ی نئوانسی دیواره کان . ((سوهاک)) گوتوو به تی ((کاکه بیکیشه)) و له موه داره که به فرمانسی خوا کشاوه و هر له موه شموه نئوی ((کاکه یسی)) یان به سر دا پراوه . هه رچی چۆ نیک بئ کاکه یی په کانیش وه ک ئیزدی په کان بروایان به ((بمرای ئا خیره ت)) هه په . واتا پیاو ده توانی هر له ئیست موه بۆ باش مردنسی، براهه ک بۆ خوی هه لپتوی و پتی بلسی ((کاکه))؛ که دورنسی په نئوی ((کاکه یسی)) له موه یان موه هاتبسی .

((نه هلی هه ق)) پسی یان وایه که تیشکی خودایسی له حه وت وئینه دا خوی دمرده خا که ((سولتان سه هاک)) به کیکه له وئینانه . هه روه ها باومریان وایه که همرجه نده خوا جیهانی دروست کردوو و هئینا وئینه بوون، به لام خوی راسته و خو ناییا به پتوه، به لکوبه هوی چوار یا پئنج فریشته موه حوکمی ده کا؛ که نئویان ((پارانی جار مه له ک)) . سر کرده ی فریشته کان نئوی ((بنیامین))؛ که ئه میان هه سوو

جیهانی به دسته و لهگل خوادا بهمانیکی بهستوره . ((ئه هلی هه ق)) ده لئین
 گوايه نموان نوینه ری بنیامینن لهسر ئهرز . ههروهها ده لئین کاتج که بهیامبری ئیسلام
 ((مه مه د)) جووه بۆ لای خوا بۆ ((میراج))؛ خوا سیو دوو جزمی قورئانی
 پی راگه باندووه و پیتی گوتووه که تۆ به موسولمانان ته نیا سی جزمی بلی و دووانه که
 دی یان پی مه لی، چونکه ئه دووانه ((نهینی خویه تی)) یان تیدا یه . لهبر ئهوه
 ((مه مه د)) ئه دوو جزمی تغیا به دووازه ئیماه که شیعهکان راگه باند . به لام
 جوهرائیل که خۆی ((فرشته بنیامین)) هه به زمانی کوردی ئه ((نهینی خویه تی))
 بهی به ((ئه هلی هه ق)) راگه باند . سبارت بهویه که هه ئهوانن ((نهینی
 خویه تی)) دهزانن و ناشبی بیدرکینن و به مه شه ده لئین ((نهینی مه لئین)) .
 ((نهینی خویه تی)) به پیی ((ئه هلی هه ق)) و له چیا داله هورله
 کوردستان، چونکه ((مولتان سوهاک)) و اتا خوا، بۆ به که م جار لهوی له شپوه ی
 شا بازیکدا؛ له گهلا یارانی بهیه که گهشتن . ((ئه هلی هه ق))، وه که ئیزدی بهکان،
 پی یان وایه که موف مرد، گیانه که ده چیه له شتیکی دی بهوه، و اتا بهروایان به ((تناسخ
 الارواح)) هه به که به کوردی ((دونا دۆن)) ی پی ده لئین . ((دۆن)) به مانای
 ((بهرگ)) به کاردینن و ((دونا دۆن)) یس؛ "بهرگ گورپن" ده گرتووه . به قسه ی
 ((ئه هلی هه ق))؛ ((شهیتان)) شتیکی هه بۆ پیاوی خراب دروست کراوه . و اتا
 هه که سه خۆی شهیتانی خۆیه تی . بهرواشیان وایه، ئهوانه ی لهه دنیا فرمانهروا و بووه و
 دهسه لاتدارن، له پاش مردنیان زۆر ئازار ده درین . جا لهبر ئهوه ی ئهمانیش وه که ئیزدی بهکان
 زۆر به نهینی ئاینه که یان بلا و ده که نهوه؛ له ترسی به لا ماردانی تنگه تیلکه و نهران و بهرچاو-
 تنگ، دیاره گه لیک بوختان و دروده له سه یان بۆ ریک خستوون، وه که ((شومره ش)) و ((چرا
 پف)) و لهو بهیتوواله ژانه ی که به خوتو خۆپایسی و نارموا خراونه ته دوای ئیزدی بهکان و شه به کهکان
 و هه قه کان و کومه له نهینی بهکانی دی . ئهوه ی شایانی باسه ئهویه؛ ((ئه هلی هه ق))
 به هیچ جوړیک ((علی اللاهی)) نین . ئیسحاق یا (سوهاک) به لایانهوه، پایه ی
 ریزی گه لیک بهرتره له هی ئیماهی عه لی . ئاینی ((ئه هلی هه ق))، وه که ئاینی
 ئیزدی و شه به که (شهوهک) له سر بنجینه ی ئاینه کونهکانی کوردی پیش زه رده شه
 دامهزراوه، ئه گه چی تیکه له به ئاینی زه رده شه ی و جووله که به تی و دیانه تی و موسولمانه تی
 بووه . ((ئه هلی هه ق)) چهند کتیپیکی پیروزیان هه یه که زۆره ی به فارسی به و
 هیندیکیشی به کوردی و به شتیکی کهمیشی کراوه به تورکی . به ئیوانگترینی ئه مانه
 ((شاهنامه حقیقت)) هه که له سالێ (۱۳۱۸ / ۱۹۰۰ ی ز) داله لایه ن به کۆیک له
 سه رۆکهکانی ئه م ئاینهوه، که نیوی حاجی نیعمتو لاهی جمیعووناوایی موکـــــــری
 (۱۸۷۱ - ۱۹۲۰) یه، به هۆنراوه ی فارسی نووسراو تهوه . بهرویاوهری ((ئه هلی هه ق))
 ئاینیکی سه ره خۆیه و ئاینزای هیچ ئاینیکی دی نی یه .

(۱۴) - ((شبهه ك)) یا ((شهوه ك)) تیره یه که کوردن؛ ژماره یان له شهست هه زار
 کهس تیره رنابن . ئاینه که یان ههروه که ئاینی ئیزدی و کاکهیی و هه قه، ئاینیکه له سه ر
 بناخه ی ئاینه کونهکانی کورد دامهزراوه . ئهحمه د حامید سراف له کتیبه که ی دا که
 نیوی ((الشبهك - من فرق الغلاة فی العراق)) هه به غدا، ۱۹۵۴؛ سا یا به هه له ی
 نهرانین، یا به ئه قه ست، شه به که ی به تورک داوته قه له م . راستی به که ی ((شبهه ك))
 کوردن ورنه که نیوه که شیان له ((شوانکاره)) مه هاتبی، که به عه ره بی بووه به ((شبنکاره)) .

(۱۵) - شیخ عبدالقادر گیلانی (۱۰۷۷ - ۱۱۶۶) دامه‌زینه ری تهرقه تی قادری یه . ئەم تهرقه ته به هۆی شیخ مافسی نو دیسی بعرزنجه‌یی (۱۷۵۲ - ۱۸۳۸) یهوه له کوردستاندا بـلاو بووهوه . مریده‌کانی ئەم تهرقه ته پـێـیان ده‌گوتری ((دهرۆش)) .

(۱۶) - مولانا خالیدی نه‌قشبه‌ندی (۱۷۷۹ - ۱۸۲۶) خه‌لکی سه‌له‌یانی یه وه‌بلاو که‌روه‌ی تهرقه تی نه‌قشبه‌ندی یه له کوردستاندا . تهرقه تی نه‌قشبه‌ندی خۆی له لایه‌ن محمهد په‌هائهددینی بوخاری (۱۳۱۷ - ۱۳۸۹) یهوه دامه‌زینراوه . لایه‌نگرانی ئەم تهرقه ته له کوردستان پـێـیان ده‌گوتری ((سۆفی)) .

(۱۷) - حاجی کاک ئەحمهد په‌کیکه له پێشه‌واپانی موسولما نانی کوردستان وه‌کیکه له‌وانه‌ی که‌ ئه‌وه‌ په‌ری " مؤزات " (معجزه) ی لێ ده‌گێرنه‌وه . ده‌لێن گوايه باوکسی جه‌ند سالیک له پێش له‌ دایک بوونی دا ؛ مژده‌ی هاتته‌ جیهانی به‌ خه‌لک داوه و کتییی ((نه‌حه‌دی)) بۆ نووسیه‌ته‌وه تاکو فێری زمانی عه‌ره‌ی بکات ، له‌ کاتیکدا باوکسی ئه‌وه‌نده پیر بووه ، که‌س چاوه‌ڕوانی ئه‌وه‌ی لێ نه‌کردوه که‌ مناسی بپـێـ . هه‌ر به‌ لایتیی به‌ فهرمانی باوکسی چووه‌ بۆ جه‌ج و له‌ که‌عبه‌ چاوی به‌ پیاوچاکیکی خه‌لکی مه‌رکیش که‌وتوه و له‌وه‌وه‌ فێری زانستی تیه‌کان (علم الحروف) و نه‌رخسی ژماره‌ (قیم‌الاعداد) و جه‌فرناسی بووه و که‌ گه‌راوه‌ته‌وه سه‌له‌یانی (گولله‌به‌ند) ی دروست کردوه و به‌ وه‌ ژۆر که‌سی له‌ مردن رزگار کردوه . هه‌روه‌ ها ده‌گێرنه‌وه که‌ سولتان عبده‌لحمیدی دووه‌م (۱۸۷۶ - ۱۹۰۹) کاتیی که‌ ئه‌رمه‌نی په‌کان له‌ رۆژی ۲۱ / ۷ / ۱۹۰۵ دا و پستووایانه‌ به‌ بۆمبا بیکۆزن ، بۆمباکه‌ کاری لێ نه‌کردوه ، چونکه‌ گوايه (گولله‌به‌ند) ی حاجی کاک ئەحمهدی به‌ خۆیه‌وه‌ به‌ستوه . . .

(۱۸) - سعیدی نوورسی له‌ گوندی ((نوورس)) له‌ ناوچه‌ی بیتلیس له‌ دایک بووه . له‌سه‌رده‌می لایتیی دا له‌ بزورتنه‌وه‌ی نازاد یخوازانی کوردستانی ژورورودا هاو به‌شی کردوه . نوورسی په‌کیکه له‌ بلیمه‌ته‌ هه‌لکه‌وتوه‌کانی رۆژه‌لات و له‌ موسلیحه‌ به‌ نێویانگه‌کانی ئاینی ئیسلام ، هه‌یچ چه‌پی نی به‌ له‌ جه‌مه‌له‌دینی ئه‌فغانی (که‌ ئه‌ویش کورده‌ و خه‌لکی ئه‌سه‌داوای کوردستانی ئێران) . نوورسی بۆبلا و کردنه‌وه‌ی تهرقه‌ته‌کی خۆی پتر له‌ سه‌ده‌ و پهنجا نامیلکه‌ و کتیب و ووتاری به‌ زمانی تورکی بـلاو کردوه‌ته‌وه ؛ به‌ نێویانگه‌ریانی نامیلکه‌ی ((رساله‌ی نوور)) . نوورسی له‌ تورکیا و ئێران و پاکستان و هیندستان و ئه‌وروپا مریدی په‌کجار ژۆره‌ و مریده‌کانی به‌ نێوی ((بدیع‌الزمان)) وه‌ نێوی ده‌سه‌ن . نوورسی هه‌ر له‌ پێش جه‌نگی جیهانی ی په‌که‌مه‌دا ، ده‌میوست زانستگه‌یه‌ک له‌ شارێ ((وان)) دروست بکا ؛ وه‌ک زانستگه‌ی ئه‌زه‌ره‌ر ، که‌ به‌ کوردیش دهرزی تیدا بووترینه‌وه و توانی خه‌لیفه‌ی تورکیش به‌م کاره‌ رازی بکا ، به‌ لای هه‌لگه‌رسانی شه‌ر بووه‌ به‌ هۆی سه‌نه‌کرتیی ئەم ئامانجه‌ی . ئەم کورده‌ تیکۆشه‌ره‌ ژۆر زه‌حه‌ تی دی به‌ ده‌ست کاره‌ ده‌ستانی ره‌گه‌ز په‌رستی تورکیاوه ؛ که‌ هه‌موو جارێ به‌ نێو و ناتۆره‌ی ((جیا بوونه‌وه‌ خوازی)) و ((کوردا یه‌ تی کردن)) و ((لافی پێخه‌به‌رتیی لێ دان)) و ((مێشک تیکجورن)) و ((ریسوا کردنی ئه‌تاتۆرک)) و ((نازاوه‌مانه‌وه‌)) و ((نۆکه‌ری کردنی رووس)) و . . . هتد ده‌یان دا به‌ دادگه‌ و به‌ پـێـ به‌لگه‌ و ئیمپاتی ، له‌ کوردستان دووریان ده‌خسته‌وه‌ و ئازاریان ده‌دا . سه‌ عیدی نوورسی که‌ له‌ سه‌رته‌ای ژیاوسی دا خۆی نێو نابوو ((سه‌ عیدی کوردی)) ، هه‌تا مرد جلی کوردی فری نه‌دا . چه‌ند جار تیکیش فتوای ئه‌وه‌ی دا که‌ کورد مافی ئه‌مه‌یان هه‌یه‌ به‌ زمانی خۆیان بخۆین و بنووسن و قسه‌بکن و وه‌ک کورد بژین و به‌ئینه‌وه‌ ، له‌ سه‌ر ئه‌وه‌ جقلسی چاوی ره‌گه‌ز په‌رستانی تورک بوو . به‌ زمانی تورکی هه‌زاران نامیلکه‌ و ووتاره‌ هه‌ن که‌ بۆ پشته‌گیری یا دژی نوورسی نووسراون .

له سالی (۱۹۶۰) دا وله کاتیڤدا که له گهشتیک به رۆزاوای تورکیادا دهکمر ایعوه بـۆ
کوردستان، له تمهنسی ههشتاو حهوت سالی دا له ((ئۆرگه)) کۆچی دووایی کرد
له ههلیکی دی دا باسیکی گهره و شی کههوانه لهسر نوورسی و نوورسیتی بلا و دهکمه وه
ئهوانهی تورکیش د زمانن، با جاری ئه م کتیبهی خوارموه بخوینننه وه :

Necip Fazıl Kısakürek : "Son devrim din mazlumları", Istanbul
1970.

(۱۹) - عه لسی ترمماخی : ((دهستوری زمانی عهرهیی به کوردی)) ، لیکوله رموه
وبلا و کهرموه ی : دوکتۆر مارف خهزنه دار - به غدا ۱۹۷۱ ، ل ۲۵ .

(۲۰) - ته ماشای پێشهکی پهکی ((ئه حمه دی)) بکه که شیخ مارف به هۆنراوه ی
فارسی نوورسیوتی و گوتوویه تی :

تا که فرزندم احمد بی تعب * شود دانای لغات عرب

(۲۱) - تمماشای ئه م دوو " ووتاره " ی خوارموه بکه :

1- Ismet Vanli: "The Question of the Unification of the
written Kurdish Language: Kurmanji or Sorani" in: "Kurdistan"
(organ of the Kurdish Students Society in Europe), November
1959, p.5-10.

2- Ismet Sherif Vanly: "The Question of the Unification of
the Kurdish Language exists: Kurmanji or Sorani ?", London,
March 1960.

(۲۲) - ته ماشای ووتاری ((استطلاع رأی)) له گوڤاری ((رۆزی کوردستان /

شمس کوردستان)) دا بکه ، ژماره (۳) ، سالی (۲) ، مارتی ۱۹۷۳ ، ل ۷ .

(۲۳) - محمدی مه لا کریم : ((به ره می ئه م چه ند سالی بزووتنه وه ی

رۆشنبیری کورد و پلانیک بۆ لسه و پاشمان)) له گوڤاری ((رۆزی کوردستان /

شمس کوردستان)) دا ، ژماره (۴) ، سالی (۲) ، حوزهیرانی ۱۹۷۳ ، ل ۴۶ .

(۲۴) - جارتیکی دی ئهوه دینمهوه بیره که ئه م نامیلکه به م بۆ په کهمجار له مانگی

شوباتی ۱۹۷۴ دا بۆ چاپ ناماده کردوه . جا ههرچهنده باری سیاسی کوردستان زۆر

گهراوه ، به لام لهگه ل ئهوه شدا وهنه بی ناوهراکی ئه م قسه به ئهوه نده گهراپی .

(۲۵) - جمال نهبه ز : ((نووسینی کوردی به لاتینی)) ، به غدا ۱۹۵۷ ، ل ط - ک .

(۲۶) - جمال نه به ز : ((خویندەواری به زمانی کوردی)) ، به غدا ۱۹۵۷ ، ل ۳۱ - ۳۴ .

(۲۷) - ئهوهی شایانی باسه ئهوهیه هیندیک لهو زاراوه یانه به داخوه به هه له

له لایه ن خه لکهوه وهرگیران و به کارهینران . له بهر ئهوه ناچار بووم له (۱۹۶۰) دا ریزه

ووتاریک له گوڤاری ((رۆزی نووی)) دا بنووسم ، که هاوێی منالیم جمال شالی

دهری دهکرد ، (تمماشای ژماره ۶ و ۷ و ۸ ی سالی په کم بکه - ئهیلوول و تیشیرینی

په کم و دووه می ۱۹۶۰) و لهوێ دا ئهوه زاراوه یانه ی دروستکرا بوون ، بیان خمه ژیر

وورد مینسی لیکۆلینهوه . ئه م ریزه ووتاره م به وزاراوه یانه دهست پی کرد که لیژنه ی

ماتماتیک (ریاضیات) دروستی کردبوو . به لام داخستی گوڤاری ((رۆزی نووی)) له لایه ن

حکومه تی قاسمهوه ، ری ئی لهوه گرت ئه م کاره تا سهر به ئه نجام بگهیه نم . دوورکوتمهوه شم

له کوردستان ؛ هۆ په کی دی بوو بۆ تهواونه کردنی ئه و باسه که به هیوام رۆژیک بـۆ

دیسانهوه سوێی هه ل بجهوه .

(۲۸) - له شوینسی خوئی دا مانا و مبعهستی ئەم ووشه بیگانانه لیک د دەدینموه .

(۲۹) - لێره دا مبعه ستم نموه نی به خوانه خواسته له سهرو پۆته لاکسی کهس پند هه م، یا نئوی هیچ کهسێک به نا رها به سارد و سووکسی بعم . به لام شتیکی ئاشکرایه و هه موو کوردیکسی به رۆمه تیش دانسی پیداد منی که بعمی سهر لای شتیاو و ههلمهته کاسه و داگیرکه ر بمرستی کورد، به سهرو کایه تسی دمر بهگ و وورد بهور جوازی به مۆل خوارد ووه کانی نیو پارتی دیکراتسی کوردستان و به پیتی بیلانیکی وورد ریکخراوله لایه ن دوزمانسی که لسی کورد نموه، به تاییه تسی دووای ریکهوتنه کهی ۱۱ی مارتی ۱۹۷۰ هه لیان پۆ هه لکه وت و خۆیان کرده میری سهر بهر ورئ یان له گه شه گردنی هه موو جوړه بمریکسی سهر به ست و پیشکه و تنه خواز له کورد ستاندا گرت و ئەو داوود مزگه یانهی که به خوینسی ههزاران جووتکار و سه بان وزن و منال و رۆشن بیری شوڕ شنگیری کورد دامهزرا بوو، له جیاتی نموهی بکو بمرز کرد نموهی پایه ی خویند مواری و روونا کبیری گه له به کار بهتیرین، هیند یکیان به دیاری دران به کوته خویند مواری ماستاو سارد کرموهی کلک ههلمهنگین . هه ر لمبر نموه ش بوو، هی وا کهوتنه ((کۆژی زانیاری کورد)) موه که جیح په کانیان تغیا وه ک پادانسی کلکه له قی یان به کارد هه ستی نا دل سوژو سهر کرده کوردی نهزانه کانی پارت، پیچ به خسر ابوو . ئەگه رجی له قانونسی ((کۆژی)) دا - که پارته کان خویشیان له دانانسی دا به شدار بوون ، ئاشکرا نووسراوه ؛ ئەو کهسهی ده کۆتیه ئەندام هه ده بیج زمانی کوردی زهه باش بزانی .

(۳۰) - له دووایی دا بیستم که " کۆژی " ئەم کاره ی کرد ووه . به مه، دیاره په کیک

له پتویستی په کانی سهر شانی خوئی به جیح هیناوه ، ئەگه رجی نازانم ئەوانه ی نئیراون له سه ر ج بنجینهی ک ههلمهنگین .

(۳۱) - لوره کان به بمروری مێژوو نووسانی به نئویانگی خوئانهی وه ک بپیلجی و بیگانهی وه ک (المسعودی) و (ابن قتیبة) و (الطبری) و (راولسن) و (ریچ) و ... هتد، هه ر له کۆنموه به کورد ناسراون . لوره کان خویشیان له سهر ئەم باومره ن . بۆ وینه ؛ کۆی بی و بوژی به فهیلی یه ک بلسی : ((تۆ کورد نیست))! شایانی باسه ؛ جهند سالتیک پیش جهنگی جیهانی به که م، ئۆسکارمانی ئەلمان، له نهزانی نموه، شتیهی لوری له زمانی کوردی جیا کرد موه . له م دووایی به شه دا هیندی کورد، که دلنایام هیچ کاتیک نه یان توانیوه تیکستیگی لوری به پیتی زانستی زمانهوانی بهراورد کاری شی بکهنموه ؛ خسر یک بوون له ری ئی چاولیکه سری ی کۆترانه " لوره له کورد پیتی " بخه ن " راستی به کهی لوری راسته قینه کوردن . به لام نموه هه به هیندی هۆزی یان ده گوتری " لوره " که چی مانیان به لوره موه نی به . له نامیلکه به کهی دی دا دیموه سهر ئەم باشه .

(۳۲) - ئەم دۆخه به زمانی لاتینی و له زانستی زمانهوانی دا پیتی ده لپین :

((casus rectus))

(۳۳) - ئەم دۆخه به زمانی لاتینی و له زانستی زمانه وانسی دا پیتی ده لپین :

((casus oblicus))

(۳۴) - " هۆن non " له هیندی زاراوی شتیهی کرمانجی ی ژوو روودا ؛ ده پیتیه " هوون hūn " و له زاراوی هه ولیر و د سوروبیری هه ولیر دا ده پیتیه " ئەنگو engo " .

(۳۵) - به کار هینانی ئەو که وانه، مانای وایه که بیاو ده توانی یا ((ئە و)) به کار

بهتینی ؛ و اتا بیج ((انه)) ، یا هه موو ووشه که ؛ و اتا ((ئە وانه)) به کار بهتینی . که واته مبعه ست نموهیه که ((ئە و)) و ((ئە وانه)) ؛ هه ر دوکیان راستن و بکو په ک شت به کار ده هینیرین .

(٣٦) - هیندی جیاوازی کم له نئیوان زاراواکانسی شیوهی کرمانجسی ژورودا هه یه . نیمه لیردا ته نیا زاراوی جزیره که بووه به زاراواپه کسی ئهده بی ئه و شیوه یه ، ده که یه نمونه . شایانی باس ئهوه یه که گردانکردنی ئه م جی نیوانه ؟ له شیوه ی کرمانجسی ژورودا و کرمانجسی نیوه راستدا جیاوازی به کسی به کجگار که می هه یه . بو وینه :

Kirmançî Jûrû

ez kurdim
to kurdi
ew kurde
em kurdin
hon kurdin
ew kurdin

Kirmançî Nêwefast

min kurdim
to kurdi(t)
ew kurde
ême kurdin
êwe kurdin
ewan kurdin

تەنیا جیاوازی به ک هه بی له که سی به که می گه لداپه که له شیوه ی ژورودا "em Kurdin" له جیاتی "ême Kurdin" ئه م جیاوازی به جیاوازی به کسی گه وره نی یه وله هه سوو زاراواکانسی شیوه ی ژورودا باو نی یه . بو وینه له هیندی جی ده کین "em Kurdin" وه ک کرمانجسی نیوه راست .
ئهوه ی شایانی باسه ئهوه یه وینه ی نا (نفسی) ی هه ردوو شیوه که له یه ک نا چن . بو وینه :

Kirmançî Jûrû

ez ne Kurdim

Kirmançî Nêwefast

min Kurd nîm

به لای منوه ، به کار هینانی (نه) له جیاتی (نی یه) جیتره . ئه م وینه یه تعارفت له ئه ده بیاتی شیوه ی کرمانجسی تیوراستدا ، له سه ده ی پیشوودا ، به کار هینراوه . بو وینه حاجی قادری کوچی ده کس :
ئه هلی جهننه ت نه شوان و گاوانه * ساحیسی عیلم و فه ن و غیرفانه که واته بووتریت : ((نه ئه زم)) ، ((نه تویت)) ، ((نه ئهوه)) . . . هتد له جیاتی ((من نیم)) ، ((تو نیت)) ، ((ئه ونی یه)) و . . . هتد .
ئهمی سهروه وینه یه ک بوو بو گردان کردنی جی نیوه که سی به کان ، کاتس ناوه لئیه (لیره دا کورد) به تیپکی بی ده نگه کوتایی هاتی . به لام ئه که ر ناوه لئیه به تیپکی ده نگدار کوتایی (بو وینه : برجی = برسی) به م جوژه ی خواروه گردان ده کری :

Kirmançî Jûrû

ez birçî me
to birçî yî
ew birçî ye
em birçî ne
hon birçî ne
ew birçî ne

Kirmançî Nêwefast

min birsîm(e)
to birsî(t)(e)
ew birsîye
ême birsîn
êwe birsîn
ewan birsîn

ئەگەر سەرنجیگی وردی ئەمەى سەرە بە دەین، دەبینین جیاوازی بەکسی بنچینه یسی له نئیواناندا نی یه . به تاییه تسی ئەگەر ئەوه بخهینه بهر جاوما ن که له هتینه ئی زاراوی کرمانجسی نئیوم استدا به جیاتی : (ئیه برسین) و (ئیه برسین) و (ئوان برسینه) . هه روه ها له سهرتکی دی یهوه نابیخ ئەومان له بیرچی که هتینه ئی ئاوه لئیهو (صفة) هه ن له کرمانجسی نئیوم استدا به که بکونه باش جی نئیوی که سی یهوه و له گه لسی گهردان بکرتین ، وهک کاری تیه به گهردان ده کرتین ، نهک وهک " ئاوه لئیهو " - بۆ وینه : له کاتیگدا ده گوتری : (ئیه برسین) ، (ئیه برسین) ، (ئوان برسین) ؛ ده شگوتری : (ئیه برسیانه) ، (ئیه برسیانه) ، (ئوان برسی یانه) . ئەمەش تەزیا بۆ چە ند ئاوه لئیهو تکی که مە ، وهک (برسی) و (تینوو) . له بهر ئەوه به بهرورای من به کاتی گهردان کردنی ئەم جی نئیو و ئاوه لئیهواندا ، ده بیخ تەزیا ئەو وینه به بیان له نووسیندا به کار بهتینین که له ههردوو شتیه کدا له به کوه نئیزکن .

(۲۷) - ته ماشای دمهکاتی هاتوو بکه (ل ۴۴ - ۴۶) .

(۳۸) - ته ماشای باسی نپرومى بکه (ل ۲۷ - ۲۸) .

(۳۹) - ووشه ی (خه سوو) له م ده ستوروه به ده ره . واتا ناگوتری (خه سوو) چونکه (خه سوو) و (خه زوو) هه ردووکیان له زمانى ئێرانى گۆنیدا به هه ریه ک بوون و له بهرماندا بۆ ههردووکیان بهک ووشه به کار هتیراوه . ئیستهش له فارسی تازه دا ووشه ی (خسوره xosûre) بۆ (خه زوو) یش و (خه سوو) ش به کار ده بری . ههروه ها ووشه ی (داده) ش له م ده ستوروه به ده مه . واتا ناگوتری (دادی) ، هه رچه ند ووشه ی (دایى) - واتا (دایه) ش ههیه . چونکه (داده) له (دادا) ی فارسی یهوه وهرگیراوه هه رچهنده له فارسی دا (دادا) بۆ (دایه ن) به کار دى .

(۴۰) - ئەم نامرازه له زاراوی فهیلی دا هه ر (که) یه بۆ نئرومى . به لām له هه ورامى دا (که) بۆ نئره و (کى) بۆ مى به . هتینه ئی جار (که) له زاراوی فه یلى دا ده بی به (گه) بۆ وینه ده گوتری (حه سه ن زگ زلیگه) ، واتا (حه سه ن زگ زلیگه) .

(۴۱) - به لām باشاوه ی ئەمه ماوه . بۆ وینه به جیاتی (مئره که) ده گوتری (مێک) و له جیاتی (ژنه که) ده گوتری (ژنک) و له جیاتی (کچه که) ده گوتری (که چک) . واتا نامرازی (-ik) به کار دى له جیاتی (-ke) . له هتینه ئی زاراوی سۆرانى دا (که) بۆ نئرو (کى) بۆ مى به کار دى . بۆ وینه : ده گوتری (بهشى ژنه کپم بده) له جیاتی (بهشى ژنه کم بده) . هه روه ها نامرازی (که) له زاراوی (سوورجى) و (هه رکى) دا که دوو زاراوی شپوه ی کرمانجسى ژووون له دۆخى گێژانه وه دا narrative condition ماوه .

(۴۲) - هتینه ئی جار له زاراوی ئەمه لآندا (گه ل) و (یه ل) یش وهک نامرازی کردنه گه ل (اداة الجمع) به کار ده برین . بۆ وینه به ده گوتری : " کور گه ل " ، " گایه ل " له جیاتی " کوران " و " گایان " . له شپوه ی گۆرانى دا ئەم نامرازه ده بیته (که هه -keh) . بۆ وینه " بیا " - واتا " بیاو " (تاکه) و " بیا گه ه " ، واتا بیاوان ، (که له) .

(٤٣) - چاوه گه كان (المصادر) له همدوو شتوه بنجینه یی یه که دا، همدوه کاره کان وان . وانا ئهوانیش پئینج جۆرن . تنیا ئهوه یه ئهو کارانه ی که له کرمانجی نیومراستدا به (-din) کوتایسی یان دی؛ ئه م (-din) له کرمانجی ژورروودا ده پئینه (-in) - بۆ وئینه: (kirdin) ده پئینه (kirin) چاوه گه کانیشیان همدوایان لی دی .

(٤٤) - (bila) یا (bira) له کرمانجی ژورروودا، همدووکیان بهرامبه ره به (ba) یا (bam) ی کرمانجی نیومراستن .

(٤٥) - ده بی بزانیین که رابوردوی ئهو کاره عینه بهرامنه ی به (-in) یا (-în) یا هاوتاکانیان (-iyan) و (-ihan) کوتایسی یان دی؛ یا به (-an) و (-ân) تهراوده بن؛ هه موهو یه که دستوریان ههیه . ئهوهش ئهوهیه (ن) ی چاوه گه لاد مبری و بهوه ده پئینه کهسی س یعی رابوردوو . بۆ وئینه: (هاتن - هات) ، (چوون - چوو) ، (مان - ما) ، (ریان - ریا) ، (به زمین - بهزی) و . . . هتد .

(٤٦) - ده بی بزانیین که (divê) هتندئ جار به مانای (debê) یش دی . بۆ وئینه: (ez divê herim) وانا (من ده بی برۆم) .

(٤٧) - (چوون) (کاریکسی تاك هه لکه موهوو (شان) ، و زۆر کونه و له گهلا (شدن) ی فارسی دا رهگیان یه که (سهرنجی " آمد و شد " ی فارسی بده) . (چوون) له شتوهی زازادا؛ به وئینهی (شین) ماوه ، که ئهوهش وئینهی کسی زۆر کونه .

(٤٨) - هه رن (herin) به مانای (رۆیین) له شتوهی ژورروودا . بۆ وئینه:

ez diherim ... htd. = min deřom... htd.
ez narim ... htd. = min nařom... htd.

(٤٩) - (بوون) (کاریکه بۆ چهند مهبهستیک به کاردی . جاریک به مانای (کینونه) دی که ئههه یان له شتوهی کرمانجی ژورروودا هاوتایه کسی ههیه؛ ئهوهش (بووین būyin) . جاریکسی دیش به مانای (صیرورة) به کار دههینری . ههروه ها هتندئ جاریش بهمانای (هه بوون) یش به کار دههینری . بۆ وئینه:

- ١ - یاش ناوا بوونی رۆژ، نان ده خۆم (کینونه) .
  - ٢ - ده بی به و مزیر، به لām نابی به مرۆف (صیرورة) .
  - ٣ - ئه که ر کورم بوو، نیوی ده نپیم ئاقان (هه بوون) .
- ئهوهی شایانی باسه، کاری نا (نفی) ی (بوون) له همدوو شتوه که دا وهک

یه که . بۆ وئینه :
ez dibim... htd = min debim... htd.
ez nabim... htd = min nabim... htd.

سه رنج :- ئاوه لنیو له همدوو شتوه که دا پیش کاری (بوون) ده کهوی . بۆ وئینه؛ ده کهوتری: (ئه ز نهخۆش بووم) - وانا (من نهخۆش بووم) و ناگوتری: (ئه ز بووم نه خۆش) - وانا (من بووم نه خۆش) .

(٥٠) - (وه رین) به مانای (هاتن) دی . ئه م کاره له کرمانجی ژورروودا ماوه، به لām له کرمانجی نیومراستدا؛ تنیا دهسکاتی فرمان؛ وانا " وه ره " ماوه .

(۵۱) - دوو کارهمن ((زانین)) و ((کارین = توانین)) که ((نا)) یان لسی کرا،
ئوسا ئامپازی ((نا)) ده بیته ((ن - ni)) . ئهمانهش تاك هه لکه وتوون . بۆ
وتنه : ez dizanim...htd. --- ez nizanim...htd.

ez dikarim...htd. --- ez nikarim...htd-

جا ئه گرجی ئه م دووانه له شتیهی کرمانجی ی ژوو روودا له ریزمان لایان دا و ه ،
به لام له شتیهی نیومر استدا به راستی به کار دین . بۆ وتنه :

min dezanim...htd.

min nazanim...htd.

(۵۲) - ئه م دوو وتنهیهی دووایی : (به زیانی) و (بهز هانی) ، که م به کار دین .

(۵۳) - ئه م دوو وتنهیهی دووایی : (رهتایی) و (رهت هانی) ، که م به کار دین .

(۵۴) - تهمشای باسی (وه) و (وه) بکه (ل - ۲۹ - ۳۰) .

(۵۵) - که ده گوتری (ل) ی قهله و له شتیهی کرمانجی ی ژوو روودا نی یه مانای وانێ یه
که ئه م دهنگه له م شیوهیه دا دهست ناکهوی . به لکه مه به ست ئهوه یه شتیهی کرمانجی ی
ژوو روو ، هیچ نرخیک بۆ ئه م دهنگه دانانی . واتا (ل) ی سووک و (ل) ی قهله و
له یه ک جیانا کاته وه ، وه ک کرمانجی ی نیومر است . بۆ وتنه : ووشه یه کسی وای نی یه وه ک
(که ل) و (که ل) که به (ل) ی سووک مانایه ک بدا و به (ل) ی قهله و مانایه کسی دی
بدا . ئه گه نا له شتیهی کرمانجی ی ژوو رووشدا ووشه ی وا هه ن - به لام که م - که (ل) ی
قهله و یان تیدا یه . بۆ وتنه : (لام) - واتا (کولم) و ووشه ی (پلا ف) و (مه لا) له
زاراوی بادیناندا و ووشه ی (لات) - واتا (گا بهرد) و (به ل) - واتا (ده م گرد نهوه ی
گول) له زاراوی (ترسا سپی) ی کوردستانی سووریا دا .

(۵۶) - ووشه ی (گا و) که به مانای (کات) ه و له شتیهی کرمانجی ی ژوو روودا وه ک

(گا ف) (دهر د بهرری) له شتیهی کرمانجی ی نیومر استدا له ووشه ی (چیشته نگا و) دا

د بهرری - واتا (کاتی چیشته) - ههروه ها هه ره م شتیهیه دا ، جاریک د بهرریته (کات)

و جاریکسی دی د بهرریته (گا و) - سه رنجی ووشه ی (نا کاو) بده - و جاریکسی دیش

د بهرریته (قاف) - سه رنجی رسته ی (له قافی خۆی دا قسه ده کا) بده .

(۵۷) - (که شوک) واتا (کۆتر) . (که شوک) (که وۆک) ه ، واتا
(که ویکسی بچووک) .

(۵۸) - ووشه ی (هه یف) به وتنه ی (هه یو) له کرمانجی ی نیومر استیشدا

هه یه . سه رنجی ئه م گۆزانی یه ی خوارمه و بده که له گه رمیانی دهوروبه ری

که رکووک ده گوتری :

مانگه شه وه ، هه یوه شه وه × گۆزانه حیزه ی چاوه خهوه

(۵۹) - (خومردیان) واتا (پاسهوان) که هتیندی جاریش به کرمانجی ی نیومر است

(خومردیان) ی پس ده لێن ، ووشه یه که له (gardien) ی فرهنسی یهوه و مرگه راره .

(٦٠) - ته ماشای کتیسی ((شاهنامه حقیقت)) - تاریخ منظوم بزرگان
اهل حق ، اثر: حاج نعمه الله جیحون آبادی مکرری متخلص به مجرم ، بکه که له
لایه ن دوکتور محه مه دی موکری بهوه له ١٩٦٦ دا له پاریس بلاوگراوه تهوه (ل ٤٢) .

(٦١) - لسه ولا ووشه فارسی په کان ، وهك ووشه کوردی په کان ، به رتینووسی لاتینی ی
کوردی ده نووسم ، تا جوړی دهر پرنیان له فارسی دا بهراستی پیشان بده م .

(٦٢) - دیاره تیسه دمنگداره که چونکه (بزړوکه) په دمرناکوئی به تیسی لاتینی
نه بی . لمبه رتوه نه ووشانه وا به تیسی لاتینی دمنووسمه وه :
bisû, bişo, biço, bitorê, bike, bixo, biqepêne.

(٦٣) - ووشه کان به تیسی لاتینی وایان لسی دی :
pisû, pişo, piço, pitorê, pike, pixo, piqepêne

سه رنج : توفیق وه هبی شتیکی باش ناکا که نم ((بکه)) و ((بخو)) و ٠٠٠ هتده
به ((بکه)) و ((بخو)) و ٠٠٠ هتده نووسی .

(٦٤) - ووشه ی ((خپو)) ، تا ئیسته ش له زاراوی سله یعانی وگرمیان وهتندی
زاراوی دی شتوهی کرمانجی ی تیوراستدا ماوه ، وهك ووشه ی ((به خپو کردن)) ، واتا
(به خاوه ن کردن) .

(٦٥) - ووشه ی ((بپیر)) له کرمانجی ی تیوراستیدا هیشتا ماوه . بوؤینه :
سه رنجی ووشه ی ((خپرو بپیر)) بده که نسه ((خپرو به ر)) .

(٦٦) - سه رنجی بهراوتیزی ژماره (٥٦) بده .

(٦٧) - " کوژی زانیاری کورد " ووشه ی ((تووم)) ی له جیاتی (منی ای
عه ره بی به کار هتیاوه . بوؤینه (الحویصلة المنویة) ی به (تومدان) وه رگپرا وه .
ته ماشای " زاراوی هه مه چه شنه - دانان ولیدوانی نه نجومه نی کوژی ولیزنه کانی -
پیشه کتی ورتیکختی د . نهوز هحمانی حاجت مرف ، چاپخانه ی کوژی زانیاری
کورد ، به غدا - ١٩٧٤ ل ٣٦ . نه مه راست نی په . (تووم) و (توو) هه ره که .
(تووم) وینه په کی فارسی په و (توو) وینه په کی کوردی په .

(٦٨) - نه م ووشه په فارسی کوژندا وله له وحه ی ((داریوش)) دا د بپیری ، کاتو
که ((داریوش)) ده لسی : ((نه دم دارا په وش ٠٠٠ هتده)) واتا ((نه ز داریوش)) .

(٦٩) - سه رنجی ووتی ((منال) وه رزم) بده .

(٧٠) - (دول) له زمانی فارسی تازه دا به بی شه رم و ناپهروو ده لپن ، که
بهرام بهر که ی به کوردی (زول) ده گرتنه وه .

(٧١) - (دوال) به فارسی تازه به پشتینی چه رمین ده لپن . ((زویل)) ی کورد پیش
بو نپونانی چه رمیکی تاییه تی به کاردی (تماشای بهراوتیزی ژماره ٧٢ بکه) .

(٧٢) - (زویل) به کوردی نه رده لان ، نیوی پارچه چه رمیکی تاییه تی په .

(٧٣) - (دنچ) به فارسی به جوی گجکه ی تعنیا ده لپن . (زنج) ی کورد پیش به ژوری
گجکه ی له پووش و جیلکه و قامیش دروستکراو ده لپن .

(٧٤) - هیندیکیش پئی ده لین (زیروار) - تماشای پیومندی ده نگی
(و) و (ب) بکه (ل ٦٠-٦١) .

(٧٥) - هیندی له دوزمه نغامه کانی کورد، هه ول ده ده ن له م ری پوهه کورد سووک بکه
و به گه لیکسی بی کولتوری بد منه قه له م . به لام له وری پوهه ته نس گه وجیتی خویان
ده خه نه روو . بۆ وینه تورکه تۆرانسی به کان له کۆنوه دهنوسن : (زمانسی کوردی چه ند
سه د ووشه یه که و ووشه کانی دی هه موو ووشه ی بیگانه ن . تنانه ت رۆژنامه نووسیکسی
تورک له تله فزیونی ئه لمانسی (ZDF) دا له رۆژی ٦ / ٤ / ١٩٧٥ و له پرۆگرامسی
Internationale Frühschoppen دا زۆر به شانازی پی پوهه شه م ی گوت . راستی به که ی
هیچ زمانیک نی یه ووشه ی بیگانه ی تیدا نه بی و بوونی ووشه ی بیگانه ش له
زمانیکدا شه رم و شووره یی نی یه بۆ ته و گه له ی به و زمانه قسه ده کا . ئه که نا شه و
" شه رم و شووره یی " یه له پیشدا ملی دراوسیکانی کورد ده گرتمهوه ، ئهوجا کورد .
چونکه زۆر دور نهرۆین ؛ زمانسی تورکی ، هه زاران ووشه ی له بابه تی خوارمهوه له
زمانسی کوردی و مرگتوره .

" çerçeve " (چوار چیه) - " hoşav " (خۆشاو / ف) - " çucik " (واتا مناز)
که له " جوو جک " موه هاتوه . - " manda " (مانگا) - " serhoş " (سه رخ شو ش)
- " çarşaf " (چار شاپو) - " çepraz " (چه پ راست) - " peçe " (پهچه) و . . . هتد .
زمانسی فارسی و عه ره بی له م رووه وه هه روانه . به لام به بیروای من ، ئهوانه ی
خویان به م " که موکورتی " یه زمانسی کوردی پوهه باده ده ن ، نازانن که زمانه کانی
خۆشیان شه م " شه رم و شووره یی " یه رووی تی کردوه ، ئه که نا باسی زمانسی کوردی یان
نده کرد . بۆ وینه له بیرمه که له سالی (١٩٥٧) دا له قوتابخانه ی نیوهندی زیو بییر
مامۆستای ماتماتیک بووم ، ئه موه مه له زیو بییر ته نیا (١٧) کورد هه بوون . یه کیک
له وانه ؛ نیوی (کاکه عومه ر) بوو ، تاکسی لی دهنوری . زۆر کوریکسی باش بوو و زۆر پیش
بوو ، بوینه براده ر . شه م کاکه عومه ره بۆی گنر امهوه که کابرایه کی کۆنه مه لا ، له به سه ره هه یه ،
عه ره بی و فارسی و تورکی باش ده زانس و سهرشی له کوردی دمرده چی و به تعمایه
کتیپیک له سه رهوه بنووسیتتهوه که زمانسی کوردی زمانیکسی تیکه له و تنیا له ووشه ی عه ره بی
و فارسی و تورکی و هیندی دروستبووه و بۆ ئه مه ش له باره که ی (جمعیه الاصلاح الاجتماعی)
له زیو بییر ووتاریکی خوتند ووه تهوه . ئهوه ناچاری کرد م که منیش ووتاریک هه ره له و چی یه
به نیوی (رفع الا وهام و دفع التضريل ، عما في اللغة الكردية
من الدخيل) بخوینمه وه . که له خوتنده وه ی ووتاره که بوومهوه و کهوتینه وتوویش ،
بۆم دمرکه وت که شه و کابرایه و تهواری ئهوانه ی له وی بوون ، بۆ یه که م جار گویان لی بوو
که زمانسی عه ره بی ووشه ی بیگانه ی تی دایه وه موو زمانیکسی دیش بی ووشه ی
بیگانه نابی .

(٧٦) - تماشای شه م سه رچاوه ی خواره بکه :

Gerhard Doerfer: "Türkische und mongolische Elemente im Neu-persischen", Bds. 1-4, Wiesbaden, 1963-1975.

(٧٧) - ووشه ی (تهواو) و (نغام) و (ناشی) و (مشار) و (ولات) له ووشه ی
عه ره بی : (تمام) و (نافهم) و (ناشی) و (منشار) و (ولایه) موه هاتوون .

(٧٨) - شیوه ی راستی کوردی (گورگ) - " شه رگ " که هیشتا له هه مرامسی دا ماوه

و به تأییدش warka یه . ووشه ی (سبله) له بنهردا له (سافل) و (سفلی) ی
 عمره بی یهوه و مرگیاوه ، به لام له ریژی زمانی فارسی یهوه هاتووته نیو کوردی . ئیمتاش له
 همولتر به (سبله) ده لئین (سفله) . له زاراوی سه یمانی دا (ف) سووه به (پ) و
 همهش شتیکی ئاسایی یه . چونکه دهنگی (پ) دهنگیکی کوردی کونه بهرامیه ر به
 (ف) ی فارسی و سامی . بو وینه : نه م ووشانه ی خواره وه لهگه له یه ک بهراورد بکه :

فارسی	کوردی
fûlad	فولاد
ferestûk	فرستوک
fîrûz	فیروز
fertût	فرتوت
sefîde	سفیده

به لئ (پ) له (ف) کۆنتره . لهبر ئهوه ده بینیت ((سپی دار = سپندار))
 له عمره بی دا سووه به (اسفندار) و (پیل) یش وینه یه کی کۆنی (فیل) .
 ئهوه ی شایانی باسه ئهوه یه هیندی جار (پ) و (ف) له کوردی دا وله هیندی ووشه دا ؛
 له تهنیشت یه کوه و بو یه ک مبه سته کار دین . بو وینه ووشه ی ((سپوور)) و
 (سفوور) لهگه له یه ک بهراورد بکه که همدووکیان بو (فراش) له کرماشان به کار دین .
 ههروه ها ووشه ی (پیت) و (نیت) له (فیر و نیت) و (پیت و بهرکه ت) دا که
 ههردووکیان یه ک مانایان هه یه . یا ووشه ی (پرته) و (فرته) هیندی
 جار یه ک مانایان هه یه . بو وینه به (پرته برتی جرا) ده ووتری (فرته) .

(٧٩) - ووشه ی (تووش) و (قور قوشم) و (قاپ) و (ئازووخه) و (ئه مه ک)
 و (دباشیر) و (یاقلاوه) و (برغوو) و (جاوش) و (ته ل) له ووشه ی تورکی :
 (baklava), (tebeşir), (yemek), (azik), (kapak), (kurşun), (tuş)
 (burgu), (çavuş), (tel) وه رگیاون .

(٨٠) - ووشه ی (خه بات) و (خشل) و (له واشه) و (ناتراو) (که ره وز) له
 ووشه ی : (سبله) خواطة ، (بحد) خنشر ، (لحتک) لاواشه ، (کوراک) نا طور ،
 (حصه) گراؤس ی سریانی یه وه و مرگیاون .

(٨١) - ووشه ی (مه گریست) و (خسیم) و (تیرمیخ) له ووشه ی
 (σωρησαρησι) و (κηκι) و (κρηνη) ئه مره نو یهوه و مرگیاون .

(٨٢) - ووشه ی (زیو) و (کنگر) و (سنوور) و (ته لیسم) و (سه متوور) له
 ووشه ی [ἄσπος] و [χόναρα] و [σύννορος] و [τέλεσμα]
 و [φηλτηρίον] ی و ئینانی یهوه و مرگیاون .

(٨٣) - ووشه ی (پاپوور) و (لهوانته) و (ومردیان) له ووشه ی . - vapeur
 و lavande و gardien ی فه رهنسی یهوه و مرگیاوه .

(٨٤) - ووشه ی (پانتۆلا) و (نهره) و (زه لاته) له ووشه ی . - pantalon
 و numero و salata ی ئیتالیا یی یه وه و مرگیاوه .

(٨٥) - ووشه ی (فنش) و (بوودی) و (که په نئیل) و (گۆل) له ووشه ی ئینگلیزی
body و finish و colonel و goal و ووه و مرگیرون .

(٨٦) - ووشه ی (سماوه ر) و (سپچک) و (بوۆشویک) له ووشه ی روسی
БОЛЬШЕВИК و СПИЧКА و САМОВАР ووه و مرگیرون .

(٨٧) - ((پتر)) له ((پترتر)) ووه هاتوو . ((پر)) به شیوه ی کرمانجی
ژوووه به مانای (زۆر) دئ . هیندی نووسه ر ووشه ی ((پترتر)) بو (زۆتر)
به کار ده بن ، ئههش هه له یه . (پترتر) - (زۆترتر) ده گرتوو .

(٨٨) - (کوجک) ووشه یه کس کرمانجی ژوووه بهرامه ربه (سه گ) . به
زمانی به لووچیش به (سه گ) ده لاین (کووچه ک) . شایانی باسه که
زمانی به لووچی ، ووه کو کوردی ، زمانیکی باکووری رزواوی ئیرانه ودهسته خوشکی
زمانی کوردی یه .

(٨٩) - ئهه (٥٠) سال پتره که له گه لئ سهرجاوه ی کوردی و بیگانه دا هه وائیک
بلا و ده گرتوو به و بوئه یهوه که گوايه د سرویشیک له دهشتی شاره زوور پارچه پیستیکی
د ژوووتهوه به زینووسی په هله وی چوار د ئیر هونراوه ی کوردی له سه ر نووسراوه ، که
هۆنهره که ی گوايه ئاخ و داخی هه لکیشاوه بو ئاینی زردهشتی که چون له لایه ن
هتیرشیه رانی عه ره بی موسولمانه وه له نیوبراوه و سکالا له ده ست ئه وهتیرشیه رانه
ده کا که چون زن و کچی کوردیان به دیل گرتوو و خوینی خه لکیان رشتوو .
ئه وی راستی بی ؛ ئه م هۆنراوه یه هۆنراوه یه کس ساخته وده ست کرده و به پتی
زانستی زمانهوانی ده توانین پیشانی بده . یه ن که کوردی یه که ی ناتوانی بیته
کوردی دهور به ری به یدا بوونی ئیسلام .

بیجگه له وهش کتیییک هه یه به نیوی ((شوق المستهام فی معرفه
رموز الاقلام)) ووه ؛ که گوايه ((احمد بن وحشیه النبطی)) له ٢٤١ ی
کوچی دا نووسیوه تهوه . له ویدا نووسه ره که ی جوړه ئه لفو بی یه کس زۆر سه یر ده خاته
به رجاو و ده لئ که گوايه ((سی) به رگ کتییی کوردی) له کتییخانه یه کس به غدا دا
دیوه ؛ به و ئه لفو بی سه یره نووسراوه تهوه ((. ئه سجا ده لئ :)) ئه و ئه لفو بی یه
هیندی تیسی تاییه تی تیدا یه که له هیه زمانیکی دی دا نی یه و ٠٠٠ هتد ((
(تعماشای : گیوی موکریانی : ((گیونامه)) - ههولیر ١٩٦٠ / ٢٥٧٢ ل ٢٠-٢١
بکه ن) . ئه وه ی راستی بی ؛ تاقه سه رنجیکی کورتی ئه و کتییه که به عه ره بی
نووسراوه ته وه ، بۆمان دهرده خا که نابیع عه ره بی زانیکی به نیوانگسی وه ک
ئه حه د کوری وه حشیه ی نه به تی نووسییتی یهوه ؛ به لکو ده بی بیگانه یه ک
رکی خستیی که عه ره بیسی باش نه زانییی .

ئه م قسانه م ئه وه ناگه یه نن که کورد ئه و ده وه ، یا پیش ئیسلام هیه چی
نه نووسیوه و خه تی نه بووه ، به لام هه تا ئیسته ئه وه بگانه مان نه که وتووته ده ست ،
یا به جاریک له نیووجوون و نه ماون .

(٩٠) - ته ماشای ئه م دوو سه رجاوه یه ی خوارموه بکه :

- 1) - Major E.B. Soane, C, B, E. : "Elementary Kurmanji Grammar", Baghdad, 1919.
- 2) - Major E.B. Soane, C, B, E. : "Kitabi Awwalamini Qiraati Kurdi", Baghdad, 1920.

(۹۱) - تەماشای ئەم سەرچاوەیە ی خوارمە بەکە :

Mir Hêrekol Azîzan: "Rêzana Elf û bêya Kurdî",
Şam, 1932.

(۹۲) - تەماشای ئەم سەرچاوەیە ی خوارمە بەکە :

Kamuran Bedir-Xan: "Elf û Bêya min", Şam, 1938.

(۹۳) - توفیق وهبى : ((حول مقال مسؤولية الاديب الكردي الكبرى،
للاستاذ عبد الجيد لطفى)) بکە ؛ لە گۆڤاری ((پەرەردە و زانست))
ژمارە (۵) ، سالی (۳) ، بەغداد ، بە هاری ۱۹۷۳ ، ل ۸۷ .

(۹۴) - "کۆژی زانیاری کورد" بە پێی قانونی ژمارە (۱۸۳) ی
سالی ۱۹۷۰ لە لایەن ((مەجلیسی سەرکردایەتی شۆرش)) مە لە عێراق
دامەزرێنرا و لە ژمارە (۱۹۱۷) ی رۆژی ۹/۸ ی ۱۹۷۰ ی رۆژنامە
(الوقائع العراقية) دا بلاوکرایە وە .

(۹۵) - تەماشای ((زینوسی کوردی)) ی کۆر بەکە لە ((گۆڤاری کۆژی
زانیاری کورد)) دا - بەرگی یە کەم ، بە شتی یە کەم - بەغدا ۱۹۷۳ .

(۹۶) - محمد ملاکریم : ((هه نگاوتکی تر به ریکای دانانی دەستورێکدا
بۆ نووسینی کوردی)) ، لە گۆڤاری ((نووسەری کورد)) دا ، ژمارە (۸) ،
بەغدا ، مایسی ۱۹۷۳ ، ل ۷ - ۱۳ .

(۹۷) - شیخ محمد مردوخ کردستانی : ((کتاب فرهنگ مردوخ))
جلد اول ودوم ، چاپخانه ارتش ، تهرآن (۱۹۵۲) .

(۹۸) - ئەم رووداوە لە ووشە ی بێگانە شدا دەبینین . بۆ وێنە ((رۆف)) لە
کوردی دا دە بێتە ((ره و ووف)) ، واتا دە بێت بە سێ (و) بنووسری . بە لām
کە بە لاتینی بنووسری وا دە نووسری : Rewûf

(۹۹) - لە پاشە پۆز دا ، بە نامیلکە یە کی تاییە تی بامێکی ئاینە کانی کورد ؛
کۆن و تازە یان دە کەم و لە وی دا تیکستی هەردوو کتییە پەرۆزە کە ی ئیزدی یە کان ،
لە گەل نوێزە کانیان و نزا کانیان بە لیکۆلینە وە و لێ دووانە وە لە چاپ دە دەم .

(۱۰۰) - لێرە دا پێویستە بزانیین کە ئە لفووسێ ی لاتینییش یە ک جۆرنی یە
وگە لێک چە شنی هە یە . ئەگەر چی لاتینی بە درخانی یە کان کە لە لایەن
نووسەری ئەم ووتارە وە ناتەواویی یە کانی چاک کراون (تەماشای ل ۸۶ - ۹۰ ی ئەم
نامیلکە یە بکە) ، تە نیا ئە لفووبی یە کە کە جی ی خۆی گرتیی . بە لām ئەوانە ی
دەیانە وی ئاشنای ئەم ئە لفووبی لاتینی یە جۆر جۆرانە بێن ، با تە ماشای
ووتاری کوردە وانی نە رە نە یی ؛ پەرۆنیسۆر تۆماس بوا بکە ن ؛ لە گۆڤاری
(al-Machriq) دا کە بە زمانی فەرە نسی نووسی :
R.P.Thomas Bois: "Comment écrire le Kurde ?" ;
"al- Machriq", Beyrouth, Mai-Juin 1965, pp. 369-378.

(۱۰۱) - تەماشای ئەم سەرچاوە یە ی خوارە وە بەکە :

carl Brockelmann: "Arabische Grammatik", Leipzig 1948, S.1.

(۱۰۲) - مه به ستم له مه نوه نی په که ووشه ی زاراوا و شپوه کانی دی ،
تیکه ن به نووسینی کوردی نه کړی . نه خیر ! نوه به نواوی پیچه وانه ی
بیرواوه پری من وئامانجی هم کتیه په . مه به ستم نوه په هر ووشه په ک
وه رگیرا ، ده بی به حساب و به ده ستوری تایه تی ، زمانه وانی وه رگیری ، نه ک
به هر مه یی و هر که س بوخو یی .

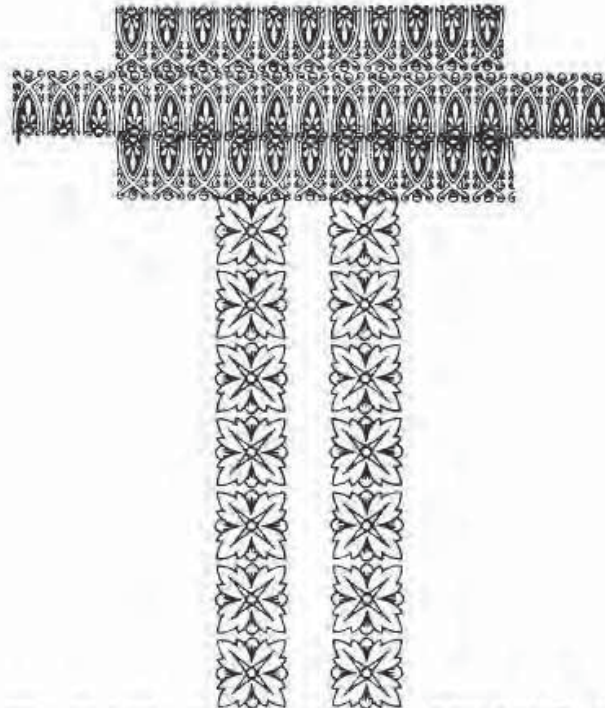
(۱۰۳) - له باره ی زردهشته وه که لیک لیکدانه وه و بیروا هه یه . هیندی
لعوانه واده که په نن که زرده شت جو تکار و سه پان سوو بی که نه مه یان
بیرواوه پری منینه . بو نه مه تماشای هم سرچاوه په ی خوارموه بکه به زمانه
نه لمانی :

Bernfried Schlerath: Zarathustra, Darmstadt 1970.

(۱۰۴) - تماشای هم سرچاوه په ی خوارموه بکه :

"The Kárnâmak î Artakhshîr î Pâpakân", ed. of Darab
Dastur Peshotan Sanjana, Bombay 1896, p.22 & p.52.

(۱۰۵) - فردوسی : ((شاهنامه)) - چاپ موسکوله (۸) به رگدا
به سرعرتی سیرنوژا وئوسانوؤف ۱۹۶۳ - ۱۹۷۰ ؛ به رگی (۶)
ل ۱۳۸ .

ليستەى ناوەرۆكى كىتەبەكە

بابەت

لەپەرە

- ۲ ..... مافى لە چايدانەو و وەرگىزان و نىگارى بەرگە كە
- ۳ ..... پىشكە شى
- ۴ ..... درۆشمى بەكيتى نەتەوە يى خويندكارانى كورد لە ئەورووسا
- ۵ ..... سەرنجىكى پىويست
- ۷ ..... ۱ - سەرە تا
- ۷ ..... ۲ - ھۆپەكانى دروستبوونى زمانىكى بەگرتووى ئەدەبى
- ۸ ..... ۱ - رىئى سەپاندنى شىوئەك بەسەر گەلەتكەدا
- ۸ ..... ۲ - لە خۆو دروستبوونى شىوئەكەسى ئەدەبى
- ۸ ..... ۱ - چۆن شىوئەكەسى ئەدەبى لە خۆپەو دروست دەبى ؟
- ۹ ..... ۲ - بۆچى شىوئەكەسى ئەدەبى كوردى لە خۆپەو دروست نەبوو ؟
- ۹ ..... (۱) - نەبوونى ئاينىكى كوردانى گشتى
- ۱۱ ..... (۲) - نەبوونى ئەدەبىياتىكى فراوان بە تەنيا شىوئەكەسى كوردى
- ۱۱ ..... (۳) - نەبوونى خويندنگە و زانستگە و رۆزنامەى كوردى
- ۱۲ ..... (۴) - نالە بارى رىئى كۆمە لا يەتى
- ..... ج - ھەولدانىكى رىكخراوى زانستانەى لەسرخۆ بۆ ھىنانەبەرە مى زمانىكى
- ۱۲ ..... ئەدەبى
- ۱۲ ..... ۳ - سەرنجىكى سەربىي لە ھىندى بېروراي جەوت
- ۱۴ ..... ۴ - لە كۆپە دەست پى بەكەين و كى بىكا ؟
- ۱۵ ..... ۵ - تىكۆ شانىك لە رابوردوودا
- ۱۸ ..... ۶ - زمانەوان و كۆرى زمانەوانى
- ۲۱ ..... ۷ - بەرەو زمانىكى بەگرتووى ئەدەبى
- ۲۲ ..... ۱ - دوو شىوئە بنجىنە پى بەكە
- ۲۲ ..... ۱ - كرمانجى رۆرو
- ۲۲ ..... ۲ - كرمانجى نىوئە راست
- ۲۲ ..... ۲ - دوو شىوئە لاتەنەشتەكە
- ۲۲ ..... ۱ - كرمانجى رۆرو
- ۲۲ ..... ۲ - كۆمەلە شىوئە گۆرانى - زازايسى
- ۲۳ ..... ۱ - لە روى مۆرفۆلۆژى بەو
- ۲۳ ..... (۱) - جى نىوئە كان (الضائر)
- ۲۳ ..... (۲) - جى نىوئە كەسى بەكان (الضائر الشخصية)
- ۲۳ ..... ۱ - كرمانجى رۆرو
- ۲۳ ..... ۱ - جى نىوئەكانى دۆخى كارا (حالة الفاعل)
- ۲۴ ..... ۲ - جى نىوئەكانى دۆخى خاومنى (حالة التملك)
- ۲۴ ..... ۲ - كرمانجى نىوئە راست
- ۲۶ ..... (ب) - جى نىوئە بەكارەو نووسا (الضمير المتصل بالفعل)
- ۲۶ ..... (ج) - جى نىوئە [خۆ]

بابه ت

لاپاره

- ٢٧ ..... (٢) - نيرو من
- ٢٧ ..... ا - له دؤخى خسته بالدا (فى حالة الاضافة)
- ٢٧ ..... ب - له دؤخى كهسى سيمدا (فى حالة الشخص الثالث)
- ٢٧ ..... ج - له دؤخى بانگ كردندا (فى حالة النداء)
- ٢٨ ..... (٣) - نامرازى ناسينهوه (كه) - اداة التعريف (كه)
- ٢٩ ..... (٤) - پيشكوى (ه ve) و پاشكوى (وه we)
- ٣٠ ..... (٥) - نامرازى كردنه گمل (اداة الجمع)
- ٣٠ ..... (٦) - به كارهينانى تيسى پتوهندى (بو bo)
- ٣١ ..... (٧) - پاشگرى نئوى كارا (وو ũ) و (وى î) كارىكى تينه پوتيه پ
- ٣١ ..... (٨) - پاشگرى نئوى بركار (راو raw-) و (راى ray-) كارىكى تينه پ
- ٣٢ ..... (٩) - پاشگرى نئوى تاك (لاحقة الاسم المفرد)
- ٣٢ ..... (١٠) - تاوه لنتوى ((تر)) و ((دى))
- ٣٣ ..... (١١) - پاشكوى دؤخ (لاحقة الحالة)
- ٣٣ ..... (١٢) - جى گؤنكى ي جى نئوى پتوه نووساو
- ٣٥ ..... (١٣) - كاره كان
- ٣٧ ..... جمند ووشهيك له باره لىكسيكولوژى كاره كانوه
- ٣٧ ..... گوردان كردنى كاره كان
- ٣٨ ..... گوردانكردنى كارى تينه پوتيه پ
- ٣٨ ..... ١ - له ده مى رانمورد وودا (المضارع، الحاضر)
- ٣٨ ..... (أ) - له دمكاتى تاگادارى دا (فى الحالة الدلالية)
- ٣٩ ..... (ب) - له دمكاتى ئيحتيمالى دا (فى الحالة الاحتمالية)
- ٣٩ ..... ٢ - له ده مى رانمورد ووى بمره موامدا (الحاضر المستمر)
- ٣٩ ..... (أ) - له دمكاتى تاگادارى دا
- ٤٠ ..... (ب) - له دمكاتى ئيحتيمالى دا
- ٤٠ ..... (٣) - له ده مى رابورد ووى سادهدا (الماضى البسيط)
- ٤٠ ..... (أ) - له دمكاتى تاگادارى دا
- ٤١ ..... (ب) - له دمكاتى ئيحتيمالى دا
- ٤١ ..... (٤) - له ده مى رابورد ووى ناتعوودا (الماضى الناقص)
- ٤١ ..... (أ) - له دمكاتى تاگادارى دا
- ٤١ ..... (ب) - له دمكاتى ئيحتيمالى دا
- ٤٢ ..... (٥) - له ده مى رابورد ووى ناتعووى بمره موامدا (الماضى الناقص المستمر)
- ٤٢ ..... (٦) - له ده مى رابورد ووى تعوودا (الماضى التام)
- ٤٢ ..... (٩) - له دمكاتى تاگادارى دا
- ٤٢ ..... (ب) - له دمكاتى ئيحتيمالى دا
- ٤٣ ..... (٧) - له ده مى رابورد ووى دورودا (صيغة الماضى البعيد)
- ٤٣ ..... (١) - له دمكاتى تاگادارى دا
- ٤٣ ..... (ب) - له دمكاتى ئيحتيمالى دا
- ٤٣ ..... (ج) - له ده مى رابورد ووى پيشووترى ته قرييسى دا
- ٤٤ ..... ده مكاتى هاتوو (صيغة المستقبل)

بابه ت

لایه پاره

- ٤٤ (أ) - له دؤخی ئاگاداری دا
- ٤٤ (ب) - له دؤخی ئیحتیالی دا
- ٤٥ (ج) - له دؤخی مرجی به که مدا (صیغه الشرط الاولى)
- ٤٥ (د) - له دؤخی مرجی دوو مدا (صیغه الشرط الثانية)
- ٤٥ (ه) - له دؤخی دسکاتی هاتوی پیشوودا
- ٤٦ چه ند ووشهیه ک لهبارهی ده سکاتی هاتوووه وه
- ٤٧ (٩) - له دمی کاتی فرماندا (صیغه الامر)
- ٤٨ (١٠) - کاری نای کاره تینه بهره کان (صیغه النفی للافعال اللازمة)
- ٤٩ (١١) - دؤخی بهرکاری (حالة المفعول)
- ٥٠ گه ردان کردنی کاری تیهه
- ٥٠ (١) - دمی رابوردوی ساده / دؤخی ئاگاداری
- ٥١ (٢) - ده می رابوردوی ساده / دؤخی ئیحتیالی
- ٥١ (٣) - دمی رابوردوی ناتمواو / دؤخی ئاگاداری
- ٥١ (٤) - دمی رابوردوی ناتمواو / دؤخی ئیحتیالی
- ٥٢ (٥) - دمی رابوردوی ناتمواوی بهر دوام
- ٥٢ (٦) - دمی رابوردوی تمواو / دؤخی ئاگاداری
- ٥٢ (٧) - دمی رابوردوی تمواو / دؤخی ئیحتیالی
- ٥٢ (٨) - دمی رابوردوی پیشووتر (صیغه الماضی السابق) / دؤخی ئاگاداری
- ٥٣ (٩) - دمی رابوردوی پیشووتر له دؤخی ئیحتیالی دا
- ٥٣ (١٠) - دمی رابوردوی پیشووتری ته قریبی
- ٥٤ ده می هاتوی کاری تیهه
- ٥٤ (١) - له دؤخی مرجی به که مدا
- ٥٤ (٢) - له دؤخی مرجی دوو مدا
- ٥٤ دسکاتی فرمانی کاری تیهه
- ٥٥ کاری نای کاره تیهه بهره کان (صیغه النفی للافعال المتعدية)
- ٥٦ ده سکاتی کارانه زانراو (صیغه الجھول)
- ٥٦ نه نجام
- ٥٧ ب - له رووی فؤنؤلؤزی به وه
- ٥٧ ١ - ((ل)) ی قه له و
- ٥٨ ٢ - تیی بی ده نگی ((ر))
- ٥٨ ٣ - ((د)) ی کلؤر
- ٥٩ ٤ - ((ق)) و ((و))
- ٦١ ٥ - پاشکؤی ((د ن)) و ((ت ن))
- ٦١ ٦ - دمنگی ((ژ)) و ((ز))
- ٦٢ ٧ - دمنگی ((ش)) و ((ژ))
- ٦٣ ٨ - پاشگری ((گا)) و ((گه))
- ٦٣ ٩ - ده نگی ((ئوی)) / ((ö))
- ٦٤ ١٠ - دمنگی (ص)

- ۱۱ - دهنگی (ط) و (ظ) ۶۵
- ۱۲ - دهنگی (ك) و (گ) له دۆختیکسی تاییه تی دا ۶۵
- ۱۳ - دهنگی (ع) و (ح) ۶۵
- ج - له رووی لیکسیکۆلۆژی به وه ۶۶
- وینهی به کهم : (ê) و (a) ۶۶
- وینهی دووهم : (e) و (ê) ۶۸
- وینهی سێههم : (f) و (e) ۶۹
- وینهی چوارهم : (û) و (o) ۶۹
- وینهی پینجهم : (î) و (ê) ۷۰
- وینهی شه شههم : (m) و (v/w) ۷۱
- وینهی حهوتهم : (w) و (h) ۷۲
- وینهی ههشتهم : (d) و (z) ۷۳
- وینهی نۆههم : (خ) و (ع) ۷۴
- وینهی دههم : ئاوهر و ههروونی دهنگ ۷۵
- وینهی یانزهمهم : ووشه ی بێگانه له زمانسی کوردی دا ۷۶
- وینهی دوو ازدههمهم : ووشه ی دهستکرد ۷۷
- وینهی سێ ازدههمهم : دهنگی قورسی (اق) ۷۷
- وینهی چواردههمهم : دهنگی (ع) ۷۸
- د - له رووی ئۆرتۆگرافسی ههوه ۷۸
- وینهی به کسی ئهلابو بۆی لاتینی ی دهستکاری کراو ۸۸
- نموونه یه ك له نووسینی کوردی ی به گرتوو ۹۰
- دووا ووشه ۹۲
- به را و پیزه کان ۹۶
- لیسته ی ناوه روکی کتیبه که ۱۱۴

لغة الكتابة الكردية الموحدة

لمؤلفه جمال نبز

يناقش الكاتب مراحل التطور التاريخي للغة الكردية الادبية نقاشاً علمياً وافياً؛ مستهدفاً من ذلك وضع مخطط واقعي رصين للاتيان بلغة كردية ادبية موحدة وذلك وفق مبادئ علمية تستند على قاعدة الدمج المدروس للهجتين الادبيتين الأساسيتين المستعملتين حالياً؛ وهما لهجة الجزيرة والتي يستعملها اكرد تركيا و سوريا و الاتحاد السوفياتي و لهجة السليمانية والتي يستخدمها اكرد العراق و ايران .

ويستهل المؤلف جمال نبز بحثه هذا بعرض شامل لأهم العوامل الاجتماعية والسياسية والدينية والاقتصادية التي أدت عبر التاريخ، الى اعاقه نشوء لغة كردية ادبية موحدة . ثم يبحث بالتفصيل عن الازواج التي أدت الى قيام لغة كردية ادبية فوامارة بوتان؛ يستعملها الناطقون باللهجة الكردية الشمالية (او الكرمانجية الشمالية) منذ القرن السادس عشر وذلك على اساس تبنى لهجة منطقة الجزيرة . كما ويسهب في شرح الظروف التي أدت الى قيام لغة كردية ادبية اخرى في امارة بابان، يستخدمها المتكلمون باللهجة الكردية الوسطى والجنوبية (او الكرمانجية الوسطى والجنوبية) منذ بداية القرن التاسع عشر وذلك على اساس تبنى لهجة منطقة السليمانية . ثم يتطرق الى الاسباب التي أدت الى تطور اللهجة الاخيرة تطوراً سريعاً واسعاً في القرن العشرين حتى اصبحت لغة الادباء الاكرد في العراق وفي ايران، رغم انها عجزت عن ان تصبح اللغة الادبية لاكرد تركيا و سوريا و الاتحاد السوفياتي ايضا .

ويرى المؤلف ان اية محاولة يقوم بها المشقون الكرد بغية فرض احدي اللهجتين الادبيتين المذكورتين، وبوضعهما الحاليين، ما هي الا محاولة يائسة تبوء بالفشل الذريع المحتوم، لان تحقيقها امر يُعَدُّ من المستحيلات. الا انه يجد ان تكوين لغة ادبية لجميع الناطقين باللغة الكردية، على اختلاف لهجاتهم ومناطق سكناهم؛ ليس امراً مستحيلاً ابداً، رغم انه صعب الضال . كما وانه يعتقد انه يجب ان يُشرع بهذا العمل الذي هو واجب وطني وعلمي معاً، من كردستان العراق . ذلك لان اكرد العراق يتمتعون بقسط معين من الحرية الثقافية، لا يتمتع بها اكرد سائر اجزاء الوطن الكردي . ورغم ان المؤلف يرى ان اتخاذ اللغة الادبية الكردية المستعملة حالياً في العراق كقاعدة لبناء صرح اللغة الادبية الموحدة عليها؛ امرٌ لا مناص منه،

إلا أنه يعتقد جازماً، إن هذه اللغة يجب أن تجرى عليها
اصلاحات جذرية هامة. هذا ووضح المؤلفان لغة
الكتابة الموحدة لتولد عن طريق خلط اللهجة
الادبية المستعملة اليوم في العراق بفردات سائر اللهجات
او اللهجتين الأساسيتين خلطاً دون نظام او قياس؛ كما يرى
البعض، بل تتأتى عن طريق دراسة اللغة الكردية
دراسة فيلولوجية تاريخية علمية مستفيضة، وذلك بمقارنة
اللهجات الأربع للغة الكردية ببعضها بصورة عامة واللهجتين
الذكورتين (الشمالية و الوسطى) ببعضهما بصورة خاصة وذلك
من النواحي المورفولوجية والفونولوجية والليكسيكولوجية و
الأورثوغرافية، مع اخذ التطور التاريخي للغة الكردية بالنسبة
للغات الأخرى التابعة لشعبة اللغات الهندية الإيرانية بنظر
الاعتبار دوماً. ثم اصلاح اللغة الكردية الادبية المستعملة
حالياً في العراق على أساس اقتباس التراكيب النحوية و
الفردات القاموسية الاصلية التي اهلتها اللهجة الادبية
الوسطى تماماً ولكنها لازالت تتوفر في اللهجة الادبية
الشمالية او اللهجات الأخرى وكذلك بتر كافة التراكيب
النحوية والفردات القاموسية الموجودة في اللغة الادبية
الحالية لأكراد العراق والتي لا تتفق مع التطور التاريخي
الصحيح للغة الكردية، مع الاستعاضة عنها بالتراكيب والفردات
الموجودة في اللهجة الشمالية او اللهجات الأخرى، بما يتفق
والتطور التاريخي المنسجم للغة الكردية. هذا وقد استشهد
المؤلف في بحثه هذا بشواهد كثيرة وادلة عديدة اقتبسها
عن كافة اللهجات الكردية وسائر اللغات الإيرانية القديمة و
الحديثة وقدم في نهاية كتابه نصاً يتألف من عدة اسطر
ليكون نموذجاً حياً للكتابة الكردية الموحدة التي يقترحها.
أما من حيث طريقة رسم اصوات اللغة الكردية؛ فإن
المؤلف يقترح اجراء اصلاحات ضافية على الابجدية
الكردية المستعملة في العراق والتي هي صورة متطورة للابجديتين
العربية والفارسية، لتفي بحاجة اللغة الكردية الى حد ما ويستطرد
في ذكر مثالب هذه الالفباء، ويرى أن يتعلم الأكراد بجانب
الابجدية الحالية ابجدية لاتينية متطورة، لأن الابجدية
اللاتينية سهلة التعلم أولاً وتفي بالتعبير و الافصاح عن اصوات
اللغة الكردية ايضاً تماماً ايضاً.

ويوجه جمال نبرز بحق مراً العتاب وشديداً
للوم الى ((المجمع العلمي الكردي)) القائم منذ ٨ ايلول
١٩٢٠ في العراق والذي لم يتمكن لحد الان ان يضع اي برنامج
علمي محدد المعالم لخدمة و تطوير اللغة الكردية بما
يتفق و متطلبات العصر الحاضر، ويرى أن الذنب في ذلك لا يقع

إلا على عاتق البارتيين وقادتهم الذين كانوا اثناء مداهم
المشوّوم في كردستان وإبان سيطرتهم اللاشعرية على
المؤسسات الكردية في العراق؛ يوزعون المناصب والوظائف
على اساس من التحزب والتزلف والرياء، لا على اساس من
الكفاءات والمؤهلات. الامر الذي ادى الى تكديس معظم
المؤسسات الثقافية الكردية ومن جملتها ما يسمى
بـ ((المجمع العلمي الكردي)) بعدد غير من الذين كانوا قد
حصلوا على مناصبهم بسبب انتماءاتهم الحزبية؛ دون النظر
الى كفاءاتهم العلمية.

واخيراً وليس اخراً؛ فإنّ هذا الكتاب ليس هو اول محاولة
جديّة مثمرة من نوعها لخلق لغة ادبية موحدة للشعب
الكردي باسره على اساس علمية واقعية مقننة وحسب؛ بل هو
دراسة تحقيقية دقيقة ايضا؛ تثبت بما لا يدع اى مجال للشك والريبة
كون اللغة الكردية لغة حية مستقلة قائمة بذاتها؛ لها تطوراتها
التاريخية الخاصة. فهو بهذا برهان ساطع ودليل قاطع على طول
باع مؤلفه الذي قضى سنيناً طويلاً من عمره؛ عاكفاً على الدراسات
العلمية المختلفة بصبر وصدور دوّبين، واضعاً علمه في خدمة
الجهاهير، كلما وجد الى ذلك سبيلاً.

ومما يجدر ذكره انّ المؤلف قد كتب عام ١٩٢٥ بحثاً
علمياً قيماً باللغة الالمانية حول نفس الموضوع وذلك بعنوان:
لغة الكتابة الكردية — Die Schriftsprache der Kurden؛
طُبِعَ ضمن مجموعة المقالات التي نشرها مشاهير علماء
أوروبا في جلد خاص بعنوان:

Monumentum H.S.Nyberg, Acta Iranica II, Leiden 1975, S.98-122.

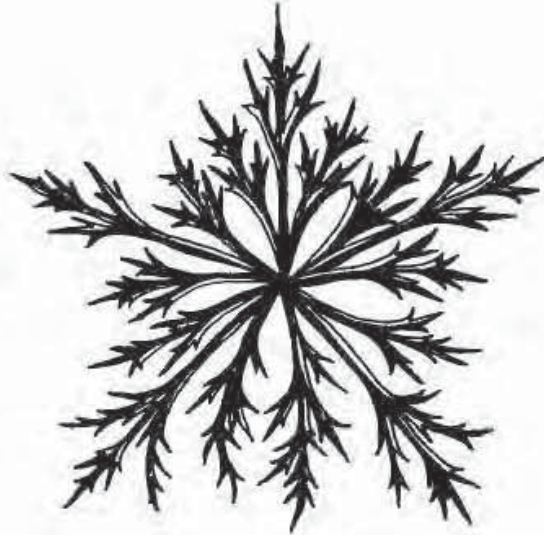
وذلك بمناسبة تأبين فقيد علم الاستشراق؛ العلامة نيبيرغ
Nyberg. امّا هذا المؤلف الذي نجده بين ايدينا؛ فكان
قد فرغ من تأليفه في شهر شباط من عام ١٩٢٤ وبعثه
الى بغداد الى احد معارفه وكان هذا رئيساً لاحدى
الدوائر الثقافية الكردية انذاك، ليطبعه له. ورغم انّ هذا
الشخص الذي نحجم عن ذكر اسمه في هذا المجال، قد
قطع عليه عهداً بطبع الكتاب له في العراق، الا انه اهمل ذلك
سنتين كاملتين؛ فلم يطبعه، كما ولم يرجع اليه المخطوط المعدّ
للطبوع ايضا. فاضطر المؤلف ان يعيد كتابة الكتاب وينظمه من
جديد، ثم يطبعه على آلة الطباعة الفارسية؛ مضيفاً اليه بخط
يده وبجهد جهيد؛ كل الاشارات والتبيرات التي لم تتوفر في
الطبعة الفارسية. فاستغرق عمله هذا سويكات راحته لعدة شهور.

بأنّ ((الاتحاد القومي للطلبة الاكبراد
في اوروبيا)) وهو الطليعة المناضلة الصامدة لاكراد
اوروبيا من الطلبة والعمال، وهو الذي قدم جملة من

الخدمات المشهودة للشعب الكردي؛ من الناحيتين العلمية و السياسية و في احلك الظروف و الاحوال و رغم كل الصعوبات المادية و المعنوية ؛ يُسَعِدُهُ جِداً انْ يساهم في طبع هذا السفر النفيس و بهذه الحلة القشبية ، مضافاً بذلك مجدداً اخرّاً الى امجاده الاخرى و خدمة جديدة الى خدماته المابقة ، في سبيل الجماهير الكردية - عملاً لا قولاً .

الاتحاد القومى للطلبة الاكراد في اوروبا

اوروبا - ٢٥ / ١٢ / ١٩٧٥

iranischen Sprachgruppe in Betracht gezogen werden. Dabei festzustellende Unvollkommenheit und Abweichungen in den morphologischen, phonetischen und lexikologischen Entwicklungen sollen im Prozeß des vergleichenden Studiums vervollständigt und korrigiert werden.

Jemal Nebez spricht sich nicht für das gegenwärtig zumeist benutzte Alphabet aus, das eine variierte Form des arabischen und persischen Alphabets ist. Sein Vorzug gilt dem lateinischen Alphabet. Auf jeden Fall, meint Jemal Nebez, müsse aber das für die kurdische Sprache adaptierte persisch-arabische Alphabet weiter reformiert werden, wozu er ausführliche Erläuterungen macht. Die heutige politische Situation erlaube es nicht, das lateinische Alphabet zu übernehmen, fordert Jamal Nebez, doch müsse jeder Kurde- ungeachtet seiner Staatsangehörigkeit- das lateinische ABC lernen. Das lateinische Alphabet ist von Dschaladat Bedir-Khan (1887-1951) um 1932 für die kurdische Sprache erschlossen worden und in den fünfziger Jahren von Jemal Nebez reformiert und vervollständigt worden.

Am Ende seines Buches gibt Jemal Nebez eine erste kurze Probe der von ihm vorgeschlagenen Schriftsprache, und zwar in beiden Alphabeten.

Interessenten der Kurdologie und der Iranistik werden auf einen kürzeren Beitrag verwiesen, den Jemal Nebez auf Deutsch im "Monumentum H.S.Nyberg" in der Reihe "Acta Iranica", Heft II, Leiden 1975, S.97-122 veröffentlicht hat. Das vorliegende Buch in kurdischer Sprache ist eine bedeutend ausführlichere und umfassendere Darstellung.

Zusammenfassung:

NATIONAL-UNION KURDISCHER STUDENTEN IN EUROPA
(NUKSE)

am 5.1.1976

Zusammenfassung dieses Buches:

DIE EINHEITLICHE SCHRIFTSPRACHE

DER KURDEN

von Jemal N E B E Z

Thema dieses Buches ist die Problematik einer einheitlichen Schriftsprache für alle Kurden. Jemal Nebez beginnt sein Buch mit der Erläuterung jener Faktoren, die der Bildung einer Literatursprache im allgemeinen dienlich sind. Dann stellt er die -historisch zumeist ineinander arbeitenden- religiösen, geographischen, politischen und sozialen Hindernisse dar, die der Entstehung einer einheitlicher kurdischer Schriftsprache bisher entgegenwirkten.

Sehr interessant ist seine Beschreibung der geschichtlichen Hintergründe, die dazu führten, daß im 16. Jahrhundert eine Schriftsprache in Nord-Kurdistan auf der Basis der Dschizira-Mundart und im 19. Jahrhundert eine andere Schriftsprache in Mittel-Kurdistan auf der Basis der Silaimani-Mundart zustandekamen. Die erstere stellte später die Basis für die Schriftsprache der Kurden in der Türkei, Syrien und in der UdSSR und die letztere entwickelte sich zur Schriftsprache der Kurden im Irak und Iran. Der Verfasser geht auch auf die Bemühungen im 20. Jahrhundert ein, wonach die Silaimani-Mundart sich als Schriftsprache weit und breit behaupten konnte. Soweit zum geschichtlichen Inhalt dieses Buches.

Der Verfasser ist der Meinung, daß keine der beiden Schriftsprachen in ihrer jetzigen Form als allgemeine Schriftsprache der Kurden gelten kann, ein solcher Versuch wäre unrealistisch und zwecklos. Er glaubt aber, daß die jetzige Schriftsprache der Irak-Kurden eine erste Basis für eine allgemeingültige und einheitliche Literatursprache abgeben kann, das aber nur nach ihrer weitgehenden Reform. Er ist nicht der Meinung, daß eine einheitliche kurdische Schriftsprache zustandekommen kann durch die unreflektierte Übernahme von Vokabeln aus der jeweiligen anderen Schriftsprache. Basis für eine zukunftsgebundene einheitliche Schriftsprache kann, nach Jemal Nebez, nur ein vergleichendes Studium aller kurdischen Dialekte sein, besonders der beiden Hauptdialekte (Nordkurmandschi und Mittelkurmandschi), auf denen die jetzigen beiden Schriftsprachen aufbauen. Bei diesem vergleichenden Studium müssen sowohl die morphologischen als auch die phonetischen als auch die lexikologischen Unterschiede berücksichtigt werden und die historische Entwicklung der kurdischen Sprache als Ganzes und innerhalb der

language group must be taken into consideration. Any inadequacies or irregularities that may be ascertained in the morphological, phonetic and lexicological developments during the course of the comparative study should be supplemented and corrected.

Jemal Nebez is not in favour of the alphabet most commonly used at the present time, which is a modified form of the Arabo-Persian alphabet. His preference is for the Roman alphabet. But in any case, Jemal Nebez says, the Arabo-Persian alphabet adapted for writing the Kurdish language ought to be further reformed, and on this matter he gives detailed explanations. The present political situation, he says, does not permit an adoption of the Roman alphabet, but he makes an appeal that every Kurd-- no matter what his nationality may be-- should learn the Roman ABC. In about the year 1932 the Roman alphabet was developed for writing the Kurdish language by Jaladat Bedir-Khan (1887-1951) and in the fifties reformed and improved by Jemal Nebez.

At the end of his book Jemal Nebez gives a first short example, in both alphabets, of the written language he proposes.

Those interested in kurdolegical studies and in Iranology are referred to a shorter article in German published by Jemal Nebez in "Monumentum H.S.Nyberg" in the series "Acta Iranica", Vol.II, Leiden 1975, pp. 97-122. The present book in the Kurdish language is a substantially more detailed and comprehensive presentation.

Summary: NATIONL-UNION OF KURDISH STUDENTS IN EUROPE (NUKSE)

5th January, 1976

Jemal N e b e z

TOWARDS A UNIFIED KURDISH LANGUAGE

Summary

The subject of this book is the problem of a unified written language for all Kurds. Jemal Nebez begins his book with a discussion of those factors which contribute to the formation of a literary language in general. He then describes the -- for the most part historically interacting-- religious, geographical, political and social obstacles that have so far opposed the development of a unified Kurdish written language.

Of great interest is his account of the historical currents that led to the appearance in the 16th century of a written language in North Kurdistan on the basis of the jizira dialect and in the 19th century of another written language in Central Kurdistan based on the Silaimani dialect. The former subsequently provided the basis for the written language of the Kurds in Turkey, Syria and the USSR, and the latter developed into the written language of the Kurds in Iraq and Iran. The author also examines the endeavours made in the 20th century which enabled the Silaimani dialect to acquire a wide prevalence as a written language. So much on the historical content of the book.

The author is of the opinion that, in their present form, neither of the two written languages can serve as a standard written language of the Kurds, any attempt in this direction would be unrealistic and pointless. He thinks, however, that the current written language of the Kurds in Iraq could provide a first basis for a uniform literary language of universal validity, but only after a far-reaching reform. He is opposed to the notion that a standard Kurdish written language can be brought into being as the result of an unconsidered adoption of vocables from some other written language. A basis for a unified written Language that will meet the needs of the future can, in the opinion of Jemal Nebez, be furnished only by a comparative study of all the Kurdish dialects, particularly of the two chief dialects (North Kurmanji and Central Kurmanji) from which the two written languages of today are developing. In this comparative study attention must be paid to the morphological as well as to the phonetic and the lexicological differences, and the historical development of the Kurdish language in all its forms and within the Iranian

Dedicated to

the memory

of

HUZNÎ MUKRIYANÎ

- died 20/9/1947 -

Publication of

N U K S E

All rights reserved. No part of this book may be reproduced or utilized in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording, or by any information storage and retrieval system, without permission in writing from the publishing organisation:

NATIONAL-UNION OF THE KURDISH STUDENTS IN EUROPE (NUKSE), c/o Dipl. Ing. B.Ibrahim, Tulpenweg 1, 845 Amberg, West Germany.

Cover designed by Hannelore Kuchler Berlin, the four-pointed star stands for the four dialects of the Kurdish language.

Jemal Nebez

Kurdological
Series

(1)

Towards a
UNIFIED
KURDISH LANGUAGE

Publication of
NATIONAL-UNION OF KURDISH STUDENTS IN EUROPE (NUKSE)

* 1976 *

Jemal Nebez

Kurdological
Series

**TOWARDS A
UNIFIED
KURDISH
LANGUAGE**

National - Union of Kurdish Students in Europe (NUKSE)